

vii e / 184

فریدون بن کُهری

آذربایجان اریائی نامی
ماتریالاری

I / 1

I - جلد I - حصه

باکو آذری

1925

Lit
T
027
67

Lit-T-a21-67

5

فریدون بک کوچرلی

آذربایجان ادبیاتی تارخی

ماتریاللاری

بیرنجی جلد - بیرنجی حصه

1-5 بیت

آذرنشر

باکو - 1925

آذرنشريك كتاب جدولی

سوڭ زماندا چاپدان چيقانلار:	ياقیندا چاپدان چيقماقادییر:
1 - مختصر نباتات - جمو جیرانیل نکللی 40 ق.	1 - تحلیل توصیفی - قوقوله سقو
2 - حیوانات درسلی - 50	2 - تورک ادبیاتی تاریخی III - حصه اسماعیل حکمت
3 - طبیعت ایلک آدیم - 60	3 - لوغاریتما جدوللری - پرژه والسکی
4 - شیدا - حسین جاوید 40	4 - عملی هندسه II - حصه - آستریاب
5 - تورک ادبیاتی تاریخی I - حصه 3-20	5 - یئگی تورک القباسی
6 - تورک ادبیاتی تاریخی II - حصه 5-00	6 - رهبر جبر II - حصه - له به دینسکی
7 - گنج کویلو مکتبی - شوخین 30	7 - آذربایجان ادبیاتی ماتریالی II - حصه - کوچرلی
8 - رهبر جبر I - حصه - له به دینسکی 1-50	8 - مثلثات - ریگیچ
9 - نباتات - نطقونوف 1-30	9 - جبر مسئله و مثاللاری II - حصه لری - ایسترووه
10 - تشریح و فیزیولوژی - زاویالوف 2-20	10 - هندسه تجلیله - په نیوشکوبیچ
11 - عملی هندسه I - حصه - آستریاب	11 - قوزده و جغرافیا - بولاق
12 - هندسه مسطحه مسئله و مثاللاری I - حصه 1-00	12 - تاختا تختولوزیسی - رستم بکوف
13 - آذربایجان ادبیاتی ماتریالی - کوچرلی	13 - هندسه مسئله و مثاللاری II - حصه
14 - جوغرافیا IV - حصه - بقور رشاد 1-50	14 - مشطایک II - حصه
	15 - فیزیک I - حصه لری - غریغوریوف
	16 - هندسه مسطحه مسئله و مثاللاری II - حصه

بیر ایکی سوز.

آذربایجان ادبیاتینک بو آنه قادار تدقیق ایدیه رده مضبوط و منتظم بیر اثر حالینده طوبالانوب نشر ایدیه مه میش اولماسی مملکت معارفی ایچین بر بویوک نقصان ایدی. بو نقصانک تلافیسی ایچین خصوصی صورتده چالیشان بعضی مراقای متخصصلاریک وجودی هر کسه بویوک بیر امید ویریوردی. بو مراقیلاردان بیریده آذربایجانک اسکى معلماریندن اولان فریدون بک کوچرلی ایدی. همهن بوتون آذربایجان ضاییلاری و خلقی فریدون بکک آذربایجان ادبیاتی ماتریالاریله اوغراشدیغنی، بونلاری طوبالایارق خلقیک استفاده سینه الوبیریشای بیر اثر وجوده گه تیرمه گه چالیشدیغنی بیلوردی. بیلارجا غیرتدن، اوزون و نهایتسن میخابره اردن صوگرا کوچرلی میدان بیر اثر گه تیرمیشدی.

آذربایجان خلق معارف قومیسره لیگی معارفک ترقیسینه و گنجلیکک استفاده سینه، ادبیات تاریخینک اساسینه خدمت ایده جه اولان بو ماتریالاری آلاراق نشر ایتمه کی لازم بیلدی.

اثر شبهه یوق که علمی و تحقیقی بیر ادبیات تاریخی اولاراق یازیلیمیش ده گیلدی؛ آنجاق بیر ماتریال سلسله سی ماهیتده بولونویوردی؛ بناء علیه بونی تدقیق ایدیه رده مندرجاتک قیمت و اهمیتینی تعیین ایچین بر قومسیون تشکیلینی ده موافق گورموشدی.

اثرده بوگونک حیاتی وارلیله اویوشامایاجاق بیر چوق جهنلر موجود ایدی. بونلاری حذف ایدیه رده نشر ایتمه کی ایسته مه بن خلق معارف قومیسارلیغی ساده جه نقصانلارینی و حقیقی علمه، حقیقی مدنیه اوزاق و یابانجی اولان قناعتلارینی و نقطه نظرلارینی دلائیلله اثبات ایدیه رده خلقک استفاده سی نوگونه قویماغی داها موافق بولدی.

اثری تدقیق ایدن هیئتیک قرارینی ده بو مقدمه ده گوستهرمگی مناسب گوردی. مذکور قرار بالخاصه شو بیر قاج ماده ایله خلاصه ایدیله بیلیر:

- 1 - اثر عمومیت اعتباریله علمی بیر ماهیتی حائر ده گیلدر.
- 2 - ترتیبی معین بیر سیستمه تابع طوولمایدیر.
- 3 - اثرلرک تحلیل و تقیق ایدیلهرک قیمت ادبییه و بدیعیه لری گوستهریلمه یوب شره تحویل ایدیلهرکله اکتفا اولونموشدور.
- 4 - ترجمه حاللر قسماً ناقص، قسماً مغلق و یا گلیش، بیر قسمی ده هیچ یوقدور.

- 5 - اثر؛ مؤلفینک دیلی اعتباریله بکنسق ده گیلدر.
- 6 - دین، دیل، و صنعت حقیقداکی قناعت و مطالعه لار اُسکی، چوروك، اساسیز و تولودر.

ایشته بو اساسی ماده لار آگلاشیلدیقدان سوگرا فریدون بك گوجرلینک وجوده گه تیردیگی بو اثره علمی و تحقیقی بیر آذربایجان ادبیاتی تاریخی نظریله ده گیل، بلکه بو طرزده ایلمه ریله یازیلماق بیر ادبیات تاریخی نه حاضرلانمیش ماتریال نظریله بافماق ضروریدر. مؤلف اثرینک مقدمه سینده ادبیاتی تقسیم، دیلی تعریف و منشی حقیقده مطالعه سینى سویله رکهن هر شئی دین گوزلوگیله گورمه گه چالیشماق اثرینی علمی ماهیتدن اوزاقلادیر یور و چوق بسیط، چوق ابتدائی، چوق یا گلیش و قیمتنس نظریه لره طرفدار گورونوبور. بو بیرنجی مدنیت عصرینده گوجرلینک شو: «... بوحال اوگا دلات ایدیر که مذکور قوم و طائفه لر اول بادن جوهرسز و ماده سین خلق اولونوبدر. خلقتدن اونلاریک خمیره لرینده استعداد و قابلیت مایه سی قوبولمایوبدر بو قسم قبیله و طایفه لر مین ایلرجه بر حالت اوزره یاشایورلار و بونلاریک دیلرینده اصلا بر ترقی اثری مشاهده اولمایور. بونلاریک حیاتیله مماتی آراسینده بر فرق یوقدور هر ابکی حالتلرینده بنی نوع بشره بونلاردان بر خیر و صلاح بتوشمز.» اعتقاد کیی سخیف و دلیسین سوزلره طرفدار اولماق آدام بولماق ممکن ده گیلدر. تعالیم و تربیه نیک قیمتی. حاضر کی مدنیتک معارف ساحه سینده کی تأثیرینی قطعاً انکار ایدن هر ایلیگی گوزی قابالی گوکدهن، الپدن بکله یه ن بو

دیله نجی قناعتی بو عصرده چوقدان تولموشدور. بیرینجی عصرده انسان کندیکنک الپدر. عقلمندان، ذکاسندان، سعیندن باشقا پیغمبر تائیمار، هر ترقی سینى، هر تکاملینى، هر سعادتینى قافاسینک و قولینک غیرت و همتندن بکله ر. دیلرینى دینلرینه اسیر ایدن، بالانجی معبوداردن یاردیم بکله یه ن غافلردر که مدنیتده، فضیلتده، صنعت و معرفتده اگ گریده قالمیشلار و بو گناهی. بو جانی ده وجودی اولمایان موهوم مخلوقلار عطف ایدهرک تسای آرامیشلاردر. دیلاری و ادبیاتلاری اگ بو کسه ک درجه لری بولان انسان زمره لرینک ایلک آنالاری ده بوگونکو وحشیلر کیی، ایلک زمانلاردا اوت اولایوب قووقلارده یاشایورلاردی. بوگون تربیه و تعلیم گوردن وحشیلرده مدنیتک اگ بو کسه ک درجه لرینه چیقاریبورلار. اگ اینجه صنعتلرده مدنیلر درجه سینده موفقیت گوستهره یلیورلار. مؤلف؛ مقدمه نیک مطالعه سیندان ده آگلاشیلاجاغی اوزره؛ مطالعه لاریندا تضادلار، تناقضلار دوشوبور. بوده اوقودوغی مختلف مقاله لریک تأثیرینه قایلاراق درحال مطالعه بیانه قالماسیندان، کندی قناعتینى ده گیل مقاله صاحب لرینک قناعتلرینى مدافعه ایتمه سیندن ایله ری گلیور که بوده اثری قیمتدن دوشورمکده در.

بیرده عرب و فارس دیلرینک تورک دیلینه قاریشماسینى موافق بولاراق مدافعه ایدیور، دیگر بر یرده تورک دیلی طرفدارلاریله برابر عرب و فارسینک علپنده بولونوبور. نهایت فارس دیلی و ادبیاتینک قیمت و فضیلتیندن بحث ایدهرک آذربایجان دیلینک و ادبیاتینک قیمتی آنجا ق فارس ادبیاتینى تقلید و فارس دیلی امتزاجیندان ایله ری گلدیگنی سویله یور: «بیله که بزیم آذربایجان شعراسینک اثرلرینده گورینن عالی فکرار، گوزهل حسلر، اوجه معالار نازیک و لطیف مطالبار، حکمت آمیز نصیحتلر و هم چنین دوستلقد صداقت و دیانت، هر بر ایشده مروت و عدالت و انسانی زینتله ندرمن سائر اوصاف حمیدنر دیمک اولور که تماماً فارس ادبیاتک بر کتندندر...» کیی مدافعه سی مشکل ادعالاردا بولونوبور.

حاصلی مؤلف اثرینی قطعی بیر قناعت ادبییه و علمییه ایله میدانه گه تیرمیش ده گیلدر. eclectic بیر قناعتی واردر.

بوندان باشقا اثرينه اذخال ايتديگي نوائي لر، نابی ارکيبي شاعرلاريك
اثرلاره علاقه لاري موجود ايسه ده اصل آذربايجان شاعرلاريك اڭ مهمنه
تخصيص اولونان بريدن ايکي کره فضله بير طومالاري ده اثری ضعيفلتماقدادر.
شاعرلاريك ئوز اثرلرینه گلينجه، تاريخی بير ماتهريال اولماق و اوزمانکی
قناعت، ذوق، صنعت حقينده صحيح بيرره وثيقه تشکيل ايتمک اعتباريه حائز
اولدوقلاري اهميتی نظرده طوندوغوميزدان، دوغرو، ياکليش، ئوز فکراي
هر نه ايسه ئوبلهجه بيراقماغي علميک حقيته بر حرمت عد ايتدک.
فقط بو خصوصدا مؤلفيک مطالعه و قناعتلرينی هر وجهه تنقیده لایق
گوردوک.

تورک خلقلارينک ادبياتي اوزه ريده دهرين و اطرافلی تأثير بيراقميش
اولان تصوفيک ماهيتی حقيندا ابضاحات و بيرلهمه نيگي کيبي بوگون ياشاماقدا
اولدوغمز حيات ايله اويوشامايماغي ده سويله نمه بور حتی چوق يرده او
فکرلره شريك اولدوغی گورولوبور.

بوگونينک اقتصادي و حياتي ياشايشيه گچميش عصرلاريک تپل ومتوکل
حياتي آراسيندا جانلی فرقی گوسته ره بيلمه کدن چوق اوزاقدير.
بير کره داها تکرار ايدهریز که اثر آنجاق بير ماتهريال ماهيتی حائزدر.
خطاسی و صوابيله ضبط و نشر ايديشمز آنجاق گچميش عصرلاريک تولو
فکرلری، تولو قناعتلری، تولو فلسفه لرینه جانلی بيرره وثيقه تشکيل ايتديکلری
اسکی ادبی تاريخميزيک، آثار عتيقه قبيلينده بيرره ائموذجی بولوندوقلاريندیر.
بوگونينک جانلی ترييه سيني، بوگونينک حياتی تحصيلی آلان گيجلريميزيک
بو اثری اوقور کدن آلاجاقلاري معلومات آنجاق بير موزه معلوماتی اولماقدیر.

آذربايجان

فريدون بك کوچهرلي نيك مختصر ترجمه حالي *

1920 - 1863

1863 نجی يیلده شوشاده دوغمش فريدون بك کوچهرلي قارا باغک اورتا
بکله ريندن صاييلان احمد بکيک اوغلی دور. آتاسی عصرينک اوغلی، فارس ادبياتي
تأثيريله بويوش تورک ديلی و ادبياتي تانيماز و به که نمه ز بير آدام ایدی
و اوغلی فريدونی دهخی بويله به تشديرمهک ايسته ردی. اونا گورده ده 1872
نجی تاريخنده ميرزه کریم منشی زاده نيک مکتبينده 3 يیل قرآن، کستان،
بوستان و لیلی مجنون (تور کجه) اوقوموشدور. 1875 ده احمد بك باشقا قاراباغ
بکله ري کيبي روس ديلنک شخصي فائده لرینی دوشونه رکه اوغلونی روسجه
تحصيله قوبماق ايستميش. او سبيله ده فريدونا خزينه مأمورلهريندن بر ارمني يانيندا
روسجا و حساب اوقوتمش ایدی. روس مکتبينده 3-4 يیل اوقوندان
سوگرا 1879 نجی يیلده مشهور چهرنياه فسکی نيک قافقاسيا شهرلهرينده غوری
سه مينارياسنه معلملر توپلاديغي زمان فريدون بکيک ده او سيرايه آلميشدی.
آلتی يیل سوگرا ايره وان گيمنازياسنا شريعت و تورک دلی معلمی اولاراق
تعين ايديلميشدی. بورادا بولونار کهن فريدون بك تور کجه يی نوگره نمه که
آرتيق درجه ده دقت ايتميشدی. بوقادر امک صرفه رغماً فريدون بك نه
اينسکه فارسجا يی بلکه تور کجه يی بويله کمالنجه اوگره نه بيلمه ديگنی قيد
ايتمهک لازمدر. تعبيرلهرينک چوغيسنده کرک فارس و کرکسبه روس لسانلارينک
تأثيری گورولمه کده در. روس يازيلاريله تور کجه مقايسه ايديلمه مرامنک
روسجا افاده سی تور کجه دن داها سليس داها معين اولديغي گوروله بيله ر. بو
جهتی ئوزی دهخی دويدی ايجين دائم تورک ادبياتي ايله مشغول اولمش و نتیجه ده

(*) فريدون کوچهرلي نيك ف. آغايف واسطه سيله مفصل ترجمه حالي طرفزدن حاضر ايديلميشدی.
فقط عجله چيقارماسی لازم گله ن اشو طبعنده برله شديريلمه سی بر چوق تهخيکی آنکه لار
دولاييله امکان خارجنده ایدی. اونا بنا بو دفعه بويله بير تلخيص ايله اکتفا ايدیلدی.

عصرىنىڭ ادبىيەتلىرى طرفىدىن مەقتىرىلار يازىچىلار كىيى تەخسىنلار كۆرەشيدىر. 1896 نەچى يىلدىن غورى سەمىنارىيەسىدە شەرىت و تورك دىلى مەلىمى اولان كوچەرىلى مەلىمەلەرىلە سوڭ درجە مەربان اولدىغى جەتلە قاققاسىيە داغىلىش كىچ مەلىمەلەر طرفىدىن درىن حەرمەلەرە مەظەر اولموشدى. بونىڭ دولاسىلەدە 35 يىل مەلىملىك ايدىن كوچەرىلى كىر كەسە حەسەن افندى غايبوفنىڭ مەجموعەسىندەن استفادە ايتەك *) كىر كەسەدە كىچ مەلىمەلەرىلەك ادبىيات توپلامادە كۆستەردىكى غىرت سايەسىندە ايكى بويوك جەلدىن عبارت اولان ايشو آذربايجان ادبىياتى ماتەرىالىنى وجودە كۆرەيلىدى.

هەلە ماتەرىيال توپلاماقدا ايكىن ضىالىلەرىلەك نظر دقتىنى جاب ايتەك مەقسەدەلە 1903 نەچى يىلدىن روسجا اولاراق يازدىغى آذربايجان ادبىياتى آدلى كىتابچاىى نەشر ايتىدى. بو صورتلە ئوز مەقسەدەنە چاتماغا داھا كىنىش بىر آدەم آتمەش اولدى.

او زمانكى ضىالىلەرىمىزنىڭ مەم بىر قەسمى اولان تورك مەلىمەلەرىنىڭ مەد تەربىيەسى سايىلان غورى سەمىنارىيەسىدە اوتورموش فەرىدون بك بىر مەلىم اولماق حەسەلە كىچ مەلىمەلەرە، بىر چوق ادەب و شاعرلەرە ئايرى نەقۇز ايتەمدەن كىرى دورمايوردى و يازىچىلارنىڭ استانبول شەيخەسىنە ھوسكار اولدوقلارنىدەن ھىچدە خوشلانمايوردى. روس ادبىياتىدىن ايسە تەرجىمە ايتەك كى سەۋەردى و لەرەموتوف قاتەسوف، تولستوىلارنىڭ بەش پارچالارنى سادە دىل ايلە تەرجىمە ايتەشەدۇر.

1907 نەچى يىلدىن شەيخ الاسلاملىق مەنەبەنە چاغىرىلان كوچەرىلى بوتون آلدىغى مەكتۇبالار رەغما بو وظيفەدەن امتناع ايتىدى، و غەمىنىڭ آخىرىنە قادار مەلىم اولاراق قالدى. بويە بىر رىياضت پەرور مەلىمىڭ چالەشمەسىندەن بىزە ايكى اساسلى فەئدە قاتەس: اولارنىڭ بىرى قازاق دارالمەلىمىنى، ايكەنچىسى ايشو آذربايجان ادبىياتى ماتەرىالى.

آذر نەشر .

*) كەندىسىنىڭ اعترافى مەقدەمەسىندەن كۆرۈلە كەدەدۇر. حەسەن افندى غايبوف زاققاسىيا مەفتىسى اولدىغى زمان فەرىدون بك كوچەرىلى ھەلە كىچ ايدى . حەسەن افندى ايسە كوچەرىلى كىيى ادبىيات مەراقىسى اولدىغى جەتلە قاضىلەر واسطەسىلە ايشەنەلەش ماتەرىيال شەكلەدە آذربايجان شاعرلىرىنىڭ ھەكچەن ائەلارنى 4 جەلدىن عبارت بىر مەجموعەدە توپلامش اولدىغى نەظرەنە يەتەشەدۇر .

مؤلفى طرفىدىن بىرنەچە سوز .

1903 نەچى ايلدىن «آذربايجان تەركارىنىڭ ادبىياتى» غەۋاتەدە روس دىيەندە بىر كىتابچە تەرتىب ايدوب چاپە وىرەشەدۇر. اراباب قەلم بىزم بو ضەيف ائەرزە لطف نەظرىلە باخوب، اونىڭ ائەشارىنە ھەم و رەعايت گۆستەرمىكلە يىلە بىزدە خواھەشمەن اولدىلار كە مەزكۇر كىتابچەنىڭ مەلە بىسۇت وىرۇب اوز آنا دىيەندە مەلى ادبىياتىمىزە داير بىر كىتاب تەرتىب قىلاق تەيىنەكە بىزم آذربايجان شەرا و ادبەلەرنىڭ اشعار و آئارى و اوزلارنىڭ تەم و نەشانلارى اونودولوب ائەلى و طەننىڭ خەلپەرىدىن بالەمە چىقىماسون. مەعارف پەرور ادبىلارنىڭ بو گۆزل آرزو و تەمەللىرىنى سەددەندە اولدىغىمىز فەكر و مەرامە موافق گۆرۈب اولوقىدىن ايمەلى يەدەك مەزكۇر ائەزى ائەجەمە يەتۈرەك اچقون لازم اولان مەلۇماتى جەمە ايتەمگە مەشغول اولدۇق.

اگرچە سەمى و مەقدارنەچە احوالات جەمە ايدە يەلەمەدەك، چۈنكە شەرا بو ادبەلەرنىڭ اوز غەمەلەرىدە قەد و قەيەتلىرى يەلەنەمەدەك بىگىندىن ائەللىرى و خەسۇصاً تەرجىمە خەللىرى - يەنى ھەنسى زمان و مەكاندە تە نەوعى ياشايوب زەندەكاناق ايتەمكلىرى ايتوب باتۇيدۇر و بو خەلدە بىر كەسە مەلۇم دەگىل. اولاردىن بەشىلەرنىڭ آئەجاق بىر آدى و شەراىرىدىن بىرنەچە ادبىيات و غەزەيات قالوبىدۇر، اولار ايلە شاعرنىڭ رەبەكەماتىنى و طەبە شەرىيەسىنى تەحقىق و تەيىن ايتەك مەمكىن دەگىل، اما بونىڭلە يىلە بەش مەعارف و ر شەخسەلەرنىڭ ھەم و مەلۇماتىلە خەلى مەلۇمات يەغۇب و اوللارنى زەبەدەلەيۇب آشاقتەدە ذەكر اولوان قەاعدە اوزرە تەرتىب قىلۇب مەحترەم اوخوجىلەرە تەقدىم ايدىرىك و اوللاردىن غەجەزانە توقەق ايلەيۇرۇك كە بىزم بو ائەرنىڭ مەطالەمەسەنە شەروە ايتەدىكەدە اونىڭ قەسۇرىنى، كە اوللاردىن خەلى دەگىل، غەفو بىورسۇنلار. وادىن وىرن. اوتانماز. المەزدن گەلن آئەجاق بو اولدى.

اشخاصیکه زحمت چکوب بکا احوالات جمع ایدوبار بونمه بیوک منت قویوبلار و ملی شاعرلریمزک احیاسی ایچون همت صرف ایدوبار.

ادبا و شعرایمزک ترجمه حاللرینه و اثرلرینه شروع ایتمکدن اقدم ادبیات باره سنده فی اجمله معلومات ویرمکی لازم گوردیک. و بو کتابی یازماقده مرحوم حاجی لطف ملی بیک ابن خاقان «ذری» تخلصک «آتشکده» نام کتابنده دوتدیغی قاعده و روش انتخاب ایتدیک، یعنی آذربایجانزده اولان هر بر بلاد و دیارک شعرا و ادباسی حقنده آیری - آیری معلومات ویرمکی مناسب بیلدیک. ولی مرحوم حاجی لطف ملی بیک کتابیله بزم مجموعه نك آراسنده تفاوت چوخدر. بیه که مرحوم «آذری» آتشکده سنده هر بر شاعرک ترجمه حالله دائر مختصر احوال یازوب اثرلریندن آزاچق و بری برینه مناسبتی اولمان یا نمونه لر گوستریر. اما بز ممکن اولدیغی قدرده مشهور شعرا و ادبامزک هم ترجمه حاللرینه و هم آثار قلمیه لرینه دائر اطرافلی معلومات ویرمیشیک، مذکور اثرلرک حقنده اوز رأی و تصوراتمزی یازوب توصیف ویا تنقیده لایق اولان مقام و نقطه لری شرح و بیان ایتمیشیک.

هر بر شاعرک مساکنی، اسلوب کلامی و اوز عصر و زمانه سینک تقاضا سنجه نه نوعی اثرلر وجوده گتوردیکنی و اونلارک جماعت مزه حسن تأثیرینی، خیر ویا ضررینی بقدر قوه آچوب گوسترمیشیک.

ولی آذربایجانک ایران دولته متعلق حصه سنده یا کیچمیشده کی ویا حال حیاتده اولان شعرا و عرفاسی حقنده چندان اهمیتلو و سعتلو معلومات ویرم بیلمه دیک بو سببه که اونلارک باره سنده بزه احوالات جمع ایدوب گوندرن آدملر تاپیلما دی.

بیه که میرزا محمد باقر خلخالی جنابلرینک باره سنده نه قدر جستجو ایتدیکسه ده بر سربح و دوغری احوال تحصیل ایده بیلمه دیک.

هایله دلسوز، عاجز، دیوانی راجی، دخیل و غیریلری، خصوصنده قدر کفافجه معلومات کسب ایتمک مع التاسف میسر اولما دی. بو مجموعه اون ایلمک زحمت و تلاشیمزک نمربدر که نهجه وقتدن بری توز باسه - باسه یاتوب

قالمشدی. بونده ملی و سیو کلی شاعرلریمزک عزیز و محترم ادیبلریمزک ترجمه حاللری و برگزیده اثرلری ذکر اولنوبدر.

بو بزم ایچون عزیز و مبارک بر کتابدر اوکا بناء لازم ایدیکه او لیاقلو طرزده و گوزل صورتده طبع اولونا ایدی. ولی مادی جهتجه بزده او قدر باحارق و توانا بوخ ایدیکه بو ایشه اقدام ایده بیه ایدیک بر حینده کی مجموعه زیاده بیوک و ضعیف حالده باشه گلوبدر.

آذربایجان ادبیاتی تاریخی ماتریاللاری

بیرینجی جلد بیرینجی حصه ده صرا ایله گلن شاعر لر .

87	XIV - ملا میرزه شیروانی	1 - مقدمه
	XV - ملا محمد بن ملا نجف علی	2 - ادبیاتہ دائر مملوہات
87	باد کوبه ئی	3 - فضولی
87	XVI - حاجی محمد جابی علیجانی	4 - یوسف نابی
88	XVII - مست علی شیرنوازی	5 - علی شیرنوازی
92	11 - قراباغ - شوشی شهری	6 - گنجہ
97	12 - ملا پناه واقف	7 - ابوالعلی گنجہوی
138	13 - ملا ولی ودادی	8 - نظامی
170	14 - فتحعلی خان «مشری»	9 - شیروان و شماخی
172	15 - ابوالفتح «طوطی»	10 - خاقانی
175	16 - قوسی	I - شیخ ابو عبدالله علی بن محمد
188	17 - آقا مسیح شبروانی	باد کوبه ئی
196	18 - نشاط شیروانی	II - محسنی گنجہوی
201	19 - آقا حسین «عارف»	III - فلکی شیروانی
204	20 - عاجز	IV - عزالدین شیروانی
226	21 - عاشق گلیری قراجه اوغلی داغلی	V - مجیرالدین بیلکانی
228	22 - ثابت شقاقی	VI - حسین ابن علی سید ذوالفقار
230	23 - رافعی	شیروانی
	24 - عبدالرحمن آقا دلہاز اوغلی	VII - ابوسعید ابدال باد کوبه ئی
232	«شاعر»	VIII - سیدیحیی باد کوبه ئی
240	25 - مصطفی آقا «عارف»	IX - شیخ ملا یوسف عسکری
249	26 - کاظم آقا «سالک»	X - بدر شیروانی
	27 - میرزا محمد غائب اوغلی	XI - عبدالرشید نانی باد کوبه ئی
275	«فدائی»	XII - کمالدین مسعود شیروانی
		XIII - مصاحب گنجہوی

باشلانغیج

ارباب دانش و کماله معلومدر که هر بر ملتک شان و عظمتنه، ترقی و سعادتته باعث اولان سبیلردن بریسیده اونک ادبیاتیدر. ادبیات ملتک آیینه حقیقت نماسیدر که اونک مادی و معنوی ترقیسینی و استقبالی ایچون نجات و سعادت یوللارینی عینیه گوستیریر. ادیب فاضل و شاعر قابل ملتک معارف خادمیردر. ملتی حق و صوابه ارشاد ایدن، شهرت و حرمته بتیردن اولردر. اوز آثار و اشعاری ایله اولئر ملتک جسمنه شفاء، روحنه صفا، فکرنه جلی، عقلنه و تمامی معنوی و روحانی قوهلرینه بال و پر و بروب اوجا مقامه قالدیرلر. شیخ سعدی نك عصرنده اونک حکمت آمیز اثرلری سایه سنده شیراز اهلی فلکهنه ناز ایدیردی: نجه که شاعر دیمشدر:

«شیخ سعدی که تادمزد ز شیراز رسید شیرازبانرا برفلک ناز.»

حال حاضرده آوروپا قطعه سنده اڭ مقتدر و معظم دولت ملئرک ادبیات و مطبوعاتی آرتق درجه ده ترقی ایتمشدر. انگلیس، فرانسه آلمان و روس دولتلرنیک ادبیاتی گوندن گونه ترقی و شهرت کسب ایتمگده در. بو ملئرک ایچینده وقت بوقت ظهور ایدن ومدنیت عالمنه حسن خدمتلر گوسترن. علوم متنوعه به و فنون مختلفه به وسعت و قوت ویردن علما و حکما، ادبا وشعرا مشهور جهاندر.

بونک عکسی اولاراق ضعف و عجز حالنده یاشایان، جهالت ایچره عمر کیچورن ملل و اقوامک ادبیاتلری دخی اوز حال و شانلرینه موافقدر. نه قدر بر قوم وطایفه علمسز و معرفتسز اولسه بر اوقدر اونک ادبیاتی ضعیف و بی مضمون اولاجقدر. حتی چوخ طایفه لر واردر که وحشیانه زندگانلق ایدوب ادبیات نه اولدیغنی ییلمزلر بونلرک علوم و معارفدن بالمره خبرلری اولماز. بونلر دنیا بوزنده چوخ مدت یاشاما یوب بوچ و ضایع

اولورار و یا اینکه اوز که بر مقتدر و مدنی ملتلك تحت تصرف و تقوٰذینه دوشوب مرور ایامیله اوز عادات و آیینلرینی ایتیروب و آنا دیلرینی اونودوب اونلر ایله قاینانوب قاریشورلر و بالکلیله اوز ملتیرینی ایتیررلر. پس ترقی و سعادت فکرینده اولان و ابدی زندگانلق آرزوسنه دوشن قوم و ملت گر کدر الك اول اوز آنا دیلنیك و سعت و قوت تاپماقنه سعی و همت گوسترسون و ادبیات ملیه سنی آثار نفیسه و تصنیفات ممدوحه ایله زنکینشدیرسین.

ادبیات ایکی قسم در. بیر قسمی آغزده سویله نن نقل حکایتلردن، جور به جور ملی نغمه لردن، عاشق سوزلریندن، مثل لردن، تاپماجلردن، یا گالتماجلردن، آغوجی سوزلریندن، بیاتیلردن عبارتدر. بو قسم ادبیاته - ادبیات لسانی و یا افواهی و یا خود ایل ادبیاتی دینلور. ایکینجی قسم ادبیات ادبا و شعرائك، علما و حکمانك آثار قلمیله لرندن وجوده گلن تحریرات و تصنیفاتدن عبارتدر که بونلر خواه ثرایله یازیلمش اولسون، خواه نظمیه، خواه علوم و فنونه دائر اولسون و خواه اخلاق و اطواردن، شعرو غزلیاتدن بحث ایله سین. هر ایکی قسم ادبیاتك بنورده سی و تکیه گاهی «سوز» در که قدرت الهیله انسانك آغزنده خلق اولنوبدر و اونك واسطه سیله انسانك باطنی عالمی معلوم و ظاهر اولور. دقایق معانی اونگلله بربریندن تمیز قیلنور و بوندن علاوه بر یوزینده انسانك سائر مخلوقاتیه ماییننده وقوعه گلن معاملات و رفتاری و مدارسی شرح و بیان ایلن سوزدر. سوز اولماسه ایدی البته ادبیات دخی اولماز ایدی. بوصورنده انسان ایله حیوانك آراسنده آرتق بر فرقه قالماز ایدی و حال حاضرده مشاهده اولونان ترقی و تمدندن دخی بر اثر گورونمز ایدی.

«استاد شعرا» ملا محمد بغدادی فضولی سوزك شاتنده یازدینی غزلی بوراده مناسب مقال گوروب عینیه گتوریریك:

خالقه آغزك سرنی هر دم قیلور اظهار سوز
بونه سردر کم اولور هر لحظه یوخن وار سوز
آرتوران سوز قدرینی صدقیله قدرین آرتوریر
کم نه مقدار اولسه اهلن ایلر اول مقدار سوز

ویر سوزه احیا که دوتدقیجه سنی خواب اجل
ایده هر ساعت سنی اول اویقودن بیدار سوز:

خازن گنجینه اسراردر هر دم چکر
رشته اظهاره بیك - بیك گوهر اسرار سوز
برنکار عنبرین خطدر کو گدالر آلاءه
گوستریب هر دم نقاب غییدن رخسار سوز

اولمیان غواص بحر معرفت عارف دگل
کم صدف ترکیب تندر لؤلؤ شهوار سوز

گر چوق ایسترسن فضولی عزتك آزایت سوزی
کم چوق اولماقندن قیلوبدر چوق عزیزى خوار سوزی

فارسك اك مشهور و مقتدر شاعری ابوالقاسم فردوسی طوسی سوزك مدحنده بیوروبدر:

زنیكو سخن به چه اندر جهان برو آفرین از کهان و مهان
اگر نه بودی سخن از خدای نبی کی بدی نزد ما رهنمای

و ایضاً سوزك فضیلتنده ابومحمدابن یوسف شیخ نظامی دیوبدر:

آنچه او هم نواست هم کهن است سخنست و درین سخن سخنست
ز آفرینش نزد مادر کن هیچ فرزند خویش ز سخن
سخنی کانچه روی بی عیبت خازن گنج خانه غیبت
قصه ناشنیده او داند نامه نانوشته او خواند

بگر از هر چه آفرید خدای تاز او جز سخن نماند بجای
یاد گاری کز آدمیزاد است سخنست آن دیگر همه باداست

و گنه شیخ نظامی اوز که بر مقامده سوزی تعریف قیلوب آخر کلامده بله بیوروبدر:

صدر نشین ترز سخن نیست کس دوست این ملک سخن راست بس
حاجی سید عظم شیروانی سوزك باره سنده دیوبدر:

گوهر پاك بر بهادر سوز تحفه در گه خدادار سوز
زینت بزم مصطفی در سوز ماح شاه هل اتی در سوز

مرحوم صابر سوزك مدخنده ديمشدر:

ای سوز نوله دیرسم سگا خورشید سماوات

سندن آلیور نور ضیایی همه ذرات

بر نور حقیقت سن ایدوب حق سنی نازل

کم بخش ایدم سن گلشن ناسوته فیوضات

که لوحده مسطور قلمدن گهی جاری

که عرشدده مصباح گهی فرشته مشکات

صبح ازلیدن یوزك ایتدکده تجلی

محو اولدی جهانی بوره بن پرده ظلمات

اولمش بتون ارباب نظر عاشق حسنک

تویر عیون ایلور ارباب کمالات

بر موهیه لطف خداسن که حقیقت

انسانار ایدیر ذاتگیله فخر و مباحات...

وحدان و دل صابره نشر ایله فیوضیک

تا کم یتنه کوکلنده ریاحین کمالات!

اما بیلیمک گر کدر که هر بر ملت اوزلسانینده استعمال ایدیلدیکی سوزلرک
ایجاد و اختراعی ایچون اوزون عمرلر صرف ایدوبدر. سوزلرک ترکیب
و تصرفی حالدن حاله دگیشریلمه سی و بری بریله جولاشوب بر مطلب
بیان ایتمه سی آنجق مدت متعاده دن صوگره حصوله گلوبدر. بیلکه هر
ایکی قسم ادبیاتک بنا دوتوب نشوو نما تا بماغی تک - تک کلمه لرک و قسم - قسم
سوزلرک ترکیب و ایجادینه نسبتاً خیلی آسان و جیهله بهمه گلوبدر.

نچه مین ایللر گلوب کیچوبدر اولعصرده ن که بزم اولو بابالاریمز وحشی بانه
قایالار آراسنده و مغاره لر گنجنده سکونت ایدوب داش اسباب آلات
واسطه سیله اوزلری ایچون آزوقه و اطعمه کسب ایدردیلر و مذکور آلاتیله
اوزلرینی خطا و بلادن و شر اعدادن محافظت قیلاردیلر. او عصرلرده که اوکا
«دش عصری» دینلر، بزم بابالارک دیلرندسته استعمال اولنان سوزلرک عددی
چوخ آز اولوب هر بر شیئی و مخلوقی ابتداده اوز صوتیله آدلاندیراردیلر.

و اوز بارماقلاریندن آرتق سای و حساب بیلمه زدیله. اما مرور ایامیله ملل
و اقوامک معیشتلری وسعت و رفاهت تابدقجه، مدنیت و معموریت آرتدقجه
اونلرک دیلری دهخی ترقی ایتمگده اولوبدر و بو حالده مدنی ملتلرک
دیلرندسته نچه یوز مین سوزلر تلفظ و استعمال اولنماقدهدر.

مثلاً انگلیس، ملتنینک دیلنده بر میلیونه کیی مختلف سوزلر ایشلنور ولی
بونگلکه بیلکه بزم بوترقی عصرم زده کورده ارضک، بعض برلرندسته وحشی حالده
دولانان بر باره قوم و طایفه لر دهخی واردر که دیلری چوخ فقیر، رکپک
و ناصدر. بو حال اوکا دلالت ایدبر که مذکور قوم و طایفه لر اول بنادن
جوهرسز و ماده سز خلق اولتوبدر. خلقتدن اونلرک خمیرلرندسته استعداد و
قابلیت مایه سی قویولموبدر بو قسم قبیله و طایفه لر مین ایللرجه برحالت اوزره
باشایورلار و بونلارک دیلرندسته اصلاً بر ترقی اثری مشاهده اولونمیور. بونلارک
حیاتیه مماتی آراسنده بر فرق بوقدر هر ایکی حالتلرینده بئی نوع بشره
بونلاردن بر غیر و صلاح یتوشمز.

پس هر بر ملتک دانشدینی دیل اونک حال و شأنتی و امور معاشده درجه
مکنیت و قوتی شرح و بیان ایلور. ملتک دولناجقی گنیشلندیکجه،
ضرروی احتیاجلری تحصیل اولوندقجه، ثروت و دولتی شان و شوکتی آرتدقجه
اونک دیلی دهخی همان قرار اوزره ترقی و وسعت تابور و بر مقامه
چاتر که ملت هر نوع فکر و خیالاتی هر قسم حسیات و تصوراتی، اطرافده
گوروب ایشیتدیگنی، مشاهده قیلدیقی علامات و احوالاتی و اخلاق - اطواره
دئر چوخ نازیک معنالی شرح و بیان ایتمگه قادر اولور. بو حالده ملت
باشلیور قسم - قسم نقل و حکایه لر دوزمگه و سینه دن سوزلر و ماهیلر
(نغمه لر) توخومقه. نقللرده حقیقت حالیه خیالات عالمی، دوغرو ایله یالان،
ممکن ایله غیر ممکن اوله بر مهارت ایله بری برینه جولاشیر که عقل
انسان، حیرتده قالیر. سینه دن توخونان نغمه لرده ملت اوزینه عارض اولان غم
و غصه نی و یا اینکه شادلق و فرحی و فی الجمله اونک قلبی لبالب ایدن
نوع بنوع حسلری اوجا آواز ایله اوخویوب اوز درونی حالتی و باطنی
عالمی جمله به اظهار ایدیر و بو منوال سینه سنی اندوه و ملالدن خلاص ایدوب
غم ایله شادلقنه غیریلریده شریک ایلور.

بونلاردان ماعدا ملت حددن زیاده مثلار، حکمت آمیز سوزلر تاپماجهلر
ایجاد ایدوبدر که بونلارک واسطه سیله اوز ییلو گنی، تجربه سنی، حکمتی
اظهار ایدیر و هر بر اتفاقد مناسب حان سویلمگنی، دنیاده دولانماسنی،
انسانار ایله رفتارینی و سائر مخلوقاتله علاقه سنی آرسوزلی اما درین مغالو
«مفید-مختصر» کلامیله بیان قیلور. مثلاً آتالار تجربه ایله یقین ایدوبلر که
کیشی هر نه ایش دوتسه - یاخشی یا ایمان آخردده اونک نتیجه سنی گوره جکدر. اوگا
گوره دیوبلر:

«هر نه دوغرارسن آشیکا
و یا اینکه: او چیخار فاشیقیکا»

«هر نه اکرسن - اونی بیچرسن»

هر بر ایشده صبر لازم اولماقنی تجربه ایدوب دیوبدر:

«صبر ایله حلوا بیشر ای قورا سندن

بسله سن اطلال اولار توت یاپراقندن.»

«ایکی سوزلی آدمک حقنده دیولوبدر»:

«تازی به دوت دیور - دوشانه قاچ».

اخلاق و اطوار جتهینجه اولادک آنا و آناسنه و خصوصاً قز اوشاغینک
آناسینه اوخشامقنی تجربه ایدوب دیوبدر:

«قراغنه باخ - بزنی آل،
آناسنه باخ قزنی آل»

همچنین آتالار دفعاتیه امتحان ایدوبر که عوام و نا انصاف خلق ایله
رفتار ایتمگده یالقوز ملایمت کفایت ایتمز و بیر آرز زورده گرک ایشلنسون
اوگا بناء دیولوبدر: «کیش - کیش ایله - دوکوز داربدن چیقماز.» و
هایله ترک دیلنده نیچه مین حکمت آمیز مسئلهلر وار که تمامیسی تجربه
یوزیله دیولوبدر و اونلاری بوراده یازمق ایله قورتاراماز. نقللرمزده شاهزاده ملک
محمد ویا ملک احمد حق و دوغرو بولنده چالشوب چاندن و باشدن کیچور.
اتهاسز بر بیاناتدن اوتسز - علفسز صحرالردن قطع منازل ایدوب، درین
دره لردن آدلایوب، اوجه داغلاردن و سرت قایالاردن آشوب، قالین وقار اتلق
میشه لردن کیچوب قسم - قسم بلا و مصیبتلره دوچار اولور، گاه آغ دیو

ایله و گاه اژدهالار ایله جنک و جدال ایدوب آخردده اونلاری تلف ایدیر.
یيله که حق - باطله، دوغرو یا لانا غالب گلور و نقللرک چوخ شاداق ایله
قورتاریر. یار عشقنده بیوک زحمت و مشقتلر چکن شاهزاده یه قرخ کون،
قرخ کیچه توی اولونور و نقل سویلن نقلی گواش یوزیله قورتاروب دیور:
«او بدی یره کیچدی سیزده ییون دوره کیچوک!»

حیوانات قسمنه گلد کده اونلارد هر بیرسی بزم نقللرده انسانه منسوب
اولان بر خاصیتی گوستیریر. مثلاً چول حیوانلاردن: اصلان رشادت و
مردانه لکی، آبی قانمازلغی، قورت احمقلمی، تولکی حيله گرایگی، دوشان
قورخاقلمی، مارال گوزه لکی و هایله. ابو حیوانلرینه گلدیکده بونلارکده
هر برسنه مخصوص اوز صفتلری وارددر: آت اعتباری، ایت وقانی، ایشک
حماقتی، دوه سفاهتی، اوکوز عنادلمی، اینک عنایتی، قوچ ایگنلکی، کیچی
حيله بازلمی، قویون برکتی، قوزی بازلمی، پیشک اعتبار سزلمی گوستیریر. مشهور
«سایاچی سوزلرینده» ابو حیوانلاری چوخ گوزهل طرزده و صف اولونوبدر.
بوسوزلرده هامودن آرتق وصف اولنان قویوندر، اوگا «تهم» دیوب خطاب
اولنور. معلوم اولنور که کیچمشده بزم بابالاریمیز قویون ساخلار ایش و
معاشلری اونک سوتی، اتی و یونی ایله کیچرمیش. «سایاچی» سوزلریندن
نمونه ایچون بر نیچه سنی بوراده ذکر ایتمگی مناسب گوردیک. *

«تهم اوناریش قویون یونی بر قاریش قویون
«چوبان سندن کوسوبدر سوتی ویر باریش قویون

«تهم او شیشک قویون یونی بر دوشک قویون
«بولامانی بول ایله بولامانی تیز یتور
قیریلدی اوشاق قویون...»

کیچی نك وصفنده دیولوبدر:
«تهم او خاللی کیچی ممه سی باللی کیچی
آیاغی ناللی کیچی اوجه قایا باشنده
دوتوبدی باللی کیچی...»

«سایاچی سوزاری» نی وایل ادبیاته دائر بر جوق معلوماتی اهل قلملرمزدن محترم عینی
علی بك سلطانوف جمع ایدوب لطف یوزیله بزه بخش ایتمشدر.

ساباجی «سوزلرینده چواننده اونودولمیوبدر، اونک حقیقده دیولوبدر:

«گوگده گزمن بولوطلر بورقاندیر چوبانک
«یاستی - یاستی تپلر یاستیدر چوبانک
«بومرو-بومرو قابالار بومروکیدر چوبانک
«النده کی دگنک قالخاندیر چوبانک
«یانتده کی بوز کوپک بولداسیدر چوبانک
«آغزی قارا جاناوار دوشمانیدر چوبانک...»

بوراده افواهی ادبیات باره سینده مطلبه طول تفصیل ویرمگی لازم گورمدیک
«بالالارا، هدیه» نام مجموعه به رجوع ایتلمی. بو قسم آغزدن آغزه سویله ن
افواهی ادبیات هر بر ملتک حال و شاته و اوضاع معیشته مختص اولوب
اونک دنیا اوزره نه نوعی باشاماسنه شهادت ویریر. بعض قوم و طایفه لار افواهی
ادیاتدن سوا اوزگه بر آثار علامت ظاهر ایتمیوب اوز نقل و حکایتلری
و ملی نعمتلری و مثلاری ایله بر مدت دنیاده عمر ایدوب صوگرادن بی نشان
بوچ و ضایع اولوب کیدوبلر اما اوقوم و ملتربکه، خلقت و طبیعتارنده قابلیت
تخمی و هنرمایه سی واردر امور معیشته غیرلره بعت ایدوبلر-اونلر بر افواهی
ادیاتلرینه و آغزلارده سویله ن نقل و حکایه لرینه اکتفا ایتمیوب قلمی
ادیاته یعنی فکر و حسلرینی قلم ایله یازمه مشغول اولوبلر. افواهی ادبیاتده
نقل و حکایتلری ترتیب ایدن و نعمتلری دوزن معین بر شخص اولمیوب
بونلاری بارادان و بوخدان وار ایدن ملت اوزی اولور. بونلر آغزلاره
سویلمک ایله عموم خلق آراسنده یابلوب انتشار تاپور و نسلا بعدنسل آتادن
اوغوله و اوغولدن نوبه کیچمکده اولور. قلمی ادبیات ایسه باشقه طرز
ایله حصوله گلیر: بونده هر بر نقل و حکایه نك مخصوصی کاتبی و منشی سی
و هر بر تصنیفک اوز مصنفی و هر بر شعر و غزلک معین شاعری واردر.
آلته بو قسم اثرلرده ملیت نشانه سی و ملیت رایحه سی چندان مشاهده اولنماز.
ولی بر مصنف و شاعر نه قدر اوز ملتیه یاووق اولسه، اونک عادات و خاصیتلری
اوزره نشوونما تاپسه، ملیت قانی اونک دامارلارینده نه قادار آرتیق جریان ایتسه
بر اوقدر اونک اثرلرینده دخی ملیت قوخوسی و ملیت نشانه سی آرتیق گورونه جگدر.

شاعر کامل و ادیب فاضل حقیقده اول ادیب و شاعر در که اوز ملتک
دبیلله دانشه، اورگیله حسی و عقلی ایله فکر ایده.

آذربایجان تورکارینک دهخی اوزلرینه مخصوص ادبیاتی واردر. بو تورکار
زافاقازیبه نك شرق و جنوبنده سکنا ایدن شکلی، شیروان، سلیمان، باکو، گنجه
قزاق، قارا باغ، ایروان و نخچوان اهالیسندن و ایران دولتی نك شمال-غربی سنده
گذران ایدن اقوام و طوایندن عبارتدر. آذربایجان ترکلرینک دانشدیی
دیلک شیوه سی چوخ ایسه ده بناسی و کوکی بردر، بیله که هر محالک
خالقی باشقه بر شیوه ده و غیری بر لهجه ده دانشوب قونشور. هر محل و
مسکنک اوزینه مخصوص اصطلاحاری و سوزاری واردر. قرا باغ و قزاق
اهالیسی بر جورده شکلی خالق اوزکه بر جورده، شیروان، سلیمان، باکو
و قبه آدملری باشقه بر سیاقده، ایروان، نخچوان تبریز، خوی، باکو ولایتلرینک
اهالیسی غیری بر شیوه اوزره دانشورلر، اما بونیکله بیله بونلارک جمله سی
سویله دیگی دیل بیر دیلدر و بیر محالیک اهالی اوزگه بر آذربایجان محالیک اهالی
سویله دیکی دیلی آچیق آکلیوب اونیکله هر بر قسم مطالب و مسائل باره سنده
مکالمه ایده بیلور. نچه سنه بوندان مقدم «ارشاد» یا «ترقی» روزنامه سنده آذربایجانک
هر بر مرکزندن گوندربلن معلومات متنوعه و اخبارسیاسیه درج و نشر
اولتوردی. مذکور معلوماتی «تازه حیات» روزنامه نك مشتریلری اوخویوب
باشه دوشورلردی و هر قسم مطالبدن اطلاعات کسب ایدیرلردی. «تازه حیاتده»
بازیلان معلوماتدن ددخی «ترقی» نك مشتریلری استفاده ایدیرلردی. حال حاضرده
«ملانصرالدین» ک، و «اقبال» ک، «صدای حق» ک، «قدم» ک مشتریلری هر بردن
بازیلان معلومات خبرلری اوخویوب باشه دوشورلر.

یوز سنه انسان ایچون بر عصر و لسان ایچون بر دوردر. عصر و
زمانلرمرور ایتدیگجه هیئت اجتماعیه انسان و اونیکله متفق لهجه و شیوه
لسان دهخی نیچه-نیچه تبدیلات و تغیراته دوچار اولور. ادیب فاضل احمد
جودت افندینک بیوردقه گوره: «ابکار افکار صانکه هر موسمه بر گونه قبای لطافت
نمایه بورونیور و هر جمعیته ملل نکت ایله و مزایا ایله گورنیور بناء علیه هرلسانک
اصول تعلیم ادبیاتی مزاج دوره توفیق اولونماق لازم گلور. «بوکا گوره آذربایجان
ترکارینک دیلی دهخی مرور ایامیه دگیشیریلوب اوزگه بر ترکیب و

قاعدهیه دوشونده بیله که ایمدی استعمال اولنان ترك جدید ازلکی ترك قدیمه اوخشامز. حال حاضرده دانشیلان دیلك باشقه اسلوبی اولدیغندان علاوه ترك قدیمه نسبت بو دیل هم دولتلوده شیرین لهجهلو و گوزل شیوهلو بر دیل حساب اولونور. دین مین اسلامك ترکاره بتوردیگی شرافت اعتقادیه سندن علاوه بیوك بر خیریده بو اولوبدر که اونك فیض و برکتندن ترکار عرب و فارس لسانیندن تدریجهل چوخ سوزلره گوزل عبارلر آلوب اوزدیللرینی دولتلندیروبلر. و مرور ایامیله اخذ و اقتباس اولونان، کلملر و اصطلاحلر او قدر ایشله نوب تحریف و تصریف اولونوبدر که ترك دیلیله اونلر قایناوب قاریشوبدر و اونلر سز ترك دیلی بر معنایی افاده ایتمکده عاجزدر. عرب و فارس دیللریندن گوتورلمش سوزلر و عبارلر بر درجهده ترکشوبدر که سوادى آز اولان آدملر اونلری محض ترك سوزلری حساب ایدوب اصلا گمان ایتمزلر که «صحبت» و «زحمت» سوزلری عربدن «رنج بر»، «کفگیر» و «خاکنده» سوزلری فارسدن آلوبدر. و بعض برارده کثرت استعمالدن «رنجبره» «رشر» «کفگیر» — «کوگیر» و «خاکنده» — «خکنداز» دینلور و بو قبیل عرب و فارس دیللریندن گوتورلمش سوزلرک چوخ تورکشوب اولکی حالندان اوزگه بر ترکیه دوشوبدر. — بو نحو ایله آذربایجان ترکلرینک دیلی عربی و فارس سوزلریله مخلوط و ممزوج اولمقله بیله بر لسان لطافت رسان اولوبدر که اونکله علوم و فنونه دائر هر قسم مطالبی افکار عالیه و حکمییه و مسائل سیاسی و عدلییه بی شرح و بیان ایتمک ممکندر. بو یولده عثمانلور بزم آذربایجان ترکلرینه سبقت ایدوبلر و داهاده زیاده اوزدیللرینی عرب و فارس لغات و الفاظیله دولتلو قیلوبلر، نجه که عثمانلو لسانک باره سنده گنه ادیب کامل احمد جودت افندی بیوروبدر: «گویا درزخانه معانیده طرز عرب اوزره بیچیلیمش و اصول فارسی اوزره تیکیلیمش اولان دیبای زیبای ترکیهیه بورونمش بر شاهد شیرین ادای بدیع الیاندرو. ذاتاً صیغ تصرفیه که مکمل بر لسان اولدیغی حالده السنه سائردن اخذ و اقتباس ایلدیکی الفاظ ایله خیلی دن خیلی رنگیندر. عربی و فارسینک نیچه خواص و مزیاسنی محتوی اولماق حسیله ادبیاتجه دخی غایت نازیک و رنگیندر.»

و لکن عرب و فارس کلمه و عبارلرینک شوق و هوسنده اولوب

احتیاج اولمادیغی حالده اونلری آنا دیلنه قاتوب قاریشدیرماق بزم عقیده مزجه بیوك سهو در. وقتا که آنا دیلنده شیک اوزنک مخصوصی آدی وار و یا اینکه آنا دیلیله بر معنایی بیان ایتمک و بر احوالاتی نجه که لازمدر سوبلمک ممکن اولور. انصاف دگل که علم گوسترمک و «ملالق» اظهار ایتمک ادعاسیه دوشوب کلامی غلیظ عبارلر ایله و چین آکلاشیلان عربی و فارسی سوزلر ایله دولدوروب اصل معنایی دخیده درینه سالماق و اونک یوزینه عرب فارس دیللریندن بهمه گلمیش، غلیظ مغلق عبارلر ایله توخونمش برده چکمک. اول جهندن در که بزم واعظلرک اکثری مسجدرده وعظ و نصیحت ایتدیگی ائاده عبارت پردازاق ایدوب اوز واعظ و نصایحلرینی او قدر غلیظ و چین عبارلر ایله سوبلورلر که اونلره قولاق آسانک چوخى بر شئی آکلامیوب اصل مطلب نهدن عبارت اولدیقتی باشه دوشمبورلر، و حیرتده قالورلر. حاصل کلام بو اولور که نه وعظ ایدن ونه موعظهیه قولاق آسان، نه اورگه مدن و نه اورگه نه اصل مقصده یتشمیوب گوزل وقتلرینی بیوده صرف ایدیرلر. هایلله غزته لریمزده درج اولونان غلیظ عبارلر ایله یازیلیمش بعض سیاسی، ادبی و فنی مقاله لری اوخویانلر آکلامیوب مایوس اولورلر و غزته اوخوماقدن اکراه ایدیرلر. — بو آجیق حقیقتی نهدن ایسه غزته و ژورنال ویرنلر باشه دوشمبورلر و عثمانلو غزته چیلرینه مقلد لکدن ال چکمبورلر. جدیدلری بر ایل باره ایل عمر سوروب مشتری سز لکدن قاپانور زحمتلری پوچه چیخور کلی خرج و مصارف لری هدر گیدیر.

دیل نه قدر آجیق، ساده و کشاده اولسا بر او قدر گوزل، گوگچک و مقبول اولار. البته دیلمزه قاریشوب ترکشیمش «فایده» «ضرر» «خیر» «شر» «دوست»، «دشمن» و بونلر مثللو حددهن زیاده استعمال اولونان عربی و فارسی سوزلرینک باره سنده بزم بر ایرادمز یوخدر، نجه که بو بارهده اوز فکریمزی یوقاریده بیان ایتدیک، و همچنین علوم و فنون سایه سنده تازه کشف و اختراع اولونان آلات و اشیایه و فکرمزده دوغان تازه معنالر اوز آنا دیلمزده مناسب و موافق آدلار تاپا ییلیمسک لازم گلور که عرب و فارس دیللرینه رجوع ایدوب اونلرک کومگیله تازه اختراع اولونان شئیلره و یگی دوغان معنالر آد قویاق و بو وجهیه دیلمزده اولان

نقصانی و رکاکتی گوتوروب اونی تصحیح و تکمیل ایدک بو مطلبی باشلیجه آکلامق ایستیناره مصلحت گوریریک که «حیات» روزنامه سنک (۱۹۰۵) نجی سنهده ۷ منجی نمره سنده ادیب کامل علی بک حسین زاده نك «غزته مزك» دیلی حقنده بر نچه سوز» سرلوحه سنده یازدیغی مقاله یی مطالعه ایستینلر. بوندن ماعدا «تورك يوردی» نك اولمنجی ایلنك ۱۲ نجی صایینده «تورك دیلی» ادبیاتی حقنده مطالعه ار «سرلوحه سنده یازلمش مقاله یه مراجعت ایتملی در. بو مقاله ده ادیب احمد حکمت بک افندی ۱۶ نجی مستشرقلر قونفره سنده تورك دیلنك حقنده فرانسیزجه اطرافلی معلومات ویریر. مقاله نی مجموعه مدبری ترکه ترجمه ایدوبدر. احمد حکمت بکک ویردیگی معلوماته گوره تورك دیلی اوزلگنده خیلی متین روان و دولتو بر دیلدر. ولی قدرنی ییلنلر اولمیوبده بعض سبیلردن دلابی اونودولوردی و اونك یرینی فارس و عرب کلمه لرینك بر خلیطه سی دوتوردی. بر درجه ده که اصل تورك دیلی آنجق کندلرده و امی آرواتار آراسنده محافظه ایدیه یلیدی.

دور انتباه دن سوگره تورکاردهده باشقه ملترده اولدیغی کیمی بر حس ملی بروجدان ملی دوغوب بیومگدهدر. تورکارده دامارلارنده اصل برقنك آخدیغنی دویدلر و اوز خالص دیلدرینه روتق ویرمك فکرینه دوشدیلر و اونی اجنبی کلمه لردن، اجنبی ترکییلردن، تورك روحیه اصلا سازش ایتمیین ریدبه لی، گورولتولی و بی مضمون عبارلردن قورتاروین اوکا اوز رنگنی، صفتی و ساده لگنی قایتارمق قصدینه دوشدیلر. ملی دیلک طرفدارلری گوندن گونه آرتوب چوخالماقده درلر و اونلرک همیله استانبولده «تورك ددرنگی» و «تورك يوردی» و «خلقه دوغرو» و عثمانلونك بعض یرلرنده ملی جریده لر طبع و نشر اولونماقدهدر.

آذربایجان تورکلرینك ادبیاتی آز زماندن بری باشلیوبدر که کوك و ریشه سالوب بنا دوتماغی، کیچیمیشه شوکت و قوت صاحبی اولان ایران دولتی مدت متماده ایله تمامی آذربایجان ولایته صاحبلق و حکمرانلق ایدوبدر. آذربایجان تورکلری بو دولت عظیمه نك تحت حکومتنده خیلی زمان زندگانلق ایدوبلر. بو جهته ایرانك نفوذ و تاثیر آذربایجان ترکلرینه حددن زیاده اولوبدر. بو تاثیرات ظاهری یعنی هیئت و قیافنده

طرز لباس و خورا کده و سائر اوضاع و احوالده و امر معاشده گورسندیگی کیمی باطنی و معنوی صورتده دخی اولوبدر که اونلر اخلاق و اطوارده و آیین-آدابده و لسان و ادبیاتده مشاهده اولتان اثرلردر. معلوم اولاکه آذربایجان تورکلری هر دیلدن زیاده خوشلادیغی، میل و رغبت گوستردیگی فارس دیلی اولوبدر. «لفظ-لفظ عرب است، فارسی شکر است، ترکی هنر است» دیدیگده بزم ترکلر عرب لسانتی تعریف ایدوب و ترك دیلنده سولمکی هنر ییلوب هر ایکی دیلدن زیاده میل و هوس گوستردیگی «شکره» اولوبدر که فارس دیلندن عبارتدر. بو دیلک زیاده شیرین و خوش شیوه لو اولماقده برکسك شبهه سی بوخدر. اوکا بناء بزم مکتبلرده بو آخر وقلره کیمی تعلیم و تدریس فارس دیلنده اولوب اوشاقلاریمز اوخودیغی فارس کتابلری اولوبدر. نوشتجات و مرسولاتمز دخی بو دیلده جاری اولوب ترك دیلنه آرتیق میل و رغبت گورسنیلمیوبدر. آذربایجانك ایرانه متعلق حصه لرنده ایمی دخی تعلیم و تدریس و کتابت فارس دیلنده ایشله تور. زاقاقازیه ده آنادیلی آنجق آز وقتدن بریدر که آذربایجان ترکلرینك دقتی جلب ایدوب اوزی ایچون بر نوعی حرمت و اهمیت کسب ایلمگه باشلیوبدر.

ایش بو حال اوزره اولدیغی ایچون سابقده هر اهل سوادیمز بالعموم علما و حکما مز، شعرا و ادبامز بالخصوص اوز تالیفات و تصنیفاتنی همین فارس دیلنده انشا ایدوب ترك دیلنه آرتق اعتنالی اولمیوبدر. بر حالده که فارس دیلی ترك دیلنه نسبت هم وسعتلو و هم خوش قاعده لی یر لساندر. بیله که بزم ادیبلرمزك آثار قلمیه لری آنجق فارس ادبیاتی دولتندیروب اوز ملی ادبیاتمز اونلرک چندان دخل و تصرفلری اولمیوبدر. ترك لسانده قلم ایشلدن ادبا شعرا مزه گلدکده اونلرده فارس ادبا و شعراسی دوتدیغی طریقیه گیدوب فارس دیلنك شیوه و اسلوبده یازمغه سعی ایدوبلر. بونلر یازدیقلری اشعار آنارک مضمون و مالی دخی اکثریت فارسك مشهور شعرا و حکماسی اثرلرندن اخذ اولونمش معنالر اولوب کیمیسی شیخ مصلح الدین سعدینك حکمت آمیز نصیحتلرینه، کیمیسی شمس الدین محمد خواجه حافظك غزلیاته، کیمیسی فردوسینك شاهنامه سنه بعضیسی جلال الدین رومینك مثنوی سنه،

شیخ عطارک نان حلواسنه، عمرخیامک رباعیاته، نظامینک خسروشیرینه و بولر کیمی صاحب خرد و طبع سلیم وجودلرک کلام معجز نعلارینه نظیره یازوب استادلرینه پیروبلک و مقلدک ایدوبلر و بو پیروبلکده ادبایی ترکدن حضاری بیوک هنر و مهارت گوسنروبیلر. نجه که شماخیده آقا مسیح شیروانی، میرزا نصرالله «بهار» حاجی سید عظیم شیروانی، قباده عباسقلی آقا «قدسی» و «خرمی» قراباغده قاسم بک «ذاکر»، عبدالله بک «عاصی» قنار مهدیقلی خن «وفا» میرزه رحیم «فنا» گنجدهده میرزه مهدی «ناجی» نخوده اسماعیل بک «ناکام»، ابروانده میرزه اسماعیل «بزمی» اوشتیبنده سید ابوالقاسم «نباتی» قزاقده مصطفی آقا «ناصر» و غیرلری.

ییلکه که بیزم آذربایجان شعراسنک اثرلرینه گورونن عالی فکرلر، گوزمل حسلر، اوجه معنالر، نازیک و لطیف مطلبلر، حکمت آمیز نصیحتلر، و همچنین دوستلده صداقت و دیانت، هر بر ایشده مروت، عدالت و انسانی زینتلندیرن سائر او صاف حمیدهلر دیمک اولور که تماماً فارس ادبیاتک بر کتندندر. بونگله ییلکه عشق بازلق، مدح دلیر و تعریف گوزمل، زمانه دن شکایت، رفیقیدن نفرت، هجرو قراقندناله و فریاد و بر پاره لغویات، مضحکات و هجویات و هایله ساخته و یالان حسیات گنه فارسلرک صوگ ادبیاتک بر کتندندر. حیفا که ادبیاتک بو آخرکی نوعلری بزم شعرايه اگ خوش گلن اسلوب اولوب که بو یولده حددن زیاده نظیرهلر یازیلوبلر. و حتی بر نوعی ترک شاعرلری فارسله سبقت ایدوبلر، چونکه ترک دیلنده یازیلان هجویاتک مثلی و برابری نه اینکه فارس لسانده بلکه هیچ بر لسانده نابولماز... گوزل مدخنده دخی یقیناً دیمک اولور که هیچ بر فارس شاعری ملائنه واقف و قاسم بک ذاکر کیمی دوزلو سوزلر دیمیوبلر. بو خصوصده فی الحقیقه بولر ملک شعرادرلر. ترک شاعرلرینه گلد کده بولاردن ملا محمد بغدادی - «فضولی» نك آذربایجان شعراسنه هامودن آرتق تأثیری اولوبلر، و بر ترک شاعری اولمیوبلر که فضولی نك کلامنه نظیره یازمش اولسون. فضولیدن صوگره آذربایجان شعراسنه آز - چوق نفوذی اولان یوسف نابی چایی و علی شیرنوابی اولوبلر که اولاردن هر برینک باره سنده بر پاره معلومات ویرمگی لازم ییلدک بر حالده که هر اوجی آذربایجان شعراسینک استادلری مقانده اولوبلر.

ملا محمد بغدادی - فضولی تخلص

ملا محمد بغدادی ترک شاعرلرینک باباسی حساب اولنور. او گنا بئآ آذربایجان شعرا و ادباسندن بحث ایدوبده اولنرک سروری و پیشروی مقامنده اولان فضولی نك اسم شریفارینی ذکر ایتمه مک بر نوعی حق و امکی ایتورمک کیمی در. بر حالده که اول فصاحت و بلاغتکاینک تأثیری بو عصرده کی شعرامزک آثار و اشعارنده دخی مشاهده اولونماقده در.

مشهور قوله گوره ملا محمد ابن سلیمان کر بلاده و بغدادک حواله سنده حله آدینلو بالاجه بر قصبه ده، سلطان سلیمانک عصرینده هجراتک 900 نجی تاریخنده تولد ایتمشدر. بعض روایت گوره 70 سنه به قدر عمر ایدوبلر. تاریخ وفاتی درست معلوم دگل ايسه ده عمرنک مسن چاغنده دارقانه رحلت ایلمگی اوز کلامندن دخی آگلاشیلور، نجه که دیوبلر:

«ای فضولی قدیمز قیلدی فلک خم یعنی

وقتدر چخماقه دنیا قابوسندن اگیلک».

فضولی کیمی مشهور و معتبر شاعرک ترجمه حالنه دائر معلومات حیفا که چوخ آزدر. بو باردهده اوز که بر مأخذ و منبعدن احوالات گوتورمکده عاجز قالوب اول در یکانه نك اوز اثرلرینه رجوع ایتمگدن باشقا بر چاره بولماق. دیوان بلاغت عنوانینک دیباچه سنده اول فصاحت بوستانی نك عناییندن و عبارت چمننک بلبلندن - یعنی فضولی نك اوز لسان بلاغت سنچندن حالنه دائر بر پاره معلومات ویریلور، خصوصاً اونک ترک لسانده یازمقنه سبب نه اولدیقتی فی الجمله بیان ایدیر.

مذکور مقدمه دن معلوم اولور که فضولی اوشاقلقدن شعر و غزل دیمکه زیاده هوسناک ایش، و اول یکانه نك هنوز صبی اسکن افق طبعنه هلال موزونیت طلوع ایتمشدر و خورشید و شلردن اقتباس نور شوق قیلمشدر و اونک اشعارنک شهرتی چوخ برلره داغلمشدر؛ نجه که اوزی دیور:

صیت فصاحت ايله سوزوم دوتدی عالمی

بن مهد اعتبارده طفل: زبون هنوز

بوی خوشمله اولدی معطر دماغلر

بن نافه وجودده بر قطره قان هنوز

و لکن شاعر اوز اثرلارینه دقت بتوروب اولملری حلیه علمیهن معرا
گوروب بر مدت تقد حیاتین علوم قلبیه و نقلیه کسبه صرف ایدوبدر.
اوز عصرینده مندا اول قنون و علومک جمله سته مالک اولمشدر. اگرچه
شاعر ترک لسانده شعر و غزل یازمقنه عمدت بونی سبب گوستریر که ترک
طایفه لارینک صاحب شوق و مذاق لری دخی اونک بوستان کلامدن شکوفه لار
دروب بهره مند اولملر و بو شکلی اوک گویا برنگار مشکین خط ایشمدر.
و لکن حقیرک آکلادیقنه گوره فضولی اوزی ترک اوغلی اولمغه بناء اوز
آه دینلی آرتیق سورویده اوک روق ویرمکی باش وظیفه لریندن برسی
حساب ایدیرمش. و انصافاً دیمک اولور که ترک ادبیاتک بانیسی ملا محمد
نقدادی اولوبدر. اگرچه اوندن مقدم تر کاردنده بعض معتبر شاعرلر اولوبدر.
ولی اونک کیمی مقتدر و جمیع لسانه مالک و جامع قون نظم و تر اولمیوبدر.
و حقیقته دیمک اولور که ترک دیلنه روق ویرن و اونی خار و خاشاکدن
نمیزلیوب بر کوکچک و صفالو چمه بگزندن فضولی اولوبدر. و بونگله
بز ترکارک اوسته عموماً و آذربایجان ترکارک بونته بیوک بر منت
قویوبدر. ترک دیلینک اوستده صرف همت و غیرت گوستردیگی شاعر اوزی
بر مقامده بیان ایشمدر:

اولسیندن فارسی لفظیله جوخدر نظم کیم
نظم نازیک ترک لفظیله ایکن دشوار اولور
لهجه ترکی قبول نظم ترکیب ایله
اکثر الفاظی نامربوط ناهموار اولور
بنده توفیق اولسه بو دشواری آسان ایلرم
نوبهار اولنج دیکندن برک گل اظهار اولور

بوراده بونی دمخی علاوه ایشمک لازمدر که فضولی اوزندن مقدم و یا
اوز دورنده اولان عالی و رقیق بیر شاعر بولوبده اونک اثرلارینه تقلیداً
برشی وجوده گتورمیشدر شرو نظمده بر شخص اونک استادی اولمیوبدر.
اعظم ادبادن بر قرینک آثارینی سرمشق اتخاذ ایشمیوبدر. نهجه که بوبارده
«محمد جلال عثمانلو ادبیاتی نمونه لری» نام مجموعه سنده بیوروبدر: «نقداد

کزار ادبیاتک عنایلیب خوش الحانی اولان فضولی عثمانلو شاعرلریندن
اثرلارینه اتباع اولونه حق بر شاعر و یاخود تاثیر گورمیدیگی حالده بوگون
ادبیات صمیمیه بی احیا ایدمک بدایع وجوده گتورمش بو بدایعی بر شاعرین
ده گل بلکه دره لارک جوششندن، روزگارک اکیلتی سندن، بر آهو نگاهک
سوزشندن، بریمک تاثیریندن بر بدوی فزک حسن معصومانه سیندن اقتباس
ایلمشدر. بو جهته اک برنجی شاعر مطلق فضولیدر.

اونک مقلد اولمدیغی خصوصده محمد جلال بویه یازیر: اگر بر شخص
بزه بوگونه سؤال ویرسه بلکه فضولیدن اول عربله، عجملر لیل و مجنون،
و یوسف زلیخایی، خسرو شیرینی یازش اولسونلرده فضولیده بونلاری
تقلید ایشم اولسون؟

بز جواب ویریرز: خیر! حتی مرحومک روح لطیفی نطقه گلوب
بزه بو بابده «بنده مقلدم!» دیمش اولسه — اینانامیز. احتمال که بو بیوک
شاعرک ذهنته فکر تقلید گلنش اولسون، فقط ایلا و مجنون تقلید اولمق
اوزره یازیلان آئاردن دگل.

— پس نه در؟

— بتون گوز باشلیریدر! لکن بوراسنی دوشونمه لی اقتباس باشقا، تقلید ینه
باشقه در. بناء علیه لیل و مجنون بوتون — بتون فضولی به عائددر. بو خزینه
قیمتداره هیچ بر اجنبی مداخله ایدمه ز!

ایلی و مجنون باره سنده آشاغیده سوز اولونا جقدر.

دیوان اشعارین جمع ایند کدن سوگره فضولی کمال انکسار ایله ارباب
بلاغت و اصحاب فصاحت یوز چونده دروب اونلاردن توقع ایلیور که اونک
دیوان کلامنی مطالعه اشد کده دیمه سونلر که فضولی تمامی عمرنی بر
محلده — یعنی عراق عربده کیچوروب غیر بر مملکته سیاحت ایشمیوبدر و
لازمه تجربه و کمال تحصیل قیلمیوبدر. بو علتی موجب سقوط اعتبار
بولماسونلار و محل مقامنه گوره اونک رتبه استعدادنه حقارتله باخماسونلار،
زیرا قزل توپراقده یاتماقلا جلادن دوشمز... بوندان سوگره شاعر درگاه
الهی به یوز دوتوب دیور: «الهی! بو محبت نامه نامی و بو فرزند دلیند کرامی که
زاده طبع فسون ساز و تیجه ادراک سحر پردازمیدر نه دیاره گیتسه و نه

ولایت یتسه مقدم شریفین مبارک و میمون و مطلع لطیفین خجسته و همایون ایده سن! دوغورلقله دیملک اولور که فضولی نك بو دعاسی درگاه حقه درجه قبوله ایریشدی و اونك طبع فسون سازندن وجوده گلن فرزند دلیندی یعنی دیوان اشعاری هر اولکه و دیارده عزیز و محترم اولدی. بوندن علاوه فضولی حقدن نیاز ایدیر که بو محبوب جهان یمانی و شاهد رعنائی عموماً اهل فساددن و خصوصاً اوچ طایفه بد نهاددن حسن حمایتده محفوظ و محروس قیلسون بو اوچ طایفه دن بری اول کاتب ناقابلدر که خامه مخالف تحریری تیشه بنیان معارفدر و کلک کدورت تاثیر بر معمار بنای زخارفدر. گاه بر نقطه ایله محبتی - محنت گوستر بر و گاه بر حرفله نعمتی - نعمت اوخودور.

قلم اولسون الی اول کاتب بدتحریرک
که فساد رقمی سوزمزی شور ایلر
گاه بر حرف سقوطیله قیلور نادری نار
گاه بر نقطه قصوریه گوزی کور ایلر.

بری اول ناقص بد سواددر که طبع ناموزونیه مجالس و محافلده دعوی استعداد قیلوب شعر اوخودقده نظمی شردن سه چیلیمیه و ادای سستی ایله شاهد معنی جمالندن نقاب آچیلیمیه.

بی نصیب اولسون نعیم خللندن اول ذشت کم
نامالیم لهجه سی موزونی بی موزون ایدر
تیشه لفظی بنای نظمی ویران ایلوب
سست گفتاری فصاحت اهلنی معیون ایدر

و بری اول حاسد جفاپیشه در که طبع ناموزونیه دعوی شعر ایده اما دقایق اشعاره صاحب شعور اولمیه و ادراک رکیکیله لاف نظم اورا، اما حقایق گفتاره راه تصرف بولمیه، لاجرم حسد دیده انصافین کور ایدوب ادراکنه اعتماد ایده و جاهلر حضورنده بیهوده، بیهوده لافلر اوروب هرزه - هرزه ده خللر ایله تا کیم شردن ذوق استماع گیده.

خزاندن گلشن عرفانه حاسد الهی حاسدی خوار ایله دایم
ایشیدر معرفت اهلینه آزار الهی حاسدی زار ایله دایم!

فضولی ترکار ادبیاتده «استاد شعرا» لقبی آلوبدر و بو ذات شریف مذکور لقبدن سوا آذربایجان ولایتده «استاد المکاتب» اسمیه دخی شهرتلمشدر. فضولی نك مشهور اثرلری بونلاردور: 1) کلیات دیوان فضولی، 2) حقیقه السعدا و 3) شکایت نامه که اثر ایله یازلمشدر و بو آخرنجی اثر بزم نظر مزه چاتمایوبدر. کلیاته داخل اولان اثرلر بونلاردور: مقدمه الکتاب، قصاید، ترکیب بند و ترجیع بند، بنک و باده، شاننجی پاشا خدمته یازیلان مکتوب حکمت اسلوب، ساقی نامه، مرثیه در حق خاتمس آل عبا حضرت سیدالشهداء غزلیات، مسدسات، مخمسات، مربعات، المقطعات، داستان لیلی و مجنون - یو کلیاتک ک معتبر چاپی سابقده اسلامبولده فارس دیلنده طبع اولونان «اختر» جریده سینک مطبعه سنده (1308) نجی سنده چاپ اولونانیدر. بو دیوان فضولی آرتق دقتله تصحیح اولنمش نسخه لر دن بریسی اولوب آجیق و آبدین حروف ایله ساری رنگه مایل کاغذ اوسته طبع اولنمشدر.

«حقیقه السعدا» اون بر بابیه تقسیم اولنوبدر. بو قرار اوزره:
اولمنجی باب بعض انبیای عظام و رسل کرامتک صورت احوالری بیاتدهدر.
ایکینجی باب حضرت رسالتک قریشدن چیکدیکی اذالرک بیاتدهدر.
اوچنجی باب حضرت سیدالمرسلینک وفاتی کیفیتی بیاتدهدر.
دوردنجی باب حضرت فاطمه زهرانک وفاتی بیاتدهدر.
بشنجی باب علی المرتضی حضرتلرینک وفاتی بیاتدهدر.
آلتنجی باب حضرت امام حسینک بزم بلاده ساغر بقا نوش ایندیگی بیاتدهدر.
یدنجی باب حضرت امام حسینک مدینه دن مکه یه توجهی بیاتدهدر.
سکزنجی باب مسلم بن عقیلک شهادتی بیاتدهدر.
دوقوزنجی باب امام حسینک مکه دن کربلا یه توجهی بیاتدهدر.
اوچونجی باب حضرت امامک لشکر یرید ایله محاربه سی بیاتدهدر.
اون برنجی باب خاتمه کتاب و مخدرات اهل بیتک کربلادن شامه گیتدیگری بیاتدهدر. تنمه کتابده اون ایکی امامک ۴۳ طریق اجمال اوزره احوالری بیان اولنوبدر.

«حقیقه السعدا» دخی ترک دیلنده انشا اولنوبدر. بو برگزیده اثرک ترک

لسانده تحرير اولمافينك سببى فضولى بو منوال اوزره بيان ايدوب اتمامه
حقدن معاونت ايستور.

چون جميع مدتده مجالس و محافله تقرير اولنان وقايع كربلا و
كيفية احوال شهدا فارس و تازی عبارتده بيان اولمغين اشراف عرب
واكابر عجم تمتع بولوب اعزّه اترك كه جزء اعظم تركيب عالم و صنف
نوع بنى آدم اولوب سطر زائد صحائف كتب كيمي صفوف مجالسدن خارج
قالوب استيفاي ادراك حقايقدن محروم قالورلردى. بوسيدن اقتضاي عموم
مانم آل عبا زبان حاليله بن خاكساره تعرض ايندى و دست تعرضله گريبانم
دوتديكه اى پرورده خوان نعمت شاه كربلا فضولى مبتلا، نوله كه بر طرز
مجدده مخترع اولساك و همت دوتوب بر مقل تر كى انشا قيلساك كه
فصحاي تركى زبانتده استماعدن تمتع بولولر و ادراك مضموتدن عربدن و
عجمدن مستغنى اولولر.

قطعه

تكرار ذكر واقعه دشت كربلا
مقبول خواص وعام وصغار و كباردر
تقرير ايدنلره سبب عز و اجتهام
تحرير ايدنلره شرف روزگاردر

بو حقير و فقير كه بو نصيحتى اصفا قيلديم و بو خدمتكم محض سعادت
اولمغين محقق بيلديم عدم استطاعت و قلت بضاعتدن احتراز و اجتناب
ايمه يوب ترتيبنه توجه قيلديم. اگرچه عبارت تركيده بيان وقايع دشوادر،
زيرا كه اكثر الفاظى ركيك و عباراتى ناهموارددر. اميددر كه همت اوليا
اتمامه مساعدت و انجامه معاونت قيله.

نظم

اى فيض رسان عرب و ترك و عجم
قيلدك عربى افصح اهل عالم
ايتدك فصحاى عجمى عيسى دم
بن ترك زبان دن التفات ايلمه كم

الهي! واقف كيفيت حال و عالم دقائق افعال سن بيلورسنكه سندن
غيرى معين و مظاهرم بوخندر و اطراف و جوانبده حاسد و معانديم
چوخندر. عميم مكارمگدن و كريم مراحمگدن توقع بودر كه بو بنائى
مجدد تعميرنده و بو ملك مؤيد تسخيرنده الفاظ و معانيدن جميع مصالح
مهايقيله سن و ارباب حسد و اصحاب عناد هجوم ايتديگجه بگا معين و
مساعدة اوله سن: («نك على كل شى قدير») اگرچه «حقيقة السعداء» شر
ايله تحرير اولنوبدر و بعض مقاملرده مناسب حال و موافق مقال گوزل
شعرلر واسطه سيله شرح معنا قيلنوبدر. و لکن بو نثرده فضولى او قدر
مهارت و فصاحت گوسترمشكه و احوال كيفيت شهدايى اويله بر گوزل و
شيرين دليله يازمش كه اهل ذوق و ارباب معرفت عندنده اونك درجه و
منزلاتى جوخ نظملردن آرتقراقدر. بو وقته كيمي فصحاى ترك و عجمدن
بر كس بويله بر خوش عبارلو و شيرين لهجلى و گوزل شيوولى اثر
وجوده گتورميويدر دسهك سهو ايمه مش اولارق.

فضولى نك آثار قلميه سندن نمونه لر گوسترمكى لازم گورمديك بو جهت كه
آذربايجان تركلرينك هاندا آزا حق سوادلوسى وار ايسه اونك اثرلرى ايله
آز جوخ تانشدر.

حتى بو آخر وقتلره كيمي اونك ديوان غزلياتى و ليلى مجنون حكايه سى
مكتبلرده تعليم كتابى اولوب اوشاقلاره وندن درس و بيلوردى. ايميدده
كهنه مكتبلرده تعليم آلمش آدملردن هر بريسنى ديندير سن ليلى و مجنون
حكايه سنك ابتداسنى «دهقان حديقه حكايت» صراف جواهر روايت... باشليوب
ازبردن اوخوياجقدر. اما چوخلارى بو غريبه حكايه نك معناسنى اصلا فهم
ايتميوپ طوطى قوشى كيمي آنجاق اونك لفظ و عباره سنى او گر نمشدر.
او كه قالدى آذربايجان شاعرلرينه اونلاردن چوخى فضولى به پيرويك ايدوب
خصوصاً غزليات و مخمسات قسمى اثرلرينده استاد كراميارى گينديكى طريقى
اختيار ايدوب اونكله گيتمشدر و بعضارى بو مقلدلكده اوج مقامه يتوشوب
فنون شعرده بيوك بر مهارت كسب ايتمشدر. مثلاً: نخبو شاعرلريندن مشهور
اسماعيل بك «ناكام» تخلص فضولينك آتيدم ذكر اولونان مسدسه يازديغى
بر نظيره خيلى مرغوب و دل پسند كلاملردن بريسي در.

مسدس فضولی

دون سایه سالدی باشمه بر سروسر بلند
 کیم قدی داربا ایدی رفتاری داپسند
 گفتاره گلدی تا که آچوب لعل نوش خند
 بر بسته گوردیم اونده دو کر ریزه-ریزه قند
 سوردوم مکر بو درج دهندر دیدیم دیدی
 یوخ یوخ دواى درد نهانگدرر سنک
 اکمش هلالی اوسته طرف کلاهنی
 چوخ دلشکسته نك گو که بتورمش آهنی
 زلفین داعتدی گزالدی ابر ایچره ماهنی
 گوردیم بوزنده حلقه زلف سیاهنی
 اول بیج وتابی چوخ نه رسندر دیدیم دیدی
 دور رخمده رشته جانگدرر سنک
 ویرمش فروغ شمع رخی گون چراغنه
 سالمش شکست سروسر قدی گل بوداغنه
 دون سروسر نك باسانده قدم گوز بولاغنه
 بر نچه خاردن الم ایرمش آباغنه
 گل بر گنه باتان نه تگندر دیدیم دیدی
 مزگان چشم اشک فشانگدرر سنک
 سیر ایله سالدی باغه گذر اول سمن عذار
 انواع زیب و زینت ایله فصل نوبهار
 دو کمش گل اوزره سنبل گیسوی مشکبار
 یاقمش آباغنه ینه گلبرك نك نکار
 نسرینه رنك لاله نه دندر دیدیم دیدی
 غمزوم خدنکی تو کدیکی قانگدرر سنک
 سیل سرشکم اولدی روان خاك کوینه
 جان واله اولای لعل و لب گفتگوبینه

دل دوشدی دام سلسله مشکوبینه
 اول لحظه کم ساتاشدی گوزوم زلف و روینه
 عقرب مه منیره وطندر دیدیم دیدی
 وهم ایله کم خطرلو قرانگدرر سنک
 دوشمش عذاری اوزره معنیر سلاسل
 آشفته حال ایدوب نیچه بی صبر و بی دای
 عقابمی واله ایلدی شکل و شمائل
 گوز کوبدی قامتین دل و جان اولدی مائل
 وه بوته طرفه سروسر چمندر دیدیم دیدی
 منظور دیده نگرانگدرر سنک
 دون صبحدم که لاله و نسرین سالوب نقاب
 گل چهره سندن آلدی صبا پرده و حجاب
 گلزاره چیقدی سیرایده اولرشك آفتاب
 شبنم تار ایتدی گونش لؤلؤ خوشاب
 لؤلؤمی بوخسه درعدندر دیدیم دیدی
 ایسم فضولی اشک روانگدرر سنک

بو درعدن و لؤلؤ خوشایله آراسته و ترتیب اولونمش کلام بهجت
 انگیزه نظیره اولاراق اسماعیل بک «ناکام» دیمشدیر.
 کوی نکاره دوش گیدوب ایلدیم بکا
 گوش ایایوب فغانمی اول ترک داربا
 دردیمی ییلدی حیرتیمی گوردی جابجا
 رحم ایتدی حاله دیدی ای عرصه بلا
 کم ایلمش بو درده سنی مبتلا دیدیم
 بن ییلمم اوز که عاشق حیرانگم سنک...الخ
 بو کلامک تمامیمی جناب ناکامک سیر سلوکی باینده درج اولوناچاقدر. اورایه
 باخمالو.
 ناکامدن علاوه قاسم بک ذا کر، عبدالله بک عاصی، مهدیقلی خان وفا، حاجی
 سید عظیم شروانی، بیخود، مصطفی آغا ناصر، قوسی، ملا قدیر ناجی و

آذربایجانک غیری معظم و مشهور شاعرلری ملا محمد بغدادی به بیرویلک ایدوب قنون شعرده اوزلری ایچین شان و شهرت کسب ایتمشلر. ظنمزجه فضولی نك نفوذی خیلی مدت بزم آذربایجن شاعرلرنك آثار قلمیه لرته مشاهده اولوناجقدر و اونك روح پرور اولان اشعار متعدده سینك حسن تأثیرندن بزم شعرانگده طبعلری صفالوب نورانیت کسب ایده جکدر.

فضولی نك آثار قلمیه سینك هله دهده چوخ زمانلر حیات اوزره دوام ایدوب تر و تازه قالماقه ایکی عمنده سبب وارددر. اولاردن بریسی بودر که همان اثرلرک تامیسی بک، حقیقی و طبیعی حسابندان نشات ایتمش اثرلردر که عشق حقیقی ددن بحث ایدر. فضولی نك اوزی حقیقی عاشق اولدیفی ایچون کلامی دمخی باشدن آیاهه عاشقانه در: اویا کیزه لک و لطافت و او نازکک و نزاکت که فضولی نك شعرلرنده حس اولونور هیچ بر شاعرک کلامنده او درجه ده محسوس دگلدر. بلا فرق فضولی نك هنسی قسم کلامنی مطالعه ایتک ایسته گز. مطالعه بیورک، اونك حسن تأثیرنی او خودقده اوز و جو گرده درک ایده جیگز. و بو تأییردن ایچری عالمگزر بر نوعی تمیزلنوب پاکه چخا جقدر، وجدانگزر اویقودان آیلان کیمی اولاجقدر. و فکر خیالگزر سیزی باشقه بر عالی مقامه - مغنویت عانمه طرف چکه جکدر. بورادا نمونه ایچون اوزاق گیتیموب دیوان غزلیاتندن اولنجی غزله اکفا ایدلم که محبت ازلی ایله باشلانوبدر:

قد انارالعشق للعشاق منهاج الهدا
سالك راه حقیقت عشقه ایلر اقتدا
عشقدر اول نشه کاهل کم آندندر مدام
میده تشویر حرارت نیده تأثیر صدا
وادی وحدت حقیقته مقام عشقدر
کم مشخص اولماز اول وادیده سلطانندن کدا
ایلمز خلوت سرای سر وحدت مجرمی
عاشقی معشوقدن معشوقی عاشقندن جدا
ای کیم اهل عشقه سویلارسن ملامت ترکین ایت
سویله کیم ممکنیدر تغییر تقدیر خدا

عشق کلی چیکدی خط حرف وجود عاشقه
کم اوله ثابت حق اثباتنده نفی ماعدا
ای فضولی اتهاسز ذوق بولنك عشقندن
بویله در هر ایش که حق آدینه قیلسن ابتدا

بو شعرلری مطالعه ایتدکده فی الحقیقه اوخیلچیلر بر نوعی حقیقت بولنده سعی ایدن سالك لر جمله سنه داخل اولوب اولنك فکر و خیالی وادی و حدت طرفنه میل ایدر که اونده سلطان ایله گدا و اغیا ایله فقرا آراسنده بر فرق و تفاوت یوقدر. فضولی نك اشعار و کلامنك بقاسنه ایکنجی سبب اولنك علم و تجربه یوزیله طبع سلیمندن دوغوب وقوعه گلمه لریدر. نیجه که شاعر اوزی دیور که شاعرلقم تصدیق اولوب آوازه نظممله عالمر دولوب شهرت تاپدوم سده مشاطه همم روا گورمدی که مخدرة حسن نظمم پیرایه معارفندن خالی ورشته سلک شعرم جواهر علمندن عاری قالسون، زیرا که علمسز شعر اساسی یوق دیوار کیمی اولور و اساسسز دیوار غایتمه بی اعتبار اولور. (بو ابراده بزم شعرا دقت یتهرمه لیدر و علم و معارفله اوز شعرلرینه محکم بنا و اساس ساز ایتمه لیدر.) پس فضولی نك قلم گوهر ریزندن وجوده گلن لؤلؤ و جواهرله تیکلیمش عمارتک دیوارلری علم و معارفک محکم بنورده سی اوستنده قرار دوتمشدر و آفت زمانه دن اوکا بر خوف و خطر یوخدر، زیرا بر خانه نك بناسی نه قدر محکم اولسه بر او قدر اونك دائمی و ابدی اولماسی یقیندر. بو جهته فضولی نك طبع گهر بارندن ظهور ایتمش و علوم و معارفک الگیندن النمش و عقل سلیمک ترازوسنده موازنه اولونمش اشعار حکیمانه و آثار فلسفانه اونك اسم شریفلرینی نیجه که دنیا وارددر و ترک طایفه لری ساغدر باقی ساخلیا جقدر. اول در بگانه نك اوشاقلر الینه تعلیم ایچون ویریلن «لیلی - مجنون» داستاتده او قدر حکمت آمیز سوزلر، درین فکرلر نازیک ایمالر ورقیق اشارلر شاعرانه نظمملر و فلسفانه شعرلر وارددر که جمله سنی بوراده ذکر ایتمکه و شرح قیلمآغه نه خامه ده قدرت و نه لسانده بر او قدر طلاق و فصاحت وارددر. اوروپا حکما و فلاسفه سندن مشهور (شوپنهاوئر) «محبت نهدن عبارتدر» سرلوحه سیله یازدیفی بر اثرینده بسط ویردیگی شرح و بیاناتک چوخونی فضولی نك آبدار شعرلرنده تاپوروق. او

فکرلر که آلمان فیلسوفی الی سنه بوندان ایردلو بیان ایتمشدر اولنری ملا محمد بغدادی اوچ دورت یوز سنه بوندان مقدم خیلی ادیبانه و مرغوب صورته دشته نظمه چکمشدر.

فضولی نك حکیمانه کلاملریندن نمونه ایچون آنجق «لیلی-مجنون» حکایه سنك ابتداینده درج اولونمش مناجاتك بعض یرلری بورادا بازمله اکتفا ایدیرلک:

بو محتاجات دریاسندن بر جوهردر

وتضرع معدندن بر کوهردر

یارب کرم ایت که خواروزارم

توبراقدن ایلدك بر انسان

گرجان ایسه خاك در گمگدر

من گلشن جان ایچینه خارم

اول گونکه یوخایدی بنده قدرت

جان ویردك و صاحب دل ایتدك

یوز شکر که یوق سگا خلافیم

اوله دگلم که بو آراده

راه طلبگده بی قرارم

دوغرو یوله گیتیمه دیم نه حاصل

بر عرصه ده هر اثر که گوردیم

چون ویردی خیال اوکا خم و پیچ

بن عقلدن ایسترم دلالت

تحقیق یولنده عقل نیتسون

توفیق ایدمسن مگر رفیق

دنیا نه در و تعلقاتی

اما دیمزم یالاندر اول هم

باله که بو دلفریب منزل

که اسکی مقامی اوتوتدیم

مشکل گلور ایمدی ترکن ایتمك

بن بویه قیلورام اعتباری

اما چو سنگدرر بو کفتار

اولدر که مقام جاوداندر

گفتار که اعتقاد قیلدیم

یلدیم بو ایش سنك مرادك

بونده یته رتبه کماله

بو راهدن ایتمك اولماز اکراه

اول لحظه هم ایتمه شفقتك کم

چون عقل ایله جان امانتگدر

بونلاری بنمله زار قیلمه

تا کم بو مقامی ترك ایدنده

بندن جزعيله گیتمه سونلر

شوم اولماسون اولره وصال

ایتمك گرک اهل فیض ینیش

یلمك گرک آنی کم جواهر

نه دائره در بو دور افلاک

جسمه عرضی کیم ایتدی قائم

هر خلقت گرجه بر سبب وار

گر کافله نوندن اولدی عالم

یپوده دگل بو کارخانه

حاشاکه بو طرفه نقش غرا

حاشاکه بو بارگاه عالی

فکر ایله وگور نه در بو اسلوب

هر ذره ظاهرک ظهوری

گر غایته ایلهمش تامل

دیرسن اوزیگه فقای مطلق

گر وار ایسه معرفت مذاقی

حقا که همین وجود بر در

عکسیدر اونك وجود اغیار

(*) ایاسندن، یعنی صاحبندن، ییه سندن - دیمکدر.

کام دل و راحت رواندر

اول داخی يك اولدیغنی ییلدیم

کم اصل کمال اوله عبادك

اونده یته دولت وصاله

خوش راه درر سگا گیدن راه

توفیقکه قیل رفیق هر دم

بنده اثر عنایتگدر

بر نچه عزیزی خوار قیلمه

بندن سگا عزم ادوب گیدنده

درگاهه شکایت ایتمه سونلر

اولماسون اولاردن انفعال

تحقیق وجود آفرینش

نه گنج نهاندر اولدی ظاهر

نه ضابطه در بو مرکز خاك؟

ناره نه دن اولدی نور لازم؟

آیا سببی کیم ایتدی اظهار؟

آیا نه دن اولدی کاف و نون هم؟

بی فائده گردش زمانه

نقاشندن اوله میرا

بر دم ایاسندن (*) اوله خالی

نه صانع در بو صنع منسوب

بر اوزگه یه باغیدر ضره ری

ظاهر اولور اونده مظهر کل

اثبات اولور اول فنا ایله حق

فانی سگا بس دلیل باقی

بر ذاته وجود منحصر در

معنیده یوق اعتبار ایله وار

وار اولانی خلق یوق سانورلار
یوقدر بو وجودك اعتباری
ای عقل! ادبه رعایت ایله
تحقیق صفاته قانع اول گل
اول برده به کیمسه راه بولماز
گر یسه ایدی بو سره ادراك
خلق اولدی بو بحر خیرته غرق
هر رشته که حق عیان ایدوبدر
فاش اولدیکه سر حق نهاندر

یوق وارلغینه آلدانورلار
حق آینه در - جهان غباری
بو بيلمك ايله کفایت ايله
اندیشه ذاته مانع اول گل
تحقیق بیل آنی بيلمك اولماز
دیمزدی، رسول ماعرفناک
تا خلقدن اوله خالقنه فرق
سر رشته سنی نهان ایدوبدر
عالمده نشانی بی نشاندر...

بو اظهار اعتراف جهالتدر
و اقرار اصراف معصیتدر

ای حکمته باقمایان نظرسین
طعن ائمه که چرخ بیوفادر
شرح ایله بگا که چرخ نیتدی
نهك واریدی کم الگدن آلدی
دورانه گوردی مهر و ماهی
که آتسه زجر آب ویردی
شمع املك منور ایتدی
قیلدی سنی هیچدن بر آدم
چرخك خود ایشی سنگله بویله
هر دم آنی بیوفا اوقورسن
چون اول سکا قیلدی مهربانلق

احوال زمانه دن خبرسین
دائم ایشی جور ایله جفادر
آندن نه جفا ظهوره یتدی
نه مرتبه دن آشاغه سالدی
ایچینده سپیدی و سیاهی
که باده غم تراب ویردی
هر نه دیلهك میسر ایتدی
اسباب تنعمك فراهم
سن نیلك آنك ايله سویله؟
دون سون دیو بددعا اوقورسن
بخشیلغه ایلمه یمانلق...

روحه خطاب

ای روح که جام جهل ایدوب نوش
کیم سالدی سنی بوتك راهه
سن ترك قیلوب عدم دیارین

حب وطن ایلدك فراموش!
قدن دوشدك بو دامگاهه!
بولدقده وجود اعتبارین

قبله شدی سنگله حکمت الله
تا عالمه گلدیگك زمانده
سرمایه لرگدن ایده سن سود
حالا که خسارت اولدی واقع
حیران و مکدر و تهی دست
دون سن ینه گلدیگك مقامه
البته ذلیل خوار اولورسن

اجناس هواس و عقلی همراه
بازار تردد جهانده
اول سود نه در؟ - رضای معبود
سرمایه لارك تمام ضایع
احوالی خراب و رتبه سی پست
قابلمی دوشه سن احترامه
بو فعل ايله شرمسار اولورسن!

نفس پرست غافلله خطاب

ای نفس پرست و جسم پرور
سعی ایله متاع مور ییغمه
آلمه اله ساغر می ناب
اولمه نگران سبزئ بنگ
دف کبی کو کسده لهو قویمه
دامان طریق شرعی دوتقل
تحقیق وسیله وصول ایت

اولمه غم حرصله مکدر
جهد ایله عذاب گور ییغمه
کیم غرقه ایدر سنی بو گرداب
کاینه دینگه سالور ژنگ
نی کبی هوای نفسه اویمه!
هر نه که خلاف شرعدر اونوتقل
تقلید شریعت رسول ایت...

قدیم یونانستانده شعرا صنفی بر قصه و حکایت یازمق ایستدیکلری ائتاده
«موزا» آدینلو شعر اله سنه رجوع ایدوب اوندن کومك و مدد دیاردیلر.
بو عاده اوخشار اسککی عجم و عرب و ترك شاعرلری دخی ساقی
صاف ضمیره و ساده رویه یوزچوندروب اوندن کرم و همت دیاردیلر.
فضولی نك «لیلی - مجنون» غصه پر غصه و ملالنگ ابتدا و انتهایسنده و
حکایه نك بعض مقاملرینده یازدیغی ساقی نامه لر اونك اك خوش مضمون و دلپذیر
کلاملریندن عد اولونسه کرکدر، بو ساقی نامه لرده اوقدر محسنات، لطافت
و موزونیت واردر که اولدری یازمقیله باشه گله سی دگل. اولدری دقت
ایلله اوخویانلار بر طرفدن دنیای دونك قیدندن و نفس شومك حرص و
طمعندن، آجیق و رزیل عمللردن، پس ایشلردن. فاسد و باطل فکرلردن
خلاص اولوب نورانیت کسب ایدیرلر سده. دیگر طرفدن اولدرک قلابی بر
نوعی محزون و کوکلی دوتقون اولور. بو حاله سبب اولدر که فضولی

شکسته حالک قلم گوهر سنجی تو کدیگی، در صافک اکثری گوزدن
تو کولن اشک مصفایه بگزه بور نه اینکه شادلق چمننده یاغان بارانه. فضولی
دمک اولور که محنت بو کینک بار کشی اولوب عالم انساننده تمامی غمزدمارک
و محنت کشلرک بو کلرینی گوتورمک و مظلومارک حالنه یانماق ایچون
خلاق اولونمشدر. فضولی نک آه و ناله لری قارئلره دخی سرایت ایدوب اولنریده
اوزیله آتش حزن و المه یاندیریر. اما بو یانماقده بر فیض و سعادت و
علویت واردر که او آتشی یانان ایستر که برده یانسون. بو جان سوزلق-
بروانه نک شمع باشنه دولانوب یانماقده بگزه بور.

فضولی تمام عالمک درد و غمین چکدیگی حقیقه السعدانک آخرنده بیان
ایدیر. بو غم و الم نسخه سنی تمام ایتدکن صگره شاعر «فضای بلاغت
پیشه و فصیحای دقت اندیشه دن توقع و رجا ایدیر که بنای تألیفه و طرح
تصنیفه دقت یتوردکنه اصلاح خطاسنه اقدام و اهتمام ایدلر و محررین
دعای خیر ایله یاد ایدوب قبول عذرایله هر نقصاین تمام قیله لر.» و صگره
بو شعری گتوریر:

هجوم محنت دوران ملولی	کرفتار غم عالم فضولی
دگل اول لهجه گفتاره قابل	کیم اوله قابل سمع اکابر
قیلور جمعیت دل لفظی دلکش	مشوش سوبلمز الا مشوش
کل ای حال تکلمدن خبردار	ترحم قیل تعرض قیامه زهار!

«لیلی - مجنون» حکایه سینک سبب نظمینی بیان قیلدیغی ساقی نامه ده فضولی دیور:
بو- «ر بزم مصیبت بلاد که اونک اولی غم - صوکی بلاد». بو حکایه نک:
«نه بدرسنه نشاطدن رنگ - نه نغمه سینه فرحدن آهنگ - وار - ادراکی ویرر
خیاله آزار - افکاری ایدر ملالی افکار.»

هر گاه بو بر بهجت گتورن و فرح یتورن حکایه اولسه ابدی بونک توجهنه راغب
اولانلر چوخ اولاردی. بو پرمال بر داستاندر که هر بر فصیحک حالنی پربشان ایدوب
نطقنی باغلار و سوزلرینی کوتاه ایلر. نجه که بو بابده نظامی شیرین کلام دیوبدر:

اسباب سخن نشاط و نازاست	زین هردو سخن بهانه سازاست
میدان سخن فراخ باید	طایع در او هنر نماید

در گرمی رنک و سحتمی کوه تاچند سخن رود بانبوه
فضولی شیخ نظامینک بو سوزلرینی ساقی نامه سنده ذکر ایدوب دیور:
بر ایش که قیلور شکایت استاد شاگرده اولور رجوعی بیداد
اما بو امره قدر دشوار ایهده فضولی اونی انجامه گتورمکه شروع ایدوب
اوز طبع لطیفندن و قلم گوهر ریزندن همت طلب ایدیر.

«ای طبع لطیف و عقل والا	ادرک بلند و نطق گویا
دوشدی سفرم دیار درده	کیمدر بگا یار بو سفرده
هر کیمده که واردر استطاعت	دردو غمو محنت و قناعت
اولدر بو مسافرتده یازم	ذوقه اهلنه یوقدر اعتبارم...

قلمه خطاب

«ای خامه سرکش سبک خیز	وقت اولدیکه اولاسن گهر ریز
بن عاجزم و بو امر مشکل	امداد دمیدر اولما غافل
آثار مروت ایله اظهار	بر دیرمن اگر مروتک وار
سن قیل هنری بن آلام آد	سن چک المی بن اولایم شاد
چون نخل حقیقه هنرسن	مفتاح خزانه کهرسن
چهد ایله چیقار جواهر پاک	فکر ایتمه که یوقدر اهل ادراک
دیمه که بولوب کساد بازار	بولماز بو متاعمز خریدار...
همراهلق ایت بزمه بردم...	«ی بخت وفاسز اولمه هم سن

الحق دیمک اولور بو امر مشکلی - یعنی «لیلی و مجنون» حکایه سی
استاد شعرا و افصح فصحا - ملا محمد بغدادی فضولی کمال فصاحت و بلاغت
ایله انجامه یتوروبدر که اونده ذرهجه بر قصور یوقدر و عموم شعرا و ادبا
بو قوله شریک و مقردر...

بو حساب ایله یوسف نابی نك تواری هجرتك 1052 تجی سنه سینه تصادف
ایدیر، بیله که 1106 سنه دن 54 سنه چیخاندی قالور 1052 سنه که همان سالده
یوسف نابی وجوده گلوبدر (ها) شهرنده. (رها) ایسه قدس خلیل جانبنده.
شام خطه سنده باصفا قصبه اردن بیرسیدر که خوش آب هوا سیه مشهوردر.
نابی افندی وطنی اولان رهایی بویه وصف ایدیر:

وطنم شهردلارای رها وقت تحریر مقرر «شها»*
نه رها نسخه گلزار جنان مسقط رأس خلیل الرحمن
نه رها غبطه گه خطه شام مظهر معجزه بردر سلام

نابی افندی وطن مآلوفنده شو و نما تاپوب تعلیم و تربیه آلدقن
سوگره اوتوز سنه قدر (ادره) و (اسلامبول) شهرلرندی بعضی منصبلی ادا
ایتمکله سکونت ایتمیشدر ه سوگره دن و ذات شریفک آرامکبی حلب
شهری اولمشدر.

بر زمان ادره و استانبول اولدی سی سال بگا جای نزول
لله الحمد نیچه منصب و جاه اولدی بو بنده احسان اله
فالمیوب سوگره دماغ دولت اولدیم افتاده کنج عزلت
جزبه آب و هوا اولدی سبب اولدی آرامگم شهر حلب!

شاعرک کلانندن بیله آکلاشیلور که حلب شهری خیلی جانفزا و خوش
هوا بر مکاندر که چهار فصلی دوزگون کیچور. بو شهرک وصفنده شاعر
دیوبدر:

شرابه شرم ویریر آب جانفزای حلب
شمیم جنتی محبوب ایدر هوای حلب
لب بتانه اولور خنده ریز استهزا
نمک سرشته لب پسته فضای حلب
بوگا هواده عراق و عجم مخالفدر
که چار فصلده نوروز ایدر صباي حلب
بهشت قنده گورر هستک تماشا سبین
دورر کن آینه آب دلکشای حلب... الخ.

(* شها - حلب شهریدر - که اصلا حده «حلب شها» دیلور

یوسف نابی.

ملا محمد بغدادیدن سوگره آذربایجان شعرا و ادبانه شعرای سلفدن
آرتق نفوذی اولانی و سف نابی اولوبدر. نابی افندی ترکلریک مقتدر و
زور شاعرلریندن بریسی حساب اولونور. دیوان ناپیده که ضخیم بر جلد کتابدن
عبارتدر. هر قسم کلام موجوددر. تمامیسی نظمیه انشاد اولونوبدر. همان
منظومات بو قاعده اوزره دیوان ناپیده طبع اولونمشدر: (1) باب المدح و
نعت، (2) قصاید، (3) تخمیس و ماده تاریخ، (4) مثنوی، (5) رباعیات و غزلیات
ترکی (6) مقطعات و معنیات (7) دیوان غزلیات فارسی و (8) خیریة نابی
نابی افندی خیریة سینه اوغلی ابوالخیر محمد چایی به یازدیغی بندامه سنده
اوز ترجمه حاله دائر اجمالا معلومات ویریر. بو معلوماتدن گورونور که محمد
چایی نابی نك عمرنك مسن چاغینده یعنی (54) یاشنده طوغمشدر و اونك
موجوده گامه سیه شاعرک گوزاری نور و قلبی سرور ایله دولور گویا اوگا
تازهدن بر حیات ویریلور. بیله که نابی افندی دیور:

«برتونور حیاتم سنسن محض خیر و برکاتم سنسن
سالالی باشمه ذاتک سایه بن سگله باخارام دنیاه...»

محمد چایی نك تولدی شاعرک 54 منجی یاشنده واقع اولماسنه اونك بو
شراری شهادت ویریر:

«سنی ویردی بگا ای فیض ماب موسم سن کبیرده وهاب
دوغیجق عالمه حسنک ماهی گذران اولمشیدیم پنجاهی
چار پنجاهده ویردی سنی حق هفت سالکده یازیلدی بوورق»
محمد چایی نك ماده تاریخدن که نابی افندی اوزی اونی انشا ایدوبدر معلوم
اولور که اونك وقت تولدی هجرتك 1106 منجی سالنده وقوعه گلوبدر،
همان ماده تاریخ بو شعرلردن عبارتدر:

سرمایه فطرتم ابوالخیر که از لطف ازل پناه دارد
تاریخ ولادت شریفش از درد خدا نگاه دارد.

يوسف نابي خيالي مدت دنيا ده زندگاني ايدوبدر و ايام زندگاني
محمد سلطانك اوغوللري - مصطفى سلطانك و احمد خان سلطانك زمان
حكومتلرینه تصادف ايتمشد. شاعر هر برسنيك وصف شائده خيالي
غرا و سايس قصيدهار يازوبدر كه مائدي آز تاپولار. اونك بر قصيده سندن
آكلاشيلان بودر كه سلطان احمد خان بن سلطان محمد خانك جلوس
همابوني شاعرك عمرنك اللينجي سائده واقع اولوبد. مذكور قصيده
بو سياق باشلانور:

بر شبانكه كه چراغ خرد عبد فقير
ايدهشدي حرم قصر دماغم تنوير
ناگهان ممكن غييك آچيلوب پرده لاري
اولدي بر صف سپه آرايش ميدان ضمير
برنيك نامي قلم، بري ورق، بري دوات
بري معني، بري مضمون، بري حسن تعبير
ديديلر بردن ايا پير ره نظم سخن
اي كهن جوهرئي سوق بيان و تحرير
نه عجب خيلي زماندر كه تموجده ده گل
بحرزخار (1) خيال ابر كهر باش ضمير
سكا نولدي نه دورورسن نه گونه ساقلارسن
تابكي شر جواهرده بو دكلو تاخير
اللي ييلدر كه مالم سكا سجاده نظم
شيمدي سنسن شعرا زمهرسنه شيخ كبير
اوزمانار سكا تسليم ابدى ميدان سخن
كه سنك سوزلريگه نائلي (2) اولمشدي اسير
ميوه سي آز ايسهده لذتي افزوتر اولور
او درختك كه خيابان سخته اوله پير

(1) زخار - دوا و داشغين مناسبه در.

(2) نائلي - عبدالله پاشا نائلي به اشاره در كه سلطان عثمان خان ثالث دورنده برنجه مدت
سنه صدارت عظماده بولونوبدر. عارف مدين و منصف بر ذات ايش.

ديديم اي لوحه نويسان دبستان هنر
اي مباني معاني به مدارا تعمير
هپ يايورسينر كه قد راستمي خامه كيمي
ايتدي انكشت كيمي خم زده بار تحرير
قالمادي تاب و توان طيره افكاره
اولدي انديشه ده تركيب وجودم كيمي پير
ليك وار جيب ضميرمه نهفته چوقدن
بر كهر عتدي كه اولماز او كا عالمده نظير
ساقلارام نامه بر پادشه دورانك
كيم ايدر مژده بشارت كيم ايدرسه تبشير
گلسون اول پادشيك وقت شريفنده كورك
بلبل كهنه نيجه ايلرمش بسط صغير
ديديلر مژده لار اولسون سكا اي راست نظر
كه سني ايتديكك عصره يتوردي تقدير
الله الحمد كه بر وفق مراد ايتدي جلوس
انتظار ايتديكك پادشه عالم گير.
اولدي تايد الهيله مثل خورشيد
ذات والا تری آرايش بالاي سربر
ظل ممدود خدا حضرت خان احمد كيم
سايه سرو عالم دوليدر مهرمير... الخ.

ولكن بزه راست گلمه ديكندن معلوم اولمادي كه نابي افندي حلب شهرنده مي
وفات ايدوبدر. يوخسه استانبولده، ولي چوخ احتمال وار كه اونك وفاتي
استانبولده اتفاق دوشوبدر، چونكه شاعرك اوز كلاهندن گوردونور كه اول جناب
عمرنك هفتاد سننه حليدن رومه عزيمت ايدوب و حضور سلطان احمد خائده
صاحب منصب اولمشدر و دخي اونك استانبولدن حلبه مراجعت ايتمگي حقهده
ديوانده بر اشاره يوخدر. شاعرك بو قوجه ستنده و اختيار حائده طالب
عزوجه اولماسي بعض اهل غرض و كج نظرارك لسان اعتراضی دراز ايدوب
اوني، متهم قيلمشار. بجه كه بو بابده شاعر اوزي ديوبدر:

حقك اولوب درنده نسيم غايبي
كلشنسرای رومه دوشوردیكده قسمتی
یعنی اولوب دیار حلبدن کشیده پا
تحريك ایدنجه رومه رکاب عزیزمتی
ناگاه وهم وسوسه فرمای کج نظر
اوردی عنان عزمه دست جبارتی
بسط مقدمات سواله ایدوب شروع
خم ایتدی خیرخواهلق اوزره صداقتی
ابواب اعتراضه کشایش ویروب تمام
ایتدی ادله ایله مؤکد عبارتی
دیدیکه ای فسرده خرد پیر ناتوان
هفتاد سنده بو سفرک نه حکمتی؟...
بوسن و سالد غرضك عزوجاه ایسه
یوخ عزوجاهه جسم تزارک لیاقتی
وار ایسه آرزوی مناصب ضمیرده
آنکده تازه لگده در آیین و شوکتی
اسباب احتشامه اگر واریسه هوس
پیرانك آکا داخی یاقشمنز قیافتی...
سودای کسب مال ایله مالی ایسه دلک
آنکده پیرلکده ندر قدر و قیمتی؟
گاهی اوجاق باشنده گپی باغ زارده
ایار کن اهل دانش و علمه صحبتی
کتم اتمه، دوغرو سویله ندر مقصد و مراد
بویله دشمه دن سفره ذوق عزلتی؟
دیوان بساطی ایله اگر اسب ایسه مراد
بازولر گده ضبطنه بوق استطاعتی
حالت سنك بوگونه ایکن ای فسرده هوش
یلمم بوراهه سن ندرن ایتك عزیزمتی؟

گوردیم مقالی گرچه دگل وجهدن تپی
اما اصابت اوزره دگل هیچ حقیقتی
دیدیم اگرچه جمله سی واردر بو سوزلرک
بن داخی آکلاماز دگلم رنج و راحتی
مجهولدر طبیعت کج بینگه سنك
تدبیره غالب اولدغی حقك ارادتی
معلوم بو هرکسه واضح طریقدر
لکن نهفته وار دخی چوق سرو حکمتی
گورمزیمسن بو مطبخ صنع حکیمده
جذب ایتدیکین کشان - کشان انسانی قسمتی
ازجمله اول سنك دیدیکك راحت و فراغ
مطلوب جسمدر یوق آنك جانه نسبتی
آسوده لیکنده گرچه کوکل مستریح اولور
هپ حصه بدندر آنك حد و غایتی
بر استراحتك که اوله مرجعی بدن
یوقدر او راحتك دل ایله جانه نسبتی
سمع بصر وظیفه سین آلماز کنارده
ایکیسیده غذاده چکرلر ضرورتی
سمعك غذاسی معنی پاکیزه نطقدر
چشمك غذاسی حسندر آنکله حکمتی!..

نابی اقدینك بو آخرکی سوزلرنده چوخ نازیک معنالر واردر که اونلره
دقت یورمك اولماز: حقیقته محض استراحت بدن و فراغت جسمیله
دولانماق حیوانیتدن بر آز بریدر. کنج عزلت و فذعی غنیمت ییلوب بش
گونلک عمری خواب غفلته - یعنی آنجق ییوب ایچمکنده کیچورمك،
محض بر بدنه خدمت ایدوب اونك ضرورتی میا اتمکه چاشماق و
روحك وارلغندن بالمره بی خبر اولماق، انسانك صرف جهالت و عواملغه
دلالت ایاز. اودر که نابی افندی دیور و حقیقته چمن معنایه در و جواهر
ساجور:

«بر استراحتك كه اوله مرجعی بدن بوقدر او راحتك دل ایله جانه نسبتی.»
 صگره ددن نابی افندی عطف کلام ایدوب استابولی و اونك اهلینك
 کمال و معرفتی و حسن ادالیتی تعریف ایدیر:
 مینای چشمی غرقه نور سرور ایدر
 خوبان شهریانك او حسن و لطافتی
 حسن ادا و حسن وفا - حسن هر امور
 اول شهر بی بدله بولور حسن غایتی
 اول دلکشا ماللر اول خرده نکتلر
 ممکنیدر بوله عربستانده صورتی
 اول جافزا سخترلرک اول شوخ ادالرک
 عکاملر لسانه اولسونمی نسبتی؟
 اولسونمی هیچ کلام ظریفانه بدل
 «اصبر. شوی، تعالی، تنقشع عبارتتی»
 «بعدی»، «لك» خطابلرندن گلورمی هیچ
 لفظ «آجانم» «آی افندم» حلاوتی؟..

و بوندن صگره شاعر صدر اعظم محمد پاشانك واسطه سیله مقرب حضور
 خان احمد سلطان اولماقندن و سلطانك اول شاعر سالخوردمیه التفات و
 مرحمت گوسترمکله ریندن دانشوب دیور:

نازکلك ایه دعوت ایدوب پیشکاهنه
 ایتدی مقابلنده قعوده اشارتی
 زرین ستانه دولته ایلوب نظر
 ترکسلر اولدی نائل چشم غنایتی
 دست مبارکیله ایدوب چیده خاکدن
 ایتدی سر حقیره وضع علامتی
 یعنی دای جا همه وقت ایلدم سنی
 وار ایله تا زمانی گنجیه بو خدمتی

الله شکر جان بدنی ایتمه دن وداع
 گوستردی حق بگا بو زمان بو سعادت
 در گاه دولته اولونمز می روبمال
 اول داورك كه سبقت ایده بو کرامتی...

بو شعرلردن معلوم اولور كه نابی افندی خان احمد سلطانك قهرنده اوز
 کمال و معرفتی و خصوصاً طبع شعریه سی اوجندن اقامت ایدوب وظیفه
 خوارلر جمله سندن اولوبدر.

نابی افندی اوز حال حیاتنده، یقین که مریض اولدیغی ائنده اولومینك
 یاخونلاشماقنی درك ایدوب تاریخ وفاتی یازمشدر. بو ماده تاریخ حسابیله
 اونك وفاتی واقع اولوبدر هجرتك (1124) نجی ایلده 77 یاشنده، مذکور
 تاریخ وفات بو شعرلردن عبارتدر:

«چون روح کمین نابی درلجه نور آمد
 ازتکی تن وارست دردار سرور آمد
 تاریخ شناسان معنای شهود و غیب
 کفتند بی تاریخ «نابی بحضور آمد».

یوسف نابی نجه که اثرلرندن معلوم اولونور حکمت و معرفت راهلی ایش.
 اونكده فضولی بغدادی کیمی آثار حکیمانه لرنده خیلی درین معنلر، اوجه فکرلر
 مستقیم و متین رأمر واردر که دائم الاوقات زنده و باقی قالاجقدر. بوندن
 علاوه مرحوم نابی نك اوغلی ابوالخیر محمد چلبی به خطاباً یازدیغی دلایل
 عاقلانه و نصایح مشفقانه که نتیجه سی جمله ناسه عائددر - بزم دنیوی سعادتیمز،
 اخروی نجاتیمز و معنوی ترقیمز ایچون اك مقبول و معبر بر دستور
 العملدر بو خیریه ده غیریباریگده صلاحی منظور اولدیغنی شاعر اوزی آجیق دیور:

هر زمان ایسترم ای جان پدر اوله آویزه کوشك بو کهر
 بونی نازیک دوناسان جانگدن بردم آیرمیه سان یانگدن
 تا بمحشر اوله فیضی جاری هم سگا، هم اوله غیره ساری...
 (خیره)

البته فضولی بغدادی که آنرا نفیسه‌ارنده اولان صاحت و بلاغت. او نه شعاع عاشقانه‌ارنده حس اولونان لطافت و طراوت نابی افندی نه کلام‌ارنده مشاهده اولونمور، و لکن حکمت و فلسفه نقطه‌طریق نابی نه کلام‌ارینه دقت بتوریلسه و فضولی نه بوقسم آثار قلبیه‌ارینه تطبیق اولونسه. بلکه نابی افندی نه کلام حکمت آمیزی عرفا و عقلا نظرند فضولی نه کلام‌ارندن اکسیک اونمیه. باین همه هر ایکی شاعر که اوزارینه مخصوص رتبه و مقام‌ری وارد. هر بریسینک شیوه‌ لسان‌ری و طرز کلام‌ری باشقه در. هر بریسینک طبع روان برورارنده باشقه بر یارادبجاق قوم‌سی موجوددر. هر بریسینک شعر و کلام‌ندن، باشقا بر عطر و رایحه حس اولونور، هر بریسینده باشقه بر ذوق و صفا وارددر که اولری آنجق ازبایی و صراف‌ی تشخیص و تمیز ایدیه‌یلر. بیله که بونلردن بریسی غیرینه ترجیح و بره‌ک مشکل امرلردن بریسیدر، بو ایسه بزم وظیفه‌مزدن بالا و قدرتمزدن خارجدر. بویله بر قیمت درلر بزم تنقید ترازمزده چیکله‌سی دأشدر دگل.

هر چند یوسف نابی نه اثرلریده جمله معرفت اهلنه و خاصه شعرا صنفه معلومدر و لکن اولر فضولی نه تألیفاتی کیمی جماعت‌مز آراسنده انتشار و اشتهاار تاپموبدر. زافاققازیده آنجق شکی محالده خصوصاً نخو شهر نه اوزارینه خربدار تاپمشلر. سائر اوخوجیلاریمزیده اول ذات عزیز نه کلام‌لری آشنا ایتک ایچون بوراده بعض نمونه‌ار گوستریلور؛ نابی افندی اوزخیره‌سندده اوغلی محمدچلبی بی سعی عامه بو سیاق ترغیب و تشویق ابدوب سعی و علمک وصفنده و جهلک ذمند یازیر:

ای نهال چمن آرای ادب	نور بخشای دل و دیده‌ اب
سعی قیل علم شریفه شب و روز	قالمه حیوان صفت اول علم آموز
علمه سعی ایلممکدن حذر ایت	علم و سعی ایکیسی بردر نظرایت
مدعا به بو سخن شاهددر	علم و سعی نه عددی واحددر
بولامز علم بلا سعی وجود	ری گیتسه بری اولور نابود
صفت حضرت مولادر علم	جمله اوصافدن اعلا در علم

مطلب علمه چالش اول اعلم
دخی امر ایلدی اول صاحب علم
علم ایچون اولدی شه‌خطه‌نور
بوله‌گور اویله مدینه‌یه وصول
علمدر ماشطه‌*) روی وجود
علمدر مائده‌ یزدانی
علمدر رابطه‌ عز و علا
علمدر ضابطه‌ جاه و جلال
علم بر لجه‌***) بی ساحلدر
جهله حق موت دیدی علمه حیات
اولمه محروم حیات ابدی
علمک انواعی ایله اول حالی
بیلک البته دگلمی احسن
حضرتک نامه بودر تلقینی
ایتمه غار او گره‌ن اوقو اهلندن
جهلا عالمه نسبت خرددر
قدمدر بی خبر ر قنده خیبر
نه قدر بولسه‌ده عزت-شوکت
جهلدر مایه‌ شرم و خجابت
جلدر آدمه زندان بلا
جهلدر محض عدم-علم وجود
شرف علمه نهایت یوقدر

فرضدر دیدی رسول اکرم
مهددن لحدده‌ک اول طالب علم
رب زدنی طلبیله مأمور
که قابوسی اوله داماد رسول
علمدر واسطه‌ بود و نبود
علمدر موهبه‌**) ربانی
علمدر باعث تمکین و صفا
علمدر رابطه‌ بر و نوال
آنده عالم کیچینن جاهلدر.
اولمه هم حل گروه اموات
علمله فرق ایله‌هر نهک و بدی
بلکه لازم گله استعمالی
سورسلار بن آتی بیلیم دیمه‌دن
«طابو العلم ولو بالضیعی»
هر شیئت علمی گوزل جهلندن
بلکه خردنده بیله ایتدردر
متساوی دگل اعمی و بصیر
جاه ایله جاهله کامز رفعت
جهلدر موثر ذل و نکبت
که دوشنلر گورده‌مز روی صفا (ره)
هیچ برابر می اولور بود-نبود
صفت باری‌یه غایت یوقدر

*) ماشطه - مشاطه - کلینک یوزینه زینت ویرن
**) موهبه - عطیه، بخش و احسان اولنار شی.
***) لجه-دریا

شرف حسن خالق باینده و سوزك مقام و اندازه سی
خصوصنده.

ای سر آمد کهر بحر حیات
مسکنت خصلتین اله اعداد
اول غنی طبع و تواضع پیشه
سکا حلم و ادب و حسن سلوك
حسن اخلاق دگل ارزانی
خنده رولق اثر رحمتدر
خوی بد، عادت بد، مشرب بد
غره اولماق صفت شیطاندر.
سندۀ ظاهر اولیجق کبر و غرور
دوتالیم جرّخه ابریشمش جاهك
نه قدر جاهك اولورسه عالی
سکا لازم یرۀ بوزك سورمك
انیا مساکینی اله قبول
بی مدارا اولامازساك راحت
کشف راز ایلمه بیگانه لره
هر کسی محرم اسرار ائمه
هر کسك قولنی صادق صاگمه
اولمه مجلسده نه یر گونه خموش
سختی-عبرتدر و گهر ایت
سوزده اولسون سکا دستور عمل
اولور انسانده زبان بر-ایکی گوش
ایت کلامك نه قصیر و نه طویل
نسخۀ منتخب حسن صفات
اول ملایم دل و درویش نهاد
سال گلستان فلاحه ریشه
ایدر احراری ضروری مملوك
چین ابرو گره پیشانی
ترش رولق سبب نفرتدر
ایدر اربابنی مردود اند
رانده بار که رحماندر
قسم *) ایدر ظهیرگی اله غیور
ینه ادنا قولوسن الهك
دامك بوسه دن اولسون خالی
قوله دوشمز ال-اتك اویدر مك...
اولدی مأمور مدارایه رسول
فخر عالم دیدی راس حکمت
ویرمه یول مجلسه دیوانه لره
سریگی زیور بازار ائمه!...
جمله بی لیک منافق صاگمه
وقته کاه زبان اول-گه گوش
ممکن اولدیغی قدر مختصر ایت
معنی نکتۀ ما قل و دل
سندخی سویله بر-اول ایکی خموش
گوزله وقتین نه خفیف اول نه ثقیل...

(*) نه ایتك - قیروب سینه یرماق.

حسن کلام موزون باینده و شعرای اسلامك مدخنده وفی الجماله
اصل شاعرك وظیفه و تکلیفی خصوصنده دیوبدر.

ای صفایاب کلام موزون
طبعك ابارسه اگر شعره هوس
سخنار شعرای اسلاف
آشنای سخن گوناگون
سکا معناسنی فهم اتمك بس
قلبی آینه ؤش ایلر صفاف
ترك شعراسی.

تر کیده «نغمی»، «باقی» *) به یاق
آنلرك شعرای متیندر اما
غیری دیوانلاریده قیل ماحق
غیربسنده دخنی وار چوق معنا
عجم شعراسی.

شعرای عجمك دیوانی
«طالب» و «صائب» و «عرفی» و «سلیم»
تازه گویان زمانده «شوکت» **)
جامی و انوری و خاقانی
بلبل شاخ طراز شیراز
سخنار قدمای شعرا
یوق نهایت شعرای عجمه
حسن معنی و معارف کانی
«فیضی» و «هندی»، «نظیری» و «کلیم»
معنی تازده ویردی صورت
هر بری ملک سخن ساطانی
سعدی و حافظ معنی پرداز
حق بودر بری بریندن اعلا
هپ اسامیلری سیغماز قلمه...

عرب شعراسی.

شعری چوقدر شعرای عربك
دیمه ایاتنه نا موزونددر
نچه معناری وار رقص آور
وار ایچنده نچه اشعار کبار
که اوده مایه سی شام و حلبك
آنك اوزانلری دیکر گونددر
مشعل آسا دوکر اسماعه شرر
قویامز آینه دلده غبار

(*) «نغمی و باقی» - ترك شاعرلرینك تخلصیدر.

(**) بونلرکده جمله سی شعرای عجمدن یا نایی افندیك معاصراری ویا اوندن بر آر
ایره او اولان شاعرلرك تخلصیدر.

نیچه بیک نعت شریف نبوی
هر بری قطعه الداس نمین
مدحت معجزه مصطفوی
هر بری در گران قدری متین...

شعرک حقنده.

حکمت آمیز گر کدر اشعار
آب حکمتله بولور نشوونما
که مالی اوله ارشده مدار
گلشن شعر و ریاض انشا
اولماسه شعر مجاز مطلق
ویرسه معنایه حقیقت رونق
بوخسه هر نظم تهی و ساده
اوله معنادن اوده آزاده
باخصوص اولمیه تشبیه تمام
استعارات و جناس و ابهام
دبمه دن شعری، سکوت اولی در
شعردن مقصد اولان معنادر
باقسان اکثر سخن شاعر خام
زلف و سنبل، گل بلب، می و جام
حقیقه مز دائره دلبردن
قدو خط و لب و چشم تردن
گه بهاره دولاشیر گه چمنه
ایلمشور سروه گل و یاسمنه
ره نارفته ده جولان ایتمز
سایا و ادیلری سیران ایتمز
ایده مز صید معانی بلند
آتامز غیر شکارینه کمند
کیچنور معنی خاییده ایله
لفظ مشهور جهان دیده ایله
قوقوسز لاله به بگزر او سخن
که اوله لفظی تهی معنادن...
هیچودن الحذر، ای جان پدر
که ویرر مشرب عرفانه کدر
هیچوه مائل سفادر آنجق
عاقل ایتمز اونی ایلمر احمق...

نابی افندی نك خیره سنده او قدر حکمت لو سوزلر، گوزهل نصیحتلر و
خوش معنالو شعرلر وار که جمله سنی باشند آياغه کبی یازساق دفع و فائده دن
خالی اولماز. اما مجموعه مزده یر اولما دقته گوره آنجق بوقدر یازیلانه
کفایت ایتدیک.

ایمدی اول محترم وجودک باشقه قسم اثرلریندن دخی بر نیچه نمونه لر
کنورمکله عزیز اوخوجیلارمزی دهاده آرتجق اونکله آشنا ایدمک.

غزل نابی

حظ گرد تارضنده که گاهی عیان اولور
دیبلر غبار حیرتله ریکدان اولور
سورد قیچه چشمی حل اسیران غمزه سین
بیم و امید ارایه کیرر ترجمان اولور
موزون قدان و سیمتان و شکر لبان
پیرم عصا، فقیره غنا، جسمه جان اولور
لازم دگل کتب گلستان او آفته
نه نسخه قورسه سینه سینه گلستان اولور
شهر استانبولک نه گوزل مردمانی وار
اک ساده لوحی نازک اولور نکته دان اولور
بی حرف تلخ کم واریسه خاک شهردر
ایشای شهر جمله سی شیرین زبان اولور
حسن نمک بدوش وائمز کنارده
استانبول ایچره نابی اوده رایگان (*) اولور

آدم اسیر دست مشیت دگلمیدر
عالم زبون پنجه قدرت دگلمیدر
بو پرده نك دروته باق اضطرابی قوی
هر محنتک وراسی (***) مسرت دگلمیدر
بذل حیات راه محبتده عاشقه
تکلیف اولونجه جاتنه منت دگلمیدر
بوخ کرچه صدمه ستمکدن گریزمز
اما که دست نازکه زحمت دگلمیدر
هپ سنی کامیاب اولاجقسن زمانده
ای تنک چشم کار نبوت دگلمیدر

(*) رایگان - مزد سیز اله کیچن - مجاناً.

(**) ورا - شیک او ری طرفی

محتاج رزق خالق ایکن سربسر جهان
مخلوقدن نیاز - مذات دگامیدر
نابی زبان نطقم ایدن خامه مجاز
مشاطه عروس حقیقت دگامیدر

بن اول خاکم که خورشید جهان آرا جلیسمدر
تم سفلی در اما معنی علوی انیسیمدر
بو طوفان زار هستیده بن اول گشتی نوحم کم
نفس بالای سرده - بادبان. روحم رئیسیمدر
گلستان جهان لب تشنه تشریف انساندر
اولا رهزن بگا بیراهی نفس خنیمدر
ایدر گرد سر انسا نه گردش کاسه کردون
نوال (*) آفرینشده ملانک کاسه لیسیمدر (**)
خیال پیرهن ایتد کجه قد شوخ معنایه
فلکده چرخه ماه شب آرا پنبه ریسیمدر
بیاضه خامه زرله دبیر صبح آماده
عطارد مجلس معناده مسوده نویسیمدر
خروش چارجوی طبعمک آناری ای نابی
صفای چار موج بحر اشعار سلیمدر

بو غزلده نابی افندی انسانک وجودی ایکی حصه دن - روح لطیف ایله
حسم کتیفدن عماه گلمه سنی خیالی ظریفانه و شاعرانه بیان ادوب خورشید جهان
آرا ایله هم جلیس اولماقنی ادعا ایلور و کمال افتخار ایله سرکشک ادوب
دیور که اوزوم تویراقدن خالق اولونمشام سده و تم سفلی ایسه ده اما روح،
عقل و فهم سایه سنده هر بر مخلوقدن اشرف و اعظم، معنی علوی بنم انیسیمدر.
بو طوفان زار هستیده یعنی بو عالم امکانده و وارلق دنیا سنده بن نوحک
اول نجات ویرجی گمی سیم که بالای سرده عقل و ادراکم اول کشتینک
بادبانی و روحم اونک رئیسیمدر. آخرکی بیتلرده دخی شاعر اوزینک سائر
(*) نوال - ویرکر، احسار و عطفه معنایه در (**) لیسیدن - یالاق - کاسه لیس - کاسه یالیا.

مخلوقاقدن اعلم و افضل اولماقنی: یعنی کاسه کردون اونک باشنه دولانماقنی
و فوج ملانک، نوال آفرینشده اونک کاسه یالیا نی اولماقنی و گوک یوزنده
ماه شب آرانک چرخه سی اونک پامبوق اگیره نی اولماقنی و مجلس معناده
عطارد بولدوزی اونک مسوده نویسی اولماقنی شاعرانه نظمه چکور. نابی
افندینک بو افکار عالیه سی اوروپا حکمالری و مشرق زمین شعراسی اثرلارنده
دخی تذکار اولونمشدر، اما نابی افندی عروس معنایی غریبه بر لباسه و عجیه
بر دونه گیندیروب اظهار ایتمشدر. اوزگه بر غزلده نابی افندی بو معنایی
دهاده آچیق افاده ایتک ایچون انسانی پرو بالسر بر قوشه تشبیه ایتمشدر که
آشیان عالمه اکتساب قوت پرواز ایچون دوشمشدر. بیچاره قوشک میل و
هوسی هوایه قالمقادر و اوجه مقاملرده سیر ایتمکدر. اما اقتضای طبیعتی
اولان بو آرزویی اجرا ایتمکه قناد و قویروغی و خدر. ذلیل و مضطر خاک
اوزره طاقسز دوشوب اسیر هوای نفس اولمشدر:

مرغ قدسبز اکتساب قوت پرواز ایچون
آشیان عالمه بی بال بی پرکلمشز
چهلدن افتاده بز خود رأیق وادینه
بوخسه نقشز معنی نقاشه مظهر گلمشز

آتیده ذکر اولتان غزل دخی نابی نک پر مضمون اثرلارندن بریسی
حساب اولور:

قلم مثال امین اول قلمتراش اولمه
ورق نگار کمال اول ورقتراش اولمه
سپروش ایله تحمل زرده وش اول غمخوار
تسلط ایلمه خلق اوزره - دورباش اولمه
کمان مثال کج اولنک آتیلمه یابانه
خدنک راست رو و وادی تلاش اولمه
سرگده نشه صها عطاسیدر خاکک
تادب ایله رخ خاکه جرعه پاش اولمه
حرامزاده محنت تولد ایلمسون
زنان فکر محال ایله همفراش اولمه

قونارسه جوش خریداردن درونه غبار
بوگونه ای گل امید خوش قماش اولمه
دو کونده غرض آسایش ایسه ای نابی
بدآزما و بد آموزو بد معاش اولمه

بو غزلده ذکر اولونان بعض گوزل فکراری و مشفقانه تصبیحتری
آویزه گوش ایدوب البته اونوتماالیدر، نجه که دبوبر:

سرگده نشه صها عطا سیدر خاکک تادب ایله رخ خاکه جرعه پاش اولمه
یعنی توپراقک قدرینی بیل، اونک اوزرینه جرعه پاش اولمه سنک مابه
حیاتک عیش عشرتک و ذوق لذتک توپراق حاصله گتوردیکی نعمتاردن عمله
گلمشدر، اشگده کی نشه می خاکک عطا سیدر. و هایلله ولی تمییک قدرینی
بیلوب امکنی ضایع ایتمه، قدرشناس اول، شکر نعمت ایله تاکه حق تعالی نک نظر
مرحمتی همیشه اوستگده اولسون فضل و نعمت قابوسی اوزریکه آچیق اولسون...
آنجق نابی افندیگ بو غزلده بر نصیحتنی قبول ایده بیلیمه دیک که اوده
شخصک محض بر سلامتغنی و خطادان ایمین اولماقنی ایجاب ایدیر سده
اونی طریق استقامتدن و راست روشلکدن بر نوعی اگریلگه و نفس
پرستلگه سوق ایدیر. نابی افندی حفظ جان و آسوده تن ایچین توصیه
ایدیر که «کمان مثال کج اول» یعنی کمان کیمی بو کولوب و قاتلانوب کنج
فراغنده سلامت اوتور، حقیر و افتاده اول، گردن کشلک و سرفرازلق
ایتمه، نک و تنها اوزیگی میدان محاربه به آتمه، سنی تپدا لایوب از لر،
باشگه بلار گلر: اگر سنده دوز و راست گیدن اوق کیمی وادی تلاشده
سعی ایتمهک، اونده یقینکه داشه و قاپایه توخونوب مراده واصل اولمامش
سیناجقسن.

البته نک اوز نفسک سلامتغنی منظورده دوتیموب عموم ناسک خبر و
صلاحی یولنده سعی و تلاش ایدن شخصک باشنده بلار چوقدر نه اینکه اول
آدمک که جمله مخلوق ایله مدارا ایدوب هر ایشده واحد اوز منفعت شخصی سنی
گوزلیه. البته راست رولگده و درست کردارلقده و حق پرستلگده
خطا و خطر چوخدر نه اینکه حق سویلیمکدن چکینوب محض اوز

صلاحی ایچین کنج فراغنده سکونت اختیار ایتمکده، اما یونکله بيله بزم
اختیارمز یوخدر که خلعتی حق سویلیمکدن درست کردار اولماقندن و حق
یولنده فداکارلقدن داشندرمق. بالعکس هر بر صاحب وجدانک و اهل دانش
و معرفتک اولنجی وظیفه سی ابنای مانی دوزلکه و دوغرولغه دعوت ایتمکدر.
وطن اوغرونده و ملتک ترقی و تعالی سی یولنده اولنری جانندن و باشند
کیچمکه جرئتو شجیع و مستقیم اولماغه ترغیب و تشویق ایتمکدر؛
والآدم بر اوز باشینی و نفسنی قوروماقله، اوز منفعت شخصی سنی گودمکله،
هر قسم جور و ستمه تاب گتروب هر بر بار تهمت و مذمه متحمل اولماقله
و بو قدار خوار و ذلیل اولوب غبارلک تحت حکومه تنده اسیروار گذران
ایدوب بوگونه دولانماقک آدینی «مدارا» قویماقله - حقیقی سعاده و حقیقی
نجاته واصل اولماز. بویه دولانماقک نتیجه سی قورخاقلق کم جرئتک و
یاسارلقدن باشقا، ذلت و مشقتدن سوا اوزگه برشئی اولماز... اوز رأی
و فکریمزی آچیق دیمکدن چکینوب، اکری ایله دوغرویه فرق قویمیوب
حقه و ناحقه بلی بلی دیمکله بویه فنا حاله دوشمشیک. بزم عقیده مزه گوره
ترقی و سعادت مزه لازم اولان اسابلردن برسیده جرئتو، فداکار و درست
کردار اولماقدر. بو کا بناء نابی افندیگ مذکور فردنی بو عباره ایله دگیشوب
یازاق، دهاده گوزمل و مقبول اولار:

«کمان مثل کج اولما، هراس جان ایتمه

خدنک راست روو وادی تلاش اوال...»

آشاییده یازیلان غزل دخی نابی نک حکمت آمیز کلاماریندن بریسی در.
بو غزلده شاعر انسانک هر فیل و عملنده بر غرض و بر منظور اولدیقمی بیلدیریر:

ویرمزدی کیمسه کیمسه به نان منت اولماسا

بر مصلحت گوریلمز ایدی رشوت اولماسا

خلقک میانه سنده بولونمازدی اتحاد

مشربلرنده واسطه خست اولماسا

کندی وجودینه بيله قیمازدی مالی خلق

قصده نمایش شرف و شوکت اولماسا

يوخ بى غرض معامله اهل زمانه ده
 كيمسه عبادت ايتمز ايدى جنت اولماسا
 تحصيل علمك اوستنه ترجيح ايدرمى ناس
 تحصيل مال واسطه رفعت اولماسا
 كمياب ايدى ميان لئماندن امتزاج
 مائنده علاقه جنسيت اولماسا
 ايتمز ظهور عرصه ده بر كيمسه دن كرم
 ضمنتده قصد داعية شهرت اولماسا
 باقمازدى كيمسه آيينه صافه ناييا
 خوديىنك علاقه سنه آلت اولماسا.

مقطعاتندن نمونه لر:

تاثيرك آنكله جانب علويدن اولديقين
 سير ايت جماعتك حركاين اذان ايلن
 انسان اودر كه بر سوز ايله بند پا اوله
 حيوان اودر كه باغليهلر ريسمان ايلن
 نقصانى باشقاسيله اولور ناييا تمام
 هر كيمسه كم تكلم ايدر تر جمان ايلن

دل عرش الهيدر آنى ايلمه تخریب دست بشر اول خانه يى ترميم * (ايدمه بيلمز
 بى هجر ذوق وصل نه معلوم ناييا آزاده لق صفاسى گرفتار لقمه در.
 بر زره يوخ بو كار كه صنعده عبت وابسته در برى برينه چرخى ساعتك

حقيقى سانما هر بر گوردى كك پرهيز كارانى
 فساد درد منديك نيلسون دستنده آلت يوخ
 ياپيلمش حاضر اولمش سندن اول جمله نك كارى
 سنك تدبير كه اى چرخ زحمت چكمه حاجت يوخ
 جهانك زيرو بالاسين تفحص ايلديم نايي
 توكل گشوريندن غبرى يرده استراحت يوخ

(*) ترميم - بوزولانى و خراب اولانى تعمير و تأسيس ايتمك معنائنده در.

الله ايسه وعظنده اكر نيت واعظ
 اصحاب فضيلت او كامحتاج دگلدر جاهلاره، نادانلارده در خدمت واعظ
 ستمازسه اكر خلقه وظيفه ايله پندى نايي او زمانلر بيلنور قيمت واعظ
 سوز يوخدر اگردسته محشرده كيررسه بالاي مجالسده ازلان رفعت واعظ
 تاك حقيرده بولن ميوه لذيت اول قامت بلنده بدلدن چارده
 بدتر دگلدى چقه چقه آسيابدن نايي او بزم كاولميه نوبتله گفتگو
 بو مختصر نمونه لردن علاوه نايي نك مقطعات باندن نازيك اشاره لرى و
 حكمتلو سوزلرى چوخ چوخدر، اما جمله سنك بورايه كنجايشى يوخدر.

ایام شایده حال دلتی بو قرار اوزره تحریر قیلمشدر: «بو پریشان اجزایک ورق نگاری و بو آشفته اوراق نینک قصه گذاری، محنت پیمانه سنک جرعه چشی و ملامت خمخانه سی نینک سبو کشی-شیدالغ محله سی نینک رسواسی و رسوالغ کوچه سی نینک شیداسی».

ییت.

وفا بوستان نینک دستان سرایی- ملامت بلبلای یعنی نوایی
غفرالله ذنوبه انداق عرض قیامور- شول جاغ کم خراسان تختی
کورکانلق دواچی بیلا زینت افزای و کورکانلیغ فرقی جهانلیق تاجی
بیلا فلک فرسای ایردی، عموم شبستانی شهاب شمع لاری نوردن؛ منور و
حیثم گلستانی پیگیت لیک گل لاری عطردن معطر ایریدی. سن مقتضاسیدین
طبیعتنه هوا غالب و هوا غلبه سیدین طبیعت اهوغه طالب ایریدی. کونگلاکم
چاکیدن کوکسیمدا کی اسکی توکانلار بر بر عیان و کوکراکم داکی
کیسکان بانکی الفلاردین کوگلاوم خط-خطقان مدامی رغبتی کونکولکا
محبوب و همیشه محبوب الفتی خاطرمنه مرغوب جانم عشق باده سیدین مست
و کوگلاوم باده شقدین می پرست ایریدی.

ییت.

«بولماسا المدا کل رخ ساقی احوالم خراب
یوق ایسه ساقیده گولگون جام می باغرم کباب»
آز وقتدا باده سبیلدین هوش و عقلیم اوئی یقیلدی و عشق برقی صلاح
و عقیتم خرمن کول قیلدی:»
وقنا که سلطان حسین باقرا نوایی نیک مکتب بولداشی. هراتده تخت
سلطنتده اگلشیدی، علی شیرک سرانجه دوشوب و هر یرده اوئی آخاروب
سمرقندده سراغنی آلدی سلطانک دعوتی قبول ادوب سمرقنددن هراته
گلدی. شهره داخل اولان زمانی سلطان حسین طرفدن آرتق جلال و
طنطنه ایله استقبال اولوب اونک لطف و احسانه نائل اولمشدر. سلطان
اولجه علی شیری مهادراق خدمته تعین ادوب صگرددن اوزینه وزیر اعظم

علیشیر نوایی - «امیر نظام الدین» *

علیشیر نوایی هجرتک دوققوزنجی عصرنک آخرلارنده پیشین جغتای (ترک)
و عجم شعرا سنک اک مشهورلرندندر. بو شاعر اصلا جغتای ترکلریندن
ایسه ده آذربایجان شعراسی آراسنده آرتق حرمت و شهرت کسب ایتمشدر
و اولنره نوایی نیک تاثیر آرتق درجه ده اولوبدر. بو گاده عمده سبب اونک
طبع لطیفندن تورمن آثار نفیسه و اشعار ممدوحه سی اولوبدر که چوخ
شیرین و قاتلو دیله رشته نظمه چکیلمشدر. امیر علی شیر فارس اسائی
دخی اکمل وجهده یلورمش و فارس دیلنده اونک زیاده موزون و خوش
مضمون کلاماری واردر. ترک و فارس دیلرینه دارا اولدیغی ایچون (ذواللسانین)
لقبیه ملقب اولمشدر.

نوایی نیک آتاسی سلاله تیموریه دن سلطان ابوسعیدک وزیر اولوب اوغلی نیک
تعلیم و تربیه سنه آرتق سعی و نذقت یتورمشدر. امیر علی شیر اوزی اوشاقلقه
سلطان حسین باقرا ایله مکتب بولداشی اولوب ام طفولیتده عالی نسب
بولداشندن کسب کمال و اخذ ادب ایتمشدر. سلطان حسین باقرا تیمورلک
اولادیندن اولوب 875 تاریخده خراسان پادشاهی اولماقله هراتده تخت سلطنتده
اکشمشدر. علی شیر اولجه بر مدت خراسانده و بعد سمرقندده تحصیل علوم
و قنونه مشغول اولوب «حسن خط»، «رسم»، «موسیقی» و «تالشق» صنعتلرنده
بیوک مهارت کسب ایتمشدر. اما بو فلرک جمله سنن آرتق اونک میل و شوقی
شعر دیمگه و غزل یازماغه ایدی. جوانلق موسسنک و شبایلق ایامنک مقتضاسی
دماغ لطیفی هوای حسن خط و خالیه و گوگلی باده عشق ایله دولمش ایکن
اوز حسارینی گوزل شعرلر واسطه سیله بیان ایدردی. نجه که علی شیر اوزی

(*) نوایی نیک ترجمه حاله دائر معلوماتک بر پاره سنی «دبستان زورنایلیک 3 منجی نمره
سنده طبع اولمش علی آقا حسن زاده نیک فقره سنده و بعضی دیوان غزلیاتنک دیباچه سنده
مرقوم اولمش مقدمه دن و اک مهنی سامی بکک قاموس الاعلامندن کتورمشیک.

ایتمشدر. بيلمك كركدر كه سلطان حسين خان عالم و عادل رعيت پرور، علما عرفا صفتي دوست دوتان، خوش احوال و حميده خصال بر پادشاه ابدی. بو ذات شريفك طبيعت شعريه سی دخی وارايمش، اما بوندن ماعدا زیاده دقیق، نازيك آگلایان و قنون شعر و ادبیاتده قابل و ماهر بر وجودایمش. یيله كه قنون شعرده سلطانك بر درجهده اطلاعاتی وارايمش كه نوایی کیمی مقتدر شاعرك اثرارنده مشاهده اولنان قصوری تصحیح قلازمش نجه. كه بو قوله شاعر 'وزی شهادت ویروب دیور: «وقتا كه مجالسدا بعض ایاتم مذکور و محافله بعض غزلیاتم مسطور بولور ایردی گاهی عبارتتم قصورین تغییر بیر ماكبرلا نقصاندين معرا قیلور ایدی. بعض بیتیم دین بر آژ نا مناسب لفظی چیقاریب بر دسته شبه ایچره بر در شاهوار تارتاندیک بر آژ لفظ کیتورور ایردی. و بعض غزلیم دین بر آژ ناهنجار بیتغه خط اوروب بوزوغ بر دشت ایچره بر قصر زرنکار یاساغاندیک بر آژ بیت غه دخل بروز ایردی. بو آشفته ایاتیمدا اول خطو و بو پریشان غزلیاتمدا اول بیت:

خار آراسیندا ایردی کوهر یانکلیغ
یاکولار ایچنده ایردی اخگر یانکلیغ
یاخود تیکن ایچره گل احمر یانکلیغ
بالکیم تن ارا روح مصور یانکلیغ

چون بو بیتلار ایوانی اولا اصلاحلار نقش و نگار دین رشك نگارخانه چین و بو غزللار بوستانی اول اهتماملار بهاردین عزت خلد برین بولا باشلادی، صاحب نظرلار گوزیگا محبوبراق و اهل تیللار کوکلیکا مرغوبراق بولوب حرمتی غایتدین اوتی و شهرتی نهایتدین کیچتمی...»

علی شیر عهده سینه گوتوردیگی اموروزارتی لیاقتنجه اجرا ایدوب آسوده و قتلرین کاه مطالعه ایله و کاه تألیف کتاب و تنظیم اشعار ایله کیچوردی. همه وقت دائره سی مجمع علما و فضلا ایدی. ادیب و شاعرلره و جمله ارباب علم و صنعته انعام و احسان قابوسی آچیق ایدی، بو حالله معارف و صنایع ترقی سینه چوخ خدمتله ایتمشدر. بو ذات عالی همت بر مدتدن صکره منصب وزراتدن ال چکوب و مأموریت سیاسیه دن استعفا ایدوب هراتنده گوشه نشین لك

اختیار ایتمشدر. بو حال اوزره بر نجه وقت عمر ایدوب تاریخ هجریه نك (906) منجی ایلینده همان شهرده وفات ایتمشدر.

علی شیر نوایی یالقز شاعر اولمیوب دانشمند و حکیم نادر بر وجود ایتمش اولندن اول جغتای ترکلرینك شیوه سینده کیمسه اولطافت و متاتده اشعار یازمادیگی کیمی اولندن صو گره دخی بو دیلده اولیله لطیف، آبدار و خوشکوار شعر و غزللر یازمامشدر. فی الجمله آثار نفیسه لری خیای قیمندارد.

علیشیرك خیر یادکارلغی و احساناتی دخی چوخ اولوبدر: نجه نجه مدرسه لر و انیة خیرییه بناسنه موفق اولمشدر. بیوك و مکمل بر کتب خانه سی وارايمش كه علم و معرفه شوق و هوسی اولانلره همیشه اونك قابوسینی آچیق دوتارايمش. علیشیرنوایی نك ترك دیلنده اولان بر کزیده اثرلری بونلاردرد: «مجالس النفایس»، «محاكمة لغتین»، «حیرت ابراز»، «محبوب القلوب»، «فرهاد و شیرین»، «ایلی و مجنون»، «مد اسکندر»، «سبعة سیاره»، «سراج المسلمین»، «لسان الطیر»، «حالات پهلوان ابوسعید»، «عروض ترکی»، «تواریخ و قافیه»، «مفردات درفن معما»، «منشآت ترکی»، «قصه شیخ صنعان»، «خسته المتحیرین» و غیره. بوندن علاوه «نظم الجواهر» آدینلو بر کتاب فارس دیلنده تحریر ایتمشدر.

علیشیرك تخلصی ترکیجه «نوایی» و فارسجه «فانی» اولوبدر مرحومك اشعارندن نمونه اولارق عزت نفس و قناعت کارلق باره سنده یازدیگی بیتدر:

حق دین عزیزلق تیلاسین ایله دین اوز طمع

کم خلقنك عزیزلی دیمش: «عز من قنع»

یعنی ای نوایی اکر حق دین عزیزلك تمنا ایدیرسن خلقدن طمعگی کسکلن، نجه کیم خلقك عزیزلی فخر کائنات حضرتلری حدیث شریفنده بویوروبدر: «غزه من قنع - ذل من طمع» یعنی قناعت کار عزیز و طمع کار ذلیلدر.

نوائی نك موسیقی علمنده آرتق مهارتی اولوب او فنه عشق و ذوقی نه رتبهده اولدیغی بو بیتدن آ گلاشیلور:

«کمانچه تار زلفك وصفی مین تیل ایله سویلر

دکل قولی ضعیف آنك اکرچه قیل ایله سویلر.»

علیشیر اوچ دورت بوزایل بوندن اقدام سولدیکی بو آشاغیده که بیتک
مضمونی - عصر مزده رواج تپمش عدل و مساوات افکار حریت کارانه سنه
خیلی مناسبدر:

«دیر ایچره یوق سفال *) ایله آلدون قدحده فرق

شاه و گدازک بیر اولدی عجب کار خانه در.»

بو عالمده جاه و جلال بوچ و فانی اولوب آنجق یاخشایق باقی قالاچندن
بحث ایتمکده دیور:

«ایرور چون عالم ایچره جاه فانی یاخشی آد باقی

سین ایل کامین روا الا اوزیگی کامران کور کاج

یعنی سن کامران و صاحب اقتدار اولدیغک حالد «ایل کامین» قتیبلر
احتیاجین افتاده لر تمناسین روا ایله و یوخسوللره حمایت قیل چونکه دیاده
جمله جاه و جلال فانی اولوب یاخشی آد باقی قالاچقدر.

نوابی - اوندن فنون شعرده و خصوصا غزل گولقده شعرادن هانسی آرتق
استا دو مهر اولدیقنی سوال ایدلره بو ایات ایله جواب ویرمشدی:

غزلده اوچ کیشی طوریدر اولنوع

که اوندن یاخشی یوق نظم احتمالی

بری معجز بیانلق «ساحر هند»

که عشق اهانی اورتار سوز حالی

بری قدسی اثرلق «عارف جام»

که جام جم درر سینقان سفالی

بری عیسی نفسلق «رند شیراز»

فنا دهریقه مست و لالایی

«نوائی» نظمغه باقسین یماسدر

بو اوچنیک حالدین بریتی خالی

سناسین گوز کودر کم عکس سالمش

اوشکا اوچ شوخ مهوشک جمالی

(*) سفال - ساخسی چناق.

یعنی غزلده اوچ کیشی اوله ماهر درلر که اولاردن یاخشی دها نظم شعر
یازمق احتمال ایتمک اولماز: اولاردن بری «ساحر هند» یعنی ناصر خسرو
دهلوی در، او برسی «عارف جام» یعنی مالانا عبدالرحمن جامی در و اوچنچی سی
«رند شیراز» یعنی خواجه حافظ شیرازی در. اما نوائی نك اوز نظمغه باخساك
بو اوچ شاعرک حالندن نوائیك بریتی خالی دگل در، بویه که نوائی نك
یتاری سانکه بر گوز گیر و او گاده بو اوچ شوخ مهوشك جمالیك عکسی
دوشمشدر. بوراده نوائی دیمک ایستور که اونك اشعارینه دقت اولونسه اوچ
شاعر ذول اقتدارک روحلرنی اونك کلامنک ایچینده گورمک اولور.

نوابی اوز گهر مجلده بو محترم کلام استدلرنیك اسم شرفلرنی لسان بلاغت
شعاریه بویه یاد ایدیر.

«اما اشعار تدوین قیلغمالاردین بعضی کم بقاملکی دا فانی دورلار و بعضی کم
حالا فنا دیریدا باقی دورلار: اولقی زمردین با وجود درد پیشه سنك غضنفری
و عشق آتش کاهی تك سمندری معدن جواهر معنوی، امیر خسرو دهلوی
و فنا میخانه سنك رند خرقه چاکی و بلا پیمانه سنك مست بی باکی و عشق و
محبت اسراری امین لاریك همرازی - خواجه حافظ شیرازی - و صونکی
فرقه دین قدس شبتانینك شمع انوری و انس گلستانینك غنایب سخن وری و بلاغت
شکرستانینك طوطی شیرین کلامی، جناب مخدومی مولانا عبدالرحمن جامی
مدالله تعالی ظلال ارشاده علی مفارق الطالبین دیوانلاری آراده بولغای...»
نوابی نك بو تحریراتندن معلوم اولور که مولانا عبدالرحمن جامی علیه الرحمن
اونك معاصری اولوبدر.

قاموس الاعلام حاجی سامی بگک یازماقنه گوره مرحوم علی شیرنوابی نك
اثرلرندن «محاكمه اللغین» فارس ایله تورک لسانی آراسنده ادبیاته و عادلانه بر
محاكمه دن عبارت اثر در که بونده ترك لسانك فارس لساندن دهاده زنگین
و داده مکمل اولدیغی اثبات اولور بیه اولان صورتده البته مرحومک بو
اثری بز ترکلر ایچون اك لازمهلو و قیمتلو بر کتابدر. اما حیف که نسخه سی
نادر اولدیغندن چتین لك ایله اله کلور. علیشیر نوائینك نجه که یوقاریده ذکر
اولوندی بزم آذربایجان شعرالرنه آرتق درجه ده تأثیری اولوبدر و حتی اولاردن
بعضی نوائی نك اشعار و کلامنه و لسان معجز بیانه او قدر میل ورغبت

گوستروبلر که اوزاریده جغتای ترکلرینک لسانده شعر و غزل دیمکه و نوایی به نظیره یازمقه معتاد اولوبلر. اولادردن مشهوری قراباغده عبداللهک «عاصی» حسن قرا «هادی» و میرزاعلی اصغر «نورس» شماخیده مرحوم حاجی سید عظیم، قزاقده کاظم آغا «سالک» دربندده میرزا جبرائیل «سپهری» و غیرلریدر. مرحوم عبداللهک عاصی نک جغتای دیلنده اویله دلپذیر غزللری واردر که نوایی نک اوز کلامنه بکزه بور آنجق بو دیلک اربابی اولاره ترجیح وبره بیلور، اونک جغتای لسانده شبروان شعراسته یازدیغی ترجیح بند، که اوز مقامده درج اولناجقدر، هر بر اهل ذوق و معرفتی واله ایده بیلور. نوایی نک ترک لسانده متعدد آثار لطیفه لریله درست بلد اولانلر یقین ایدرلر که ترک دیلی او قدر فقیر و رکیک دگل نجه که بزم نظرمزه گلور. دیلمزک کوکلی و اصلی بو منبعدن آختاروب تاپماق و استعمالدن دوشن الفاظ و عبارده دوباره دیرلک و رونق ویرمک محترم ادیلرمزک باش وظیفه لریدن برسیدر، الان بو یولده «استانبولده» نشر اولان «ترک یوردی» نک محررلری خصوصاً محمد امین بک آرتق شوق و هوسله ایشلمکده درلر. نمونه ایجون بوراده نوایی نک بر غزلانی یازماغه اکتفا ایدرلرک:

گوگل لار ناله سی زلفک کمندین ناگهان گور گاج
ایرور انداق که قوشلار قیچقریشقایلار ییلان گور گاج
گوگل چاکین کوزمدا اشک رنگین ایلکا فاش ایستی
بالغ زخمینی فهم ایلارلار ایل دریاده نان گور گاج
کوزوم قان باش نوکار تیب گوگل زخمین باشواری کم
تابالار بردا زخمین صید قانیدین نشان گور گاج
بو بالغان قان آرا جان پرده سی تیگاج غم هجرک
گوگل باغیدا برگی دور که آل اولمش خزان گور گاج
خدنکیک زخمی ایچیندین مالالارنی بوغان باشیم
ایریر طفلی که آله ای قوش بالاسین آشیان گور گاج
گوگل لار نقدینی تاراج ایتارکا یاپماغیک برقع
ایتدیک دور که گوز باغلار قزاقچی کاروان گور گاج

یوزین زلف ایچره نا گوردیم اولوب وصلیغا یشماسم
غلط ایرمیش یوز اورماق گیجه او تی هر قیان گور گاج
ایرور چون عالم ایچره جاه فانی یاخشی آت باقی
بس ایل کامین روا ایلا اوزوینکنی کامران گور گاج
نوایی خرده نظمیکنی انداق ایلادیک تحریر.
که ساجقای خرده باشیک اوزره شاه خرده دان گور گاج

بوراده آذربایجان شعراستک پیشوالری و استادلری مقامینده اولان فضولی بغدادیدن یوسف نابی و علیشیر نوایی دن ممکن اولدیغی قدرده معلومات ویردکن سوگره اوزیمزه بورچ حساب ایدرولک که مالی شاعرلرمزه شروع ایتزدن مقدم وطن مالفومزیک سابقده مهم مرکزلی سایلان (کنجه) و (شیروان - شماخی) ولایتلرینک تاریخنه مخصوص واولرلرده وجوده گلوب نشوونما تاپان - اعظم شعرا دن - استاد شعرا ابوالعلا نک، شیخ نظامی نک، حکیم خاقانی نک و غیرلرک اسم شریفارینی ذکر ایدوب هر برینک ترجمه حاللرینه وائرلرینه دائر اجمالاً معلومات ویردک.

شاه عباس عالی و مزین بر جامع شریف یابدروب مدرس و طلبه لار ایچون اونك اطرافنده هجره لار تیکدیریر. بو مسجدك امثالی ایمدیده نادر تاپولور، جامعك اوزنیک و اونده تحصیل ایدن طلبه لرك اداره و مخارجی ایچون بیوك و وسیع برکاروانسرا تیکیلوب وقف اولونمشدر.

جامع شریفك تعمیرى میلادك (1620)نجی سنه سنده واقع اولمشدر.*

18نجی عصرك اوللرنده گنجه اوتوز ایله دك عثمانلو دولتیك تحت اداره سنه کیچوب، سوگره میلادك (1735)نجی ایلده نادرشاه اله عثمانلورلك بیننده گنجه اوستده بیوك توقوشما و ووروشمالر وقوعه کایوب آخرا لمر نادرشاه عثمانلورله غالب کایور و عثمانلو عسکرلرنی شهردن چیخماغه مجبور قیلور. بوندن سوگره (19)نجی عصرك ابتداسنه کیبی گنجه کاه ایران دولتیك تبعیه تده، کاه کرجستان پادشاهلرنیك تحت حکومتده و کاه مستقلا اوز خانلارنیک ادارسی آلتنده اولمشدر.

روس دولتیك اولنجی دفعه گنجه به صاحبلق ایتمکی میلادك (1796) ینجی سنه سنده اولوبدر. اما بو صاحبلق مدت جی چکمیوبدر: (1804)نجی ایلده قنایز سسیانوف گنجه نك اوسته عسکر سوروب اونی مدت متمادی محاصره ایلور. گنجه خان جوادخان شهرك مدافع و محافظه سی ایچین اختیارینده اولان قوشونه اوزی سر کرده لك ایتیش ایسه ده آخردہ مقتول اولور.

جواد خان مقتول اولاندن سوگره اونیک آدملری روس قوشونینك زور و هجومه تاب گتوره بیلمیوب پراکنده اولولور. و گنجه ینه موقتی روسلرلك یدتصرفارینه کیچور. اما سوگره دن میلادك (1813)نجی تاریخنده «گستان» صاحبزاده سنك حکمنه گوره گنجه خانلغی الحاکمیه استقلالیتنی ایتیروب روس دولته تابع اولور. اولجه اویزدنی شهر قراردادنده سوگره دن (1862)نجی سنه ده دگشیریلوب غویرنسکی شهر حاله دوشور. (1826)نجی ایلک ایون آبنده فتحعلی شاهك اوغلی نایب الساطنه عباس میرزا اله یارخان ایله برابر کوچلی قوشون گوتوروب گنجه نك اوسته هجوم آور اولوب روسلری

(*) عین بو تاریخده شاه عباس ازمنیلر ایچوزده محکم بر کلیسا شهرك و خاری سمته ده تعمیر ایتدیرمشدر که ایمدیده دوریر.

گنجه

گنجه شهری چوخ قدیم و بیوك شهرلردن بریسی اولدیفنه اونك اطرافنده کی آثار عتیقه شهادت ویریر. بو آثار ایسه — کنه قبرستانلقلردن، اسکی تعمیراتك اوچوخ بنورهلریندن اسکی قلعه و حصارلرك داغیلش دیوارلریندن و بو نوع سائر علامتلردن عبارتدر، نجه که توارینده گورویر گنجه نك باشنده چوخ بیوك حادثه لر وقوعه گلمشدر، اونك اوستده چوخ قنار توکولوب جانلار فدایه گیتمشدر. و مرور ایامیه باشی بلالی گنجه نك یخاسی الدن اله کیچوب مختلف ملل و اقوامك یدتصرفینه دوشمشدر.

میلادك یدنجی عصرنده گنجه ارمنی پادشاهلریندن تیفرانك تحت حکومتده ایکن ایران قوشوننی اونك اوسته هجوم ایدوب اهالیسنی مغلوب و شهری تخریب قیلمشدر. همان بو یدنجی عصرك اواخرنده گنجه ایران دولتیك اختیارندن عربلره کیچوب و عربلرك بو برلرده خازرلر ایله بر چوخ بیوك دعوا و قرغیلری وقوعه گلمشدر. تاریخ میلادك 1138نجی سنه سنده وقوع زلزله دن شهر بالمره داغیلوب ساتی یرندن غیر بر محله نقل اولونمشدر. 14نجی عصرك آخرا لنده تیمورلنك هجومندن یگی بنا دوش شهر دوباره ویران و اهالیسی بریشان اولمشدر. تاریخ مسیحیه نك 16نجی عصرنده گنجه گنه ایران دولته تابع اولور. و 17نجی عصرك ابتداسنده شاه عباس صفوی شهری ایمدیکی محله کوچوروب محکم و خوش سلیقه بالر یابماقیه اونی خلی آباد ایدیر و ایران زمیندن آذربایجان ترکلریندن چوخلو ایولر کوچوروب گنجه به گتوردیر. بو ترکلرك سعی و اهتمامی و تعمیرات ایشلرنده اوللره مخصوص اولان مهارت و قابیلری سایه سنده شهر آز بر وقت ایچیده زایدہ معمور و آباد اولور. شهرك اورتاسنده

شېردن چېخماغه مېجبور قىلور. ولكن همان ايلى سىتياىرىڭ 4 نده جنرال مدد اوفك و پاسكوييچىڭ سر كرده لىكىله ايران قوشونيله روس قوشونىنىڭ آراسىدە كىنجه نىڭ ىدى وېرىتىلىدىنە يىوك بىر محاربه وقوعە كىلۇب ايران طرفى مغلوب و منھزم اولور.

قىنياز سىيانوف كىنجه نى فتح ايدىن سوغىرە اوڭا ايمپراطورىچە (پاساوتنا اليكسيونا) نىڭ آدىنى وېرىمىشدر، اوڭا بىنا كىنجه پىلساوتپول آدلانور.

كىنجه نىڭ محل موقى گى و آچىقدىر، ايجىندىن كىنجه چايى آخىر بعضى روايتە گورە شېر بىنا اولدىن سوغىرە مذكور چاپك آدىلە تسمىيە اولونمىشدر. كىنجه نىڭ توپراغى محصولدار و منبى اولوب هر قسم ميوەجات تورىر، شېرىڭ دورت اطرافى باغ و بوستاندر، آرتق ميوەلو و مداخللو بىر بىر حساب اولونور، ولى آب و هواى چىندان سلامت دىكل. باي فصلندە شىتلو اىستى اولماغە، گورە قىزدرما (اىستىمە) و قسم - قسم ناخوشلىقلار عملە كلىر. شېرىڭ نىچا قىسمى و وارلۇرى باي موسمىدە «حاجى كىند» آدلو بايلاغە كە كىنجه نىڭ ياخونلغىدە كىچىك كىچىك اورادە استراحت ايدىرلر، فقير - فقرا شېردە قالوب نوع بنوع مرضلرە مبتلا اولورلر. (1905) نىچى سىندە كىنجه شېرى دىخى ارمنى طايغە سىلە مسلمانلارڭ آراسىدە وقوعە كىلن فساد و توقوشمادىن سلامت قالمادى. اونىڭ مەركىزىدە اولان ارمنى تىكىلىلرى و شاه عباس كاروانسراسى يانوب تلف اولدى. اما ايمدى اونلارڭ يىرىدە دىھا گوزل ايلور، ماغازىلر، مېھمان خانە و كاروانسارالر تعمىر اولونوبدىر. دوز و انلو كوچىلر سالىوبدىر. كىنجه اهلينىڭ اكثرى مسلماندر. بو آخىر و قىلردىن بىرى علوم و معارف كىسپىنە رغبت كوسترمىكەدەدرلر و دىمىك اولور كە ترقى يولنە دوشوبلر.

ابوالعلا كىنجهوى

شعرى متقدمين ابوعلابى «استاد شعرا» لقبيله ياد ايتىمىشدر او چىنە كە حكيم خاقانى و فلكى اونىڭ شاگردلرى اولوب فنون شعر و بلاغىدە اوندىن تعليم آلمىشدر. آتلىكەدە آذرىدە ابوالعلا نىڭ كىنجه اهللى اولماغى ذكر اولونوبدىر. هجرىتىڭ (6) نىچى عصرىڭ آخىرلرىدە شىروان شاهلرنىڭ ايام سلطنتىدە ملك اشعرا آدلانىرىمىش. شىروان شاهى و اونىڭ فرزندى جلال الدين منوچېر ابوالعلا بىلە لطف و عنايت ايدوب خاطرىنى عزيز دوتارلارمىش و بونار هر ايكىسى فضل و كمال اهلنە خصوصاً شعرا و ادبا صنفىنە آرتق درجەدە التفات و احترام كىرستمىكلىرى سىپىنە اونلارڭ صيت و صداسى هر يىرە بايلىمىشدى و آدلارى خىرايىلە ذكر اولونوردى. نىچە كە بو بارەدە ابوالعلا نىڭ شىخ نظامى نىڭ، خاقانى نىڭ و فلكى نىڭ ديوان و اشعارلرىدە مذكور پادشاهلرنىڭ معارف پرور اولماقلىرى تعريف و توصيف اولونمىشدر.

بىلە روايت اولونور كە شاه شىروان و اونىڭ اوغلى جلال الدين منوچېر بىر ايام چو بىنە نىڭ نىسلىندىرلر كە اردشىر با بىكانىڭ اولادىدىن محسوبدىرلر. ابوالعلا خاقانى بىلە تعليم و تربىيە وېرىندىن سوغىرە اوز قىزىنى اوڭا نىكاھىيە وىردى. ولى استادىنىڭ قىزىنە فلكى دىخى مشىرى بىش و بو اشدن مايوس و مىكدر ولد. اونىڭ خاطرىنىدە الە گىتورمىك ايجون ابوالعلا مېن درهم قىزل اوڭا بىلە بىلە. «استاد شعرا» هجرىتىڭ (560) نىچى سىنەلرىدە ساقايمىش. اىتتىچى عصرىڭ آخىرلرىدە كىنجهدە وفات ايتمىشدر.

روايت اولونور وقتا كە خاقانى شاھىڭ حضورىدە حرمت و شېرىت كىسب ايدوب صاحب نفوذ اولدى اوز استادى و قاينى آتاسى ابوالعلا بىلە باشلاپ كىر و غرور اظهار ايتمىكە و حتى اونىڭ شاتتە لابق اولمىان هېچوار انشا لمدى. حقى باطل ايدىن شا كىردىڭ بويىلە رفتارىدىن استىدى مىكدر اولدى و بىر نىچە قىطمە هېچولر اوده خاقانى نىڭ حقندە ياردى.

خاقانیا اگرچه سخن نیک دانا
هجو کسی مکن که زتومه بود بسن
یک نکته کویعت بشنو رابکانیا
شاید که او پدر بود و توندانیا
وینه خاقانی به یازمندی:

هجا

من آندم که از مادر دهر زادم
مراشت سال است کز خاک ایران
بفضل و هنر در جهان اوستادم
بود شانزده تابشیروان فتادم
چو پیر ضعیفم تا گوی خسرو
نگویم که کیخسرو و کیقبادم
توای افضل الدین اگر راستا پرسى
بجان عززت که از تو نشادم
تو خود قره العین و فرزند مایی
منت هم بدر خوانده هم اوستادم
چو رغبت نمودی بشا کردی من
بتو تحفه از وصله و سیم دادم
کمر را بتعلیم شفقت بیستم
زبان تو بر شاعری بر کشادم
چو شاعر شدی بردمت پیش خاقان
بخاقانیت هم ائب بر نهادم

توهردم بمن من چه جوشی چو آتش
نه تو آب و آتش - نه من خاک و بادم

اگر چه حاجی لطف علی یک ابن خاقان - آذری «آتشکده» سنده ابوالعلاء
«کنجهوی» دیوب اونی کنجه اهالیسندن حساب ایلور ولی شاعرک اوز کلامندن
آکلاشیلان بودر که اونک اصلی ایرانلودر، اون آلتی ایل اولور که شیروان
زمینه وارد اولوب بوراده سکونت اختیار ایدوب نام و شهرت کسب ایتمشدر.
معلوم اولسونکه او و قلمری زاقاقازییهک طرف شرقی سنده اولان ولایتلرک
اکثری شیروان شاهلرینه تابع اولماغه گوره شاعر کنجهیی دهخی شیروان
اسمیه ذکر ایدوبدر. ابوالعلائک اصلا ایرانلو اولماغه بو شعرى دلالت ایدیر.
مراشت سال است کز خاک ایران
بود شانزده تابشیروان فتادم

شیخ ابومحمد الیاس بن یوسف بن مؤید نظامی

شیخ نظامی بویوک شاعرلردن بریسی اولوب اونک کیمی، فصیح، روان
طبع و شیرین زبان شاعر دنیا یوزینه آز گلوبدر هیچ ر شاعر او لطافت
و ظریفلکده سوز دیموبدر. اونک جمله به مشهور اولان «خمسه» سی که
اوکا «بنج گنج» دخی دینلور بی مثل و بی نظیر اثرلردر که حقیقتده خزینه
مالیدر. بعض روایت گوره نظامی قم شهرنده تولد ایدوب نشو - نما تاپدقدن
سوگرا کنجهیه گلوبدر و بوراده عمرنک آخرنه کمی قالوبدر. اما صحیحی
بودر که اونک آنا - باباسی قمدن کنجهیه گلن زمانی - نظامی هنوز دنیا
سراجه سینه اباغ باهامشدر. و اول گوهر پاکک تولدی کنجهده هجرتک
(520) نجی سنده واقع اولمشدر. «آتشکده» آذریده وش. سامی بگک
«قاموس الاعلامنده» شیخ نظامی نک شهر کنجهده آنادان اولماسی صراحتاً
یازیلمشدر. ادیب شهر مسیوشئیر (Шеер) «تاریخ ادبیات عمومی» اثرنده
شیخ نظامی نک کنجهده تولد ایتمه سینی تصدیق ایدیر. بوجهته شاعر «نظامی
کنجهوی» دییامکله معروفدر. بیله اولان صورتده چوخ احتمال وار که
نظامی نک آناسی کنجهلی قزی اولمش اوله. نجه که بو حالدله ایران تبعه سندن
چوخلری قافقازییه. گلوب بوراده ابوله نوب اهل - عیال صاحبی اولوب کوک
سالورلار همچنین سابقده دخی ایران دولتی نک هر بر یرلریندن قافقاز
توبراقه مهاجرت ایدنلر چوخ اولورمش و بوراده ایران «قونورا» سنی،
ایران آداب و آیینی انتشار ایدرلرمش. اول وقتدن بریدیر که فارس دلی
و فارس ادبیاتی بزم وطنمزده شهرت و اوزی ایچون بیوک حرمت و اهمیت
کسب ایدوبدر. ولی شیخ نظامی قافقاز قطع سنده وجوده گلوبسه ده اصلا
ایرانلو اولماغنی انکار و نیسان ایتمه یوب اقبال نامه سنده بوبورمشدر:

نظامی! ز کنجینه مکشای بند
گرفتاری گنججه تا چند - چند؟
چو در کرچه در بحر گنججه گمم
ولی از قهستان شهر قمم.
نظامی نك وصفنده بیر شی یازمقده
بزم قلممز عاجزدر. حکیم خاقانی
اونك مدحنده دیمشدر:

خاکش بمسیح توتیا بخش
مرزش ز کیاستان گلستان
سنگش بیکلم کیمیا بخش
شکرزار و قرقستان.

نظامی دنیادهن ال چکوب اهل قناعت و صالح بر ذات اولدیغی ایچون
عمرنی عبادت و ریاضتده کیچوررمش حتی زمانه سنك ملوك و سلاطینی اوگا
حرمت و رعایت ایتدکاری حالده سائر شعرا کیمی کیمسه بی مدح و تعریف
ایتمه مشدر. و طمع کار و اهل دنیا ملازمی اولماقدن نفسنی ساخلا یوب عمرنك
آخرنه کمی مداحلق اسمنی شاتمه لایق و روا گورمه مشدر و پادشاهلر
دربارنده شهرت و عزت طلبکاری اولمه مشدر. بلکه اونك اوز آستانه سی
بیوکلر و خسرولر ملجاً و مأوای اولوب معاصرلری اونك صحبتدن فیضاب
اولماغه طالب اولمشلر، بیلکه انا بك قزل ارسلان امتحان قصدیله شیخ نظامی
اولدیغی زاویه به گیدوب اوننی غریبه بیر حالده گورمکی «آتشکده»
آذریده روایت اولونوبدر. شیخ عالم باطنده قزل ارسلانك قصد و نیتی
آگلیور و سلطانك نظرنده اونك شرافت و بیوکلک یلدوزی جلو له نور.
انا بك باخوب گوربر که بر بیر ضعیف بر پارچه کیچه نك اوستنده اگلله شوب
اطرافینده باشقه بر شی بوخدر. بغیر از قلم دوات و عصای پیری، الله
قرآن و شیخ اونك مطالعه سنه مشغول. انا بك شیخك بو حالته دقت بتورد که
اونك حقنده اعتقاد کامل حاصل ایدوب شیخ مقدس بر وجود اولماغنی
تصدیق ایلور. و هم چنین روایت اولونور که ایران پادشاهلریندن بریسی
آذربایجان ولایتی تسخیر ایتد که شیخه رعایت گوستروب گنججه شهرنك
تخمیناً (24) ویرستلکنده جنوب شرقی سمتنده واقع بر کند باغشلامندی.
سابقده همان قریه (همدونیان) آدلانورمش. ایمدی (ایله) آدیله مشهور ارمنی کندیدر.
شیخ اوزی بو بارده دیمشدر:

نظر بر کیش و بر اخلاص من کرد
ده همدونیا نرا خاص من کرد

نظامی علیه الرحمه کنججه شهرینده هجرتك (591) نجی ایلنده و بر قوله گوره
(606) نجی تاریخنده وفات ایتمشدر. قبری شهرك تخمیناً 4 ویرستلکنده
شمال شرقی سمتندهدر. مقبره سی زیارتگاهدر. مولویلر آرتق شوقیله اونك
قبرینی زیارت ایدرلر. نظامی نك مقبره سی واقع اولان صحرا «شیخ دوزی»
آدیله کنججه خلقك آراسنده مشهوردر اونك قبرنك اوزرنده اولان اسکى
کبدی صحیح روایت گوره روس ادیبلریندن مشهور (غریبایدوف) (Грибоедов)
تأسیس ایتدیرمشدر. ایمدی نجه که محترم میرزه محمد آخوندوف «شیخ نظامی»
عنواننده مرحوم شیخك ترجمه حالنه دایر یازدیغی کتابچه دن گورونور. نظامی نك
قبری و اوستینك کنبدی اوچوب داغیلوبدر و کندچیارقیشده ساوقدن و یای
فصلنده ایستیدن دالالانماق ایچون ایچنه آت و ایشك باغیلورلر. بودر
بزم فاضل و حکیم بر شاعرمنك تربیسنه اولان حرمت!

میرزه محمد آخوندوف مناسب حال بو شعرلری انشاد ایتمشدر:

یول کنارنده بر مزار حقیر
داغیلوب کنبدی اولوب ویران
اونه مخلوقدن اولور تحقیر
باغلانور کنبینه هر حیوان
منظری آدمه ایدر تأثیر
آخیدر قلبه هر دقیقه ده قان
کیمسه ایتمز سوال کیمدر بو
اوگا قوشلار اولوبدی فاتحه گو!

بو خرابه مزارده آیا
گورده سن کیمدی بیله خوار یاتیر
کیمسه ایتمز بونی سوال اصلا
سزه من ایلوم اوننی تقریر
ایده سر اول مزاری سز اما
لایقه یجه عزیزلر تعمیر.
او یاتان کنججه لی نظامی در
شعرا قسمینك عظامیدر

شیخك خمسہ سی بو منظومه اردن مرکبدر: «مخزن الاسرار»، «لیلی و
معجون»، «خسرو و شیرین»، «هفت پیکر» یاخود «بهرام نامه» و «اسکندر نامه».
بو کتابلرک هر بریسینك خصوصنده و اونلرک تاریخی و سبب تألیفی باره سننده
میرزه محمد آخوندوفك کتابچه سننده قدر کفافچه معلومات ویرلیمشدر. بونلردن
باشقه شیخ نظامی نك ایکرمی مین بیته قدر قصاید و غزلیات و رباعیات و
سائر اشعارى اولدیغی روایت اولونور سه ده اکثری بو حالده ایتوب باتوبدر.
خمسۀ نظامی ایراننده و هندستانده دفعات ایله طبع اولونوبدر و حتی موسیو

«شارموی» طرفندن قرانسه ديلنه ترجمه ايديلوب و (1845) نجی سته (پروغراد) شهرنده طبع و نشر اولوبدر.

نظامی نك اثرلرندن ترك ديلينه ترجمه اولونان آنجاق «خسرو و شیرین» نك حكایه سیدر. بونك مترجمی قزاق شاعری مرحوم مصطفى آقا قیاس بكوف «ناصر» تخلصلو اولوبدر ولی چوخ افسوسكه شاعر بو حكایه نی اتمامه يتورمه مش وفات ایدوبدر. همان «خسرو و شیرین» حكایه سی بو آخر وقتارده میرزه جلال یوسف زاده جنابلرینك سعی و همتیله «اوپه را» شكسته چوندریلوبدر. آنالار سوزندن ساییلان «كس نكويد كه دوغ من ترش است» مثلی مشارالیه منسوبدر. سوز یوخدر كه بو مثلی سوگره دن آذربایجان تركاری شیخدن اخذ و ترجمه ایدوبدر، چونكه ترك ديلنده «هچ كس آیه اته ترش دیمزه» مثلی ایدیده ایشانور.

فارس لسانه دارا روان طبع شاعرلریمك باش وظیفه لرندن بریسیده شیخ نظامی علیه الرحمه نك اثرلرندن بعضلرینی تر كه آجیق ديلنده ترجمه ایدوب ملی ادبیاتمزی دولتلندرمكدر.

انصاف دگل كه اونك معجز نما كلاماری آوروپا دیللرینه ترجمه اولونوب اتشار تاپسون بزلر ایسه اولی اوز دیلمزده مطالعه ایدوب فیضیاب اولماقندن محروم قلاق.

شیخ نظامی نك اثرلرندن نمونه اولارق بر قصیده و برقطعه سیله «آتشكده آذری» دن گوتوروب اولر ایله كتابمزه زینت ویریرك.

قصیده نظامی.

مالك الملوك فظلم بفضیلت معانی
زمنی زمان كرفته بمثال آسمانی
نفس بلند صوتم جرس بلند صیتی
قلم جهان نوردم علم جهان ستانی
سر همتم رسیده بكلام کیقبادی
بر حشمت گذشته زبیرند كور خانی
سخن ازمن آفریده چوقوت ازمروت
هنرازم آشكارا چوطراوت از جوانی

غلام بسمعها در چوسماع ارغونی
نمکم بنو قها در چو شراب ارغوانی
حرکات اخترانرا منم اصل و او طفیلی
طبقات آسما نرا منم آب و او اوانی
ترنم بخیره طیلی چوزنم بود عروسی
نکنم بخطبه لحتی چو کتم بود اغانی
هم و چوم نگیرم کلف سیاه رویی
درم و چودر ندارم برص سپیدرانی
باشارت لب من دل خلق بازبندد
چو شکوفه ریاحین بهوای مهرکائی
اگر این نشاطگه را نعمات من نباشد
كه زند در مغنی كه خورد می مغانی
چو صدف حلال خوارم چو کهر حلال زاده
زحرا مزاده دورم شب و روز دررمانی
ولدالزناست حاسد منم آنكه كوكب من
ولدالزنا كش آمد چوستاره یمانی
سرآن جریده برنه در این قصیده بكشا
كه برند بقعه - بقعه فضلا بارمغانی
شبهی - نه در خزینه چکنم کهر فشانی
گهری نه در خریطه چکنم صدف دهانی
دل و دین شکسته آنكه هوسم برزم جوئی
سروپا برهنه آنكه سختم برزبانى
ملک و پادشاهها روشی کرامتم کن!
كه بدان روش بکردم زبیدی و بند کمانی!
حرم تو آمد این دل زحسدنکا هداش
كه فرشته باشیاطین نکند هم آشیانی!
ادبم ممکن كه خردم - ظالم مبین كه خاکم
بیر از نهاد طبعم دو دلی و ده زبانی

ز کناه عذر بکذر بنواز رحمتی کن
 بخجالتی که بینی، بضر ورتی که دانی!
 همه ممکن الوجودی رقم هلاک دارد
 تو که واجب الوجودی ازل و ابد بهمانی!
 بطفیل طاعت تو تن خویش زنده دارم
 چون باشد این سعادت چه من وجه زندگانی؟
 اگر از نظامی آمد کنهش عفو گردان
 که کس ایمنی ندارد ز قضای آسمانی
 تورا سنده زاول سعادت وجودش
 چونفس باخر آید بشهادتش رسانی

قطعه

دوش رفتم بخرابات مراراه نبود
 میزدم نعره و فریاد کس از من نشنود
 یا نبود هیچکس از باده فروشان بیدار
 یا که من هیچکس - هیچکس در نکشود
 نیمی از شب چو شد بيشترك یا کمتر
 رندی از غرقه بر آورد سرو رخ بنمود
 گفتمش در بکشا کفت برو هرزه مکو
 که برای تودر این وقت کس این در نکشود
 این نه مسجد که بهر لحظه درش بکشایند
 که تودر آبی و اندر صف پیش استی زود
 هر چه در جمله آفاق در اینجا حاضر
 هندو و هرمزی و مؤمن و ترسا و یهود
 که تو خواهی که کند پیر مغانت نظری
 خاک پای همه شو تا که بیا بی مقصود...

مصطفی آقا «ناصر» که «خسرو شیرین» دن ترجمه ایتدیکی حصه اوز مقامنده
 ذکر اولنا جقدر.

شیروان و شماخی.

شماخی شهری قافقاز خطه سنده ال قدیم شهرلردن بریسی حساب اولوب
 مشهور قوله گوره شماخی ساسانیلردن نوشیروان عادلک ایام سلطنتنده بنا
 اولونمشدر که عصر نبوی به تصادف ایلور. صحیح روایت گوره شماخی
 کیچمشده شیروان شاهلرینک پای تخت شهری سایلورمش. شیروان شاهلری
 ایسه وسیع و مستقل بر مملکت اولوب ایگرمی یدی نسل دالبدال
 اونده حکمرانلق ایتمشلر ایش بو مملکته داخل اولان ولایتلردن مشهوری
 بونلار ایش: دربند، قوبا، بادکوبه، شیروان، استره، سالیان تمامی جواد
 اویزدی میل دوزی ایله، کنجه و ایروان غوییرنیالارینک جنوب و غرب
 سمتلری تا ایران سرحدینه کیمی.

شیروان شاهلارینک زمان حکومتی قول مشهوره گوره تاریخ هجریه نیک
 شنجی و آلتنجی عصرلرند اولوبدر. سوگره لردن مروید ابامیله بو دولت
 انقراض اولوب شیروان محالی دخی قافقاز خطه سنک سائر مرکزاری کیمی
 گاه عربلرک و گاه ترکلرک و گاه فرسلرک تسلطنه کیچور و آخرده
 مرحوم مصطفی خانک عصرنده تاریخ میلادک 1804 نجی سنه سنده ایمپراطور
 اولنجی الکساندرک زمان حکومتنده روس دولتی نیک تحت اداره سنه داخل اولور.

شاه عباس صفوی نیک وقتنده قافقازک چوخ یرلری عثمانلو دولتی نیک تحت
 حکومتنده ایش. او جمله دن شماخیده عثمانلویه تابع اولوب اونده احمد پاشا
 والبلق ایدرمش. شاه عباس قافقازک چوخ اولکه لرینی آسانلق ایله تسخیر ایتمش
 ایسه ده شماخی نیک اوستنده خیلی زحمتلر و اذیتلر چکمشدر. مرحوم میرزه
 حسن افندی القداری الداغستانی «آثار داغستان» آدلو معتبر اثرلرند یازدیقنه
 گوره شاه عباس شماخی قلعه سنک اوستنده آلتی آیه کیمی اللشوبدر و آخرده

تاعلاج قلوب گنجهدن اورابه بيوك توپلارگتوردوب لازمه تدبير و اهتماملر ايدوب اول قلعنهك بعض برجلريني و حصارلريني تخریب ايتدگده محصورلر چاره سز قلوب اوندان امان طلب ايدوبلر و شاه اولنلری امين ايدندن سوگرا قلعهنی اوگا تسليم قیلوبلر، و اونلرک جمله سندن احمد باشانی شاه عباس ملاطفت ايله خاطر جمع ايدوبدر. اولسیدن که احمد پاشا عاقل و سختدان و کارآموز بر شخص ايمش: ولکن شمس الدين باشانی و غيرلرني اهاتله قله يتوروبدر. و نجه که عباسقلی آفانك «گستان ارم» آدلو کسانیده مسطوردر، شاه عباس شماخانی فتح ايتدکدن سوگره اونده بيوك بر مسجد تعمير ايتديرويدرو همچنين شيروانك بعض برلرنده مسجدر، مدرسه لر، کهريزلر و کاروانسارلر تيكديردوب اول ولایتی دخی سائر تسخير قیلدیني اولکهلرکمی معمور و آباد ايتمشدر.

شاه عباس دن سوگره شيروان گنه بر وقت عثمانلو دولتیك اختيارينه کيچور و نادرشاهك عصرنده عثمانلو طرفندن تعيين اولونمش غازي قومقلی جولاق سرخای خان اوراده خانلق ايددمش. نادرشاه شماخانیك اوسته قوشونيله گلن زمانی سلطان محمودخان سرخای خانه فرمان گوندروبکه اورادن چيخون و مملکتی ايران شاهنه تحويل ايله سين، چونکه اونلارک مایتنده بو باردهده مصالحه اولونوبمش. مع هذا سرخای خان همان فرمانی گنورن آسترا حاکمی طالش موسی خانك خادمی قتل ايدوب جواب و يرويدر که من شيروانی لژکی اسلاملرينك قلیجلرينك ضربی ايله تصرف ايلمشم نه اينکه عثمانیه دولتیك توجيله. بو جواب نادرک قولافه يتشدکده اونك آتش غضبی جوشه گلوب محض سرخای خانه تنبيه ايتمکدن اوتري شيروانه طرف حرکت ايلوبدر. ولکن سرخای خان نادرک هجومي ايتيدوب اورادن فاجوب قبله طرفه، لژگیلردن وشکی اهلندن و اورالرده قالان عثمانلولردن اوزينه قوشون جمع ايتمگه مشغول اولوبدر. نادرشاه ميلادك (1734) نجی سنه سنده آوغوست آينك 17نجی گوتده دعوا سز و شواسز شماخانی شهرينه داخل اولوب بوراده لازم اولان تدبيرانی ايدوب و حاکملر نصب قیلوب اوغلی طهماسب قلی خانی سرخای خانك اوسته قبله جانبیه گوندروبدر و اوزیده اون ايکی مين قوشونيله قبه سمته عازم اولوبدر.

فتياز سيسيانوف (که «انسپتور» و ترکلر آراسنده «اشپخوز» لقبيله مشهوردر) اون دو قوزنجی عصرک ايتدارنده، یعنی (1802) (1806) نجی ايلرده روس دولتی طرفدن گرجستانی اداره ايدن زمان شماخانیك حاکمی مصطفى خان ايمش. بو خانك وقت حکومتده شيروان محالی نجه که بوخزیده ذکر اولوندی ريس دولته ملحق اولونوبدر. مصطفى خان عدالتلو و مروتلو و ايش بيلن بر حاکم ايمش که اهالی شيروان اونك سایه حمايتنده آسوده و مرفه حال دولانارمش و جمله رعاباسی اونی جان دلدن ايتيرمش.

روس دولتی طرفندن سيسيانوفدن قياق گرجستانه ناظر (مينستر) تعيين اوانمش (قووالينسکی)ك بازديغه گوره اولارده نه قدر اول سعی ايدوبسه مصطفى خانی روسيه دولتی ايله باووقلاشدبرسون ممکن اولوبدر، اما سوگره دن بعض سبيلری مراعات ايدوب خان قووالينسکیك بر ايلچی سنی قبول ايدوب اوگا التفات گوستروبدر و بر ايلچی دخی اوز طرفندن قووالينسکیك حضورينه گوندروب و بونوعيه روس دولتيه خان مذکورک آرارينده دوستاق و مودت بناسی علاقه باغلوبدر. مصطفى خان داغستان ايله بدخنی قطع علاقه ايتدوب داغستان خانلاری ايله صالحده دولانارمش و دربند حاکمی شيخ علی خانه ضرورت وقتينده لازمی کومک گوستررمش. و بوسيله ساليان محالی که سابقده دربند خانه تابع ايمش مصطفى خانك اداره سی آلتیه کيچوبمش گرجستان پادشاهيه دخی مصطفى خان صالحده دولانارمش اما ماینلرنده آرتق دوستاق و ياخوناق بوخ ايمش. هم چنين ايران شاهيله چندان علاقه سی و ربط - سبطی بوخ ايمش همیشه اوزینی مستقل ساخلامقه سعی ايدرمش. فتحعلي شاه اوگا ايلچی گوندروب ايران دولته تابع اولماقنی تکليف قیلدقده خان ايلچی به امر ايدوبدر که پادشاهيگه ديکآن که: «پادشاهق قلعی مندهده وار!»

کيچميشده شماخی شهری تجارت ايتچون مهم بر مرکز حساب اولونورمش خصوصاً اونده اپک و قوماش مال ساتيلارمش. اماچه فايده بو گوزل شهر دفعات ايله زلزلهك دهشتلو صدمه سندن تخریب و زير - زير اولمشدر. روس دولتيك اختيارينه کيچندن برنجه وقت مرور ايتمش شماخی (1846) نجی ايلده غوبرنسکی شهر اولوب ايمديکی باکو و گنجه غوبرنيلرينك مرکز

اداره‌سی حساب اولونورمش اما 1859 نجی ایلمده وقوعه گلن زلزله‌دن صگره غوبرنیا مرکز اداره‌سی باکوبه نقل اولوندی و اووقتدن بری شماخی باشلادی تنزل ایتمکه. بو آخرنجی زلزله‌دن صگره که 1902 نجی سنه‌ده یانوارک 31 نده وقوعه گلوبدر شهر دهاده آرتق رونقندن دوشدی و آدم‌لری اطراف و اکنافه داغلدی و اوچ مینه قدر جانلار بر طرفه‌الینده تلف اولدی.

شیروان ولایتی و خصوصاً شماخی شهری قدیمدن مرکز علما و فضلا و مسکن ادبا و شعرا اولوب اونده چوخ کامل وجودلر و عارف شخصلر دنیایه گلمشدر. اگر شیروان شاعرلرینک محض آدلارینی بوراده ذکر ایتملی اولساق مجموعه‌نک برنیچه صحیفه‌لرینی یالقوز اولار ایله دولدورمق لازم گلور.

بز بو حالی شماخینک آب و هواسینک و خاک پاکینک تاثیرینه حمل ایدیریک و بو اعتقاد اوزره ثابت‌قدم اولوروقکه هریرک توپراقی‌نک طبیعتنده و آب هواسی‌نک تأثیرنده بیوک حکمتلر واردر که اونک نتیجه‌سی اهالیسنده کورسه‌یلور. هریر محل و مکانک اهالیسینک اخلاق و اطواری، ذهن و فراستی استعداد و قابلیت اویرک آب و هواسینک تأثیرینه باغلودر بعض برلرک توپراقی قزل و کومش، فیروزه و یاقوت، لعل و جواهریتورن کیمی بر پاره محل و مکانک دخی توپراقی و آب هواسی قابل و کامل وجودلر، خوش طبع شاعرلر، خوش آواز خواننده‌لر، ماهر سازنده‌لر و قابل نقاشلر یتوریر. شیران ولایتی قدیمدن شعرا و عرفا بشیککی اولماقی مرحرم حاجی سید عظیم دخی اوز ترجمه‌ حاله دائر یازدیغی منظوماتنده تصدیق ایدوب دیور:

ایکی یوز اللی بیرده‌بعدهزار	عصر سلطان محمد قاجار
رومه عبدالمجید ایدی سلطان	اولدی دارالولادیم شیروان
هانسی شیروان اوکستان قدیم	کانده شیروان شهبیلر اولدی مقیم!
نه شماخی که اونده‌عزالدین	نظمندن ظاهر ایدی سحریمین
مسطط الرأس پاک خاقانی	هنرک ذوالفقار برانی
نه شماخی که اونده طبع بهار	ایتدی یوز مین بهارلر اظهار
سیدک بو شعرلرندن معلوم اولور که	شماخیده عزالدین، خاقانی، آقا مسیح

شیروانی و میرزا نصرالله «بهار» کیمی بیوک شعرا وجوده گلوب رخسار شعر و کلامی بدر آیی‌نک منور قیلمشلار. و لکن صد حیف که علم و معرفت و خصوصاً فنون شعر و ادبیات اوج مقامه چاتدقد، نیجه که فوقده ذکر اولوندی. بیوک و دهشتلو زلزله‌لر وقوعه گلمکله گوزل شهری زیر و زیر ایدوب اهالیسی‌نک بر پاره‌سنی هلاکته یتوروب و بر پاره‌سنی دخی وطن مالوقلریندن دربدر و پراکنده قیلمشدر، نیجه که بو بابده مرحوم سید دیوبدر:

اولمش ایکن صفاده رشک جنان ناپدی عین‌الکمالدن نقصان
ایتدی شیروانی پایمال ملال رجفته الارض و صدمه زلزال
خلق شیروان اولوب پراکنده هر بری بر غریبه مسکنده
داغیلوب شهری قویدی‌لار بر باد ایتدی‌لر باد کوبه‌نی آباد...

اما بونکله بیله - شماخی‌یه زلزله‌دن کلی صدمه‌لر و آفتلر یتشدیسه‌ده کنه اول مبارک توپراق اهل معرفتدن خالی قالمیوب هر زمان فضل علما، خوش طبع شعرا و ظرفا یتورمکده‌در.

گورد كده قورخودن قاچوب داغیلوبلر، اما بالاجه ابراهیم گذرگاهده راست دوروب یریندن تربنه میوبدر. اوشاقك بویه جرئانه بول اوسته دورماقی شاهك دقتی جلب ایدوب آتی اوگا ساری سوروب اوندن سوروشوبدر که سن بوراده نه قایریرسن. اوشاق جواب ویروبکه من بوراده «چور-چوب» دوشوردم. شاه سوروشوبدر که چوب - چوبدر، بس - چور نه؟ ابراهیم جواب ویروبکه «چور» دك دورانیدر، «چوب» یخلانی.

اوشاقك بویه جرئلو و حاضر جواب اولماقی شاهك خوشه گنوب اوندن سوروشوبدر که کند گزده بیوك سابلان کیبدر. اوشاق جواب ویروبکه «جوموش». شاه گولومسنمش دیوبدر که من دیدیکم او بیوك دگل. من دیدیکم و ر که هر گم سزك كنده اوز که یرن بر شخص گلسه کم اونك قباغه چخوب سوز دانشار؟ اوشاق جواب ویروبکه «آبت». ابراهیمك بو سیاق حاضر جوابی شاهه رخیده آرتق خوش گلوب یستیوب اوگا بر قزل باغشلا سین، اما اوشا آلمیوبدر که آتام منی دوگر، شاه سینی سوروشدقه ابراهیم جواب ویروبکه آتام بیله ظن ایلر که من اونی اوغورلامشم. شاه بیوروبکه آتاك بونی هاردان آلوسن دیوب خبر آلسا، جواب ویر که شاه باغشلیوبدر. ابراهیم جوابده دیوبکه «یوخ آتام اونده هیچ اینانماز» شاه سینی سوروشدقه ابراهیم دیوبدر که آتام اونده دیر که «بالان دیورسن، اگر شاه ویرسه چوخ ویرردی بر قزل ویرمزدی» بوگونه سؤال - جوابدن سوگرا شاه بالاجه ابراهیمك عقل و فراستنی گوروب امر ایدوبدر که اونی گنورسونار شهره. بوراده شاهك سرانیده تعلیم و تربیه آلوبدر.

بو روایتك نه درجهده معتبر و دوغرو اولدیغنه بر سوز دیمیوب آنجاق بونی انکار ایده بیلمه ريك که حکیم خاقانی صیقلکدن شاه سلطان خلیلک سرانیه دوشوب اوراده تربیه و تعلیم آلمشدر و هنوز جوان ایکن شعر دیمکلکده آرتق مهارت بروز ایتمشدر. شاه خاقانیك بویه طبع روان صاحبی اولدیغنی مشاهده بیوروب اونی «فلکی» تخلصلی باشقه بر تیز قلم و خوش طبع جوان شاعر ایله گنججه به، مشهور «ابوالعلا» شاعرك یاتنه فنون شعرده تعلیم آلاق ایچون گونده روبدر. خاقانی بر نچه مدت ابوالعلاک تحت تربیه سنده قالب و فنون شعرده لازمه معلومت کسب ایتدکن سوگره استادك قریبی

ابراهیم بن علی النجار - خاقانی

شیروان ولایتك خاک باکی پرورش ویروب یتوردیکی شعراي عظامدن اك مشهوری و مقتدری ابراهیم بن علی النجار حکیم خاقانیدر. خاقانیك اولجه تخلصی «حقایقی» ایش، اما سوگرا خاقان کیبردن «خاقانی» لقبینی کوتورمشدر. خاقانی آذربایجان توپراقده عرسه دنیا به گلدکنه گوره اول جنبای بز اوز شعرا مز سلکنه داخل ایلدك. حکیم خاقانی قول مشهوره گوره شیروان شاه لریندن شاه سلطان خلیل خاقانك عصرنده زندکاللق ایدرمش. آتشکده آذریده دخی حکیم خاقانی، ابراهیم بن علی النجار شیروان شاهلریندن خاقان کیبرك و آلپ ارسلان سلجوقیك معاصری اولماقنه شهادت ویریلوبدر.

خاقانی اصلی شماخیك یاخونلقنده «محکم» آدلو قریه دندر که بو حالده دخی همان کند دوریر و اهالیسی ترك ایله قاریشق فارس دیلنده دانشیرلار. خاقانیك اصلی شیرواندن اولماقنه بو شعری دخی دلالت ایدیر:

«من حسین عصر، عدوبان یزید و شمر من

روزگارم جمله عاشورا و شیروان کربلا است»

خاقانیك آناسی علی نجار اولماقنه بو شعری شهادت ویریر:

نوح نه بس علم داشت گر پدر من بدی

قنطره بستی ز علم بر سر طوفن او...

حکیم خاقانی مشهور قوله گوره ابام طفولیتدن ذکاوت عقل و درایت صاحبی اولدیغنی اوز فعل و قولیه اظهار ایدرمش و اوزینگده برکسدن و برشیندن قورخوسی یوخ ایش زاده جرئللو، زیرك و حاضر جواب بر اوشاق ایش. بیله وات اونور که بر دفعه بالاجه ابراهیم اوز یولداشلار ایله کدك اطرافنده اویشامانه مشغول ایکن اتفاقا شه اوز مقبرلری ایله همان یردن کیچیوب شکاره گیدیرمیش. اوشاقلار شاه طنطنه سینی و اوستیك آده لرینی

آلویدر. و بوقز عاقله و جمیله اولدیغی ایچون «فلکی» دخی بوکا مشتری دوشور، اما قز خاقانیه نصیب اولور. بوندن سوگرمه خاقانی وطنی شیروانه مراجعت ایدوب شاهک حضورنده بیوک منصب صاحبی اولوبدر.

بص روایت گوره خاقانی جاه ورتبه آختاران و شهرت سیون، غیضلو و تند مزاج بر وجود ایش که چوخ کسلره اوندن، قول و فعلا ظلم و جفالت برارش. و خلاق اونی درشت و بدخاصیت اولدیغی ایچون دوست دوستانلارمیش. اما آتشکده آذربیده ییله روایت اولونور که حکیم خاقانی آخرالامر ترک ریاست و تجرید اختیار قیلوب ریاضت و مجاهدت باطنی بی اوزی ایچین عین صلاح گوروب دولتی ایشلردن دست بردار اولمشدر. و سلاطینه قوللوق ایتمکدن بویون قاجردیغی ایچون برنجه مدت محبوس اولمشده گنه دیوانی خدمتلی قبول ایتمه مشدر. و بر روایتده بودر که حجه گیدوب عودتده (اوزی) آدلانان بر قومک الینه اسیر دوشوب دین مسیحی قبول ایتمک تکلیفی اولونمشدر و لکن خاقانی بو تکلیفی رد ایتمشدر و بوسیدن بر مناسرتده حس اوونمشدر. هر حالده برخیلی وقت محبوس قالوب و محبوسیتی حقنده اشعاری وارد. حجدن قایدان زمانی عرقدن کیچمکله بو خطه لارک احوالتی اوکره نوب «تحفته المراقین» عنوانیه بر کتاب یازمشدر.

بوندن علاوه «هفت اقلیم» عنوانیه بر منظومه سی و مرتب دیوانی وارد و آتشکده ده حکیم خاقانی نك وصفنده یازیلش بوسطرارلی تبرکات بوراده ذکر ایدیریك «... و بهمراهی کاروان نیاز راه نورد بادیة حجاز کشته و مشوی «تحفته المارقین» در عرض راه بنظم آورده الحق در هیچ فن از فنون نظم از فحول استادان کمتر نیست. در فن سخنوری طرز خاصی اختراع کرده صاحب معانی بلند و الفاظ دلپسند است»

ییله روایت اولونور که خاقانی استاد محترمی اولان غین آتاسینی اینجیدوب و بر هجو یا ترماقیله مکدر ورنجیده خاطر ایتمشدر. اثیرالدین آخستکی ایله معاصر اولوب، مکاتبه طریقله بینلرنده بر چوخ مشاعرله وقوع بولمشدر و آتیده کی ایکی بیت اثیرالدین آخستکی به قارشی سوبله مش اولدیغی بر فحریه سندندر.

به کردکار که دور زمان بدید آورد
که دور- دور منست و زمان زمان منست

منم بوخی معانی پیمبر شعرا
که معجز سخن امروز دریان منست

خاقانی نك وفاتی تبریزده اولوبدر هجرت رسولك (582) نجی سنه سنده واوراده «سرخاب» آدلانان محله دفن اولونوبدر. چون شعرا سلکندن جمع کثیر اونك جوارنده مدفوندر، اوکا بناء اویر «مقبرة الشعرا» آدیله مشهوردر. (بهاراتی دخی تبریزده انشاقیلوبدر). خاقانی نك آثار قلمیه سندمن نمونه ایچون بوراده اونك گوشه خطابا یازدیغی کلامی ذکر ایدیریك:

ای مهر دهان روزه داران	جان داروی علت بهاران
از سیم تودرتقاب خضرا	مستوره صد هزار رعنا
از فیض تودر دوگا هواره	دوهندوی طفل شیر خواره
دارد ز تو روی رومیان آب	گیرد ز تو موی زنکیان تاب
دیباچه روم را ز تورنك	آینه زنکرا ز نورنك
ز رپاشی و ناکشاده گنجی	تب داری و ناکشیده رنجی
که کوثر عمر زای باشی	که آتش جان گزای باشی
بانکه برهنه گی گزینی	زر بفت دهی بهر که بینی
هر ماه به پیک آسمانی	خلعت بدهی دور آستانی
یا خلع مده بزیر دستان	یاداده خویش بازستان
میل تو بروزم چریست	دروزم آخر ازدها نیست
دروزم آن یکی فروزی	کزروزم پست یاقوت روزی
آن نور که ییدریغ باری	از خاقانی خود دریغ داری
آن کس که بزرقویست رایش	زربنده شمر نه زر خدایش
در کیسه هر که زرفروشد	چون کیسه طناب در گلو شد
زرچیت چو آتش فسرده	خاکی بیمار- بلکه مرده!
لعل ارچه شراره ایست خوش رنگ	خونیست فسرده در دل سنك
مرد از پی لعل وزر نپوید	طفل است که سرخ و زرد جوید...

غزلياتدن بر نيچه فردلار كه آتشكده آذربيده مسطوردر بوراده ذكر اولونور.

اي صبحدم بين بكجا ميفرستم
نزديك آفتاب و فاميفرستم
اين سر بيمر نامه بان مهربان رسان
كسر اخبر مكن كه كجاه ميفرستم
جان يك نفس درنك ندارد گذشتي است
ورنه باين شتاب چرا ميفرستم
اين دردها كه ردل خافاني آمده است
يك يك بكوي بهر دوا ميفرستم

دردی که مرا هست بمرهم نفروشم
گر عافیتش صرفه دهی هم نفروشم
بر کور دلان سوزی عیسی نسپارم
بر مرده دلان رشته مریم نفروشم
ای خواجه من و تو چه فروشیم بیازار
شادی نفروشی تو ومن غم نفروشم

خیاط روزگار بیالای هیچ کس
پیراهنی ندوخت کش آخر قبا نکرد

جنت مکان عباسقلی آغا «قدسی» تخلص که اونك ترجمه حالی گاهیکده ذکر اولناچقدر «گاستن ارم» آدلو کابنده نظامی نك و خافانی نيك معاصرلارندن و اونلردن سوگرم قافقازیهده وجوده گان علما، شعرا و حکما باره سینده فیالجمه معلومات ویروبدر. حیفا که «گاستن ارم» نك فارسی نسخہ سی العزہ دوشمندی و لازمی قدرنجه اوندان استفاده ایده بیامهدك. آنجاق روس دیانه ترجمه ایله دیکی بر نسخہ سی موقتی المزدہ کیچدی. فرصتی غنیمت بیابوب آشاغده تحریر اولونان معلوماتی روسدن تور که چوندرمکله مجموعہ مزی زینتلدردك. عباسقلی آغا یازیر:

و هر عصرک روحی و اوضاع احوالی و هر بر ملتک درجه کمالی
ترقی و تمدنی - اول عصر و ملت حاصله بقوردیکی ادبیاتدن و آثار
عقبهدهن مشاهده اولونور. قافقازیه نك جنوب شرقنده حددن زیاده خرابه شهر

قصبه، اوچوق حصار و منارلر. قدیم معبدکاهلر (ماناتسیر) لر. آران زمینده حواریوندن مقدس سیمئونک قبری برد عهده، کتجهده، شماخیده و بلبله کندنه امام زادهلرک روضه مطهرهلری و بونلاردن علاوه شیروان، شکلی، گنجی، ایروان، قره باغ محاللرندن بر چوق محترم سیدلرک، شیخلرک و بیرلرک قبرلری اوگا شهادت ویریر که کیچمیشده بو یرار، علما، عرفا و شعرا مرکز اولوبدر. بو یرلرک معتدل آب هوا، منبت توپراغی، قالین میشلری، دلکشا و باصفا داغلاری و تپهلری، لاله زار چمن و صحرالری میوهلی و گللی باغ و بوستانلاری هر قسم نعمت و میوه جات بتورمکدهدر. بو جهته اک قدیم عصرلردن مختلف قوم و طایفه لرک نسل بوراده سکونت ایدولر. مختلف شکل و هیکلده سیرت و صورتده اولان ملتارک اولادی بویرلرده بند اولوب قلوبلار اونلاردن هر بری علم و هنرندن جیلی، استعداد و قابلیتندن آیین و عادتلرندن و خاصیتلرندن بر نشان و علامت قویوبلار. بیله که قافقاس اهالیسی بر چوخ معنوی دولت و ارنلره وارث اولوبلر و شکل شمایلده دهخی غیر ملتاردن ترجیح تابدیلرلی جهته قافقازیه عنصرنه (راسا) سنه آوروپا ملتلی دهخی اوزارنی منسوب قلوبلار.

فقط قافقاز خطه سی سابقده متصل دعوا و قاوغا میدانی اولوب بر آن اوروشما و توقوشمادن آسوده قالیوبلار، بونگله بیله بو یرلر علما، حکما و شعرا صنفندن خالی نالمیوبدر. بوراده بر چوخ معتبر و مقتدر شخصلر وجوده گلوبلر که هریری اوز عصرنیک فریدی و ممتازی اولوبدر. و بونیده یلمک کر کدر که قافقاز توپراقندن چخوب باشقه دیاره مهاجرت ایدن کسلر غربت ولایتلرده و اجنبی مملکتلرده بیوک نام و شهرت قازانولر.

شیروان شاهلرینک زمان و سلطنتلرندن که 400 ایلدن زیاده چکوبدر بو یرک اهالیسی عین امن و آسایشده باشایوب ولایتی آباد و معمور قلوبلار. صفویلر عصرنک ایتداسنده قافقازیه نك بعض یرلرنده عثمانلولار ایله عجملر آراسنده بر چوخ محاربه لر وقوعه کلمکله بیله ولایتک اوضاع و نظامی پوزولور آنجاق شاه عباس دوم قفقازک شرق سمتی تسخیر ایتدیکدن سوگرا، تازه نظام و قانون تأسیس ایلور و بو امن و آسایش شاه سلطان حسینک زمان سلطنتدهک دوام ایدیر. ولی، نادر شاه ظهور ایدوب داغستانک اوسته هجوم

قېلور، كنه دعوالر باشلانور هر طرفدن قان سيل كېمى آخېر، اوضاع مملكت نظام قاعده دن دوشېر...

بونگله بېله المېزه دوشن پرېشان نامه لردن استفاده اېدمرك ذېلده آدلارى ذكر اولونان علما و اهل قلم لرمزك ترجمه حاللر نه و اثرلر نه دائر مختصراً معلومات وېرېرك:

(1) شيخ ابو عبدالله على بن محمد بادكوبه بر چوخ معتبر مؤرخلرك ياردېقلار نه كوره دين و دنيا علملرندن باخبر بر وجود اېمش. جوان بېنندن باشلايوب عصرنك معتبر عالماندن علم تحصيل اېتمكى؛ اونك مدرسلرى شيخ عبدالله خفيف و شيخ ابوالقاسم كاشفى كېى بيوك عالملر اولوبدر. مشهور شيخ ابوسيد ابوالخير ايله اونك آراسنده بعض علمى و فنى مباحثلر وقوعه گلوبدر. شيخ ابوالباس ايله مايىنلر نه الفت و دوستاق علاقه باغليوبدر. مذكور ابوالعباس شيخ ابو عبدالله على بادكوبه نيك عالم و فاضل بر وجود اولماغنى اوزاثرلر نه ذكر و تصديق اېدوبدر. شيخ ابو عبدالله عمرنك آخرلر نه دنيا دن و خلقدهن قطع علاقه اېدوب شيرازك ياخونلقنده بر مفارده اعتكاف و عبادته اكله شېر. بوراده شيخى اوز عصرنك مشهور علما و فضلاسى زيارت ايدرمېش وفاتى هجرتك 442 نجى تاريخنده واقع اولوبدر كه ميلادك 1051 نجى ايلنه مطابقدر، آثار قلميه ي اولوبسه ده بزه اېرېشميوبدر.

(2) (محيتى گنجهوى) و ياخو مهستى گنجهوى - وجهه و نجيه بر قزايېش. سلطان سنجار سلجوقى نك سرابنده آرتق شهرت كسب اېتمشدى. فنون شعرده اك ظريفه و قابله بر وجود اېمش طبيعت شعريهسى واريېش. گوزل و دل پسند غزللر انشاد ايدرمېش، اشعار و آثارندن بر چوخ نمونه لر آشكوده مسطوردر.

(3) فلمكى شيروانى - اوز عصرنك اك معلوماتى و خوش طبع شاعرلرندن برىسى حساب اولونور. اونك اصل آدى محمددر و نجه كه يوخاريده ذكر اولوندى - خاقانى نك معاصرى و دوستى اېمش. روايت اولونور كه جواناق سنده اېكن بر منجمك اوغلى ايله دوستلاشوب اونك آتاندن منجمك علمى اوگرنمىشدى و بو علمده آرتق مهارت و قابليت بروز اېتمشدى. فنون شعرده دخى استاد شعرا ابوالعلا دن تعليم آلمشدى و منجمك تلمنى سيوديكندن

فلمكى، تخلص گوتورمىشدى، بر چوخ اشعارى تذكره الشعرا ده ذكر اولونوبدر - اوللار اك مقبول و سايىسى شيروان منوچهرلر نيك شائنده يازديغى قصيده لردر.

(4) عز الدين شيروانى - دخى خاقانى نك معاصرى اولوب زباده دانشمند و معافورور بر وجود اېمش. دولتمند و عالى طبع بر شخص اولديغى اېچون مدام اونك مجلسى عرفا، علما و شعرا ايله زينت لرمش شعرا صنفه جمله دن زبده رعایت گوستردمېش و بعض كلام بليغندن مقتدر شاعر اولديغى گورېنر.

(5) مجير الدين بليگانى - جوان اېكن شيروانه عازم اولوب بوراده حكيم خاقانى به شا كرد اولور. فنون شعرده اونن تعليم آلوب اوزى دخى شعر يازما فېده ماهر اولور. خاقانى يازديغى اشعار و كلامك يوزىنى آعاددارمېش شيروانده اولان وقتى مجير الدين خاقانى نك اقربالريندن برىسينك قزىنه عاشق اولوب اونى آماق اېستېور ولى بى چيز و فقير شاعر منع اولونور و اوز معلمدن گوزله ديگى گومكى و طرفدارلغى گورمېب مابوسانه آذربايجان ديارنه عازم اولور و بوراده اوز كمال و معرفتى سايه سندن آتابگك اك مقرب آدم لريندن برىسى اولور. آتابگك واسطه سيله قزل ارسلانك و فرزندى سلطان طغرل ك حضورنه مشرف اولور هر ايكى سلطانك شائرنده گوزل قصيده لر انشاد قيلمىشدى.

(6) حسين ابن على سيد ذوالفقار شيروانى - اوزنك علمى و طبيعت شعريه سيله اشتهار بولمىشدى. شيروان و زراسندن صدر سعيد اونك يازديغى بر غزله عوض اولازاق بدى خاروار (*) ايك اوگا بخش اېتمىشدى. آخر وقتلرده سيد ذوالفقار خراسانه عزيمت اېدوب اوراده سلطان محمدك ترجمه خالى و امور سلطنتده اجرا اېتديگى گوزل تدبيرلر نى نظميله يازمىشدى. سوكره (غلاكى) خانك اوغلى - (ابا كه) خانك وزبرى اتابك يوسف سيد ذوالفقارى عمرنك آخرنه كېمى اوز تحت حمايه سنه آلوب شاعر ك حقه ده لطيف و احساناتى اسير كه مزدى. سيد ذوالفقار (ابا كه) خانك زمان سلطنتنده بېريزه وفات اېدوبدر و «مقبرة الشعرا» ده دفن اولنوبدر.

(*) هر خاروار - اللى باتماندن عبارتدر.

(7) **اوسعيدابدال بادكوبه** - بذل و احسانيله و مهمان نوازليفله شهرت كسب ايتمش درويش صفت رذات ايمش، باكو شهرينيك ياخينلقده سكونت ايدرمش. جزئي مداخلنه قنغ اولماقاييله فقرايه كوك و ايويه گلن قوناقه حرمت و عنايت گوستردمش. پادشاهلردن فرمان ايله اوگا و بيلمش نفت قوبوسندن و شبانيدى كى اكين يرلردن يتيشن محصولات فرمانلار ك حاكمه اوناك وقاتدن سوگرده فقرا و مساكينه تقسيم اولونارمش و قبرينك اوستنده اولان مجاورلره وظيفه و بيلمش و لكن مروراباميله شيروان شاهلقده وقوعه گلن انقلاب و سياسى حادثه لر تاثيردن ابوسعيدك مسجد و هجره لر و مسافر خانه سى تخریب و قبرى صده روزكلردن توپراقيله ييكسان اولور.

هجرتك (1232) نجى تاريخده كه ميلادك 1817 نجى سنه سینه مطابق در حاجى قاسم بك ولد منصورخان بادكوبه ابوسعيدك قبرنى اختاروب تبور و مسجدنى هجره لريله و مسافر خانه سيله ترميم قيلدرير. مسجدك و مسافر خانه نك و نفت قوبوسينيك آجيلماقندن يقين اولنور كه بو همان درويش ابوسعيدك بنالريدر كه اوناك وصف شائنده محمد بن محمود «نفايس الفنون» آدلو كتابنده بو منوال ياد ايتمشدى كه (هلاكو) خنك نومه سى سلطان محمدخان خدايندى كه ميلادك 1314 نجى تاريخده تمامى ايرانه پادشاهق ايدرمش - بادكوبه شهرنك جانينده بر درويش رات گير كه اوراده بر نفت قوبوسى قازديروب و نك مداخليله هم اوزى معاش ايدرمش و همده مسافرلره و فقرايه خرج قيلارمش درويش مذكور عادتته گوره پادشاهده ضيافت ترتيب قيلور. سلطان محمد خدايندى درويشك بو همت و عالى طبعلىنى گورد كده اوگا بر قيمت تحفه لر بخشش ايلور ولى ابوسعيد قبول ايتمه يوب دئور؛ «اوقدر كه مكا لازمدر و اريمدر داهل باشقا شيه احتياجم يوخدر؛» ابوسعيدك جوابى سلطانه اوقدر خوش گلور كه اوناك النى سيخوب دوست و قرداش ولماقده عهد و پيمان ايدير. درويش بعض وقتى دوسته جزئي هديه لر گوندررمش و سلطان او هديه لر ساتديروب اولنردن حاصل اولان مبلغه اوزى ايچون كفن آغى آلديرماغى وصيت ايتمشدى. ابوسعيدك آثار قلمبه سندن بزه برشنى واصل اولميودر.

(8) **سيد يحيى بادكوبه** - هجرتك 8 نجى عصرنده بو ولايه ده بيوك عالم و مدرسلردن حساب اولنومش. قافقار ك هر طرفدن طلبه و سوفه لر اوناك باشنه جمع اولوب علم و معرفت كسب ايدرلرمش علوم دينيه دائر بر جوخ معتبر اثرلرى واردر. سيد يحيى نك آدى بعض شرعى كتابلارده كمال اخرام ايله ذكر اولونويدر. اوناك عبادت ايتديكى حجره و مدرسه سى عباسقلى آقا قدسى نك عصرنده موجود ايمش (*) مسجد مرحومك آديله تسميله اولوب «سيد يحيى مسجدى» آدلانارمش.

(9) **شيخ ملايوسف مسكرى** - اصلا عرب ايمش. ابا و اجدادى هجرتك دينجى عصرلارنده مدينه دن قافقازده هجرت ايدوبلر و ابتداده قراياغ محائنده سكر اولارلرمش. بعد قراياغدن (قبه) قوبا محاله كوچولر و بوراده (مسكر) آدلى محله ده شيخ ملايوسف تولد ايدودر، شيخ مذكور ابتدائى تعليمدن سوگرمه سيد يحيى بادكوبه ك حضورينه گيتوب اوندن علوم اللهيه بى و احكام شرعيه بى تحصيل ايتمگه باشلايور. سيد يحيى نك تحت تربيه سنده شيخ خيلى مدت كسب كمال ايدوب اوز ذهن و استعدادى اوچندن بر جوخ علملره دارا اولور و استاد محترمى اوناك مدرسلكنه خير دعا ايدوب بوله سلور. شيخ ملايوسف اوز وطننه مراجعت ايدوب مدرسلكه قورشانير و بر جوخ محترم شخصلر اوناك تدريس و تعليمى بر كشتدن آد و شهرت قازانيرلار، خصوصاً اوناك ايتيكلى شاگردى قوبالى شيخ محمد اوز عصرنك فريدى اولور. شيخ ملايوسفك نسلى جماعت ايچينده و ابل آراسنده هميشه عزيز و محترم سالوبلار. اوقريده كه شيخ دفن اولويدر و اوناك اولادى ساكندلر شيخك آديله مذكور قريه تسيمه اولونويدر - «شيخ لاه» كدى آدلانير. شيخ ملايوسفك اثرلردن بزه يتيشنى اوناك عرب ديبلنده «بيان الاسرار» آدلو يازديغى كتابدر، بو كتب بر مقدمه دن و 24 بادن عبارتدر كه مالى انسانك احوال روحيه سنه و اخلاق اطوارينه شاملدر. شيخ وفات ايدوبدر هجرتك سكرينجى عصرنك آخرلارنده .

(10) **بدر شيروانى** - اوز عصرنده ك ظريف شاعرلردن بريسى حساب اولونورمش. شعر شناسلقده و علم تقيدده آرتيق درجه ده مهارتى وارايمش.

(*) هين مسجد الان باكو ده اسكى «كومروكخانه» حياطنده موجوددر. (آذر نشر)

خیلی زمانی شیروانه ناز و نعمت ایچره محترم یاشایوب؛ اثرلرندن بر نیچه سی بزه یقوشوبدر. ایرانک مشهور شاعرلرندن کاتب طورمزی (*) بدر شیروانی نك زیارتمه شیروانه گلوب خیلی وقت آرالرنده فنون شعر و ادبیات باینده مباحثار اولوبدر. دوات شاهك دلیندن روایت اولونور که شیروان والی سی امیر ابراهیم کاتبک بر شعرنه بدل اولارق اوگا اون مین دینار قزل باغشلیور. بو مبالغی کاتب بر آیک مدتده شیروان کاروانسراسنده صرف ایلدور؛ او پولک بر حصه سی فقیر شاعرلره و بر حصه سی ده فقرایه ویریر بر حصه سینده اوغورلیورلار. بيله که آی تمام اولماش کاتبک یمگه بر باتمان اونیده قلمیور. بو حلد امیر ابراهیمه آشاغده کی مضمونده بر شعر یازوب گوندیریر:

«دونن آشیزمه امر ایتدم که منم وقوناقمک آجاغنی رفع ایتماک ایچون (باغری 1) شیرسین. آشیز مکا جواب ویردیکه ایومزده بر آرات و باغ اولور که تاپلسون. اما اونی کیم ویره جکدر او معلوم دگل. من اوگا دیدم که گوگک دگرماتی ایشلیدن کس بزه اون ویرر.»

11) عبدالرشید ثانی بادکوبه تولد ایدوبدر هجرتک 805 نجی ایلنده که میلادک 1403 نجی تاریخته مطابقدر. اثرلرندن قالانی عرب دیلنده یازدیغی جغرافیا کتایبدر که اوند روسلرک، سلاویانلارک، واریاغلارک و پشچنکارک حقیقه مفصل معلومات ویروبدر. آروپا علماسندن مشهور آقادیبیک (فراقی) «ابن فودلان» نام آدلو طبع اولونموش اثرنده عبدالرشید بادکوبه یازدیغی جغرافیدان بر چوخ معلومات اخذ ایتمشدر.

12) کمال الدین مسعود شیروانی چوخ بوک علمادان بریسی حساب اولونور. اوزون مدت هیراتده سلطان حسین باقرانک زمان سلطنتده مدرس اولوبدر 905 نجی تاریخ هجریده هیراتده وفات ایدوبدر. خراسان علما و حکما فرقه سی کمال الدین شیروانی نك عالم و فضائی کمال احترام ايله اوز اثرلرنده ذکر ایدوبدر.

(*) طورمزی، لفظنک درست و لماننی تصدیق ایدیه یامیرک ازسکه اونی روسدن ترجمه ایتمشیک روسجه بيله یازیلمشدر: Кятиби турмизи

1) باغری بشمش آیدر «گوش بره» و شکر محالنده «کیرس» آدلانیر.

13) مصاحب گنجهوی - که کربلای علی خان زیاد اوغلی اسمیله مشهوردر، گنجه و قراباغ بگلر یگی سی اولوبدر. زیاده خردمند، با خبر و خوش صحبت بر وجود ایش. شاه عباس صفوی نك لطف و عنایتیه نائل اولدی ایچون «مصاحب» لقبی آلمشدی. امور مملکتده زیاده ماهر و دوربین اولدیغندن ماعدا شعر شناسلقده یدییضای وار ایش اوزی دخی شعر دیرمش و برچوخ شعر و غزللری قالوبدر.

14) ملا میرزای شیروانی - زیاده عالم و فاضل بر ذات ایش که هر نوع علمدن باخبر و اوز عصرنک فیلسوفی سایلرمش. علما فرقه سیله متصل مذاکره و مباحثهده اولوب هر کسه عارض اولان علمی مشکلات و شبهلری کشف و بیان ایدرمش. عباسقلی آقا قدسی نك زماندهده ملا میرزای شیروانی نك آدی ایران زمینده تحسینیه یاد اولونارمش. عصرنک آخر وقتلرنی اصفهانده و کربلای معلاده علما و مجتهدلر زمره سنده کیچورویدر. وفاتی ده اوراده اولوبدر شاه سلطان حسین صفوی نك زمان سلطنتده.

15) ملا محمد بن ملا نجف علی بادکوبه - اوز عصرنک عالم و فاضل بر شخصی ایش که هر نوع علم و فنلره دارا ایش. زیاده خوش خلق باک طینت بر وجود اولدیغی ایچون جمله نك حرمت و رغبتی کسب ایتمشدی. میرزا محمد خان دوک معلنی و مربی سی اولوبدر بر نیچه معتبر اثرلری قالوبدر که اونلارک جمله سندن شیخ بهاء الدینک «کشکول» نام عرب لسانده یازدیغی کتابک شرحیله فارسه ترجمه سیدر. بو ترجمه بی ملا محمد فتحعلی خانک فرمایشیله ایلوبدر. صحیح روایت گوره ملا محمد ايله محمد چلبی علی جهلی (*) سنی و شیعه مذهب آراسنده اولان نفاق و عداوتی کوتوروب صلح و سازش ایتماک ایچون - خیلی مدت مذاکره و مشاوره ایدوبلر و بو خصوصده محمد چلبی عرب دیلنده معتبر بر کتاب یازوبدر همان کتابی عربدن فارس دیلنه مرحوم عباسقلی آقا قدسی بدری محمد خان ثانی نك بیورماقیله ترجمه ایلوبدر.

16) حاجی محمد چلبی علیجهلی - (قبه ناحیه سنده) اوز عصرنک یاولکلای و گوزی آچیق عالمرندن ساییلورمش. حاجی محمد چلبی نك هر

(*) روسجه - محمد چلبی علیجهلی یازیلوبدر. Магомет Челаби Алиджинский

علمدن خبردارلغی وارايمش خصوصاً علوم احکام شرعيه ده امثالی یوخ ايمش مرحوم حاجی نك برنجه معتبر اثرلری قلوبدر که علما عندنده مقبول و بعضلری دستورالعمل حکمنده درار - حاجی محمد جلبی بدی دفعه حج زیارته گیدوبدر وفاتی هجرتك (1223) نجی ایلنده وافع اولوبدر که میلادك 1818 نجی سالنه مطابقدر. زمانیکه مصطفی خان روس قوشونك ایچنده قوبا حوالیسنده شیخ علی خان ایله محاربه ایدرلر مش، حاجی محمد جلبی نك جسدنی دفن ایتك ایچون شهر قبرستانلغنه گتوربرلر. بو ائاده عالمك جسدینه احترام گوستروب هراییکی طرف یارق و اسلحه لرنی بره قویوب موقتی صلح ایدرلر.

17) **مست علی شیروانی** - که اصل آدی حاجی زین العابدین بن آخوند اسکندر در. تول. ایدوب شهر شماخیده هجرتك (1194) نجی ایلنده که تاریخ مسیحیه نك (1779) نجی سالنه مطابقدر. آلتی آی اونك تولدنن سوگره آتاسی آخوند اسکندر اهل و عیالی گوتوروب گیدوب کربلای ملایه. مست علی شیروانی (17) یاشنه کیمی بعض علملری اوز آتاسیدن و سائر مشهور عالمردن تحصیل ایدوبدر. و جوان ایکن درویشار سلکنه داخل اولوب درویش معصوم علی شاه (1) هندوستانی نك تعایم و صحبتدن استفاد ایدر. بوندن سوگره بغداده کوچوب اوراده علم و بیلوکنی کماله یئورمك ایچون نور علی شاه اصفهانیدن باشلایور درس آماغه. علمنی تمام ایدندن سوگرا عراق عجمه، کیلانه، شیروانه و آذربایجان سفر ایدوب هر مکان و محلده برنجه وقت اقامت ایدوب تجربه و بیلوکنی دهاده آرتورور. مست علی شیروانی آذربایجاندن عازم اولور تبرستانه، اورادن خراسانه، کردستانه، زابولستانه و کابوله عزیمت ایدر. هر یرك علما و حکما سیه آشنا اولوب مجلسلرینه داخل اولور و صحبتلرندن فایده مند اولور. خیالی مدت حسن علی شاهك خدمتده قلوب حسن توجهلرنه مرفق اولور و اونك وفاتدن سوگره که واقع اولوبدر هندستانده (پشاور) ده 1216/1802 تاریخده مست علی شیروانی (نجاب) سمتنه و اورادن دهلییه، الله آباده، نغالهیه، دقانیه و هندستانك سائر یرلرینه سفر ایدوب بعد هندوستان و خطا جزیره لرنی گیدوب گزیز

(1) بوراده «شاه» افطی درویشاره منسوب بر اقبدر - مملکت و سلطنت صاحب لرنه ویریلن پادشاه و شاه کلمه لری ایله بونی قاریشدیرماق.

بوندن سوگره مست علی مولانندن کیچوب کشمیره، مظفر آباده و اورادن کیچوب کابوله، طبرستانه بدخشانه، خراسانه، عراقه و عراقدن فرسه، بو اوزون و پر زحمت سیاحتدن سوگره مست علی برنجه مدت یورغونلغین آماغه مجبور اولور بر آر راحت اولاندن سوگره مست علی کنه سیاحت تصدیه عربستانك چوخ یرلرنی و غرب جنوبنده اولان شهر و قصه لری کشت و گذار ایدوب اورادن حبشه کیچوبدر و بر آز وقت اوراده اقامت ایدندن سوگره مکیه قایدوبدر. مکهدن مدینهیه و مدینه دن، اهرمه، اورادن قدس خلیله و قدسدن آرچیلاق جزیره لرنك بعضی سیر ایدوب استانبول طرفه عازم اولوبدر و استانبولده بر مدت اقامت ایتدکن سوگره روم یلی شرقیه و بلغارستانه گیدوب او یرلرک اهایسی و اوضاعیه فی الجمله تاش اولور و بعدکنه استانبوله قایدوب و اورادن آناتولییه، دیاربکر ولایتیه و دیاربکردن ارمنستانه و بورادن آذربایجان سمتنه عازم اولور، آذربایجانك بر چوخ یرلرنی گزدکن سوگره طهرانه سفر ایدر.

مست علی شیروانی هر ایکی سیاحتینده دنیانك یاریسنی کشت و گذار ایسوب آلمشدن زیدم مختلف آیین و عادت اوزره یاشایان و یک دیگرینه ضد و مغایر دین و مذهب احکام و اصولنی اجرا ایدن ملل و اقوام ایله تاش اولوبدر. و «ریاض» آدلو کتابنده یوخاریده ذکر اولان دینلر و مذهبلر باندیه و هر بر یرك تاریخ و جغرافیاسنه و اهایسنك معیشتیه دائر اطرافلی معلومات ویروبدر. مست علی شیروانی برنجه وقت درویش مجزوب علی شاه همدانی نك یاشده قلوب (نعمت الله) مذهبلرک شیخی و معامی اولماغه خیر دعا ایله اجازه آاوبدر. اما دنیاگیر و فس پرست علمادن بعضی اونك ضدنه گیدوب عداوت باشلیوبلر و اونی دین اسلامه مغایر باشقه بر عقیده ده اولماقله فتح علی شاهك نظر نده متهم و مقصر ایدوبلر.

مذکور شاهك غضبندن احتیاط ایدوب مست علی شیروانی اولجه شیرازه و اورادن کیرمانه عازم اولور. کرمان حاکمی ابراهیم خاندن چوخ اذا و جفالر چکوب آخرده اوز وطنی شیروانه مراجعت ایلور و بوراده هجرتك 1234 نجی تاریخده که میلادك (1821) نجی سالنه مطابقدر ایلدیر. اما

وطننده چوخ وقت ساكن اولماق اوڭا نصيب اولميور. تاهلندن بر ايل سوڭره وبا ناخوشلقى دوشير و چوخ آدملىر تلف اولور. مست على عيالى گوتوروب ايرانه گيدير. بر آزوقت اصفهانده و بعد قم شهرنده ساكن اولور و بوراده اوز سياحت نامه سنى يازير. عباسقى آقا قدسى ن زمانده مست على شيروانى شيرازده اولورمش و اوزينده هم ارکان دوات غندنده و هم جماعت نظرنده محترم و معزز بر عالم سايلورمش.

بوراده آدلارى ذكر اونان مشهور قلم اهللرندن و علمادان باشقه قافقازيه ده هر بر عصر و زمانده سائر محترم و دانشمند شخصلر ده خى وجوده كلوبلر كه اوزلرندن سوڭره اثرلرى قلوبدر و او اثرلر جمله عرفا و ارباب كمال غندنده مقبولدر. مرحوم عباسقى آقا اونلار ك ترجمه حاللر نه دائر معلومات و برميوبدر آنجاق اسم شريفلرني ذكر ايتمكله اكتفا ايدوبدر. شيخلردن مشهورى بونلار اولوب: ساليانده ابوعلى رودبارى ساليانى، شابرانده شيخ يعقوب چرخى، قبهده شيخ عبدالكريم و شيروانده بابا ركن الدين شيروانى.

علمادان: صدق الله بر دعه وى. حنفى قراباغى، ابراهيم ارشى، آغداشته برهان الدين آغداشى، شكيدنه عبدالرحيم افندى شكوى، محمدامين افندى، ابوب افندى، بابا افندى، شيروانده آخوند شريف شيروانى، با كوده آخوند نجف على باد كونه و دربنده ملا آقاي درسندى.

شعرادن: نشاط، آقامسيح شيروانى، ميرزا عسكر، و ذوالعلى شيروانى، يوسف كوسه آصف، ملاپناه واقف، ملاولى ودادى ميرزا محرم - مريض قراباغى و فتحعلى بك غالى زياد اوغلى كنجوى. داغستانده مشهور علمادان بونلار ك آدلارى ذكر اولور:

محمد گده گى، ابراهيم اورادى، فاضل ايماغى، يوسف ظريف قوموغى، داود اصولى، سيد و شناسى (*)

بوخارنده اسملى ذكر اولونان شعرادن كه جمله سى خان عصرارينه منسوبدولر - اڭ مشهورى ملاپناه واقفدر كه اوز عصرنك و اونندن سوڭره وجوده گلن بر چوخ شعرانك اسدى و پش وى اولوبدر ساده آنا ديلمىز ك

(*) روسجه شناسى - شناسى يازاوبدر. (Шинази)

شيوه سنده اولجه شعر يازان ملاپناه واقف اولوبدر. كتابمىز ك اولنجى جلدندن ملاپناه دورى باشلانور. چون ملاپناه جواناق سندن اصل وطنى اولان قزق محالى ترك ايدوب قراباغ خانلقنه هجرت ايدوبدر و اوراده ابراهيم خانك اڭ مقرب آدملىرندن بريسى اولوب و عمرنك آخرنه كمى قراباغده قلوب نام و شهرت قازانوبدر اوڭا بناء اونك ترجمه حاله شروع ايتمگدن مقدم لازم يلدك كه يگى بنا دوتمش قراباغ خانلقنك اوضاع و احوالندن شمه معلومات و برده. بر حالده كه شاعر ك سرگذشتى قراباغ خانلقنك تاريخ و كيفيتندن آرماق اولماز و بوندن ماعدا شوشى شهرى منبع فضل و كمالات اولوب بر چوخ ماهر اديبلر و روان طبع شعرار عرصه وجوده كتوروبدر.

و ارس بارمەنە چارباشنىڭ مراتى و آئارى و يايلاقىدە دىخى ابراهيم خليل آفا
قلانى (قلمەسى) مشهور اولان عمارتى و نشانەسى واردر. بونلارڭ ھاموسى
اونڭ صاحب دولت و حشمت اولماقنە دليل و شاھدى بى عبدېلدر.

زمانىكە نادر شاھ افشار ايمدىكى زاقافقازىيە ولايتارنى كە عبارت اولە: گنجە،
قلىس، قراباغ، شىروانات و سائر يىرلردن اوز تسلطنە گتوردى، اوز عادت
و قاعدەسنە گورە ھەر بىر ايل و اويماڭك ايچىندە بىررشىد. قوچاق و كاردان
آدام اولسە ايدى اونى گتوردوب اوز حضورندە خدمتكار ايدردى و لياقتنە
گورە اوگا منصب و مواجب وىرردى. او جملەدن جوانشېر ايلدى دىخى
ابراهيم خليل آفانڭ قباچىيە بيوك اوغلى فضل على بىگى و اونڭ وفاتىدن صكرە
پناھ على بىگى گتوردوب حضورندە خدمتكار ايلدى. تىزلكچە اونڭ زىادە
فرستلو و رشىد اولماقنى گوروب حسن خدمتى و صداقى عوضندە مواجب
و رتبەسىنى آرتوردى و اول وقتلردە روم قوشونىلە كە عبدالله پاشا كوپولو
اوغلى نڭ سر كىردەلىكندە ايدى نادر شاھك نچە يىرلردە بيوك دعوالرى وقوعە
گلوبدر و بو دعوالردە پناھ خانڭ آرتق رشادت و ھىرلىرى نادر شاھك
دھادە زىادە التفات و شفقتى جاب ايلبور. و لىكن بىر نچە بىخىل و شىرير كىسلر
پناھ خانڭ بو مىوال ترقى تاپماقنە حسد آپاروب اوندىن بىگولق ايتىمك بناسى
قوبورلار و نادر شاھك حضورىندە اونى مقصر ايدوب قىتلە قىلوا و بىر برار.
پناھ خان احوالى بو نوعلە گوروب جانڭ قورخوندىن فرصت تاپوب نادر شاھ
خراساندە اولان وقتى بىر نچە نفر اقوام مخلصلردىن اوزىلە متفق گوروب
قراباغ ولايتىە قاچور. نادر شاھ پناھ خانڭ قاچماقندىن چوخ نىيەتلىك اولوب دائىج
چاپارلار گوندىر كە اونى بولدىر دوتوب گتو سونلر اما مېسر اولمىب و
قراباغدە دىخى اونڭ دوتولماقنە چوخ نىيەتلىك و تلاش ايدىرسەدە بىر شى
باجارمىورلار: آنجىق اونڭ ايلدىن قوم و اقرباسىنى و اھلى عىالى نادرڭك حكىمىلە
خراسان مەلىكىندە سرخس توپراقتە سورورلر. صكرەلردىن 1160 مىنجى تارىخىدە
نادر شاھ خراساندە قىتلە ىتىدىن صكرە پناھ خان قورخوندىن چىخىپ قراباغك
ايچىندە اوزىنى ظاھر ايدوبدر. بو وقتە كىمى پناھ خان گاه قرەباڭك داغلار كدە
ومىشەلرندە اوز خواصلارىلە و بىر بارە اقربالارىلە قولدور مائىدە دولانارمىش و كاه
شكى ولايتىدە توقىلە محاللىدە اوقات كىچىچورمىش. نادر شاھك قىتلەندىن صكرە اونڭ

قراباغ

شوشى شېرى.

سابقە شوشى شېرى قراباغ خانلارنىڭ پايتخت شېرى حساب اولنورمىش.
بو شېرىك بانىسى پناھ على خان اولوبدر. شېرىك تەمىر و بناىى واقع اولوبدر
1170 مىنجى سەئە كە تارىخ مىسجىيەنڭ 1757 نىجى ايلە مطابقدر. بو
شېر اولجە اوز بانىسىنىڭ آدىلە آدلانورمىش «پناھ آباد» صكرەلدىن شىڭ
اوچ-دورت وىرسىلىگە مە ولان ارمنى «شوشى» كىدىنڭ آدىلە تەسمىيە اولوبدر.
پناھ خان مرحوم شوشى شېرىنى تەمىر و تاسىس ايدوب اطرافتە محكم مەمار
چىكىدىردى و صكرە ھامو خلقە مەين يورت و مەكان گوستروب فراغت
دولانماقلارىنە لازىمە بنا كىذاراق ايدوبدر و بىگى بنا ايتىدىگى شېرىك آدىلە
گومىش پول ضرب ايتىدىردى «پناھ آباد» كە روسلرڭ ايمدى كى گومىش
اوچ شاملىتى ورتىدە ايمىش.

مەلوم اولە كە پناھ على خانڭ اصالى قراباغلوردى «سارىچە على» قىرىيىدىن در
و سارىچە على اونڭ بابالرىدىن بىرىنىڭ آدىلە كە «سارىچە على» ايمىش تەسمىيە
اولونوبدر.

مرحوم مىرزا جمال اوز تارىختە پناھ على خانڭ آباء و اجدادى شائىدە
بويىلە يازىر: پناھ خانڭ آتا بابالرى ھەمىشە جوانشېر ايلنىڭ ايچىندە مشهور
و مەروف و صاحب اسم و رسم و نان و صاحب حرمت و دولت و احسان
اولولار. آتاسنە ابراهيم خليل آفا دىرلر. چوخ قوم و قىياھ و اقربا و
آرخاسى چوق اولان قىياھ ايمىش كە دولت و نەمنى بى پايان و آوازەسى
و شېرتى مەككورا لىسان اولمىش. نچە كە آغدامدە طاق بىند دامى و دىوارى

حکومه خراسانه سورگون اولان قراباغ. ايلاتى از آنجمله پناه خانك اهل و عيالى بيوك اوغلى ابراهيم خانيله بر برده خودسر كيچوب از اصلي وطنلرينه قايدورلر.

مرحوم پناه خان چوخ تدبيرلو، عاقبت اندیش و کارکن بر آدم ایش اوزنيك حكومت و استقلاليتنى محكملندرمك ايچون قراباغك قوچاق و رشيد جوانلارندن اوزيه بر دسته مكمل آتلو سازالمشدى. چور اطرافده كى ولايتلر شكى، شيروان، گنجه، ايران، قراداغ خانلارى اونك ايله دشمن ايديلر اوزنى بونلارك هيجومندن ايمن و سلامت ساخلامق ايچون اولجه 1161 منجى ايله ايمديكى كيبرلو محالنده (تيبات) قلعه سنك بناسنى قويدى. اوچ دورت ايل بو قلعهده ساكن اولوب صكره گوربركه بو ير مناسب دگل اوزيده آران زميندر و اهالى ايستيدن زحمت چكوره، اونده (ترنه كوت) ياخود (تراوت) قلعه سنى بنا ايتديربركه (شاه بولاغى) آديله مشهور. بو قلعه نك بناسى (1165) سنهده كه تاريخ مسيحيه نك (1752) منجى سنهده مطابقه واقع اولوبدر. بش سنهده بو (ترنه كوت) قلعه نده قالوب صكره دن ايمديكى شوشى قلعه سى اولان محله هجرت ايدير، چونكه اول وقتى آذربايجان حاكمى محمد محسن خاندن چوخ احتياط اولونوردى كه ايران قوشونى قراباغه چكوب اونك اموال و احشامى بايمال اولونسون. شوشى قلعه سينك يري چوق محكم و اطرافى سيلديرم قابالار و درين درملر اولماغه گوره اونى تسخير المك هر حلد ممكن دگل ايدى. اودر كه نچه دفعه قزل باش قوشونى اونك اوسته گلوب اونى محاصره ايدوبلر سنده فتحنده عاجز قالوب مايوس و پريشان حال گيرى قايمهغه مجبور اولوبلر.

قراباغ ولايتك روسيه يه ملحق اولماسى پناه خانك اوغلى ابراهيم خانك وقتنده 1804 سنهده واقع اولوبدر. همان سنهده قيش فصلنده و ابراهيم خان مرحوم اوز اوغلانلارى محمدحسن آقا و مهديقلی آقا ايله و قراباغك بر نچه مشخص بكلىرى و اعيانلارى ايله شكلىلى سليم خان ايله كه اونك دامادى ايدى كوزك چاينده قنياز سيسيانوف ايله گوروشوردى و بوراده جشن و ضياقلردن صكره ميانلرينده محاورات و معاهدات واقع اولوب هرايكى جانبين بنای عهد و پيمان قويدى و شروطنامه يازيلدى مرحوم ابراهيم خان و سردار

سباوف اوزمهرلرى و دست خطلىرى ايله همان شروطنامه نى امضا قيلديلر. عهدنامه نك حكمنجه ابراهيم خان دولت روسيه يه اطاعت اتمكى قبول ايتديسهده امام اوزى و اوندن صكره نه قدر وارثى واردر نسلا بعدنسل ابراطور نظم طرفندن قراباغ ولايتنده بالاستقلال حاكم اولماقلى تصديق اولونور، و و مجلسده ابراهيم خان جزال ليتانتلق و سليم خان خنرال مابوراق محمدحسن آقا و مهديقلی آقا يه بولكونيكلك چينى ويريامك ايچون سردار سيسيانوف طرفندن وساطت اولوندى و لکن سيسيانوف باكوده مقول اولاندن صكره ابراهيم خانك مباى بر نوعى ايران دولتك طرفه دونور. شوشى قلعه سنده بوران بر قوچ اتاليون روس قوشونيك بيوك مابوراسناويچ بر باره شرير و اهل غرض آدملك تحريك و اغواسيله گيجه وقتى 200 يوز سادات گوروب شريك ايكى ويرستلگنده ابراهيم خانك اولديغى سنكرى احاطه ايدير و تمامنى بيوك ظلم و عدالتك ايله قتل بتورير. ابراهيم خاندن صوكره اونك يرينده اونلى مهديقلی خان جانشين اولور كه اونك قزى شاعره خورشيدبانو (نوتوان) نخلس شوشى شهرنده 1315 سنهده و خورشيدبانو نك اوغلى مهديقلی خان «وفا» نخلس 1318 سنهده قفلس شهرينده وفات ايدوبلر.

شوشى قلعه سى زاقافقازيه نك گوزل و باصفا شهرلرندن برسى حساب اولونوردى و آخر وقتلرده آرتق سرعت ايله آباد اولماغه يوز قوييمشدى. اينده چوخ گوزل شمارتلىر بايمشدى. باى فصلنده (70,60) مينه قدر نفوس بو شهره جمع اولوردى چونكه شوشى نك آب هوا سى خيلى صاف و سلامت اولماغه گوره ييلاق منزله سندهدر قراباغك تاريخنه و سائر اوضاع و احواله دائر بر بارامعلومات ملا پناه واقفك ترجمه حالى نقل ولتفنده بولانه چكدر.

شوشى شهرينك آب هوا سينك تاثيرندن و توپراقنك بر كتندن بوراده چوخ ظرفه، ادا و شعرا وجوده گلوبدر بيله كه شوشى قلعه سى زاقافقازيه نك شيرازى منزله سنده اولوب ارباب ذوق و صفا اوبماقلى و اهل حال و صاحب دل باناقى حساب اولنور. شوشى اهلى خواه ارمنى سى و خواه مسلمانى هميشه عيش و عشرتده اولوب گونلرينى گزيمكده، سير و سياحنده كيچويرديلر و بورانك سازنده و خواننده لرى ايمديده مشهور جهاندر.

حيفا كه (1905) منجى ايلده ارمنى - و مسلمان دعواستنده بو شهرك ارمنستان طرفى و 1906 منجى ايلده مسلمانستانك بعض حصه لرى اوز اهالىستك جاهلانه رفتارى و وحشيانه گيردارى اوجندن يانوب زيرزبر اولدى. يوز ايلدن برى بابالارى انواع زحمت و مشقت چكوب كللى مخارج و مصارفلى تو كوپ آباد ايلدىكى وطنى بوگون اونك جنونلق مرضنه مبتلا اولمش اولادى بيله رحمى و عقلسى ويران اولماقته جانلارنى تارايلىلار. يوز ايلدن برى ابكى مهربان قوشو كمال صداقت و مودتله بر رده دولانوب بر هوا ايله نفس آلوب آسوده و مرفه الحال زندگانلق ايشمكاريندن گويا دلتك و ناراضى اولوب برى بريارينك جايته و مائه ياغى اولماقلى غريبه بر حال و حيرت انگيز بر سردر.

بو خالده شوشى شهرى اهاليدن ديمك اولور كه بوش قابولدر. آرزوچ وارى و تواناسى اولانار غبرى بلاد و اولكلره هجرت ايدوب هر برىسى بر نوعى گذران ايشمگده درلر، شهرده قالانار آجق السز - آياقسز، اهل كسب و صنعت در كه اونار گنده معيشتى تردد و آلتش و يرش اولمادينه گوره آرتق درجهده چتينك ايله كيچور.

ملا پناه «واقف» تخلص

آذربايجان تركارينك مشهور و مقتدر شاعرى ملا پناه حساب اونور كه زم ادبياتمىزك باني سى و مؤسسى آدلانمقه اونك حقى واردر. ملا پناه اوز زمانده بر جوق علوم و فنونه واقف اولديغى ايچون اوزينه «واقف» تخلص اتخذا ايشمىدر.

معاصرارى اونك درين علمنى و ملاقنى مشاهده ايدوب حقنده ديمشدر: «هر اوخويان ملا پناه اولماز» و بو اصطلاح ايمديده زاقاققاز تركلى آراسنده بر مثل مشهوردر. مى شاعرلر يميزدن اونك كيمى ساده و آجق لانه و آنا دايىمىزك شومسنده شعر و غزل يازان آرز اولوبدر. معاصرلى اوگا نظيره يازماغه سعى و تلاش ايدوبلرسده اونك كيمى محسانلوه، گوزل و آجق كلام سويلمكده عاجز قالوبلار.

واقف زياده ذوق و صفا اهلى اولديغى ايچون گوزل مدخنده خيلى مرغوب و نازيك شعرار يازمىشدر كه اونلارك جمله سى قلدن نشئت ايدن حيايت در كه اوخويانلاره دخی سرايت ايدوب اونلارى شوق و هوسه گتورير. ملا پناه آرتق فصيح و شیرين زبان و حاضر جواب بر وجود امش كه هر قسم مطلبى اوز مقامنده مناسب حال سويلر ايمش. اونك هم عصرى عاشق على - قراچه داغى كليرى ملا پناهى بو گونه تعريف ايدوبدر:

تمام عاشقارلك سمعنه گلش	بو گوهر سوزلرلك اى عاليجناب
اينانمه كه روى زمينه گلش	فصاحتده بلاغتمه سنك تك
مدرسه برابر سن يعنى ن	بو عصرده شاعرلرلك خنى سن
ايشيدنلر سوزك دمينه گلش	علمك معدنى سن گوهر كانى سن
اونى سيوديم جانم دوشدى بلايه	عاشق اولدم بر قامت رعنايه
آرتق من فقيرك سربنه گلش	والله بالله سن دوشديكك بلايه

علی چکر گیکجه گوندوز آه زار کسبیری مدارا گیتدی اختیار
واقف اولسون بومغاندن خبردار مدینه کوینه سکینه گلمش *

ملا پناهک اصلی قزاق محالندن بر روایت گوره (حسن سو) کندیندن و
غیری بر روایت گوره (صلاحلو) قریه سندن. آخر منجی روایتک دوغری
اولماقده بر بارا دلیلار موجوددر. بیه که ملا پناهک نسلندن ایمدی ده صلاحلو
قریه سنده وارددر که «مهدی اوغلی» لقبیه مشهوردرار چونکه ملا پناهک بابایی
«مهدی اوغلی» آدلانوردی. و اونلر «ساری قامش» آدلانان یرده اولوردیار.
«ساری قامش» کیچمشده صلاحلو قریه سئک صفالو بر حصه سی ایدی. معلوم
اوله که صلاحلو قریه سی ملا پناهک عصرینده اوزگه بر مکانده ایدی. اونک
موقعی کور جانک ساق طرفی ایدی و اوزیده چایه چوخ یاق ایدی. مرور
ابامیه یاز فصلینده مذکور چای داشدیقجه صلاحلو کندینی باسوب و
قوم سال یرلری یوبوب و اوراده اولان دام داشلاری اوچوروب تلف ایدوب.
اوگا بناء صلاحلو اهالیسی اولکی یورتلارینی ترک ایدوب کنار آچیقلقه
چخوبلر و بو حالده بصفای یرده اوزلری ایچون گوزل تعمیرات تیکدیروب
اوراده اولورلر.

ملا پناهک صلاحلو قریه سندن اولماقده اوز یازدیغی شعرلر دخی شهادت
ویریر: ابراهیم خان بر وقتی تخلصه شعر ایدنده. ملا پناهی دخی اوزیه
آپاروب و اتای راهده ملا پناه خاندن اذن آلوب اوز وطنی و قوم
اقرباسنی زیارت ایتک ایچون گلوبدر. و لکن بوراده برنچه گون اقامت
ایتدگدن صگره اوز اهل عیالک مفارقتنه تاب گتورموب مناسب حال بو
فردلری دیوبدر:

وطن خوشدر دیو واقف منی چکدیک صلاحلویه
نهدر اونده صلاحک کم چو یار جان فزا یوخدر
ازل باشند شکر لبلر اولوردی «ساری قامشده» **
گلوب سوردیم سراقین شمیدی اونلردن صدا یوخدر.

(*) سکینه عاشق علی نیک آروادینک آیدر. قراجه داغدر قراباه گنده عاشق علی
اوز حرمینی دخی اوزیه گتوره شدی و ملا پناهک عورتی مدینه ایه سکینه گوردوبدر.
بو آخرکی فرد اوگا اشارهدر.

(**) ساری قامش - صلاحلو قریه سنده بر یردر که اوراده آلانده قامش بتر.

هجرتک (1172) منجی ایلنده که تاریخ مسیحیه نک (1759) سنه نه مطابقدر
گرجستان پادشاهی ایراقلی خانک وقتنده و قزاق محالک و کیلی پناه آقانک
زمانده بر باره شورش و انقلابک وقوعنه گوره قزاق محالندن برنچه
ایلات گرجستان حکومتک ظلم و تعدیسندن تنگه گلوب قراباه ولایتیه
کوجب گیدوبلر. مذکور ایلات بونلردر: قراجه لو، جینلو، صلاحلو، دمبرجی،
خلو، قزل حاجیلو، قراقویونلو، آلبا اوت، صافی کرد، بوی احمدلو، کنکرلو،
خلقلو غیرلری بو کوچمک ایلات ایچنده «ایل دوندی» آدلانور. مذکور
ایلاتک تمامیسی کوچمیوب اونلاردن بعض اویماقلار اوز وطنلرینده قالماغی
غربت ولایتیه کوچمکه ترجیح ایدوبلر.

ملا پناه دخی اوز اباسیله متفق قراباهه هجرت ایدوب جوانشیر محالنده
ساکن اولور. معلوم اولاقزاقدن کوچن ابالرک چوخسی جوانشیر محالنده ترتر
باساری اوزلری ایچون محل اقامت انتخاب ایدوبلر. ملا پناه برنچه وقت
تازه وطننده قالوب اورادن شوشی شهریه عازم اولور. اول وقتلرده ملا پناهک
عاشی چوخ تنک کیچرمش. بو باره ده هزل طریقیه مناسب حال بو شعرلری
یازوبدر که اونک پریشان حالنی و شکسته خاطرینی عینیه بیان ایدیر:

بایرام اولدی هیچ بیلرم نیلیم بزم ایوده دولو چوالده یوخدر
دوگیله یاغ هامو چوخندن توکنمش ات هیچ اله دوشمنز مواتده یوخدر
الله بزم اییشیک ناشکر بنده بر سوز دیسم دخی قویمازلرکنده
خلق باتوبدر نوقله، شکره، قنده بزم ایوده آختا زوغالدا یوخدر
بزم بو دنیا ده نه مالمن وار نه ده ایوده صاحب جمالمن وار
واقف اوگونمه که کمالمن وار الله شکر که کمالده یوخدر

ملا پناه زیاده مادهلو، علملو و زیرک بر آدم اولدیغنه گوره البته همیشه
ذلت و عسرت ایله گذران ایتیمه چک ایدی. اونک آغر گونلری و کاسبلغی
تزلک ایله خیره و خوش گونه مبدل اولدی. قلعه شهرینه وارد اولاندن صگره
ملا پناه بعض روایتیه گوره ایمدیکی ساعتلو محله سنده تعلیم اطفال ایچین
بر مکتب آچور. شوشی شهرینده اول کشاد اولان ملا پناهک مکتبی اولوبدر.
بوراده ملا پناه اوشاقلره درس دیسکه مشغول اولوب یواش - یواش تازه بنا

اولمیش شهرده اوزینه دوست و آشنا جمع ایلور. اوز فطرت و قابیلی سابه‌سنده آزوقده شهرت و حرمت کسب ایدوب قراباغک اعیان و اشرافی آراسنده معتبر و لیاقتلو آدم‌لردن بریسی حساب اولونور. ابراهیم خانک مقرب‌لریندن بر نفری اونک یاخون دوستی ایش و خانک سراینده اولان احوالاتدن هر دم ملا پناهه سویارمش. ملا پناهه آرتق هوس و دقتیه همان احوالاته و خاندن صادر اولان حکم و امراره قولاق آسرهش. بر دفعه خانک بر شکایتچی، ابتدکی زیاده بی‌مضمون و کولنج بناگذارلقی ملا پناهه ایشیدوب اوز خیالیندهن کیچور بر که من تیزلک ایله گر کدر خانه مدبرو مصاحبتچی اولام. و فی الحقیقه چوخ چکمیر که ملا پناهه تعریف و توصیفی خانک قولوقته چاتوب اونی حضورینه دعوت ایلور و خان ملا نک علم و کماله و آداب اخلاقیته دقت یئوردن صکره اونی بگنوب «ایشیک آغاسی» منصبی اوکا ویریر و صکرملردن ملا پناهه که لئک درجه‌سنی و صاحب عقل و تدبیر اولماسنی آکلیوب اونی اوزینه اولمنجی مدبر ایلور. بیله که خانک جمیع ایشلرینه اونک دخل و تصرفی اولور.

ملا پناهه قراباغه ابراهیم خانک قابوسنه دوشمکنه اوز گه بر روایتده بودر که ملا پناهه داش صلاحلوده مشهور شفیع افندیین علم تحصیل ایدیرایش. داش صلاحلوده ملادن ر خطا اوز ویرمگه گوره اوراده آرتق قلا یلمیوب گیدور بابلاغه، چون او وقتی بی موسمی ایش، شفیع افندی ملا پناهه داغه گیتمکدن خبردار اولوب اظهار تأسف ایدور که حیف که ملا پناهه علمنی تمام ایلدی و اوز آرو دینه دیور که سن آخرده ایشیدرسن که ملا پناهه بیوک بر شخص اولاجقدر، چونکه او چوخ زبرک ماده‌لو و جوهر لو آدمدر.

ایل داغدن یئنده ملا پناهه وطنه قایتمایوب گنجه طرفه عازم اولور و اوراده شاه عباس مسجدینک خنبنده کی هجره‌لرک برسینده اوزینه سیفاحق تاپوب گنه باشلیور تحصیل علمه مشغول اولماغی. بوجینده قزاق میحالدن بر قارینک اوغلی جواد خانک امریله گنجده دوستق ایش. آرواد مسجده گلور که خانه عریضه یازدوروب ویرسون تاکه خان اونک اوغلی نی آزاد ایلسون. ملا پناهه قارینک عریضه‌سنی یازوب ویریر و اوکا برک تپشوریر که خان سوروشه دیمه‌سون که عریضه‌نی کیم یازوبدر؛ قارینک عریضه‌سی جوادخانه

زاده خوش گلور و اوندن سوروشور که بونی کیم یازوبدر. قاری اولجه حباب ویرمیر، اما خن تا کید ایدندن صکره ملا پناهه نشان ویرور. خان ملا پناهه حضورینه چاغروب اوندن سوروشور که بو عریضه‌نی سن می یازویسن؟ ملا جواب ویریر که — بلی من یازمشم. خان اوکا تپشوریر که بوندن صکره مگا هرته عریضه یازیلسه تمامنی سن یاز و هر برینه بر قزل قلم حقی آل. و ملا پناهه بو سیاق ایدیرمش. بر نجه وقتدن صکره ابراهیم خان گنجیه جواد خانک ملاقاته گلوب ایش. بوراده ابراهیم خان جواد خاندن بر قابل بیرزا تمنا ایدیر. جواد خان ملا پناهه علم و مهارتی اوکا تعریف ایدوب اوز قوتانه میرزا ویرور و اوکا تپشوریر که اوندن مرحمت نظرنی کسمه‌سون. ابراهیم خان خوشحالیق اله اونی قبل ایدوب اوزیله قراباغه آپاریر. اوراده اونی اوزینه الک مقرب شخصلردن بریسی ایدیر.

اما بزم آگلادیمه زده گوره اولکی روایت گر کدر آرتق صحیح اولسون و احمد بک جواشیر (*) دهخی ملا پناهه باره‌سنده روس دیلنده یازدیغی بر فقره اوکا شهادت ویرور که ملا پناهه اوز ایلاتی اله اون سکزمینجی عصرک اوا خرنده قزاق میحالدن کوچوب قراباغه گلمشدی. اول هفعه‌لرده ملا نک آرتق عسرت اله گذران ایتمگنی احمد بک ده تصدیق ایدوب صکره‌لردن اونک اوز علم و معرفتی سیندن خانه مقرب اولماسنی گوستیریر.

1209 سنه هجره‌ده میلادک 1796 مجی بیله مطابقدر آغامحمدشاه عساکر عظیم و لشکر گمیر گوتوروب قراباغی و تقلیسی و اروان و گنجه و طالش ولایتلرنی تسخیر ایتمک ایچون رأیت عزیمت افراشته ایدوب آذربایجان وارد اولدی. اونک مشهور سرکرده‌سی شاهسون علی قلی خانی بر پاره سائر خاوار اله اروان قلعه‌سنی تسخیر ایتمک ایچون تعیین و مقرر یوروب اوزی دهخی ایران قوشونین تمام گوتوروب جمعیت فراوان و عساکر بی‌پایان اله شوشی قلعه‌سن تسخیر ایتمکه و ابراهیم خانه تنیه ایتمکه ارسدن کیچوب قراباغه وارد اولدی و قلعه‌نک اور ایکی منزله‌لگیده اوردوسیه دوشوب آرامیاب اولدی. معلوم اوله که اولوقنده تقلیس

(*) احمد بک جواشیر زاده معلوماتلوا دیلر زدن بریسی حساب اولونور. اون سنه بوندن اقدم وون ایدودر. اونک باباسی محمد بک امریله ملا پناهه قتلایتوبدر. احمد بک باره‌سینده گله جکده دانیش‌بلا جقدر.

والیسی ابراقلی خان و ایران حاکمی محمد خان و طالش حاکمی مرصطفی خان ابراهیم خانله آند ایچوب سوزیر اولمشدیلر که، هیچ وقت آقا محمد شاهک اطاعتی قبول ایتمیوب بربریه متفق و هم رأی اولسونلر. بو عهده گوره قراباغک ایلات جماعتدن خان بر پاره سنه اذن ویرمشدی. بعضلری تفلیس سمتہ و بعضلری ایروان سمتہ گیتمشدیلر و باقی ایلاتک که اکثری دقترده و سیاهیده قوشون جمله سندن ایدیلر، قراباغک داغلارینده و قلعه ناک ایچنده ساکن اولوب چوخ سواره و پیاده بیوک و کوچک توپلر ایله آماده جنگ اولوب، قلعه دارلق اسبابنه مشغول وار ایدیلر. اوتوز اوچ گون آقا محمد شاه قلعه ناک حوالی سنده اگلندی و او قدر سپاه عظیمیله قادر اولایلمدی که قلعه ناک اوچ دورت ویرسلکده اولان شوشی جایک کنارینه یاقلاشا یلسونلر.

قراباغک آنلو و پیاده قوشونی، ایلات و دهات اهللری و محال دیزاق وورنده و خاچین تلک لری دره دره، میشه رده و گذرگاهلارده غارت و تسلط اللرین قزل باش قوشونینه آچوب هرگون اولنره ضررلر یاتوروب و کسبلر گتوروب مزاحم اولوردیلر. مرحوم میرزه جمال وزیر قراباغی یازیر که، اول وقتده من هم اوزوم ابراهیم خانک حضورینده ایدیم و هرگون صادر اولان واقعاتی و قایع و احوالاتی گوریردیم و قراباغ اهللی مسلمان و ارمنی کلی قوشونیه خانک حضورینده جنکه آماده دورمشدیلر. هرگون آقا محمد شاه خانی قورخوتمق و خوفه سالق ایچین بو فردی مناسب مقام یلوب دیوان قصاید سید محمد «شیرازی» تخلصدن ابراهیم خانه یازوب گوندردی:

زمنجنیق فلک سنک فتنه می بارد
توابلهاته گرفتگی میان شیشه قرار.

بو کاغذ خانه ینیشن کیمی ویردی اوز ندیم حضرتی و مشیر مملکتی آخوند ملانپناه واقف تخلصه. آخوند مطالعه ایدوب فی الفور همان مکتوبک دالته بو فردی اوزی انشا ایدوب خانه ویردی اوده گیری یوللاری، همان فرد بودر:

گرنگهدار من آنست که من میدانم
شیشه را در بغل سنک نگه میدادر.

ایله که آقا محمد شاه بو کلامی او خودی، آتش غضبی جوشه گلوب امر ایلدیکه قلعه نی گله باران ایدوب صاعقه بار و آتش گردار توپلره

اوردوبدیلر، اما نه خان و نه اونک اعیان و انصاری و دلاور قوشون سر کرده لری اصلا فورخمیوب، بو گونه تهدیداتی نظره آلمادیلر. و گنجه گوندوزلر قراباغک آلو و پیاده قوشونی فوج - فوج یوللری کسوب آغامحمدشاهک اوردوسنه گکن آتوقه کاروانی و اوردودن کناره چخان قوشون اهلنی و اولاغنی دوتوب اولدوروب اسیر و غارت ایدوب، خانک حضورینه گتوردیلر. نیچه دفعه آقا محمد شاه اوز کلی قوشونیه هجوم ایلدیکه قلعه نی تسخیر ایلسون اما ابراهیم خانک رشید و قوچاق سواره و پیاده عساکری و دلیر اولان سر کرده لری اونک مقابلته چخوب مردانه دعوا ایدوب اونی مایوس و مغلوب گیری قاتاردیلر. آخردہ آقا محمد شاهک آلی پوچه چخوب گورجستان سمتہ یوز قوبدی. (چله بورد) محالک ملکی - ملک جنون و گنجه خانی جواد خان آقا محمد شاهی قراباغدن سلامت چخاروب تفلیس سمتہ والی اوسته آپارمغه بلدیک و دلیل لیک ایدیلر. - آقا محمد شاه تفلیس شهرینی فتح و غارت ایدزدن صکره مغان صحرا سنه قایتدی، بو قصدیه که قیش فضائی اوراده کیچوروب یاردن گنه شوشی قلعه سنک اوسته گلگون. اما قیشک آخرلرنده شاهه ابراندان خبر گلدیکه شیراز و کرمان ولایتلرنده انقلاب دوشوبدر لطف علی خان زند - شاه، یانی اولوب اول ولایتلره تسلط تاپوبدر. بو خبری ایشتجک آقا محمد شاه قلعه اوسته گلکمی موقوف ایدوب ایران سمتہ متوجه اولدی.

بو حالحده روسیه سرداری جنرال زوبوف یقایتیرینانک امریه گورجستان بادشاهی ابراقلی نک استمدادینه در بند شهرینه یتشدی و قلعه نی مسخر قیلوب سالپانه گلدی و اورادن شماخی حوالیسی نک قرینده اوردوسیه بر گوزل صحراده اگشمشدی. ابراهیم خان اوز اوغای ابوالفتح خانی قراباغک نیچه شایسته بک زاده لری ایله جنس آنلار و مرغوب تحفه و هدیه لر ایله زوبوفک حضورینه گوندروب کمال رضا و رغبت ایله و اوز خواهشیه روسیه دولته دیل ووروب اظهار اطاعت قیلدی. و خلوص تمایله بر عریضه ملانپناه یازدروب امپراطور یچه یقایتیرنایه گوندردی.

جنرال زوبوف ابوالفتح خانه و اونک ایله گیدن بگزاده لره و سائر ایلیچیلره آرتق حرمت و عزت گوستروب خانک عریضه سنی مرسل اولونمش معتمد ایله اوز ایشیک آقاسنه قوشوب روسیه امپراطور یچه نک قوللوقته گوندردی.

و ابراهيم خانہ ياخشى ولياقتلو تحفه ار گوندردى و اولار ك جمله سندن مرصع جواهرلو عصا خانك مشيرى ملا پناه واقفه ترسيل ايلدى.

هجرتك 1210 منجى سنه سنده كه تاريخ مسيحيه نك (1797) منجى ايله مطابقدر؛ آقا محمد شاه ايكيمنجى دفعه بهار مرسى اولانده سپاهسار و عساكر بى شمار ايله قراغه شوشى قلعه سنك اوسته گلمكه عازم اولدى و ابراهيم خانك روس ايمپراطورينه اطاعت گوسترمكنى ايشتمشدى.

اوگا گوره خانه اونك عداوت و كدورتى حديد زباده ايلدى. چون او وقتى قرااغ ولايته آفت سماوى وارضى بوز و برمشدى و بويوك آجلق و قحطلك حصوله گلمشدى و نجه كه بو آجلقك باره سنده قرااغك مشهور مورخى ميرزه جمال يازير: بوغدانك بر چتورتى (معنى سكر بوتى) بوز مناته، آرپا و دارونك چتورتى 60 مناته چتينلك ايله تاپولوردى و خلق ات، ايشك و قاطر اتى يورديلار. اولار ك البته دعوا و دو گوش ايتمكه قوت و توانالرى بوخ ايدى و هره بر طرفه داغلمشدى، چوخ آدمار آجقمن هلاك اولورديلار. ابراهيم خان گورديكه آقا محمد شهك هجوم و حركته و مقابله ايتمك غير ممكندر، اوگا گوره لابد اوز ايونى و اطفال عيالى، و جان شار اولان ملازملىرى و برپاره معروف و خواصلى اوزيله گوتوروب داغستانك چار و تالا ولايته عازم اولدى و اوراده بلكانده عمه خانك ايوننده ساكن اولدى. و بو طرفدن آقا محمد شاه داعواسز و شواسز قلعه شهرينه وارد اولوب ابراهيم خانك بيوك اوغلى جنرال مايور محمد حسن آقنك عمارتمده اكلشدى و بوچينده چوخ آدملىرى قتله توردوب ملا پناهى زندانه سالديردى، بو قصد ايله كه اونك حقنده بيوك سياست ايلسون چونكه اونك ابراهيم خانه مقرب اولماقنى ايشتمشدى و قديمدن اونكله عداوتى وار ايلدى. ميرزه جمال قلعه ييكى اوز تاريخنده ملا پناهك اولمك احوالاتى بو سياق يازير: «ملا پناه بر صاحب كمال و مدبر تجربه كار و خوش گفتار بر آدم ايلدى. و اوزى دخى ابراهيم خانك وزيرى و چوخ معتمدى ايلدى كه امور حكومته ملا پناه آخوندك تدبيرى و مشاوره سيله رفتار ايدردى و خان دخى قلباً اوگا اينانوب اعتماد ايتمشدى بيله كه اولاديندن آرتق اونك خاطرىنى منظور دوتاردى و اوگا چوخ حرمتار ايدوب اختيار كللى و برمشدى.

خان داغستانه و چار بلكانه گيدن وقتنده ملا پناه بر روايتله مغالى جميل آقنك اتفاقيله كه تلمكه مغالى هم اصلا قديم قزاق بلندندلار، ايكيسى تاليس جانبه گيتمشدیلر و اورادن قرااغه معاودت ايدن زمانده و اينكه بر روايته گوره آقا محمد شاهيك قورخوسندن قرااغدن قاجوب خانك دالسيجه او طرفه عزم ايتديكى حالده گيجه داغلارنك حواليسنده گنجه حاكمى جواد خان اونى اوزينه عمده و بيوك سوقات بيلوب دوتوب اوز اتفاقيله آقا محمد شاهك حضورينه گوتورمشدى چونكه شاه اونك قتله شوقمند ايلدى. ايله كه ملا پناهى دستگير ايدوب آقا محمد شاهك حضورينه گتورديلار،

آقشام اولماقنه گوره شاه بيورديكه اونى محكم ساخلاونلر كه صبح آچيلانده اونى عظيم سياسته قتله بتوره جگم. ازقضا ايش بيله گتورديكه همان گيجه شاهك اوزى قتله يتشدى و ملا پناه سلامت قالدى.

چون ملا پناه غروبه بر ويا ايكى ساعت قلمش الى باغلو محمد حسن آقنك عمارتتق قابوسنه گتورديلار كه شاه اوراده منزل ايتمشدى. محمد حسين خان قاجار سر كشتك باشى كه شاهه چوخ مقررلردن ايلدى، آخوندى قابوده الى باغلو گوروب سوروشدى كه بو كيمندر؟ جوابنده ديديلر: بو همان ملا پناه در كه ايشيدوسكز.

و هماندم آغزىنى فحش ولا طابلاته آچوب ملا پناه چوخ يمان فحشلىر و عتاب خطابلر ايلدى. آخوند بيچاره عرض ايلديكه اى خان عظيم الشان سيز بيوك شخص سكر و پادشاه ايرانك معتمدى و مقرب حضورىسيگيز، لايق دگل كه سز دستگير و گنه كار و مقيد و گرفتار و بيچاره در منده لرد يمان كلمه لر و فحش و هديان سوزلر بيورده سكر. سزك رتبه و مراتبكزه شايسته بودر كه اطوار و اخلاق حسنه و گفتار و رفتار بچيانه سيزدن ظهور ايلسين و بوگونه درمانده، اسير و خايف اولان عاجزلره سيز گرمك دلدارلق و بروب الطاف و مرحمت و عفو و عطايه اميدوار قيله سكر نه اينكه شاهك غضبندن مقدم سيز غضبك اولوب دل آزارلق ايدوسكز. محمد حسين خان بوگونه گلماتدن اصلا متأثر اولمبوب گنه فحش و هدياى زياده لنديردى. ملا پناه «هر كه دست از جان بشويد هرچه دردل دارد. بگويد» مضموتجه دخى تاب گنورميوب همان بى ادب خانك جوابنى زياده فحش كارلق و درشت گفتارلق

ایله و یروب دیدی: ای خان نانجیب قضای سبحانی و دور زمانی و مقدمه
فردانی سن نه بیاورسن. بلکه صباح شاه مگا انعام و خلعتده و یروب خوشحال
و آزاد ایدم جکدر ویا فلک کج رفتار و تقدیر پروردگار بر غیر طریقله
یول گیدم جکدر. شب آستن است تاجه ز آید سحر - اگر دوستاقم - دوستا
شاهم، سن نه چیسن که بگ بر ذره ج، آسیب بتورم سن همین بو گونه گفتار
و رفتار سنک محض نانجیب و ناقابل لکه نشانه در. حق تعالی کریم و رحیمدر.
ترکر مثلی در «میخی مسمار ایلمن خانی و» یله روایت اولونور که همان
گج، که ملا پناه دوستانه دهده محبوب ایدی و صباحی گونی کرملک اوکا یوک
تبییه و بازخواست اولوه ایدی. آقا محمد شاه ایکی نفر پیش خدمتلی
صفر علی بک و عباس بک قتله بتوردیلر. ملا پناه صباحی کیمی یتمیوب باشلادی
آقا محمد شهن دنیاده نجه مدت عمر سورمگنی و نه وقتی فوت ایتمگنی
حسایوب جستجو ایتمگه، بوکا گوره رمل آنوب قسم قسم صفرلر یازوب
اوناری ساقدن صوله و صولدن ساقه کج یروب چوخ دقله حساب باخانه
اوکا یقین اولدیکه شاه گرکدر همان گیجه قتل اونوب برده صبح طلوعنی
و گونک شفقتی گورمگه اونت مجالی اولماسون. اورگی تسکینک تابوب
زندان یوگدن سوروشدی که شهرده تزه بر احوال و شورش یوخدرکه،
او جواب ویردیکه برشی یلمیر. ملا پناه گوزینه یوخو گیتمیوب صبح
تیزدن گنه زندان باندن استفسار ایدی که شهردن نه خبر وار؟ شورش و
انقلاب آناری مشاهده اولونمیر که؟ زندان یوگی بو سفرده ملا پناه
اورگی ساکت ایدم یلمیوب جواب ویردیکه او بر خبر ایشتمیوبدر. اما
چوخ چکمه دیکه آقا محمد شاه قتله یشمک خبری شهره داغادی. یوک
شورش و غوغا عمله گلدی. قزل باش خانلارینک هر بریسی سراسیمه و
پریشان اوز توابعلی ایله اللرینه کلنی گوتوب فوج-فوج یوله دوشوب
قاچماغه شروع ایلدیلر و شهر خلقی نک بعضلی شاه اولان عمارته توکولوب
غارت ایتمگه باشلادیلر. آقا محمد شاهک باشنی که بدتدن جدا ایتشدیلر
بی حرمت ایدوب تپکر آلتنه سالمشدیلر. تمامی دوستاخانه اهلی آزاد
ایتدیلر. ملا پناه دخی سلامت زنداندن چخدی «میخی مسمار ایلمن تاگری»
اونک دادینه یشدی و چوخلارینی آقا محمد شاهک غضبیدن خلاص ایلدی.

شاهک بوسایق متقول اولماغی ملا پناه زیاده تاثیر ایدوب آشاعده که
اشاری ملا ولی و دادی تخلصه که اوده اهل طبع و اونکله بر ایملی ایدی
یازوب گوندردی.

ای و دادی گردش دوران کج رفتارده باخ
روزگارده قیل تماشا کاره باخ کرداره باخ!
اهل ظلمی نجه بر باد ایلدی بر لحظه ده
حکم عادل پادشاه قادر قهاره باخ!
صبح سوندی شب که خلعه قبله ایدی بر چراغ
گیجه کی اقبالی گور گوندوزده کی ادباره باخ!
تاج زردن تا که آیریلدی دماغ پرغرور
یامال اولدی تپکرلرده سر سرداره باخ
بن فقیر امر قیلشدی سیاست ایتمگه
قورتاران مظلومی ظالمدن اودم غفاره باخ!
عبرت ایت آقا محمد شاهدن ای کمر گدا
تا حیاتیکن وار کن نه شاهه نه خونکاره باخ!
باش گوتور بو اهل دنیادن آباغ دوتدقچه قاج
نه قیزه نه اوغوله نه آشنا نه یاره باخ!
واقعا گوزیوم جهانک باخمه خوب و زشته
یوز چور آل عبیه احمد مختاره باخ!
آقا محمد شاهک بو گونه حکم عادل پادشاه قادر قهارک غضبه گرفتار
اولوب غفلتا اولمگی باره سنده میرزا جمال بک قلعه بگی اوز تار یخنده بو
شعری یازوبدر:

«آری بونوع عادت ایدوبدر بو روز کار
هرگز جلال شوکته یوخدر اعتبار!
ناکام حسرتیله کلنر گیدوب تمام
سلطان و خان و میرو گدا شاه شهریار!
دلشاد اولمقه هانی فرصت زمانه ده
بش گون مراد ایله کیچه حشا بو کجمدار!؟

هر چند ملا پناه آقامحمدشاهك لندن خلاص اولدى، اما محمدبكك الله گرفتار و مقتول اولدى. محمدبك دخى ابراهيم خانك قارداشى مهرعلى بكك اوغلى ايدى كه رشادت و شجاعتده مشهور بر خوش صورت و هنرمند جوان ايدى كه هامو خلاق اونى سايوب حرمت ايدرديلر. آقامحمدشاه مقتول اولادن صوگره محمدبك اونك تمامى نقد جيسنه صاحب و متصرف اولوب و قراياغ هلنى باشنه جمع ايدوب بر مدت ابراهيم خان بلكاندن مراجعت ايدنه كيمي حكمراناق ايدى. محمدبك ملا پناهى اولدورتمكنه برنچه سبيلر گوستريرلر. از آنجمله بريسى بور كه ملا پناه ابراهيم خانك ياننده صاحب اختيار و مدير كار بر شخص ايدى. اولوقت محمدبك اوگا چوخ حرمت ايدردى كه اونك وساطتى و تدبيراتى سبيله ابراهيم خانه ياخون اوله و بر پاره مطلبلى و مرادى وار ايدى، خراش ايدردى كه ملانك تدبيرى الله خاندن او مطلبلى حاصل اوله، اما محمدبكك دشمنى چوخ ايدى، تمام عموم زادهلرى و ابراهيم خانك اثر بارلى و مطلبلى اوگا خاسد و معاند ايديار و اولر مانع اولارديلر كه مبادا خان محمدبگى اوزينه مقرب ايدنه و همه وقت اونك بسلكننى خانه سويلهرديلر و محمدبك بو بارهده ملا پناهدن بدگمان اولمىشدى.

بر سبب دخى، بونى گوستريرلر كه، ملا پناهك قزخانم آدينده بر جميله عورتى وار ايدى كه محمدبك اونك حسن و جمالينك تعريفنى ايشيدوب اوگا محبت و علاقه باعلامىشدى. عورت جامله او جوان، آخوند قوجه و پيران ايدى و بوندن علاوه محمد بكك رشادت و شجاعتى، خوش اندام و كمال و فراستى و پادشاه خزينهسى الله اولماغى عورتى دخنده زياته علاقه ليديرمىشدى. و او محمدبگه ديمشديكه نهدر كه ملا پناه حال حياتده در من شرعاً سكاگيده باحرم و بوسيله محمد بك ملانك قتلنه حريض ايدى و بر سبيله بو ايدى كه بر پاره بدخواهلى اولرلريك صلاحى ايچون محمدبككى تحريك ايتمىشديلر كه ملا پناهى واديرتسون، تاكه اونلار محمد بكك حضورنده صاحبكار و نفع بردار اولسونلار غرض هر حاليله اولمش اسدهده قينى بودر كه محمد بكك امريله ملا پناهى اوغلى على آقا الله و بر قولة گوره قاسم بك الله «بدير دوزى» آدلانان برده كه شوشى شهرنك

گون چخان سمتده بر صفالو بر در هلا كته يتورويلر. بيله روايت اولونور كه چون ملا پناهى اوغلى على آقا الله قتلگاهه گوز باغلو آپارورديلر و قتلگاهه خزينه قايلهسى حساب اولونوردى كه زياته دهشتلو اوجا وسيلدرم بر قادركه اوردان مقصرلى خانك حكميله آتارلارمش. اتناى راهده ملا پناه اونى قتلگاهه آپارديقلارين آكليوب گينمكه طاقتى اولميور و بلا اختيار بره بخلوب توقع ايدير كه اولجه اونى قتله يتورويلر كه اوغلى بك اولمگنى گورمهسون. بوراده اونلار ك هر ايكيسنى قتله يتورويلر. همان برده ملانى دفن ايدوب قبرنك اوسته بر كنبد تيكديرويلر كه «ملا پناه كنبدى» ايله مشهوردر، اما بو حالده همان كنبد اوجوب داغيلوبدر. اونى تازه ليوب قاعديه سالماق قراياغ شعرا و ادباسينك مهم وظيفه لرندن حساب اولونور. ملا پناه قتل اولونوبدر همان سالده كه آقامحمدشاهك مقتول اولونماسى واقع اولوبدر 1210 نجى تاريخ هجريدهده كه ميلادك 1797 نجى ايلنه مطابقدر قتله يتوشن زمانى تخميناً 80 سننده ايمش.

ملا پناه واقفك آثار اشعارينه گلد كده كمال تاسفله بونى ديه ييلوربك كه اولر الان ندرتاً تابلهمقدهدرلر و آذربايجان تركلرينك چوخيسى اولاردن بي خبردرلر.

هجرتك 1244 نجى سنه سنده كه، ميلادك 1828 نجى سنه سنده مطابقدر ميرزا يوسف قراياغى مشهور ميرزا جنك مدداوفك الحاج و توقغه گوره بر مجموعه ترتيب ايدى. همان كتابچه «مجموعه واقف» آدلانوبدر كه اونك دياچيسنده مختصراً وقفك ترجمه احوالى ذكر اولونوب و اونك شماريندن و كلاميندن عمده لرى اول معشات و مخمسات و اوزن صكره غزليات و مربعات يازيلوبدر. همان مجموعه (1272/1856) سنده تمبرخان ش داده طبع اولونوبدر كه، ايندى چوخ جيتينك الله يتولور. و بوندن علاوه بر مجموعه دهخى و «آدولاف بيرژه» بك (Адольф Берже) سر و هميله ترتيب اولنوب (1867) سنده «ايمپيغ» (Лейпциг) شهرنده چاپ انويده. اگرچه بو مجموعه «آذربايجان شعرا سينك آنارى و اشعارى» آدلانور. اما اوگا آنجق ملا پناه واقفك، قاسم بك ذاكر ك و بر پاره قراياغ شعرا لينك كلامى داخل اولوبدر. بيله كه قراياغ شعرا سينك آنارى تسميه اولونسه يدى.

دخیده حق و صواب اولاردی و جناب بیرژنهك مجموعه سینی ترتیب ایدن زاقاقاز مفتی سی حسین افندی غائبوف اولوبدر که، اولجناپك شعر و ادبیاته آرتق میل و هوسی وارایدی. بو مجموعه دخی الان چوخ آز تاپولور.

بوندان علاوه ملا پناه واقفك دیوان اشعاری سابقده «تازه حیات» روزنامه سینك و بعد «صدای حق» ك مدیریت مرحوم هاشمك وزیراوفك سعی واهتمامی ایله 1326 هجری سنهده که تاریخ مسیحیهك 1908 منجی ایله مطابقدر، بادکوبهده چاپ اولونوب «تازه حیات» ك مشتریلرینه هدیه اولارق پایلانوبدر. مشتری اولمیانلار ایچون نسخه سی بر مناندن ساتیله قه در. واقفك اشعارنفسه سی وزیراوف جنابلری ترتیب قیلدیغی مجموعه ده و قرار اوزره مطبوعدر:

معشرات، ترجیع بند، معشرات مستزاد، مخمسات، مخمسات مستزاد، غزلیات و مربعات مجموعهك باشنده هاشمك وزیراوف ملاپناهك ترجمه حانه دائر بر پاره معلومات ورویدر. ولیکن بو مجموعه یه گنده ملاپناه واقفك بعض اشعار و کلاماری داخل اولمیوبدر. هر حالده هاشم بكك بو زحمی شایان تحسین و تبریک بر اثردر که اونده مشهور شاعرمنك اثری جمع اولوبدر.

ایشیتدیگمزه گوره بو کتاب ساتیلوب قورتاروبدر. اونك ایکنجی دفعه طبع و اوجوز قیمته انتشار اولونماسی مامولدر.

واقفك اشعار و کلامندن بر نجه سنی نمونه ایچون بوراده یازمقدن ایرهلو بو مقدمه نی ذکر ایلمگی لازم ییلدیك ملا پناه ملی شاعر اولدیقه بناء اونك شعر و غزلیاتی بزیم آذربایجان ترکلرینه زیاده خوش گلیر و هر نه اونك قلمندن ظهوره گلوبسه خواه مخمسات و خواه مربعات و خواه غزلیات تمامیسی اورکدن و حقیقی حیاندن نشئت ایدن اثرلردر که یوخاریده ذکر اولوندی. بو قسم اثرلردن ماسوا ملاپناهك بر چوق اشعار و ادبیاتی دخی وارددر که اونلرده اوز معاصرلرینك آیین و عاداتی، آداب و اخلاقی و دولانمالاری آرتق مهارت ایله رشته نظمه چکیلوبدر. ییه که اونلار گلهجك نسل ایچون یوک بر یادگار مقامنده در. هر گاه واقف ایله و دادینك بربرینه یازدیقلری کاغذاری محترم اوقوجیلرمنز مطالعه بیورسدر سوزیمزی تصدیق ایدرلر. نمونه ایچون اونلاردن بر نجه سنی بوراده گو تریریک:

ملاولی و دادی تخلص هزل و لطیفه بولبله اوز دوستی واقفه یازیر که واقفسن نه تیز صنملردن اوصانوبسن که اونلرک برینی بر اینگه قیمت ایلیورسن و بر آز وقت مرور ایدندکسکرا اونلرک برینی بر کیچی به ده ساناچسن و حتی شتری ناز ایله سه اوگا مننده ایدمچکسن. صوگردن یازیر که واقف سنك «ایك دولاشوبدر» دوشوبسن آرایه و سنی تمامقده روا دگل. چونکه زمانه دگشیریلوبدر اوغول آتایه باخمز، قیز آتایه مهلت ویر بر عورتده من آرام اورکن چاتی توخماق ایچون یعنی سنك کیمی منده صنملرک قدر و قیمتی اوجوز دوتارام.

واقف دهخی لطیفه سیاقده و دادینك جواننده خان قوللوغنده اولماغه دائر بو شعرلری یازیر:

ای و دادی گنه خان قوللوغنده فایم اولوب نه قیامت ایلرسن

یمان گوزدن الله اوزی ساخلاسون
اخلاصیله کیشی خدمت ایلرسن
ییه دورسان او قابوده قیش و یاز
یتوشورسن بر چورگه سرافراز
بو دوغرو یولگدن اگیلسهك بر آز
یقین ییل که چوخ خیانت ایلرسن
بزم حرملردر قران اوخویان
اوستدن باشندن عنبر قوخویان
اولار دگل اورکن چاتی توخویان
گمیک ایشین کیمه نسبت ایلرسن
دلوردر قوجالوسن بابالق
ایندی ییه سال گور کیگه «مالیق
پس عورتش پیشه سیدر چول آلیق
خشیاره اونی نسبت ایلرسن
قابودا ازادار اوزون گبه نی
سایاق دور تاووقه یرمه ده نی

عورت دو گه دو گه اولدیر سنی
نه یله یاتیرسن غفلت ایلرسن
سیزده که بر عورت قورار بر پالاز
بوشالوب اولانده اربشی ناساز
چاغری چاخیلر هر بیرنه یاز
بونى آگا بر معرفت ایلرسن

خوش حالینا سنک اوزون دیرناقلو
بالدیری چرمکلو یالین آباغلو
یورغانی، یاسدوقی توزلو توپراقلو
همدمیله هر دم صحبت ایلرسن!

الترین یوزلرین بودوقلاری یوخ
یاشلارینده دوغری دیدیکلری یوخ
حاضر چو باندیلار دودگلری یوخ
اونلر ایله نجه الفت ایلرسن

گونک قولاغی تا اوردن اتار
متیلین بورینور چاشته دک یاتار
اوز ایونى تمام اوز گه یه ساتار
اگر یانین بیردم خلوت ایلرسن

غریبه حال بودر که یوز ایلدن بری بزم تر کمه خلقنک دولاناچقی دگشیر یلمیوبدر.
نجه که واقفک عصرنده اونلار ناراحت و ناتمیز و فنا بر حالده گذران
ایدردیلر. ایمدیده همان قرار اوزره معیشت ایتمگه درلر. تر کمه عورتلرنک
چوخیسی اصلا تمیزلک بیلمزلر: نجه که شاعر اونلاری وصف ایدیر: اوزون
دیرناغلو، بالدیری چرمکلو، یالین آباغلو، یورغانی یاسدیغی توزلو، توپراقلو
همین بزم تر کمه خلقنک عورتلریدر که - الترین - یوزلرین هفته ده بر دفعه
یومازلار، باشلارن دارامازلار دانشماق بیلمزلر و اورکن چاتی توخوماقدن
غیری بر شبه قابیلری یوخدر. حقیقته حاضر چو باندیلر - دودگلری یوخ:

بولاردن علاوه واقفک تعریف چوخا، نیمته، کورک و تفنک و وصف حمام
و مدح والئی گورجستان باره سنده یازدیغی مخمس لر بعضلره بوش و بی مضمون
گورایسه حقیقته اهل معرفت نظرنده گوزل اثرلردر. یوز سنه بوندن
ایرلو آتا - بابالاریمزک دولانچغی، آداب و اخلاقی، لباس و طعاعلرینی،
آرزو و تمنالرینی، فکرن و خیالاتی و بالجمله اولعصرک اوضع و دستگاهنی
واقف نلیه الرحمه که سوزک استاد بی مثلی حساب اولونور - گوزل اشعار و کلام آبدار
ایله یازوب گلهجک نسل ایچون اونودولمیان بر علامت و یادگار قویمشدر.
ملا واقف اوزی هم ملا و شاعر ایسه ده وقتک تقاضاسنه گوره اونک میل
گوکلی سلاح و اسلحه یه دخی اولوب ایکی تک ادعاسنه هم دوشیرمش
و مقام ضرورنده اوزی یراق گوتوروب دعوا یه چیخارمش. بو جهندن شاعرک
شیروان حاکمی محمد حسن خاندن تفنک آرزو و تمنا ایتمکی گرک بزه
عجب گله سرن و تفنکه اونک نه قدر میل و شوقی اولماغی شاعرک اوز
سوزلریندن گورونور:

قورباور کو گلوم تفکدن دم اورانده مارتک
اود چیتار آغریندن اول دودیه چتخماق بارتک
گله سی اشکم اثر - چشم شراری نارتک
مشک باروت عطریله هم طره طرار تک
ایتمدی مطلق دماغی معطر بر تفنک
شاعرک طلب ایتدیگی تفنک گرکدر هر جهندن بی عیب و ممتاز اولسون
بوخسه او هر بیر سفق - و کیلک تفنک آرزوسنده دکل:
هرکیم ایسترکیم وجودی معرکه آرا گرک
کند و ذاتندن سلاح اسلحه اعلا گرک
گاه سیله خون اعدا توکمگه سودا گرک
گر تفنک اولسه بزه ممتاز و بی همتا گرک
واقفا بوخسه دگل مقبولن هر بر تفنک!

محمد حسن خان شیروانی واقفک خواهش و تمناسنی البته برینه یوروب
و اوزی گوزل بر شعر مخمس یازوب تفنک ایله اوکا ارسال ایتیشدر و
همان کاغذده واقفک شعر و کلامنه تحسین اوخویوبدر:

شعربگه نحسین که یتمز هیچ بر اشعار اوگا
هر کیمک وارسه حدی سویاسون گفتار اوگا
کیمسه لب پیرتمه سون کیم گلمز استفسار اوگا
عیبر مشتاقدن بو سوزلری اظهار اوگا
دوتماسون نظم رکاکت وارسه کیمتر تفنک

واقفک گوزل اشعارلارندن بریسیده تفلیسک تعریفده یازدیغی مخمسدر که
اونده تفلیس گوزلترین تعریف ایدوب حماملرده طبیعتدن جاری اولان سولاری
و کور چاینگ سوننی وصف قیلوبدر والی نک مدحله ختم کلام ایدر. همان
مخمسده واقف تفلیسی دنیا شهرینک جنتی حساب ایلور که اوگا حوری پرینک
جمعیتی یغیلوبدر و هم بر قسم نعمت ایله حق تعالی او مکانی مملو قیلوبدر. بیله که
شاعر باغ رضوانده دخی تفلیسک گوزللری کیمی مهوشلری تصویره گتوره یایمیر:

باغ رضوانده اگر حوری غلمان جوخدر
بو گوزلر کیمی مقبول و مزین بوخدر
نسل بر نسل گوزلک بولارا بو بروخدر
من گورنلر که ملکدن بریدن آرتوخدر
هله دیرلر که بولاردن دخی اغلالری وار!

حماملرک باره سنده یازمشدر!

یدی حمام: نه حمام که سرمزل حور
هشت جنت کیمی هر گوشه سی بر مطلع نور
بر عجب آب روان گرم قیلوب آنده ظهور
شکر تدبیرنگا ای قادر و قیوم و غفور!
لطفک بندلره نعمت عظماری وار!

منبع جود و کرمدن آجیلوبدر خوشاب
باصفا حوضه دمام تو کولور مثل گلاب
گورسه بر کره اوننی من کیمی بر خنه خراب

گیتمز اونندن دخی بر جانیه ماتند حباب
گیتسه ده باده باشی-منزل و مأوالری وار (*)
گرجستان والیسینک حتمده بوسایق خیر دعار ایلور: (**)

واقفا سنده که بوخدر بیلورم زهدوریا
شرط اخلاص گرک ایلایه سن شمدی ادا
ایله بو والی به اوغلانلارینه خیر دعا
ساخلاسون اونلری اوز حفظ پناهینده خدا
حاصل ایتسون نه قدر دلدن تمناری وار.

اوزگه بر مخمسنده واقف والینک اوغلی علیون خاننی بویه تعریف ایلور:

والی نک چشم چراغی و نه طرفه جان ایش
کل گرجستانک اوسته سایه سبحان ایش
دشمنی پامال ایدن سردار والاشان ایش
عالمک سر دفتری آدی علیون خان ایش
ساخلاسون الله پناهینده عجب اوغلانیش

هیچ بوخدر سبیتی اوزگه دیارک خاشه
بر جواندر کیم یراشور پادشاهلق شاته
دگمه سون آفت ییلی یارب گل خنداته
سربسر عالم گر کدر باش اگه فرمانده
طاق ابروی لطیفی قبله ایمان ایش

خوش تماشا ایلدیم گوردیم تمام اطواری
چوخ بگندم اوزینی هم ایحجه گفتارینی
ماشالله ظاهر ایش اولوق آثارین
بینه ساندیم که ملکدر اولاد دیدارینی
خیلی چاقندصو گره بیلدیم که گوزل انسان ایش

(*) معلومدر که روس شاعرلاریندن مشهور پوشکین دخی تفلیس حماملرینی وصف
قیلمیشدر. وی واقف یازدیغی وصفلر دهاده زاده شاعرانه وصفلردر.
(**) گرجستان والیسی - ایراکلی دوم که گرجستانک مقتدر پادشاهی حساب اولور.

سائر اوغاندن خانك گر اولمادق بز روشناس
مانعى بوخ اونلرى هم ايلديك بوندن قياس
بو چراغ ييله چراغدر* ايلمىش نور اقتباس
واقفا سن قيل خدایه هر زمان شكرو سپاس
والى نك اوجاغى ييله گون كيمى تانان ايمىش

بو اشعاردان معلوم اولان بودير كه واقف ابراهيم خان ايله ويا اينكه
فغانلى جميل آغا ايله بر برده تفليسه گيدن زمانى ايراقلى پادشاهك اوغلى
سايون خانيله گوروشوبدر و بلكه اونك خامت و انعامنه نك اولوبدر. ايشه
بو مناسبته اونى تعريف و توصيف ايله مشدر. هم چنين واقف تفليسه اولان
وقتده و اول بيت الصفانى سيرو تماشا ايدن اتاده اونك گوزى كلسادن چىخان
ترسا قزلارينه ساتاشوب و اوندن بريسى شاعرى واله و حيران ايدوبدر:

واقفم تاكه گوزوم آنك ساتاشدى قاشينه

استدى محراب و منبردن خيال داشته

شيمدى بيلديم كه نه گلمش شيخ صنعان باشنه

يا بودر كه تفليسى غرق ايلرم گوز ياشنه

اول صم وصاى منم چون يا كلسادن چىخار

خان قزىنك شوشى قلمه سندن چىخوب گيجيه گيتمكى دخى واقف سوزنك
سوزلاريله نظمه چكوب و گوزلارينه خطاباً ديور كه:

قان آغلا گوزوم كيم صباح اول قاشى كمانك

بيكانى چىخوب زخم جگدرن گيده جگدر.

بو خصوصده يازديغى مخمسى شاعر بو نند ايله تمام ايدبر:

يارك سكا اقرارى گر اقرار ايسه واقف

هر درد دلگدن كه خبردار ايسه واقف

صبر ايله اگر يار ستمكار ايسه واقف

چك باشكا بر فكرك اگر وار ايسه واقف

كه اول سروقدك سايمسى سرددن گيده جگدر.

(*) برزمنك مجموعه سنده چراغ عوضنده اوجاق يازيلوبدر:

«و اوجاق ييله اوجاقدر ايلمىش نور اقتباس»

ميرزه جمالك تاريخنده ابراهيم خان ايله جواد خانك مابيننده قرابت اولديغى
بازلمشدر. وقفك بو مخمسنك بر بندنن ييله آكلاشيلور كه خان قيزىنى
گيجيه گكين آباريرلارمش:

ساقى نه دوروبسن سوله دوران يوله دوشسون

هامى داغيلوب مطرب خوشخوان يوله دوشسون

چالسون دفونى ناله و افغان يوله دوشسون

بو گيجيه گر كدر ايلرو جان يوله دوشسون

فردا كه صراحي قدو گردن گيده جگدر

واقفك مشهور مخمسلىرىندن برىسيده اوصاف دلبر باره سنده يازديغيدر.
رشيد افنديوف «شاكى» تخلص يازديغى نظيره ده محمد عليه السلامك مدحى باره سينده دير:

واقف: گلشن سكا بوخدر بو نزاكتنده قزيره

كويك چنى طمعه اورار خلد برينه

سپيل اونى گورگچ اوزىنى سالدى غمينه

په په نه عجب شكر خدانك كرمينه

اولماز ييله قامت. ييله گردن ييله سينه

شاكى: قرانى خدا نازل ايدوب بنده لارينه

تكليف ايدوب آنكله قمو عالمى دينه

وحىي گلوب اول مخبر صديق الامينه

آتاسيدر عبدالله آتاسيدر امينه

اولسون صلوات روح رسول الثقليه

اسميكه محمد. بوخ مدحنه حاجت، قربان اولامت

بر صاحب علمه. بر خازن فقه. بر بانى دينه

قربان ييله علمه. ييله فقه. ييله دينه

په په نه ديوم شكر خدانك كرمينه

واقفك مخمس مستزادننك مرغوبى بودر:

اى زلف سيه، سينه سى ابيض، گوزى آله -

نه طرفه جوانسن

آغزڭ كېي يوخ غنچە يىگاغيڭ كېيى لالا -
 گلزار جنان سن
 كورسە يوزىڭى مە يتراليتە زوالە -
 خورشيد جهان سن
 هيچ بنده سكا اولمىە يارب كە حوالە -
 سن آفت جان سن
 سوز يوق بوزنخدان و رخە بوخط وخالە -
 خوبلقدە عيان سن:
 ديباجە لوحە قلم كاتب قدرت -
 يازمىش سنى اول
 هيچ آدمە يوز و يرمەمش اصلا يبلە صورت -
 پرزنت و صيقل
 زلفڭ سوزى هر نسخەدر اى پرى طلعت -
 بر شرح مطول
 گوگدە يتورر متصل آيە گونه خيجات -
 حسننگدە كى مشعل
 مژگانڭ اورار طعنه اوقين گوگدە حلالە -
 خوب قاشى كمان سن!
 رفتار قدڭ ابادى سايه كېيى پامال -
 شمشادى چمنده
 قان آغلادار اول غنچە خندانى مە وسال -
 لطفنگدە كى خندە
 سلطان جهان سرورى سن صاحب اقبال -
 عالم سكا بنده
 گفتارڭ ايدر طوطى شكر شكى لال -
 هر نطقە گلندە
 سن خسرو، اولوبسن بلى هر شهر مقاله -
 شيرين زمان سن

سن سن صنما جملە خوبانە شېشە -
 يوق سن كېيى دلبر
 برق افقندن كە يوزڭ بر چقە ناكە -
 خورشيدە برابر
 سالور اوزىنى زير نقابە شفق و مە -
 مانند اختر
 انسان اولايلىمز بو صفت باك و منزە -
 جمع اولمە سراسر
 سن جنس ملك سن يتوشوسن بو كمالە -
 ياروح روان سن؟
 اتى عشرە چاكر كمتر اولاقف -
 سرداردر اعلا
 خكدر اولاد پيمبر اولواقف -
 نيلر دەخى دنيا
 اولگونده كە، هنگامە محشر اولاقف -
 دوت دمن مولا
 فرياد رسڭ حيدر صفر اولاقف -
 خوف ايلمە اصلا
 سن غرق سن هرچند كە دريى و بالە -
 تريفق بولان سن!
 ملا نهاڭ گوزاللك بابنده ودلبر و صنمده يازدينى قافيه ار بر اوقدر لطيف،
 آچق و آيدىن سوزلر ايله نظمە چكلمش كلاملردر كە نهقدر جوهرسز
 و معرفت نى آدم اونلارى ايشيتسه متأثر و مسرور اولار. نمونه ايچون
 بيرنچە سنى بوراده ذكر ابدەك:
 آى قبالو، بولوت زلفلى گوزلڭ
 دوروبن باشنە دولانماق گرمك،
 بر ايوده كە بيلە گوزەل اولمىە
 او ابو بربد اولوب تلانماق كرك،

سرخوش دوروب سرائىدىن باخاندە
 آغ گردنە حمایلر ناخاندە
 قاشە وسمە، گوزە سرمە باخاندە
 جانم عشق اودینە فالانماق گرمە،
 چیتە سرائىدىن جانلار آلان تەك
 خشمە گلە گە - گە قەم ی اولان تەك
 دال کردندە قېوروم ساجی ایلان تەك
 ترپەندە ھریان بولانماق کرمە،
 واقف سەك اشك مدام آە اولسون
 سەك رقیق عمری قوی کوتاە اولسون
 ھەمدە سز کیمسە ایستەر شاھ اولسون
 گدادر اول کیمسە دیلانماق کرمە،
 قانبار گوزلر گدن شوخ باخشگدن
 عجایب قتلەر، فاعلر گورنر
 صف - صف دوران سیە کپریکلر یگدر
 یوخسە کە گوزیمە میللر گورنیر،
 گیدن گیشمە بر بری باخ آی گیدن!
 گوزیم دویماز سەك گوزل کیمسەدن
 گاه باخادان شعلە وبرور آغ بدن
 گاه اودر کە نازک اللر گورنیر،
 تەك طعنە اورار اوسرونازە
 جان قربان ایلرم سەك شہازە
 یوزک کیمى، زلفک کیمى ترونازە
 نە لالەر، نە سنبللر گورنیر.
 واقف یاد ایت سنى یاد ایلینى
 مەن سیورم مەکا یاریم دیەنى
 تویماز گوز اوگندن سەون سەونى
 گوگلدن کوگله یوللار گورنیر.

آل گینوب چیخساك گلشن سیرنە
 بعلور باشکە گلر دولانیر
 ماھتاب حسنگە بندە فرماندیر
 توللوقگدە آیلار ایلار دولانیر
 گورمەشم سەن تەك بر مەك زادە
 دردیگی چکەرم حددن زبادە
 کپرکلرک اوجی دوشندە یادە
 باغرمەك باشندە میللر دولانیر
 مەن بر فرھاد - سەن بر شیرین دھانسن
 دردك ظاھر اما اوزك نەن سەن
 گوزللك بانندە شاھ جھان سەن
 قوللوقگدە دايم ایللر دولانیر.
 ابارك باخریمی پرخون ایلەش
 آجیامش گوز باشیم جیجون ایلەش
 حسرتك واقفی مجنون ایلەش
 آنەك ایچون گزر - چوللر دولانیر
 دولدی دماغمە زلفك غنبری
 والە اولدی کوگل ھوادن سکا
 الیم یتمز نامە یازوب دردیمی
 گوندردەیدم باد صبادن سکا
 اوتوروشك گوزەل، دوروشك گرزەل
 سالانیشك گوزەل، بریشك گوزەل
 خویك خالقك گوزەل، ھر اشك گوزەل
 بخش اولوب بو خویلق خدادن سکا
 غم ایوندن سالدك کچە واقفی
 ایلەك مویشگدن اینجە واقفی
 نیچون اینجیدیر سەن بونجە واقفی
 نە حاصل بو جور و جفادن سکا؟...

سەۋگەلى يارڭ فرقىندە بادىۋان احوال دىلەيۇر:

بادىۋا بىر مژدە ۋىر كۈكلەمە

اول گل خندانم نىچون گەلمەدى؟

خىيالىم شەرنى قويدى ۋىرانە

سەرورم، سالىطانم نىچون گەلمەدى؟

آغزى خىر سوزلىم دىلى دىللىكلىم

بىر طرفە آغ اللىم گۈمۈش بىللىكلىم

قارچاقى جىلۋىلىم طاۋس نىزكلىم

لباسى الوانىم نىچون گەلمەدى؟

قاشى كىمان كىر كلىرى قەمەلىم

آغزى شىكر، دودالارى بىمەلىم

الوان كىلاغالى بىاض مەمەلىم

سەنەسى مەيدانم نىچون گەلمەدى؟

واقف ايلە دۈندى بىر ساعەتمىز

نە سىرەمىز قالدى نە طاقتىمىز

اولور ايتىدىن بىلە قىيامىمىز

گەلمەدى جانانم نىچون گەلمەدى؟

اى كەبەم، كىر بىلام، مەكەم، مەدەنەم

ھەر زىمان كۈيىگە زىيارەتمەدر:

قەلە دو قاشلارگە باش اگەك

گىجە - گۈندۈز مەن عبادەتمەدر!

ھەر نە دىسەم مەن اىنجىمە سوزىمەن

سرخوشىگم يۈخ خىبرم اوزىمەن

شول قامىك بايلاندر گۈزىمەن

سانائەتكە حىش - قىيامەتمەدر!

باغلامىش دىن ۋە ايمانى زلفىگە

مەن كىمى خىران ھانى زلفىگە؟

تاپشۇروب گىدىرم جانى زلفىگە

ياخشى ساخلاساندە امامەتمەدر!

سەن سەن مەن آيم، گۈنىم ھاللىم

دولتەم، اقلىم جاھەم، جاللىم!

گۈزل يۈزك دايىم فەكر ۋە خىيالىم

سوزك دىلە شىرىن حىكايەمەدر!

سۈنلار خىجىلەر سىيە تىللىگەن

طوطىلار لال اولور شىرىن دىللىگەن

شىكىستە واقف سەنك الكەن

ھەر كىمە كە يەسەم شىكايەتمەدر!

گۈزلىك ۋەقە يازوبەدر:

كىمان قاش آتەندە آل يىگاغ اوستە

نە خوش خەمارلار نور مەستە گۈزلىر

سەرمەلو كىر كەن اوخلار چىكىلۈپ

ايلور باغرىمى نىشانە گۈزلىر

غەمزە پىكەنلە تو كەدى قانىمى

خەتەرلەر سالىدى دىن ۋە ايمانى

اگرى دوردى سوزكىن باخدى جانمى

آلدى او شوخ گۈزلىر، اما نە گۈزلىر؟!

سىماسى شەللى طەرىحى بادامى

باخشى مەربان اوزى حرامى

قولدر او كە سىيە زلفك تەمامى

اولە بىلىمى بىلە ناھانە گۈزلىر

سەن اىگەلو، سىجائى زلف، آى قىباق

غەنچە دىھن، دىر دىش، ارغوان دوداق

مەنور يۈزلۈ، لالە زىنخ تىر بوخاق

تەمام بىر يانەدر - بىر يانە گۈزلىر!

واقف كە دوشوبدر عقل ۋە كەمالدىن

اكسىك اولماز باشى غوغادىن - قالدىن

تە زلفلردىن بىلۈك نە خەت خالدىن

ايلوبەدر اونى دىوانە گۈزلىر!

زلفك وصفنده:

آي كنارى قباغنده قىي كيمى
 بوزينور، چولقانور بىگاغه زلفك
 سانه سن بر بولوندر - انور بوزيكه
 بدر آيى تك آلمش قرجاغه زلفك
 شهمار تك گردنده بولانور
 گلار بيله *) صيقلله نور سولانور
 حلقه دوشوب بوخاق آلتده دولانور
 باش قويور، ساربنور قلاغه زلفك
 خسته وقف اونك سر كشته سيدر
 باغرى قزل قانك آغشته سيدر
 هر تارى طرازك جان رشته سيدر
 قويمه كه تو كوسون اباغه زلفك!

آيرىلقدن شكايه:

گنه منى ياخار - يانار اودلاره
 داغلمش آيرىلق سالىدى سيودىگم
 من ها اولديم محنتيله درد ايله
 جان سنك يانگده قالدى سيودىگم
 سيه زلفك بوخاق آلتده قىيوريلور
 آلاگوزلر جان آلماغه سايريلور
 «جانانندن آيريلان جانندن آيريلور»
 خلق ايچنده بر مئلدر سيودىگم
 سرو قدك صنوبره تن دگل
 تمام سنك تكي گل بدن دگل
 دخى ازلكى تك سن گورهن دگل
 ايمدى حالم يمان حالدى سيودىگم

*) ياخورد: كلاب ايله صيقلله نر سولانور - «آذر نشر»

اول خديجه حقى، سكينه حقى
 خيرالنسا حقى امينه حقى
 كعبه - مكه حقى مدينه حقى
 دردك بو واقفى آلدى سيودىگم!
 گنه سنى گورديم باغريم اوخلاندى
 اى افعى باخشاو هواى سرخوش
 بوزك گوكچك، قاشك جلاد، گوزك شوخ
 گورمه ديم سن تكي مارالى سرخوش
 ديدارنه مشتاق اولوب قالمالو
 باشنه دونمداو دردن آلمالو
 بر آينه قابقو اگري چالمالو
 الوان كلاغايو - صفالى سرخوش
 گوزلارى سرمداو ياگانى خالو
 برلاجين سودالو طرلان خيالو
 قوللارى باز بنداو بوزى هيكللو
 آغ اللى الوان خنالى سرخوش!
 اوتوروشى شيرين دوروشى لىلى
 غمزه سى ستمكار يارى گلاليلى
 گيجه گوندوز ذوق و صفاده مياى
 هم اوزى هم فكرو خيالى سرخوش
 عقالين آلك ياره ديوك واقفيك
 ياگانلك الفن بين واقفك
 بوزگوسترلك بىخدك اوين واقفك
 گورمه ديم سن تكي بلالى سرخوش!
 سيودىگم بلرلك ياقوته بگزر
 سراسر ديشلرلك دردانه دندر!
 صدف دهانگدن چيخان سوزلرلك
 هر رى بر غبرى خزانه دندر!

تەندەر سوزىمە جواب وېرمەك
 ھەم جمال گىزلەيۇب بوز گۈستەرمەك؟
 گىجەلەر گۈزلەرم خۇاىي گۈرمەك
 اول سە ئىكس مەستانەندەر!
 مەن ھاسنى نور آلەي ساتنام
 جەلىك شەلەسەنە دولاتنام
 آتەشكە مرد مردانە ياتنام
 بو خاسىت بىگا پروانەندەر!
 بىر نامە يازمەشام جان اۈزە - اۈزە
 باد صبا آپاراسان گل يۈزە
 سۈرۈشەر يار كە بو كىمەندەر بىزە
 سۈيەلە گلەن سىزك دىوانەندەر!
 خمار خمار باخماق گۈز قاعدە - يىدەر
 لالەك قىزارماق يۈز قاعدە سىدەر
 بىر شانلق زلفك اۈز قاعدە سىدەر
 نە باد صبا نە شانەندەر!
 مەشتاقدەر يۈزىگە گۈزى واقفك
 بولگەدە پاى انداز يۈزى واقفك
 سەن سەن فەكر و ذەكرى سۈزى واقفك
 غەير سۈز يانەدە افسانەندەر!
 اى جەمالى گۈنش - زلفلىرى دىلگىش
 جانە سەلدك آتەش - چىخەندە سىرخوش
 قالدېم يانە - يانە مەنل پروانە
 اولمەش دىوانە - گەيدى عقل و ھوش
 چەشمك آلدى جانى - زلفك ايمانى
 كېرەكلەك قانى تۈكەر نەپانى
 اى يۈسەف تانى - مەلاحت كانى
 سىگا بىگەرر ھانى دېلەر - لېلى نوش

زەھى پىرى پىنكەر قەدى مەنۈبەر
 ھەلەم سىگا بىكەر غلام كەتەر
 سەن سەن عەجىب سىرۈر سەردار لىشكەر
 سەلطان ذى افسەر شاھ دىيا پۈش
 ھىجر گەدە بىزارم ذىل و خارم
 مەشتاق دىدارم اخلاصكارم
 بىسا آھ و زارم - در انتظارم
 قولنە اغيارك گل ايلەمە گۈش
 بۈرك سىرۈ جەنت گەشە زىنت
 قاشك مەد آيت قەيە طاعت
 واقف بىر مەجنت چۈخ جىكۈب حەسرت
 تا سىنگەلە خەلوت اولە ھەم آغوش
 اى شاھى خۇبىلارك شوخى دېلەر
 سەندىن مەنۈبەر خەجەللى وەر
 خۇش ياراشور سىگا - دىيا نىمەتە
 بو بىزگە گەھ علامتى وار!
 بو زىب زىنتك شان و شوكتك
 مەراج رەقەتك باب دولەتك
 حەس مەلاحتك چەشم آفتك
 بو قەدۈ قامەتك قىيەتتى وار!
 مەحبۇب مەنتەخب بىر ھالى نەسب
 غەمزە سەندە غەضب - سەن ساخلا ياربا!
 گل رەخ غەيچە لىب تەرنج غەب غەب
 لىساندە عەجىب حەكەتتى وار!
 اولماز بىلە آدم يەلسە ھەلەم
 مەلەكەن مەكرەم ائەلا و اعظم
 اۈزى بىر شوخ مەنەم استغناسى كەم
 بىزە اما ھەردەم نەزاكىتى وار

قاشی بای، چشمی شوخ، مژگانلری اوخ
جمله کسدن آرتوخ برابر یوخ
جمالی باندی و گون منسوخ
واقفك آندن چوخ شکایتی وار!

واقفك بو مرعاندی شایان دقت بودر که هر مصرعه ایکی حصه دن ترتیب
اولونمش و گوزل قافیله ایلله باغلانمش بندان عمله گیر. هر دیک اوزده
مخصوص معناسی زیاده مهارتله نظمجه چکیلوب، گوزلک هر بر اعضاسی
اوز دیک و طبیعی حالتی اوزده توصیف اولوبدر؛ مثلاً:

محبوب منتخب بر عالی نسب
غمزه سنده غضب سن ساخلا یرب!
گل رخ، غنچه لب، ترنج غب غب
لسانده عجب حکایتی وار.

بر دلبرك که اصلی و نسبی عالی اولسه، غمزه سنده غضب گورونه و او
غضبیدن الله اوزی ساخلیه، زحی گل یاپراقی کیمی لطیف، نازک و سرخ
مایل اوله، لبی غنچه به بگزیده، چنه سی ترنج مثال مدور و معطر اوله
و لساندن خوش آواز ایله عجب حکایتلر جاری اوله — البته آنجق بیلدیه
محبوب منتخب دیمك اولور، باشقه بر قافیه سنده ملا پناه گوزلک نشانه سی
یله بیان ایدیر:

«آچیق باش» ده اولسه اگر بر دلبر
اونده بو نشانلار معین گرهك
اندامی آینه قدی معتدل
سیه زلفی قامتیه تن گرهك
یگانگی لاله بهاری کبی
بلری یاقوتك کناری کبی
بر دانه ناسفته مرواری کبی
باشدن آباغه دك آغ بدن گرهك

تمیزلکه اوله میل و هوسی
اولمیه عاشقه ناز و غمزه سی
گل تکی قوخوبه نطق و نفسی
زلفی یانفشه یاسمن کرهك.

قولی صادق اوله هر فعلی حلال
بیلیمه که فتنه نهدر مکر و آل
شمع کبی قیاقده دوره نطقی لال
کسیله سده باشی دینمین کرهك

نورسیده اون دورت اون بش یاشنده
عجب اولمیه کبرکنده قاشنده
حیاسی یوزنده عقالی یاشنده
آغزی بورنی نازیک یوزی گن کرهك.

طاووس کبی جلوه لته هر سحر
بزهك ویره جماله سرسیر
دیندیرمه مش ویره کوکلدن خبر
اشاره آکلا یوب حال بیلن کرهك.

باشاد قیجه جوانانه، بیکلنه
بر حجابده بر پرده ده اکنه
نطق و نفسندن جانلار دیکلنه
قوللوقده صحنه مستحسن کرهك

یاخشی جانان کرهك واقف، جان ایچون
چوخ جالشماق نهدر بو جهان ایچون
بر گوزل لازمدر بزم خان ایچون
والی قوللوقده عرض ایدن کرهك.

یله معلوم اولور که بو شعرلری واقف خانك خواهشنه گوره یازوب
وای گرجستانه فرستاد ایتمشدر و اوندن آرزو و تمنا ایتدیکی گرجستان

گوزلیدر. اولکی بئددن آڭلاشیلان بودر که واقفک وصف قیلدینی دلیر
گر کدر (مینگرلیا) گوزلریندن عالی نسب برنجیه اولسون. چونکه
(مینگرلیا) کیچمسه «آچیق باش» آدلانارمش. باشلاری آچیق کزملرلی
سینه. اودر که قافیه «آچیق بش» سوزلری ایله باشلانور، بیله رواب
اولونور که والی خان ایچون اوچ نفر وجیهه و گوزل قز گوندرومش.
اوقزلاردن بریسنی خان اوزی آلودر که زت سکیمک و مهدی بکک
آناسیدر. آدی نساخانمدر. (*) بریسنی محمد قاسم آقا آلودر. آدی مینا
خانمدر و برینی ده ابوالفتح خانه ویرویدر. یوخاریده ذکر اولونان گوزل
و موزون قافیلردن باشقه که اونلارک عددی چوخدر و جمله سینک بوراه
کنجایشی یوخدر. ملا پناه واقفک بر چوخ شعر مستزادی و مخمساتی وارد،
اونلاردن مشهوری ابلی روزکارک بی وفا و دیاتسز اولماغی خصوصنده یازدینی
مخمسدر که اونک مال و مضمونی نجه که دنیا وارد همیشه نازملک و
دوغرولق اوزره باقی قالاچادر. همان مخمس عینیه بوراده درج اولور:

من جهان ملکندہ مطلق دوغری حالت گورمه‌دیم
هر نه گوردیم اگری گوردم اوز که بابت گورمه‌ریم
آشنالر اختلاطنده صداقت گورمه‌دیم
بعت و اقرار و ایمان و دیانت گورمه‌دیم
یوفادن لاجرم تحصیل حاجت گورمه‌دیم!

خواه سلطان، خواه درویش و گدا بالاتفاق
اوزلرین فیلمش کرفتار غم و درد و فراق
حیفه دنیا به در هر احتیاج و اشتیاق
مونیجه کیم ایتدیم تماشا سوزلره آسیدیم قولاق
کذب و بهاندن سوایی بر حکایت گورمه‌دیم!

(*) بر روایتده بودر که گرجستان والیسی ابراهیم خان قراباغلی به گوندربکی دلیر
جواهر خانم ایملش که گوهر آغاکی مرحومه‌نک والیده‌سی در.

خلق عالم بر عجب دستور دوتمش هر زمان
هانسی غملو کوکلی کم سن ایدر اولساڭ شادمان
اول سگا البته کیم بدگولق ایلر بی گمان
هر کسه هر کس که ایتسه یاخشیلق اولوریمان
بولمادیم بر دوست که آندن بر عداوت گورمه‌دیم!

عام و جاهل، مرید و مرشد و شاگرد و پیر
نفس اماره الله بر برسر اولمش اسیر
حقی باطل ایلمشار، ایشلور جرم و کبیر!
شیخلر شیدو عابدلر عبوساً قمطرلر
هیچ کسده حقه لایق بر عبادت گورمه‌دیم!

هر کیشی هر شئی سیودی آنی بهتر ایسته‌دی
کیمی تخت و کیمی تاج و کیمی افسر ایسته‌سی
پادشهار دمبدم تسخیر کشور ایسته‌دی
عشقه هم چوخ کیمسه دوشدی وصل دلیر ایسته‌دی
هیچ برنده عاقبت بر ذوق و راحت گورمه‌دیم!

من اوزوم چوخ کوزه‌کاری کیمیاگر ایلدیم
سکه‌لندردیم غبار تبره‌نی زر ایلدیم
قاره داشی دوندروب یافوت احمر ایلدیم
دانه خر مهره‌نی دره برابر ایلدیم
قدر و قیمت ایستیوب غیراز خسارت گورمه‌ریم!

گون کیمی بر شخصه گونده خبر ویرسن صد هزار
ذره‌جه ایتمز ادای شکر نعمت آشکار
قالمیویدر غیرت و شرم و حیا: ناموس و عار
دیدیلر که اعتبار و اعتقاد عالمده وار
اوندن اوتری منده چوخ گزدم نهایت گورمه‌دیم!

ایله من ویرانه چمشیدجیمک ایوانی
یوله سالمش بلکه بزم عشرتک چنداتی
کیم قالوبدر که آنک غم تو کمیوبدر قاتی
دونه - دونه امتحان ایتدیم فلک دوراتی
آنده من برعکسلکن غیری عادت گورمه دیم!

مختصر کیم ییله دنیادن کرک ایتمک خذر
آندن اوتری کیم دگلدر اوز برنده خیر و شر
عالیله خک مذممه دنیله مغیر
صاحب زرده کرم و خدر کرم اهاند زر
ایشان ایشلرده احکام و لیاقت گورمه دیم!

دولت و اقبال و مالک آخرین گوردیم تمام
حشمت و جاه و جلالت آخرین گوردیم تمام
زلف و روی و خط و خالک آخرین گوردیم تمام
همدم صاحب جمالت آخرین گوردیم تمام
باشهدک بر حسن صورت قد و قامت گورمه دیم!

ای خوش اولدر کیم محمد مصطفی نی سیودیلر
اولدیلار عشق علی المرتضی نی سیودیلر
صدق و اخلاصیله پنج آل عباتی سیودیلر
چهارده معصوم تک مشکل کشانی سیودیلر
داخی اوللاردن گوزل بخشی جماعت گورمه دیم!

یا امام الانس و الجن شهشاه امور
گیتدی دین آلدن بوگوندن ییلسن ایله ظهور
قویمه کیم شیطان ملعون ایله ایمانه زور
شعاع حسنکله بخش ایت تازه دن دنیایه نور
کیم شریعت مشعلنده استقامت گورمه دیم

باش آغاردی روزکارم اولدی گون گوندن سیاه
ایتمه دیم صدحیف کیم برماه رخساره نگاه
قدر ییلمز همدم ایله ایلدیم عمری تباه
واقفه یاربنا اوز لطفگی ایله پناه
سندن اوز که کمسه ده لطف و عنایت گورمه دیم...

واقفک بو کلامنده حکمت آمیز و عبرت آنکیز سوزلر چوخدر که،
اونلاری شاعر تجربه یوزیله سویلیوبدر و اکثری درون قلبدن چیخان
سوزشلی فریاد و ناله لردر. بو سوزلر آجی و پر کدر ایسه ده معنأ حق و دوعریدر.
بوللاری باطل ایتمکه الله دلیلمز یوخدر: فی الحقیقه هانسی بر مکان و
زمانده و هانسی ملل و اقوام آراسنده واقفک سوزلری مضموندن دوشوب
حیفه دنیایه احتیاج و اشتیاق اولمیه جقدر و آدم لری اعمال و افعالنده کذب
و پنهان عوضنده دوعرواق، غیبت و شیطنت برنده صالح و سازشاق
ایشانه جگدر. بو سواللره تسکین لک بخش ایدیچی جوابلر و برهک اولورمی؟
دوئالیمکه دوزلک و صداقت یوخدر، بلکه آدم آتاک اولادی آراسنده
حق شناسلق، شکران نعمت، شرم و حیا، همت و غیرت، اعتبار و اعتقاد واردر؟
افوسکه شاعر بوللار گده یوخلقنی تصدیق ایدوب بزی مأیوس و افسرده دل
ایلدور. بودر اوخویک:

گون کیمی بر شخصه گونده خیر ویرسن صد هزار
ذره جه ایتمز ادای شکر نعمت آشکار
قلمیوبدر غیرت، شرم، حیا، ناموس و عار
دیدیلر که اعتبار و اعتقاد عالمده وار
بوندن اوتری منده چوخ گزدیم نهایت گورمه دیم.

دوعروداندا اعتقاد و اعتبار، غیرت و ناموس، اتحاد و اتفاق غیر مللر
آراسنده وار ایسه ده حیفاکه بز مسلمانلار ایچنده یوخدر. اگر اوللاردن
بر اثر اولسه ایدی ییله ذلت و فلاکنه دوچار اولمازدق و بو آنه قدر
بزده آغ گونه چاتاردق!... شعرک غزلیات نوغندن واقفک بش آلتی غزللری
واردر، اوللاردن مشهوری و خوش مضمونی ملا ولی و دادی، یازدیغی غزللردر.

1

کیم که سودای سر زلف پریشانه دوش
گاه زندانه گهی چاه زنجیرانه دوش
آفت دهر دگر اول کسه کیم کامل در
ماه هر گون که کماله بته نقصانه دوش
مرد ایگیتلر اوزینه محبسی میدان بیاور
سانمه که ناکس و نامرد بو میدان دوش
عییدن صاف چیقار پاک و میرا گورینور
هر طلا کیم کوره آتش سوزانه دوش
بیچ تابه دوشه نك ایشی بلی یوزده اولور
زلف بو وجهله اول گلرخ جانانه دوش
هر یمان بر که اوله یاخشیلارک منزلیدر
لعل داش ایچره - خزینه دخی ویرانه دوش
شام غم شادلق ایامنه خوش زیوردر
نجه که خال سیه عارض جانانه دوش
ای و دادی غم هجرانه گرفتار اولماق
بر سگا، بر بگا، بر یوسف کنعانه دوش
عشق دوشمک سگا دوشمز قوجالوبسن بیله در
بیله ایشلر گنه واقف کیمی اوغلانه دوش!

بو غزلده ملا پناهک تجربه و حکمت یولیه سویلدیگی کلام و بعض
تشبیهات و استعاره تمثیلیه شایان دقتدر. الحق دنیاده آفت و بلایه گرفتار
اولان اکثر اوقات کمال و معرفت اهلی اولوب جهلا و دنی طبعار عیش و
صفده دوات و نعمت ایچنده عمر سوریرلر و نه مقصد و مطلبدن اونری
خلق اولماقلا بندن و اوزارینه بورج اولان تکلیفلردن مطاق بی خبردرلر.
محبس و زندان بلا مرد ایگیتلر ایچون وسعتلو میدان منزله سنده اولدیغی
خلده نامردلرک هنری دگل که بو میدانه قدم قویسونلار. دارگون، جسمانی
اذیتلر و روحانی کدورتلر عالی طبعلرک اعتقاد و صداقتی دخیده محکم لندروب

یولاد کیمی اونلاری صافه چیقاریر، نجه که آتش کوره سنده قزبل و گومش
صافه چیقور. لعلک یری داش و خزینه نك یری ویرانه کنجدر اولدیغی کیمی
مختلرلر دخی یاخشیلارک منزلی اولور و هجران غمنده شاعر هم اوزینی
و هم دوست حقیقی سی و دادینی یوسف کنعانه تشبیه ایدوب بونکله تسلی
یاب اولور.

2

و دادین گلن کاغذ منی فرخنده حال ایتدی
بو حالی گوردی غم فی الحال مندن انتقال ایتدی!
اوچوب کوکلوم قوشی پرواز فیلسه اوج اعلایه،
عجب یوخ کم بو مکتوی اوزینه پروبال ایتدی!
ضیاء شمس نك ایتدی منی بدر ایلدی حالا
اگرچه قدیمی دوران فی الماضی هلال ایتدی
سوادى نامه نك ای دل مکر ظلمات حیواندر
که روحم خضر نك آندن بسی کسب کمال ایتدی!

خیال ایتمشدی واقف که روان بر خوش غزل یازسون
راون اولمشدی قاصد کیم مونی آنجاق خیال ایتدی.

بو غزلدن معلوم اولور که واقف بونی عمر نك مسن چاقده یازوبدر که
جاندن عزیز اولان قدرشناس دوستینک مفارقتنده خیالی جفالر چکوبدر. شاعر
و دادیدن وصول اولان نامه نی کوکلنک قوشینه پروبال ایدوب اونى اوج
اعلایه قالدخزور. اگرچه کیچمیش زمانه نك انقلاب و اغتشاشی شاعرک قدیمی
اگوب هلال قیلمشدر و لکن همان دوست بی نظیرک نامه سی ضیاء شمس
نك اونک قدیمی راست و قلبی منور ایلور و سوادنامه روحنه صفا و حیات
ایدی بخش. ایدیر. آفرین بویله دوستلته و مرجبا بو صداقه!
بو غزل شیخ سعدینک دوستاق باره سنده یازدیغی غزله بگزیدور. تفاوت
آنجاق بوراسنده در که شیخ سعدی حقیقی دوستلک شروط و وظیفه سی نه اولدیغی
یلدنروب عموم ناسه خطاباً یازمشدر، اما واقف ایسه اوز دوستدن گلن
کاغذدن مسرور اولوب اونک قدر و منزله سنی بیان ایدیر. سعدی علیه الرحمه دوستلق
بازه سینده یوروبدر و حقیقتده چمن معنایه در ساچوبدر:

یار آن بود که صبر کند بر جفای یار
ترك رضای خویش کند بر رضای یار
گر بر وجود عاشق صادق نهند تیغ
ببند خطای خویش نه ببند خطای یار.
یار از برای خویش گرفتن طریق نیست
مانفس خویشتن بکشیم از برای یار
من رهنمیرم مگر آنجا که کوی دوست
من سرنمی نهم مگر آنجا که پای یار... الخ

دوست حقیقی و یار جانی حقیقتاً اودوستدر که اوز خیر و رضای
و صلاح امورینی - دوست رضایی و صلاحی بولیده ترك ایدوب اوند
مال و جانی مضایقه ایمی، دوستك آدی چیکیلن برده باشند کیچه جفا که
بو وسوء شیطان و دغدغه انسان ایله دولمش عصرمزده بو قسم دوستلار
وجودی عنقا قوشی کیمی نایابدر. بو عصر شومده حقیقی بر دوست تاپولماز که
اونك صداقت و دیاتنه اعتبار اولونه و دار گونده دستگیر لکنه امید باغلانه...
نجه که فوقده ذکر اولوندی ملا پنا واقفك ادبیاتیمیزك بانی سی، مؤسی
آدلانماغه حقی وارد. تمامی قافقازده اوندن مقدم بر مقتدر ادیب، خوش
کلام و موزون طبع شاعر ظهور ایتمیوبدر که ابتدای سخن اونك آدله
باشلانسون. اگرچه آذربایجانك ایراه متعلق حصه لرنده عاجز، دیوانی، قوسی
عارف کیمی بعض شاعرلر وجوده گلوبدر و الا اونلارك آثار قلمیهلری و
خصوصاً ترجمه حاللری ملتیز آراسنده اشتهار بولمیوبدر آنجاق بعضاً مغفل
شعر و غزللری خواتندهلر و غزل خوانلار واسطه سیله گلوب نزه یتشوبدر.
ملاپناه واقف ایسه جمله مزه معلومدر. اونك آدینی ایشیمیین و شاده
سوبله نن «هر اوخوبان ملاپناه اولماز» مثلینی بیلمه بن قافقاز اوغلی بوخدر.
واقفی بوبله شهرتندیرن البته اونك روان طبعی، موزون کلامی و گوزل
قافیهلری اولوبدر که ایمدیده او قافیهلر عموم ناسك دیلرندمه جاربدر. واقفك
کلاملرینی اوخودفده بلا اختیار، اونلاره میل و رغبت باغلایورق. شاعر هره
وجوده گتوروسه اوز آنا دیلمزك طرز و شیوه سنده گتوروبدر. اونك

شعرلره استعمال اولتان ترك و باتر کلنمش فارس و عرب سوزلری اوله
بر مهارتله نظممه چکیلوبدر که اوخوبانلاری واله و حیران ایدیر، مثلاً
بو ساده لکده هانسی بر ترك شاعری قافیهلر ترتیب ایدوبدر:

«باغلامشم دین و ایمانی زلفکده
منم کیمی حیران هانی زلفکده
تاپشروب گیدیرم جانی زلفکده
یاخشی ساخلا سنده امانمدر!»

ویا اینکه بو شعرلر:

«خمار خمار باقماق گوز قاعده سیدر
لاله تك قزارماق بوز قاعده سیدر
بر شانلق زلفك اوز قاعده سیدر
نه یاد صبا نه شانه دندره»

بو ساده و روان شعرلر که معنأ دهخی زیاده مقبول و مستحسن در شاعرك
آرتق درجهده آنا دیلنه دارا اولماسنه و ملی شاعرلغه دلالت ایدیر.
البته ملاپناه بو عیلمی ایراد دوتماق اولماز که او «ملی شاعر» اولدیغی
حالده ملتلك حریتنه دایر، ترقی و تعالی سنه مخصوص بر اثر قویمیوبدر.
ملاپناه دهخی سایر شاعرلر کیمی اوز زمانینك اوغلی اولوب اونك تقاضاسینجه
شعر یازارمش. اوندن چوخ صوگرا گلن شاعرلرK کلاملرینده «مات»، «حربت»
«دین» و «وطن» سوزلری هرگز استعمال اولونمیوبدر.
بونگه بيله واقفك بوخاریده ذکر اولوتان مخمس و غزلیاتنده تجربه
بوزبله دیولمش پرمنا سوزلر و درین فکرلر وارد که، همه وقت حیات
اوزره باقی قالا جقددر. بوندن ماعدا واقفك ملی ادبیاتمزه حسن خدمتی بو
اولوبدر که ترکیه و ایران زمین شعراسنه مقلدك ایتمیوبدر، بلکه اونك ایچون
آسان و طبیعی بر یول آچوبدر که اوندن صوگره گلن شاعرلر اوگرا
یرویلک ایدوب بر چوخ گوزل اثرلر میدانه گتورولر. بو جبهه ملاپناه
واقفك نافعازیده وجوده گلن شاعرلرK باباسی و استادی آدلانماقه حقی وارد.

بۇ سەلەلەر وقوعە گەلگەچە اونك تدبیر و صلاح دیدیلە ایش گوررمش. بو
اولی اونك دوستی ملا پناه واقف ایشیدوب قراپاغدن و دادینك حال و شاته
مناسب بو شعرلری یازوب گوندرمش:

ای و دادی گنه خان قوللوغنده
قایم اولوب نه قیامت یارسن!
یمان گوزدن الله اوزی ساخلاسون
اخلاص ایله کیشی خدمت یارسن!
بیله دورسان او قاپوده قیش و یاز
یتو شرسن بر جورگه سرافراز
بو دوغرو بولگدن اگیلسن بر آز
یقین بیلکه چوخ خیانت یارسن! الخ

و لکن و دادینك ایراکلی خانه مقرب و مصلحتچی اولدیغنی نه گورچی
و روس و نهده بزم تاریخدره گورمه دیک. اوزگه بر قولة گوره از آنجمله
مرحوم احمد بك جواشیرك یازماغنه بناء که اونك قراپاغ تاریخه دایر آرتق
بایدی وار ایدی، ملا پناه واقف مرحوم ابراهیم خانك مقرب حضوری
اولان زمانی اوز دوستی ملاولی یی یازوب قزاقدن قراپاغه گتوردوبدر و
بوراده اونك خانه یاقوق اولماغنه سبب دوشوبدر. و خان ملاولی نك عقل
و کمالی درك ایدوب و خصوصاً اونك مؤمن و متقی بر شخص اولدیغنی
گوروب اوکا لطف و مرحمت گوستردمش و هر قسم رویا گورسه ایش
ملاولی به سویلرمش، ملا دخی اونلری خیلی مناسب تعبیر ایدرمش. اما بو
روایتی دخی تصدیق ایتمگه الده بر دستاویزمز یوخدر. بونك دوغرو لفته
شهادت ویریجی قراپاغ تاریخده بر اشاره گورمه دیک.

دوغربدر میرزا جمالک یازدیغی تاریخده میرزا ولی آدلو بر شخصك
اسمی ذکر اولونوبدر. ولی همان میرزا ولی قراپاغدا شوشی اوردنده
«بهارلو» قریه سندن بر شیرین زبان و کاردان و زیرک بر آدم ایش که ابراهیم
خان اونی اوز عموزاده سی عبدالصمد بك ایله آقا محمد شاه اول دفعه ده
آذربایجانك جنوب سمتده واقع اولان ولایتلری حیطة تصرفه گتوردکه

ملاولی و دادی تخلصی

آذربایجان شعرلرینك مشهورندن برسییده ملاولی و دادی تخلصدر که ملازهك
معاصری، دوستی و بر قولة گوره اقراسی ایش. ملاولی قزاق محالده
شیخلو قریه سنده تولد ایدوبدر. بعض روایت گوره ملاولی نك آتاسی محمد آقا
ایراندن گلمه در و محمد آقانك آتاسی حمزه سلطانك نسلنددر که صفویلرک
دورندن ایراندن اولورمش. ملاولی نك باخشی علم و سواد و روان
طبعی وادایش و اوزیده زهد و تقوا اهلی اولوب وقتینك چوخونی عبادته
کیچوررمش. حق سویاین و حقی دوست دوتان بر وجود ایش که هرکسک
عینی آجیق سویلمکدن باك و اجتناب ایتمز ایش. اوکا بناء شاعردن دلگیر و
رنجیده اولانلرک عددی آز دگل ایش. اما بونگله بیله هامی اونی سبارمش.
خاطرینی عزیز و محترم دوتارمش. معاصری وکیل احمد آقا ایله آرا لنده
دوستاق و ظرافت وادایش و چوخ وقتی شاعر اوکا کنایه و استهزا طریقی
آجی سوزلردیر ایش، اما احمد آقا اونك سوزلریندن اینجینمز ایش. بیه که
بر وقتی بونلار بابلاقده اولان زمانی ابولرندن جیخوب گوزل و چیچکلو
داغلارده سیرایدیرلر. بو ائشاده دومان گلوب اونلاری احاطه ایدیر. ملاولی
خوفه دوشور که اونلار آزاچاقلار. اما احمد اوکا اورده و یروب دیور:
«قورخما من سنی سلامت یوردیمزه آبارارام» و دوغرو دانده. و دادینی سلامت
گوروب شینلکک ایچنه چخاردیر.

بو باره ده غیرلرک یاتده احمد آقا اوزینی اوگوب ذهن و فراستی
ذکر ایتدکه ملاولی تنگه گلوب دیور: «آقا! بو قدر اوزیگی اوگمه،
بو بر بیوک هنر دگل قرامالده (صغیر) هیچ آزمازا!»

بعض روایت گوره ملاولی و دادی قزاق محالده الک معتبر، تدبیرلو و
نفوذلو بر آدم حساب اولدیغنه بنا گرجستان والی سی ایراکلی خان اونی اوزینه
مقرب ایدوب و اونك عقل و کمالی گوروب بعض اتفاقلرده قزاق محالده

ژوال رسميله شاهه گوندېد. مذكور ميرزاوولي نك نسلې بو حالده قراياند و باكوډه موجود و ولى يوف فاميلياسيله مشهوردرلر.

پس «بهارلو» ميرزاوولي ايله «شيخلو» ميرزاوولي نى قارىشديرماق يوك سېودر. تعجب بودر كه قراياغك احوال و تاريخنه بلد اولانلار و اولارلك جمله سندر شاعر مير محسن آقا - آقاميرزاده شيخلو ملاوولي نك وجودىنى بالمره انكار ايدوب ملاوولي ودادى آنجق ميرزاوولي بهارلودن عبارت اولماسنى ناكېد ايديرلر و مير محسن آقانك قول و ادعسينك قوه سنجه بونى دخى علاوه ايدىلوروك كه نچېسنه بوندىن مقدم «بهارلو» قريه سندن حميدبك ولى يوف اسمنده بر شخص ايله تانش اولدوق بو جنيك زياده خوش صحبت و دلاور اولديغى تحسین ايتدكه نزه جواب ويروب ديديكه فلان كس بزم بابامز چوخ دلاور و فصيح بر آدم ايمش اوزينكده طبع شعريه سى وار ايمش. باباسينك آدېنى سوروشدقده نزه جواب ويرديكه بابمزك آدى ملاوولي در ودادى تخلص. اشعارندن برنچلرني اوخوم قى توقع ايلديك. باشلادى و قفك ملاوولي ظرافتيانه تركمه آروا تالارينك باره سنده يازدېغى كلامك برنچه بندلرني اوخوماق:

خوش حالېكه سنك اوزون دېرناغلو
بالديرى چرمكلو يالين آياغلو
يورقانى، ياسايغى نوزلو، تورپاغلو
همدم ايله هر دم صحبت ايلرسن

الرينى بوزلرينى بودوقلارى يوخ
باشلارينده دوغرى ديدىكلرى يوخ
«حاضر چوباندرلر دودىكلرى يوخ
اونلار ايله نجه الفت ايلرسن...»

بو سوزلرى ايشيدوب حميدبكه عرض ايتديك كه بو واقفك كلامېد ملاوولي نك كلامى دگل و ملاوولي اوزى قزاق اهايدر، شيخلو قريه سنده تولد ايتمشدر. مشاراليه تبسم ايله جواب ويرديكه: «خير! سېو ايديرسنگز، قزاقده ملاوولي اولميويدر، ملاوولي ودادى آنجق بردر، اوده بزم بابامزدر...»

در حالده جناب مير محسن آقا، حميدبك و غيرلرى «بهارلو» ميرزاوولي ايله «شيخلو» ملاوولي نى قارىشديرلار. بو بيوك سېودر. ودادى مرحومك اولادى لان قزاق محالنده و بعضلرى تفليس شهرنده ساكن درلر.

صحبى بودر كه ملاوولي ودادىنى اونك دوستى واقف چاغروب قراياغه گېردوبدر. و بوراده جوانشير اوزدنده مشهور «گلستان» آدلانان يرده كه مانده خرداچه بر خانلقدن عبارت ايمش ملاوولي واقفك واسطه سيله اورا خانينيك حضورنده مقرب و محترم شخصلردن برىسى اولوبدر. بو احوالك دوغرولفنه واقف ايله اونك آراسنده وقوعه گان مشاعره دلالت ايلور. واقف يازبر:

بيله دورسك او قاپوده قيش و ياز
يتوشرسن بر چور كه سرافراز
بو دوغرو يواكدن اگيلسن بر آز
يقين بيل كه چوخ خيانت ايلرسن

خانك محبتين كو گلكده ياتور
بت بيوب آتيكى اولارسن قوتور،
ترنمه يرگدن البت ترك اوتور
واى حالكه بر حركت ايلرسن!

ايوگى، مالگى يادىگا سالما
خان اذن ويرسه ده بونىكا آلم
عمرك، عثمانك قېدينه قالما
سو لريگى بى ديانت ايلرسن *

جوانشر خلقله اول قوم و رداش
قزاقك سوزنى هېچ ايلمه فاش
ديمه نم ينگى ايله «قزل باش»
عقلك اولسه اوزك البت ايلرسن!

(*) بو سوزلر ولف دوسته البته ظرافت وجاهه ياراشدر اونلارك آراسه . . .
كنكولر چوخ اتفاق دوشرمش .

خانی قویوب اگر ایوه کیمه سن
قارقا مگا* مطابکه یتمه سن
اولوالامرک اطاعتین اتمه سن
ترک سنت والجماعت ایارسن!

ودادی واقفه یازدیغی جوابک بر بندنده دیوبدر:

«دوطاب اولوبسن گیدوبسن خاندن
ؤلونجه چقما نام تا «گلستاندن»
سن هر گاه چالشساک هابیله جاندن
هرنه دیسهک ییل عاقبت ایلرسن!»

ملاولی نك اوغلی محمد آقا که باباسینک آدی اوک قوبولمشدر سوگرالرن
همان «گلستان» قاضی سعدالدین افندینک قولنه گوره — خانق ایدوبدر.
ودادینک بر اوغلی دخی مشهور عثمان افندی ایمش که تفاییده ایکنجی
مفتی اولوبدر که علم و کمالیله مشهور ایمش. عثمان افندینک فرزندلرن
برسی اوچنجی مفتی محمد افندی اولوب و او برسی دخی قاضی سعیدالدین —
افندیدر که سابقده قراغده قضایق ایدرمش و بعد مدت مدیده قزاق محالده
مسند قضاوتده ایکن هشتاد ستنده دار عقبایه رحلت ایلیوبدر.

ودادی یوز ایله کیمی بلکه بر آزده آرتق زندکانلق ایدوبدر. سنه
واقفدن بیوک ایمش. اودر که واقف اوکا یازدیغی بر غزلده دیمشدر:

«عشفه دوشمک سکا دوشمز قوجالوسن بیاهدر
بیله ایشلرگنه واقف کیمی اوغلانه دوشر!»

ودادی بونک جوانده یازدیغی غزلده دیمشدر:

«نه قدر اولسه قوجه گرچه ودادی خسته
گنه واقف کیمی البته یوز اوغلانه دگر!»

ملاولی نك مسن چاقنده فرزند گرامی سی عثمان افندی اوکا خدمت ورعاب
گوستررمش و شاعرک گوزلری یاخشی گورمیکندن اونک لندن دونوب

(* قارقا مگا - یعنی بنه قارقیش و نفرین ایله.

گیدوبدرمش و هر نوع احتیاجاتی رفع قیلماغی اوزینه بورج حساب ایدرمش
ودادی دخی اونی جان دلدن سیووب عزیز دوتارمش و اونک حقنده
په خبر دعا ایتمشدی:

«ای حلیم و علیم ربانی
علم ایله محترم قیل عثمانی

فی الحقیقه عثمان افندی آتاسینک دعاسی بر کتدن علم و حلم ایله فرید العصر
بر وجود اولوب اونک نام و شهرتی نه اینکه تک قافقازده — حتی عثمانلو
ملکتده دخی انتشار تپمشدر. ملاولی ودادی وفات ایدوبدر تاریخ هجریه نك
1224 نجی ایلنده که میلادک (1809) نجی سنه سنه مطاقدر. دفن اولوبدر شیخلو
نیرتلقدنه که «کمی قیاسی» آدلان یرده واقع در. قیرداشینک اوستده
بو بیت حک اولونوبدر:

«کیم ودادی خسته نك قبرین گوروب ایتسه دعا
«ایده حق رحمت شفیع وله محمد مصطفی!»

ودادینک اثرلریندن مشهوری شکی و شبروان حاکمی حسین خان «مشتاقی»
نظمک سرگذشتی و اونک اوز عموسی - اجی عبدالقادرک حیلہ کارانی و
عدوتیله مقتول اولدیغی باندی یازدیغی مخمسدر که عینیله بوراده درج اولنور.

گل گوگل بر عبرت آل بوگردش دورانه باخ؛
جام حیرتدن دمی مخمور اولوب مستانه باخ؛
دوت تفکر دامنین بر دم دل حیرانه باخ؛
کیمسه، قیلماز وفا بو دهری پایانه باخ؛
اولما معمورینه راغب آخری ویرانه باخ؛

بیوفادر ملک دنیا مالنه آلدانمه چوخ؛
عز و جاه دولت و اقبالنه آلدانمه چوخ؛
دوتمه امید عقل و فهم احوالنه آلدانمه چوخ؛
فوم، قرا داش و رفیق اقوالنه آلدانمه چوخ؛
هر بری بر رمن ایله سندن اولو بیگانه خ؛

شرحی بی ممکن گلوب گیتش جهان چوخ همام*
هر بری عصرنده بر صاحب هنر، عالم مقام
شاه اوله ایسترکدا، دیوانه یا اهل نظام
یتیمه مش مقصودنه عالمده هیچ ارباب نام
جمله سین مقتول ایدوب بویی سر و سامانه باخ!

دیکله ای طغیان محنت بر حکایت سویله یوم
دیدلر کریان ایدن شرح ملالت سویله یوم
درد بی درمان، دغ بی نهایت سویله یوم
بو سوزه نسبت سکا گل بر حکایت سویله یوم
لطف ایدوب قیل بر نظر بو مختصر دستانه باخ!

نولدی گور اول سرور دوران امیر محترم،
منبع جود و سخاوت معدن لطف و کرم؟
مرد میدان اهل عرفان، صاحب تیغ و قام!
عرصة رفعتده کویا کم تیکلیمش بر علم!
حاکم شیروان - شکلی یعنی حسین خنه باخ!

شیردل بر مرد ایدی کم شوکت و شانی عظیم،
صف شکن، اعدافکن، شمشیرزن بی خوف و بیم!
سرور صاحب حشم اتباعی چوخ، ملکی قدیم،
خوش نما، خندان لقا، شیرین سخن، طبعی حلیم!
نیاندی گل گور مقدر حکمت یزدانه باخ!

حق پرست، اهل توکل، پاک-ل، صاف جکر،
باکی یوخ هیچ کیسه دن، جاه و جلالی بی کدر!
ییلیمش رشک و حسد انسانی ایلر دریدر!
باغلامش آنکله کین اعلا و ادنا سربسر!
سالدیلار هر رنگ دعوالر دوتوب بهتانه باخ؛

(* همت اهلی اولان بیوک پادشاهلر و سرکردهلر .

حاجی عبدالقادر حاجی محمد کینه دار
سالدیلار یوز دورلو دعوا اولدیلار اوندان فرار،
ایتدیلر اولدمده دار دوققازی سنکر استوار،
تاپدی دشمن هر طرف یوز اولدی غوغا آشکار
بولدیلار فرصت تمامی گیردیلر میدانه باخ!

کندخدار گوندروب اوغلیله چوخ آند ایلدی.
ایتمه دی بر سود هر چند عهد و پیوند ایلدی،
حاجی عبدالقادر اولدم گورنیجه قند ایلدی.
دوتدی اونلاری تماماً بر به بر بند ایلدی،
ویردی ابراهیم خانه هم سالدیلار زندانه باخ!

گور نه لر گلدی اودم حاجی محمد باشنه؟
دوتدوروب هم آنی دخی قویدی قلعه داشنه،
قالدی بر ایل ویردی جان آخراجل پرخاشنه،
یله در هر کیم اولورسه خاین اوز بولداشنه!
گیتدی هر نه وار ایسه مردملگی مجانه باخ!

اول قراباغ حاکمی دولتاو ابراهیم خان
اول آخر آتگیله تابمان ایدی بمان
گوردی فرصت گلدی فوت ایتمک دگل عقله نشان
اولدی عبدالقادر ایله متفق هم اولزمان
یغدیلار بی حد لشکر جار ایدوب هر یانه باخ!

قیلیدی بو سر رشته ده هر حال اول سعی و امک
ایتمه دی تقصیر، هر دم ویردی سیم وزر دیمک
گلدیلر «جار» و «تله» بگلر تمامی بی نمک
کیچدی چوق دعوا دو گوشلر، طول اولور شرح ایلمک
اولدی اول حاجی خان تک نوجوان فرزانه باخ!

چکدی همه خان و احمد خان جونکای چری
هر بیری داغستان ایچره کل لشکر سروری
یله سنجه نجه باشچی. جمله سی میدان اری
بر طرفدن گوندروب توپخانه ویردی لشکری
آرخه دوردی اونلاره والی گرجستانه باخ!

ایلدی هر بر قوشون گلدیگجه بر دورلو سواش
هر طرفدن قویدیلار جان آماغه میدان باش
کیچدی مدت دوشدی خلقه ایله بر قحظ معاش
اولوبوب بر ییله ذات مطلقا عالمده فاش
گامیوب ییله مصیبت رومه ایرانه باخ!

آرتدی غوغا یوز ویروب هر لحظه بر جنک وجدال
ایله کم گلمز حساب اولدی مقتول و قتال
گوردی کم اول مرد میدان بلا اول پر مال
گون بگون اتمگده در ایام اونی آشفته حال
دمبدم سلماقده در دوران اونی نقصانه باخ!

فتحعلی خان یاتنه عزم ایلیوب هجرت قیلوب
نه ایلدی اول مرد گور. اعدا ایکن حرمت قیلوب
چکدی لشکر ییله سنجه نجه یول غیرت قیلوب
ایلدی مایوس آنی هم اقبال بی نصرت قیلوب
نه ایله سون انسان اگر یار اولماسه سبخانه باخ!

گاه آقاسی خان شیروان حاکمیه بر زمان
باش قویوب اعدایه قارشو آندیلار میدانه جان
ایله بر جنک ایتدیلر کم سویرینه آخدی قان
حاصلی اول درد منده ویرمه دی نصرت عنان
آتش میدانلاره ایتدی اوزین پروانه باخ!

دوندی چون اقبال دولت گلمه دی پروا آکا
اولمادی هر یانه یوز دوتدیه ماوا آکا
هرنه وار یارو مصاحب اولدیلار اعدا آکا
هر طرفدن ویردیلر قتل ایتمگه فتوا آکا
جمله خونخوار نمکسز او شکی شیروانه باخ!

گور نجه دوندی تماشا قیل اونک اقرانه
آشکارا و نه ن قصد ایتدیلر تا جاتنه
دویدی حالی هر طرفدن یغدی لشکر یاتنه
اولمادی چون چاره یوخ حقدن ایشک امکاته
هرنه تدبیر ایله سعی ایتدیه اول مردانه باخ!

جمع اولوب قتلینه آنک بر نجه اشرارلر
ییلمه یین نان و نمک بی حرمت و بی عارلر
اولمکه اولدرمکه برک ایتدیلر اقرارلر
جمله اوز اقوام و اقرانی تمام خونخوارلر
قوم قرداشی اینان گل دوسته باخ یارانه باخ!

برگون اورته وقتی حلی بولدیلر فرصت مگر
قالامش کیتمش درنده هیچ درباندن بشر
دولدیلاز - اول خواب غفلنده یاتارکن بی خبر
ییلدر تقدیر - اذا جاء القضاء اعمی البصر
اوزگه فکره دوشمه چوخ حقدن کلن فرمانه باخ

چخدی تا اولجاق خبر اعدایه قارشو بی درنک
بر زمان ناچار تنها ایلدی شیرانه جنک
نیلسون یوخ دست بخت اقبال نصرت پای لنگ
هر طرفدن اوسته یاغیدریلاز تیغ و تفنگ
عاقبت مجروح اولوب غرق اولدی الوان قانه باخ!

ایتدیلر صالح اوزره اولدم بر نچه قول و قرار
اولدی راضی ییلدی بالان اولدیغین بی اختیار
ساخلا یوب بر هفته آخر قتل ایدوب مجروح زار
کل وارین ایتدیلر تاراج و یغما تار و مار،
اهلی بیتی جمله دوشدی نوحه و نالانه باخ!

ال قویوب جمله فساده تیکدیلر شیطان ایوبین
ایتدیلر گویا خرابه دین ایوبین ایمان ایوبین
آچدیلاز باب فساد باغلا دیلاز احسان ایوبین
قردی اوز اولادنی یخدی اونک سبیل ایوبین
حاجی قادر تک جهانک فته سی شیطان باخ!

گل یتیر ای ظالمه راغب سنکدل، سخت جگر،
بونجه خونریز اولمه، ایله ظالم ناحقندن حذر
یدیکه گلمز مگر روز جزا ای بی خبر!
نولدی حقندن بر زمان شرم ایله چرخ شام و سحر
گوش ایدوب مظلوملردن اول گلن افغانه باخ!

آه کم تا علم اولمش مهرو ماهک منزلی
ایلمش روشن دلی آه سیاهک منزلی
که دوشر نسبت گدایه پادشاهک منزلی
گاه شیر نر یرین ایار روباهک منزلی
دور برعکسه نظر قیل چرخ کج رفتاره باخ!

کیمسه قالماز - نیکو بد آنجق قالور عالمده آد
نامراد ایلر جهان هر کیم که ایستر بر مراد
بو مصیبت نامه تاریخین ییل ای فرخ نهاد!
ایکی یدی - ایکی قرخ اولمشدی مین - یوزدن زیاد
اولسی مرحوم و شهید اول گوهر بکتابه باخ!

یله در دوران ایشی هرگونه بر آل ایلمش!
عاقلی نادان ایله پرمردده احوال ایلمش!
یوز و یروب نامرده هر دم مردی پامال ایلمش!
ای ودادی گل که بو حیرت منی لال ایلمش
گور نهلر قیلدی فلک «مشتاقی» تک انسانه باخ!..

معلوم اوله که حسین خان ابن حسن آقا «مشتاقی» تخلص مشهور شکی
حاکمی حاجی چلبی نک نومسیدر. حاجی چلبی نک وفاتندن سوگرا اونک اوغلی
آقا کشی بک آتاسینک یرنده حاکم اولوب اما اونک حکومت زمانی چوخ
چکمبودر. اول اتاده غازی غموق خانی محمد خان ابن سورخای خان که
چار و ظلمکار بر حاکم ایلمش گوجلور لنگی قوشونیه شکی نک اوسته گلوبدر
و آقا کشی بکی مصلحت پانه سیله یاته چاغروب قتله یتوروبدر و اوزی شکی
شهرنده (نخوده) ساکن اولوب خنلق ایدوبدر. ولکن اونک خانلقی چوخ
مدت چکمبودر. شکی اهالیسی اونک جور و ظلمندن رنجیده اولوب و
آخرده حسین خان ابن حسن آقا دربنده قاچوب قتلخی خاندن استعانت ایدوب
و قتلخی خان قبه دن قوشون جمع ایتدیروب حسین خان ایله شکی ناحیه سته
ارسال ایلوب و شکی اهالیسی بولارایله متفق اولوب محمد خانی تبعه لری ایله
شکیدن اخراج ایلوبدر.

محمد خان غازی غموقه قاچوبدر اوندن سوگرا حسین خان شکیده خانلق
ایدوبدر. اونک باشنه گلن قضاو قدری مرحوم ودادی یوخاریده یازیلان مخمسندده
بان ایشیدر. حیف که اونک اثرلریندن اله دوشمده دی. هر حالده حسین خان
«مشتاقی» اوز عصر نک اهل کمال و عرفاتندن خوش مقال و صاحب حال بر
وجود اولدیغی قفقاز تاریخنده ذکر اولنوبدر. ودادینک بو شعرلری اوکا
دلاک ایلور:

نولدی گور اول سرور دوران امیر محترم
منبع جود و سخاوت معدن لطف و کرم
مرد میدان اهل عرفان صاحب تیغ و قلم
عرصه رفعتده گویا کیم دیکلمش بر علم
حاکم شیروانه - شکی - یعنی حسین خانه باخ!... الخ

ودادینک موزون و پر مضمون کلاملریندن برسییده دنیانک هیچ کس ایله
پایدار و برقرار اولمادیقی باره سنده یازدیغی شعر مسدس در که شاعر اوزینه
خطاباً یازمشد.

دنیا و اونک مال و دولته پابند اولماقدن و قید کشلکدن آسوده و حر
اولماغی توصیه و تنبیه ایتمشد:

گل چکمه جهان قیدنی سن جان بیله قالماز!
قار آغلامه چوخ دیدۀ گریان بیله قالماز،
گل وقتی کیچر سیر گلستان بیله قالماز،
هر لحظه گوگل خرم و خندان بیله قالماز:

بر جام یتور ساقی بو دوران بیله قالماز!
تن برگون اولور خاکيله یکسان بیله قالماز!

ازبس بو جمالیله که جانان اوله فانی؛
بو شیوه ایله قد خرامان اوله فانی؛
بو گردن خوش زلف پریشان اوله فانی؛
بو احسن صورتده که انسان اوله فانی؛

بر جام یتور ساقی بو دوران بیله قالماز!
تن برگون اولور خاکيله یکسان بیله قالماز!

سلطان جهان اولسه گیدر جانه اینانمه!
برگون پوزولور شوکت دیوانه اینانمه!
چون باقی دگل ملک سلیماننه اینانمه!
گر عاقل ايسه ک گردش دورانه اینانمه!

بر جام یتور ساقی بو دوران بیله قالماز،
تن برگون اولور خاکيله یکسان بیله قالماز.

یوز موسم خوش خرم اولوب ایلمر آچیلسه
یوز لاله بتوب سوسن و سنبلر آچیلسه
یوز باغ جهان تازه له نوب گلر آچیلسه
کوکلم که آچیلماز نچه مشکلر آچیلسه
بر جام یتور ساقی بو دوران بیله قالماز!
تن برگون اولور خاکيله یکسان بیله قالماز!

آه آلدی منی درد فراق، غم حسرت!
سرمست خراب ایتدی نه باده حیرت
بر مهر وفا ایتمه لی یوخ کیم اوله رغبت
قوت ایلمه گل وارایکن الده دم فرصت
بر جام یتور ساقی بو دوران بیله قالماز!
تن برگون اولور خاکيله یکسان بیله قالماز.

فکر ایتسه ک اگر دهرک ایشی بحر بلاد،
بر در گرانمایه سی بیٹ جانه بهادر.
هر نقشی بر آینه اثبات خدادار
مقصود دوعالم نه تحصیل رضادر!
بر جام یتور ساقی بو دوران بیله قالماز
تن برگون اولور خاکيله یکسان بیله قالماز!

ای خسته، ودادی بو جهان بر قوری سسدر،
بر دمه کیچر ایله که فریاد جرسدر.
بو بزم فاده بونه هنگام هوسدر!
گل دورمه که عمرک کیچور انجام نفسدر!
بر جام یتور ساقی بو دوران بیله قالماز!
تن برگون اولور خاکيله یکسان بیله قالماز!

نە قدر كە مالاپنامە واقف اهل ذوق و صفا ايمش و بش گونلك عمرى قدرىنى يىلوب ايسترمش كە اونى عيش عشرتدە كيچوردوب كوكلدە بر حسرت و آرزو قويماسون، بر اوقدر اونك دوستى ملاولى و دادى دنيانك ذوق و صفاسنه يىل باغلامبوب اونك بى وفا اولماسندن مايوس وشاكي ايمش، كوكل و ميللى آخرت دنيا سيله اولوب عبادتله عمرىنى كيچورمگى عيش زمانه، ترجيح قيلارمش. «هر نقشى بر آيينه اثبات خدا» اولان دنيان واز كيچوب، «تحصيل رضايه» كە مقصود دوعالمدر» مشغول اولارمش. (تعجب بورا سيدر) بو ايكي نفر هم عصر شاعرلرك اخلاق و عقايدلرندە، طبيعت و مزاجلرندە مشاهدە اولونان بوقدر تفاوت و ضديت اونلارك صداقت و دوستلقلرنه مانع اولماز ايمش.

هر ايكي شاعر ك رأى و اعتقادلىرى، بو دنيايه نه گوزيله باخماقلىرى و طبيعتلرندە اولان مغايرات اونلارك برى-برينه يازديقلارى كاغزلردن كورونور. واقف و و دادى بك ديگرينه ظرافت طريقتجه ابراد دوتوب مباحثه ايديرلر. چون و دادينك فكر و خيالى آخرت دنيا سيله در و هر لحظه اونى يادە سالوب گوزلريندن ياش تو كور، واقف، استهزا ايدوب يازير كە حالانە وار كە ساق و سلامت اوله-اوله آغليورسن. سنك آغلامالو گونيك قباقدە در. بو مكالمه نى شاعرلرك اوز سوزلىرى ايله بيان ايتسهك دهاده ياخشى اولار:

واقف: اى و دادى سنك بو بوچ دنيايه
نه دردك وار زار-زار آغلارسن؟
آغلامالو گونك آخرتدە در
هله ايندى سنده نه وار آغلارسن؟

و دادى: واقف! نه چوخ يان ياش آياغ آتارسن
بكا ديرسن نه بوقدر آغلارسن
سكده باشكده محبت بيتى
اگر اولسه ايلر اثر آغلارسن!

واقف: تا جسدك جدا اولمبوب جاندن
يىل اوزيگى آرتق سلطانندن، خانندن
هايله آيريلق نه در كە آنندن
بو قدر چكوبن آزار آغلارسن؟

و دادى: آغلاماق كە وار محبتدندر
شكسته خاطريك مرحمتدندر،
اصل بونلار جمله مروتدندر
اولسه يور ككده بدتر آغلارسن!

واقف: ساي غنيمت دير يلكك دمنى
كيچن همدملرك چكمه غمنى،
عقلك اولسون سيل گوزيك نمنى
دخى گيرى گلەز اونلار آغلارسن!

و دادى: اوخومادك «فليض حكاوا» آيشين
چكمه بوبسن يارو همدم فرقتين
ييلسهك اگر آغلاماقت لذتين
تا-گيدينجه نور بصر آغلارسن!

واقف: كيمدى ايمدى بودورده اول آدم
پريسي يانندن هيچ اولميه كم؟
قرالورسن بولوت كيمى دمام
آغ ياغيشتك ياشك ياغار آغلارسن!

و دادى: بيللم چوخ اوشاقسن يور كك توخدر
لهو ولعب ايله هوسك چوخدر
قوجهلق اثرى كوكلدە بوخدر
هله سوكر ا عقلك كسر آغلارسن!

واقف:

توی بایرامدر بودیانت عذابی
عقلی اولان اوکا گتورر تابی
سن تکی اوغلانه دگل حسابی
هرشیدن ایلیوب غبار آغلارسن!

ودادی:

اوغلان سن، اوشاقسن، جوان سن هله
یگیجه جسمگه دوشوب ولوله
تازده ده گنک آلوبسن اله
قایم دوت که ناگه دوشر آغلارسن!

واقف:

کندگی الکن آلدیبران فلک
اینکاره بوزوو سالدیران فلک
یار و بولداشگی اولدیرن فلک
مگر سنی بیله قویار آغلارسن!

ودادی:

نیارسن سویله مش بزوو اینگی
بزمه ایله مسن بیله هنگی؟
حضرت قلی بکک آغ دگنکی
آلوبسن ایگه مگر آغلارسن؟

واقف:

ییدماغ اولمقدن نه دوشر اله؟
شکر ایله اله گزگوله-گوله!
اوشاوها دگلسن تیزر هایلله
کوکلونک شیشه سینار آغلارسن!؟

ودادی:

اوزاندن ناخ، یاخشی فهم ات ساطره
بو ایشر باخماز هیچ کوکله خاطره،
ایستر یوز ایل بویولاردده قاطره
برگون یار جان وجگر آغلارسن!

واقف:

کیچن ایشدن مرد ایگیتلر بوزولماز
آتالار دیوبدر تو کیلن دولماز
قتق ایچون قیشده آغلامق اولماز
انشالله گلور بهار آغلارسن!

ودادی:

دولتکدن یتدوک نان ونمگه
دوشدیک ایندی جاد و قاتق بمکه
سوز چوخدر بری بوخدر دیمکه
اگر بیلسهک ای بی خبر آغلارسن!

واقف:

ایچ قاتقی بی دارینک جادینی
ایستمه دورانک دادلو زادینی
سکا اولور اوز هرمار آغلارسن!

ودادی:

ای بکا گویترن قاتقی - جادی
آنی یهن تاپار کل مرادی
دنیاک سکاده لذتی دادی
برگون اولور آخر زهر آغلارسن!

واقف:

نه قدر دیری سن اولی دگلسهک
قوجلوبن بابلار کیمی اگیاسهک
پادشاه سن اگر اوزبکی بیلسهک
نیچون اولوب جازدن بیزار آغلارسن!

ودادی:

ایله که تاخیلدی بورنیگا چشمک
قوجهلق ال ویروب دخی نه شیشمک؟
اوشاقلار ایچنه دوشر گولوشمک
سنکده آحیهک دوتار آغلارسن!

واقف: يالقوز جوخ قوجالان يياتى سيور
گاه اوگونهر تك تك اوزيندن دبر
سندە يتوبسن اوجده مگر
يینگه يياتى اوبار آغلارسن؟

ودادی: كل قراياغك آب حياتى
نرم نازيك يياتيدر يياتى
اوخونور مجلسده خوش كلماتى
اوخ كى باغريگى دله آغلارسن!

واقف: مخمس ديمكك سير كله نوبدر
يياتيده ذهنك زير كله نوبدر
قوجالويسن قلبك كوير كله نوبدر
ايشدن گوجدن اولوب بىكار آغلارسن!

ودادی: گل دانشمه مخمسدن غزلدن
شعر حقيقتدن مدح گوزلدن
سنگ كه حايگى بيللم ازلدن
يله ديوب جانار دلير آغلارسن!

واقف: يتمشده كه ييله نم . كله گو .
كسميه آراسين . باخميه سوزه
او زمانكه يشيك يتش بوزه
گور كه اونده نه بيشمار آغلارسن!

ودادی: سارى چوبان اوغلى گلسون يانگا
آخوند ديوب جانين قاتسون جانگا
اونك شوكتنه سنگ شاگا
اويخشي مخمس دوزر آغلارسن.

واقف: چوكر بر گون قباقكه عزرائيل
دبر: «اي كوربنده عفلتدهن آيل!»
گوررسن بر عجب شكل و شمائل
بور گكه قانلار دامار آغلارسن!

ودادی: عزرائيل ك چنكل چالار جانگا
چوريلوب باخارسن او هر يانگا
اولز مازده سنگ او افغانگا
نه بر گلن، نه قيز - تر آغلارسن!

واقف: آنك كه چنگلى اعصابه دوشر
چاخناشور جسدهك نرزه به دوشر
تمام سوموكلرك وای . ايه دوشر
دبرسك درنگى سيار آغلارسن!

ودادی: آخرت سورنگى سلمه بادىگا
مطلق درست دگل اعتقادىگا
محشر گونى كيمسه يميز دادىگا
فريادك فلكه چخار آغلارسن!

واقف: يانارسن تنگدن چخار توتونك
دوتوشور بوغازك كسيلور اونك
هله واردر بوندن بدتر پيس كونك
عقباه ايدنده سفر آغلارسن!

ودادی: مؤمن اولوب قلبك اولسه ابدى سليم
بيلوردك خدانك اولديمين كريم
سگا كرم ايلر عزيز و حكيم
نه چكرسن خوف و خطر، آغلارسن!

واتف: چون گیدرسن او قرانلق دار بره
قونشو اولماز چاغرانده سس وبره
بر کیمسه تابولماز قابوگدن گیره
گوررسن دورت طرف دوار آغلارسن!

ودادی: مؤمنم، ذکرمدر دایم الهی
اوزاقدر کوگلمدن کل مناهی!
غفو اولور مومنك جمله کنهی
سنگده کوکلگدن کیچر آغلارسن....

بو گفتگولاردن سوکرا دوستلارک آراسنده وقوعه کلن نازیک مکالمه کیچور
سنی و شیعه مسئله سینک اوسته. اونلاردن هر برسی ظریفانه دیگرینک اوسته
گولوب بعض ایراد دقتاری ایدوب نظمه چکورلر که اونلارک ذکرنی بوراده
لازم گوزمه دیک.

محترم اوخوخیلارمز یوخاریده درج اولان شعرلره دقت بتورسه لر - واقف ابه
ودادینک طبیعت و خاصیتلرنده اولان تفاوتی اوزلری تمیز ایدیه بیلرلر: واقف
ایچون دنیانک عذاییده توی بابرامدر. او جهته ودادی به ایراد دوتوب دئیور که
سنگ کبی اوغلانه یاراشماز هر شیدن اوتری کوکلگی غماو و خاطریکی
غبارلو ایدوب آغلیه سن. نجه که جسدک جانن جدا اولمیوبدر بو دنیانک
بش گونلک زنده کالقمی غنیمت بیل و اوزیگی خاندن و سلطانن آرتق و
مکرم دوت.

ودادی ایسه واقفه دیور که چوخ یان - باش آباغ آتمه. یعنی بیوده
سولمه: آغلاماق محبتدندر و شکسته خاطرلق مرحمتدندر. انسانده گرکدر
وفا، محبت و مروت اولسون، سنده که بوتلاردن بر اثر یوخدر، فلیضحکوا
آیه سبن اوخویوب آگلامیوسن و یار و همدم فرقتین چکمیوسن. اگر سن
آغلاماقک لذتین یاسه ایدک - نوربصر گیدنجه آغلاردک. واقفه بو سوزلر نایر
ایتمیوب ودادینک اوسته گولوب دئیور:

«الهیدماغ اولماقدن نه دوشر
شکر ایله اله، گر گوله - گوله!
اوشاق ها دگلسن تیز - تیز ها بیه
کوکلویک شیشه سی سینار آغلارسن!»

ودادینک غزللریندن مشهور آتیده ذکر اولونانلاردن:
هر سحر باد اسر عارض جانانه دگر
توخولور سروه گپی - گاه گلستانه دگر
شمع گر یانسه سواد شب ایچون حیف اولماز
شعله سی چونکه اونک عارض جانانه دگر.

اولماسه قابل اگر دهر جفا وبرمز اوکا
طعم بی لذت اولاندا نجه دندانده دگر
صحبت ناکس و نامرد همین صحبت ایمش
دوتکه بر مرد انگین دولت خاقانه دگر؛

منکه میدان بلا ایچره سرم توپ ایدرم
تا دوشر الدن اله آخری چوگنه دگر.
نه قدر اولسا قوجا گرچه ودادی خسته
گنه واقف کبی البته یوز اوغلانه دگر؛

بو غزلی ودادی خسته واقفیک اوکا یازدینی:

«کیم که سودای سر زلف پریشانه دوشر..»

غزله جواب بازمشدر. ودادینک پر مضمون غزللریندن بریسیده بودر:

کوگل صبرو قرار ایتمز گیدر یار اولمیان یرده
محبت پایدار اولماز وفادار اولمیان یرده
وفا قیل بر وفاداره اولاشمه هربی اقراره
متاعک آتمه بازاره خریدار اولمیان یرده؛

منیم همراز و هم دردییم دیوم هر بدنما گوردیم
هنر کسب ایلیمز مردم بلی عار اولمیان یرده!

خدا سن ساخلا گل فردی چتیندر یالقوزک دردی
پریشانلق تاپار مردی هوادار اولمیان یرده

دلا! لاف ایتمه مطلقدن دوشرسن ظلمه ناحقندن
نیچون مردم دونه حقندن بر آزار اولمیان یرده!

گل ای کوکلی اولان روشن، قبول ایت بوسوزی مندن
نجه مقدور اولورمسکن گله خار اولمیان یرده!

کوگل دنیده یار ایستر - اولوبدر بیقرار ایستر
ودادی خسته وار ایستر - چخان یار اولمیان یرده!

فی الحقیقه گوزل سوزلردر: وفادار اولمیان یرده محبت پایدار اولماز.
او گائنا هر نااهل و ناکسه بیل باغلامه، سوزینه باور و عهدینه اعتبار ایلمه:
دار گونده باخارسنکه سندن یوز چووریر، احتیاجی اولماقدن سنی تانیماز ییلیمز...
چون و دادی نك اشعارنك چوخنده آه و زار ایشدیلیر، آغلامقندن،
حزن و المدن بحث اولنور اوگا گوره بر غزانده گوزلریندن آخان قانلو
یاشی باره سنده بیله دیمشدر:

«قان توگر خسته و دادی که دیمشدر واضح.

کوکلمک دیدۀ گریان کبی فواره سی وار:

اگرچه بو بیت فضولینک کلامنه بر آزاجق بگزیده یور ولی فضولینک
سوزلری بوندن محسنا تودر:

«گل رخساریکه قارشو گوزیمدن قانلو آخرسو،

«عزیزم فصل گلدربو، آخار سولار بولانزمی؟

بو باره ده قرا باغک بش سنه بوندن مقدم جوانلق حالنده وفات اینش
بر شاعری - مشهدی ایوب «باکی» تخلص دهاده گوزل دیمشدر:

گلزار جسم ایچیره بتوبدر بلا گلی
گوزدن آخان گوکلده چکیلمش گلابدر:

بار موسمنی و نوروزک داخل اولماسنی شاعر بو گونه نظمه چکمشدر:

نوروز بهار اولدی - جهان تاره تر اولدی

رفع اولدی المیر!

داغلدی بو شادلق خبری دربدر اولدی

یاندی اوده غملر!

قرق یدی رقم سندی زمستان قلمندن

فرصت گله دوشدی

میدان طربده بونه طرفه هنر اولدی

صرف اولدی کرملر!

گوگدن یره یاغدی نه گوزل شبنم رحمت

بتدی گل و لاله!

خوش نغمه له نوب بلبل شیدا اوتر اولدی

آچیلدی ارملر!

یوز حمد و ثنا مایل سیرچمن اولدی

شاد اولدی کوکلر!

بر موسم گلدر بو که حقندن نظر اولدی

خوش گلدی بودملر!

ای خسته و دادی بوگون ایتمزمی سگارحم

سلطان زمانه؟

بو عید مبارکده که دنیا خبر اولدی

داغیلدی درملر!؟

ودادینک مربعاتی ده واقفک کی کبی خیالی آچیق و گوزل دیلده و لسانمزک
شیوه سنده یازیلیمشدر. اونلاردن بر نچه سی بوراده ذکر اولونور:

سیرکاشن ایتسهک ای گلعدارم

بلبل اوخور باغلار صدایه دوشر!

خطکده باش اگر سنبل، بنفشه

گل خاک پایکده فدایه دوشر!

خورشیدم، خاورم ھالام سنسن
شیرینم، شربتیم زلالم سنسن!
فکرم، ذکرم، سوزم، خیالم سنسن
کوڭگلم ھاچار سندن جدایه دوشر!

آرزوگی چکر صاحب دیلک
دولابر باشگا، دونر فلکار
مدحت اوخور عرش اوزنده ملک
هربری بیر طرفه ندایه دوشر!

خیالکدر خیالمک حیاتی
دهانک شکری لبک نباتی
جمالک صدقه سی حسنک زکاتی
منم تک بی نوا گدایه دوشر!

انتظارک من چکرم پیوسته (*)
کوڭگل پریشاندر خاطر شکسته!
ایستر وصالگی ودادی خسته
یوز خاکه فرش ایلمر دعایه دوشر!

آی آقالار، بر نگارک اودینه
دلی کوڭگل یانه-یانه دوشوبدر
منکه دوشوب بو اودلاره یانارام
نه سمندر، نه پروانه دوشوبدر!

آچیلوب خجنتک جمالک گلی
اوتر چوره سنده شیدا بلبلای
بو گلشنک یاسمنی، سنبلای
نه بر باغه، نه بوستانه دوشوبدر!

(*) باشقه بر نسخه ده اولکی بیت بویله یازیلوبدر:
«حسنک چکمکدن اومشام خسته حالی پریشانم دلی شکسته.»

کوڭگل دوست کوبنه ایتدیکجه گذر
قانلو غمزه سندن ایتزمی حذر؟
چیقدی گوزوم بر دم ایلدی نظر
گور نجه کسیلمز قانه دوشوبدر؟

قاش و گوزی دوروب قانین آماغه
زلف تو کولوب دین ایمانین آماغه،
ودادی خسته نک جانین آماغه
خط بر یانه-خل بر یانه دوشوبدر!

ای همدم منی قانه غرق ایلمر
گل تربتمه یارلنمش کوڭگلمی!
آبری دوشمش وطندن ایلندن
هم دردندن آرانمش کوڭگلمی!

کوڭگل ویردک هر ییو وفا یادلاره
حیف اولدی که عمر گیتدی بادلاره
فلک سالدی دورلو-دورلو اودلار.
شان-شان اولمش یارلنمش کوڭگلمی!

قانلو یاشیم گوندن - گونه بول لاندی
آخدی - آخدی سینم اوسته گول لاندی
گینه غم سمندی میندی بول لاندی
هیچ پلمزم یارلنمش کوڭگلمی!

گوزوم یاشی گوندن گونه فرق ایلمر
عیب ایلهمک منی قانه غرق ایلمر
روشن ایتمز یوز مین گوش برق ایلمر
بو محنتده قارلنمش کوڭگلمی!

ودادیم خسته گوزوم مردمی
 ابورمش قوشونمی، اوردومی
 چوخ طبییه شرح ایلدیم دردیمی
 هیچ گورمه دیم چاره نمش کوکلمی!

ودادی خسته نك بو مربعاتده کی وزن و قفیه لرده بر آزاجق رکاکن
 گورونیر ایسه ده اونده گوزهل و شیرین سوزلر ده خی چوخدر. شاعر اوز
 همدنه رجوع ایدوب دیور که وطنندن و ایلندن آیری دوشمش کوکلمی
 رحم ایت - تریتمه: او یاره لودر. هر بی وفا یادلاره کوکل باغلابوب غریز
 عمریمزی باد فنایه ویردیک و باشمزه درلو-درلو بلالر گلدی، فلک بزی
 اودلاره سالدی و کوکلمیزی شان - شان یعنی پارچه - پارچه ایلدی.
 بویله مصیبتله دوچار اولدقجه شاعرک قانلو باشی بوللانور و سینه سی اوستده
 گول عمله گلیر. و کوکلی غم سمندینه مینوب اوزاق دیارلره یوللانور.
 «یوللانندی»، «گولله ندی» «یوللانندی» سوزلری ترک دیلنک شیوه سینه مخصوص
 الفاظلردر که باشقه لسانه اوجاز و سغیشماز.

کوک یوزینده قطار ایله اوچان دورنالارا خطاباً یازمشدر:

قطار - قطار ایله اولوب قالخوب هوایه
 نه چخوسنر آمانه دورنالار؟
 غریب - غریب غمگین - غمگین اوترسز
 بوز دوتوبسز نه مکانه دورنالار؟!

تسبیح کبی قطار گز دوزرسز
 هواله نوب عرش یوزنده سوزرسز
 گاه اولور که دانه خوره گزرسز
 سز دوشرسز بریشانه دورنالار؟

عرض ایلوم بو سوزمک ساغیدر
 یوللار گز حرامیدر باغیدر،
 شاهین شونقار سورمه گزی داغیدر
 بویانرسز قزل قانه دورنالار

ازل باشند صره بغداد ایلگیز
 بگلر ایچون ارمغاندر تیلیکز
 اوخودقجه شیرین - شیرین دیایگز
 باغیرم اولور شانه - شانه دورنالار!

بر باش چکک دردمندک حاله
 عرضه یازسون قلم آلسون آینه
 ودادی خسته دن بغداد آینه
 سز یورک بر نشانه دورنالار!

بوراده واقفک و قاسمک ذاکرک دورنالار باره سنده ودادی به نظیره اولاراق
 یازدی قافیه لری مربع قیلماعی مناسب گوردیک.

کلام واقف:

بر زمان هواده قتاد ساخلا یوک
 سوزوم واردر منم سزه دورنالار!
 قطارلاشوب نه دیاردن گلورسز
 بر خبر ویرسه گز بزه دورنالار؟!

سزه مشتاق اولوب بغداد ایلمری
 گوزلیه - گوزلیه قالوب یوللاری
 آسته (*) قند چالوک غافل تیللری
 حیفدر سالورسز دوزه دورنالار!

خیلی وقندر یارک فراقکده ام
 پروانه تک حسنک چراغنده ام
 بر آلا گوزلونک سراغنده ام
 گورونورمی گوروک گوزه دورنالار؟

(*) آسته - آسته دیمکدر.

من سيومشم آلا گوزك سىرمه سىن
بد نظرى كىسوب ضيا وىرمه سىن
ساغىن گزك لاجىن گوزى گورمه سىن
قورخورام صفىز بوزه دورنالار!

نازىن - نازىن ايدىرسىز آواز
روح تازىله تور اولور سرافراز
واقىكده گوزگى چوخ ايدىر پرواز
هردم سزك ايله گزى دورنالار!

كلام ذاكر:

بر ساعت هواده قناد ساخلا بولك
رحم ايدىك ديدمده ياشه دورنالار!
قطارلاشوب هانسى بردن گلورسىز
قافلداسه - قافلداسه دورنالار!

بو ولاده هر گون تو گولور قانلار
يواش - يواش كىچوك سىگىز آنگلار
لاجىن ياتاقيدىر بزم مكانلار
قورخورام سربى كزى چاشه دورنالار!

ديار غرىتده مئدى وارم
گىجه گوندوز وطن دىوب آغلارام
مندى سزك كىمى غرىب زارم
ايله بولك مئدى حاشه دورنالار!

من سيومشم اونى چمن دوزىنى
نصيب اوله برده گورم يوزىنى
بوخسه دانشورسىز وطن سوزىنى
ويروبىگىز نه باش باشه دورنالار!

ذاكرم اود دوتوب آلىدى جىكر
وار ايسه جانندان سزده بر خبر
تغافل ايتمه بولك آلهى سىور
دوئمه سىن باغرىگىز داشه دورنالار!

بو مريعاتى هانسى بريسنى غىرىلارينه ترجيح ايتمك مشكل بر امردى
چونكه هر بر شاعركى كلامىك اوزينه مخصوص اسلوب و شيوه سى واردر.
هر بر شاعر اوز قلمىك و طبعىك اقتضاسىجه گوزك بوزنده قطار ايله
اچان دورنالارده يوز دوتوب اوز حال دىبانى اونلارده عرض قىلور. و دادى
خسته اوز حزن و المئدى و شكسته خاطرقتدن دم اوروب ايله ظن ايليوركه
دورنالارده خى هميشه غم و المى مبتلا ايلوب اوخودوقلارى نغمه لى قرح
و شادلىق اوچىدىن اولمىوب غم و غصه دن نشئت ايدىن آه و ناله لىردى، اولسبىه
شاعر اونلارده خطاباً دئيور:

«غرىب - غرىب غمكىن - غمكىن اوتورسىز
يوز دوتوبسىز نه مكانه دورنالار؟»

اونلارنى شيرىن دىلى و دادىنىك اورگىنى بارچه - بارچه ايليور:
«اوخودىقجه شيرىن - شيرىن دىلىكىز
باغرىم ايدىر شاهه - شاهه دورنالار!»

واقى دىكى همچىن اوز قلمىنده اولان حسيات دن سوز آچوب دورنالاردىن
نما ايليوركه انتظارىنى چكىدىكى و سراغىده اولدىقى آلا گوزلى همدمدىن
گورسونلر اوڭا بر خبر و اثر گتوره بىلرلىمى. اونلارده بيله دئيور:

خىلى وقتدىر يارىك فراقىنده ام
پروانه تىك حسنى چراغىندام
يىر آلا گوزلونىك سراغىندام
گورونورمى گوزك گوزده دورنالار؟»

دورنالارنى اوخوماقنى واقفه حزن گتورمىور و گوزگىنى پرىشان قىلمىور.
اونلارنى آوازى شاعركى روخنى تازىلدىرير و اونى دورده قالدماق، عرش
بوزنده اونلار ايله سىر و سياحت ايتمكه تحريك قىلور.

«نازنین - نازنین ایدەرسز آواز
روح تازەلەنور اولور سر آفرار
واقفکده گوڭلی چوخ ایدەر پرواز
هردم سزک ایلە گزە دورنالار!»

قاسم بک ذاکرە گلدکده اوده ملا پناه کیمی دورەلردن خواهش ایلورکه
اوندن احتیاط ایتەسونلر و اونی اوزارینه هم سر . یولداش و رفیق حساب
ایتسونلر: چونکه اوده اونلار کیمی غریبدر:

«دیار غربتده مدتدی وارم
گیجه - گوندوز وطن دیوب آغلارم
مندە سزک کیمی غریب زارم
ایلمە یوک مندن حاشا دورنالار!»

چوخ احتمال وارکه بو شعراری ذاکر بادکوبەده محبوس وار ساکن
اولانده یازوبدر، بونکله ییلە هر اوچ شاعرک دورنالارە یازیقی و رحمی
گلوب دوستلق و مهربانلق یوزیلە اونلرە تاپشوریلارکه بویرلر خطالی برلدر،
بوراده دورماسونلار و سسلرین چپخارتما یوب آهسته کيچوب گیتسونلر والاشهین
ولاجین دیوبوق دوشوب اونلارک سربەسنی داغیدار و قزل قانە بویبار،
ودادی دیور:

«شاهین شونقار سربە گزی داغیدار
بویانارسز قزل قانە دورنالار!»

واقف دیور:

«ساغین گزک لاجین گوزی گورمە سین
قورخورام صفیگنر یوزا دورنالار!»

ذاکر دیور:

«لاچین یاتاقدیر بزم مکالار
قورخورام سربە گز چاشە دورنالار!»

محصل الکلام هر بر شاعرک کلاننده باشقە بیر ملاححت و لطافت وارکه
اهل دل و ارباب ذوق و کمال اونلاری اوخودقدە درک ایلور و هرا

شیکە قلیله حس اولتور، بعض وقت یازماق و سویلمک ایلە افادە اولونماز،
تقریر و بیانە گلمز!»

بو حالده ملاوی و دادینک و واقفک و فافتدن یوز ایلدن زیاده وقت
کيچوبدر، هرا یکسی بزم محترم ملی شاعرمز و ادبیاتمزک بانی سیدر.
اشعار و کلاملری موزون، طبعلری روان، دیللی آچیق و ساده.
هرگاه واقف و ودادی کبی مشهور شاعرلر اوزگه ملتک آراسنده
ظهور ایتیش اولسه ایدیلر بی شبهه ایلدی به کبی اونلارک آثار و اشعار
دفعات ایلە چاپدن چیخوب اثنای ملت ایلچنده یاییلمشدی. اونلارک قبرلری
اوستده نشانگاه قویولمشدی و وفاتلرینک اللی و یوز سنهک بوییلیسی، بوم
عالیسی آرتق جلال و طنطنه ایلە یاد اولونمشدی.

اما بزم ترکلرده بو حسیات و قدرشناسلق یوخدر. شان و شرافتمزه،
وطن و ملتمزک سرافرازلقنه سبب اولان، دیلیمز، و ادبیاتمزە رونق ویرن
غزیر و محترم وجودلرک قدر و منزلتی، بیلمیریک و اونلارک آثار گزیدهلری ایلە
افتخار ایتیمیریک. ازیسکه عوامق و عواملقمزدن ملیت حسی بزلرده آییلیموبدر.
وطنمزک، دیلمزک و ادبیاتمزک قدرینی بیلمیریک.

کلام فتحعلی خان ابن حسینعلی خان «مشری» تخلص.

اولدی گوزل عمر صرف حیفکه نادانلقه!

هر نه قالوب صرف اولور ایندی پشینانلقه!

زلف سیه ذوقه اویمه خطادر کوکل!

فرغ ایکن سن سنی سالمه بریشانلقه!

فیض ازل کافل تربیت حال اوله

مور محقر اورار لاف سلیمانلقه!

مانع عرض غم حیرت دیدار اولور

بن نه دیوم بیلیمز آه بو حیرانلقه!

نفته باد صبا روحه طراوت ویریر،

چون گذر ایتمش سحر سنبل ریحانلقه!

«مشری» در نظم کیمسه دگل حالیا،

درج دهن آچه سن کیم گهر افشانلقه!

فتحعلی خان «مشری» تخلص.

قبه و سالیان حاکمی فتحعلی خان ابن حسین علی خان ملا پناه واقفک
و حسین خان «مشتاقی» نک معاصری اولوب، اونک عالم، شاعر و صاحب تدبیر
بر وجود اولدیغی تاریخده یازیلوبدر.

فتحعلی خان هجرتک (۱۱۵۷) نجی سنه سنده که تاریخ مسیحیه نک (۱۷۴۴)
ایلنه مطابقدر آتاسی حسین علی خانک وفاتندن صکره قبه و سالیانده خان
خان اولوب اوز توابع و رعایاسنی گوزل و جویله اداره ایدرمش عرفا و
شعرا سلکله حمایت گوستروب اوزیده شعر دیرمش.

(۱۱۷۲) نجی تاریخده دربند جماعتی نادر شاهک قتلندن سوگرا اوزلری
انتخاب و تعیین ایندیگری محمد حسین خاندن ناراضی اولوب اونی عزل ایندیر
و دربند خانلغنی فتحعلی خانه تسلیم ایلدیلر. فتحعلی خان دوربن، عاقبت ایندی
و زیاده جرئتلو بر وجود اوایدنندن قبه، سالیان و دربند حاکمقنی آرتق
مهارتله اداره ایدرمش.

هجرتک (۱۱۸۱) نجی سنه سنده شکیلی حسین خان «مشتاقی» ایله دوستلق
علاقه سی قویوب اونکله متفق قوشون گوتوروب شیروان اوسته حرکت ایلوبلر
بونیتله که اونی ضبط ایدوب آرا لرینده تقسیم قیلسونار ولی بر وقتدن سوکره
بونلارک مایینده برودت و عداوت وقوعه گلوبدر ازبسکه فتحعلی خان حسن
خان مشتاقی نک ده حصه سنی غصب ایتمشدی، فتحعلی خان «مشری» نک اشعارندن
بر شئی ناپا بیلیمه دیک خاتمنده یازیلان شعر اونک اوز کلامیدر:

«وشته بر صفحات فلک بخط جلی

بدهر شقه گشا شد لوای فتحعلی!»

عمرینک آخزینده یازدیغی منظومات که بوراده درج اولور مرزا حسن
القداری افندینک «آثار داغستان» آدلو کتابندن کوتورولوبدر.

ابوالفتح خان شاهك حضورينده و ايران شعرا و ادباسی دايره سنده دهاده
آرق كسب كمال ايدوب فنون شعرده ماهر اولدى. ابوالفتح خانك خاطرينى
شاهزاده عباس ميرزا نايب السلطنه دخى چوخ عزيز دوتارمش و اوزيله چوخ
سفرلده اوننده آبارارمش.

وفات ايدوبدر ايرانده هجرتك (1255) نجى تاريخنده .
آينده درج اولنان بر ترك و بر فارس غزللرى اول مرحومك كلاملرندندر:

غزل تركى .

اوگون كم حسرت ايله اول بت زيادن آيرلدم
قلوب بر صورت بى حس كيبى معادن آيرلدم
چكوب ال خلقدن مجنون صفت صحرايه يوز قويدم
كسيامش صبر و تاهم و صلت ليلادن آيرلدم
بكا شمشاد سروى باغبان عرض ايمه كم هرگز
بوخومدر ميل گاشن قامت طوبادن آيرلدم
نولور شامو سحر نيك سيزلدار سينه زارم
مريض بستر هجرم - دم عيسى دن آيرلدم
فراقك شدتدن لال اولور بو طرطى طبعم
مزاقم تلخدر كم اعل شكرخادن آيرلدم

غزل فارسى .

شبى بخواب كه عكس جمال روى تو ديدم
زكائنات تعلق بهر كه بود بريدم
قسم بروى تو كردم كه جز تو يار نجويم
حوريان بهشتى اگر دهند نويدم
هنوز از مې وصلت پياله نكشیده
زدست ساقى هجران چه زهرها كه چشيدم

ابوالفتح خان - « طوطى » تخلص

ابوالفتح خان قراباغ واليسى ابراهيم خانك اوغلانلرندن رشيد ، فصيح و
اهل كمال بر ذات ايمش ، طبع شعريه سى دخى وارايمش . نجه كه ملاپناه
واقفك ترجمه حالى بابتده ذكر اولونمشدى . ابراهيم خان مرحوم جنرال زويوف
گرجستان واليسى ايراكلى خانك استمدادينه گلوب شماخى حواليسنده اوردوسيله
اكنديكى وقت ، اوغلى ابوالفتح خانى اونك حضورينه صلح و اظهار اطاعت
ايچون گوندرمشدى .

اما سوگردهن ايله كه آقا محمد شاه شوشى شهرنده قتله يتوشدى و ايرانده
امور سلطنت فتح على شاهك البته كيچدى ، ابراهيم خانك ميللى بر نوعى
شاه مذكورك طرفه علاقه باغلادى : آقا محمد شاهك نعننى فتحعلى شاهك
طلب ايمسنه گوره اعزاز و احتراميله طهرانده روانه ايلوب بر پاره خوش
آينده يغالملر دخى القا ايتدى .

فتحعلى شاه ابراهيم خانك بوگونه رفتارندن زياده خوشحال اولدى و اوگا
خلعت و شمشير گوندروب بر چوخ وعدهلر ويردى و هرايكى طرفه
خاطر جمعلك حاصل اولماق ايچون قرابت و قوملق تمناسنى اظهار قيلدى . ابراهيم
خان اوز كريمه سى آقا بكيم آقانى شاهه عقد تگاح ايدوب اونكله يله اوغلى
ابوالفتح خانى ده كه او وقتى آقا ايدى شاهك حضورينه يوللادى . شاه ، آقا بكيم
آقانك كمالنى و حسن جمالتى گوروب اونى جميع اهل حرم ايچون يوك
و بانوى حرم تعيين ايلدى .

يملك گر كدر كه آقا بكيم آقانك ده گوزل طبعى وارايمش و بر چوخ
اشعار لطيفه و ادبيات ظريفه انشاد قيلمشدر ، ولى اونلار دن اله دوشه نى اولمادى .
فتحعلى شاه ابوالفتح آقايه ده خالق ويروب اوزينه پرورى ايلدى و هم
اميرالامرا لقبيله ملقب قلوب اوز مجلس خضنه داخل و صاحب عزت و حرمت ايلدى .

امید زنده گم بود آب تیغ تو خوردم
 هوای وصل توام بود فرقت تو گزیدم
 رقیب ازمنش آزرده است و من زرقیش
 دریغ کو بمرادش رسید و من نرسیدم
 بجرم آنکه مرا دل بغیر دوست نه بستم
 کشند یکی را ندیدم و نشنیدم

حقوق عشق نگر پای مردیش زانکو
 ز جور هرچه مرا سرشکست بانکشیدم
 بسی ز وصف لب گفته اند لیک کسیرا
 درین رموز چو طوطی حریف حرف ندیدم.

قوسی

آذربایجان شعرا سندن «قوسی» تخلص ظریف و خوش طبع بر شاعرک
 یازم، دیوان اشعار و غزلیاتی المزه دوشمشدی. بو دیواندن حکیم «قوسی»
 کیم و هانسی یرک آدمی اولدیغی آگلا شیلما دی، ولی شیوه لساندن و
 اسلوب کلامندن بزم زاقاقازیه توپراقک رایجی سی گلور، حس اولتور.
 یاه که اکر بعض غزلرینک آخرنجی فردنده «قوسی» عوضه «قدسی»
 ویا «ذاکر» ویا «سید» یازیلسه یی اونلار قدسینک یا ذاکرک ویا سیدک
 کلامی اولدیغنه کیسه شبهه ایتمزدی.

بونیگله ییله نه شکی و شیروانده و نه باکو - سالیانده و نه کنجه
 و قراباغده و نه ماورای قافقاسک (زاقاقازیه نک) سایر متمدن مرکز لرنده
 (قوسی) تخلصی شاعرک اسم و نشانه سی گوشمزه ایریشمیوبدر. اونک
 مارونده سالخورده ادیب لرمزه رجوع ایتدکسه ده هیچ کسدن جواب کافی
 آلمادوق.

شمس الدین سامی بکک قاموس الاعلامنه رجوع ایتدیک اونده دخی «قوسی»
 تخلصی ترک شاعرندن بر اثر بولما دق. اونده ایکی نفر «قوسی» تخلصیه
 ذکر اولونمش شخصه راست گلدیک، اونلاردن بریسی مشاهیر خطاطیندن
 نهدادلی قوسیدر که (999) تاریخده وفات ایتمشدر، دیگر ی ایسه ایران
 شعرا سندن اولوب یازدیقلاری تمام فارسی دیلنده اولدیغی کوسنر ریامشدی.

«جایی که تو بی نیست کسیرا آنجا
 از من که تواند که رساند خبر آنجا؟»

قوسی نک اسلوب کلامی روم شاعرلرینک اسلوب کلامنه بر آزا حق
 نگزمه بور ایسه ده اوکا روم شاعری دخی دیمک اولماز. ینه تخمینا دیمک
 اولور که «قوسی» آذربایجانک ایران دولته متعلق محفل لرنده خصوصاً تبریزده

ويا اوڭا قىرىب شەرلرڭ بىرىپىنىدە وجودە گەلىشىدۇر. اما اوقتىنى بىز
ولايتىدە كىچىكچورمىش.

بوڭا دىل اولارق بىر غزلڭ آخىرچى يىتىدە تېرىز شېرىنى كىمبە
تېبە قىلوب و اوڭا اقتدا ائىمەنىنى اوزىنە بورچ يىلمەيدىر. همان غزل بو
سباق باشلانور:

صبر ايله عاقىبت مى اولور قان دىدىكارى
صبح وصال اولور شېب هجران دىدىكارى!
عرش برىن غبادىن اونڭ توتبا قىلور
هرچند مەشت خاكدر اسان دىدىكارى!
لەلىكده جام يادە كىمى جمع در سنڭ
آب حیات و آتش سوزان دىدىكارى!
«قوسى» گر كدر كىمبە دىوب اقتدا قبلە
تېرىز قەلىنىنە «صفاهان» دىدىكارى!

و تە اوزگە بر غزلدە شاعر تېرىز شېرىنى حىسرتلە ياد ايدوب ديور:
گر ياندىرە اوز وارنى پىروانە روادىر
كىمدر كە قرانلق گىجە جانانە يىشمىز.
«تېرىز» آچار كوڭلى قوسى گر آچىلسە
هرچند كە فردوس «صفاهانە» يىشمىز!

يىقىنكە «صفاهان» تېرىزدە مەجلە آيدىر و شاعر همان مەجلەدندىر. چوخ
احتمال وار كە «قوسى» بو شەرلرى غرىتدە اولدىغى ائادە يازمىشدر.
دېواتىدە يازىلمىش بىر ترجىع بىندىن بىلە مەلوم اولور كە قوسى
اوغورلوخان زىاد اوغلىڭڭ عصرىدە اونڭ تحت حمایەسىندە مرفە حال
گذران ايدىرمىش، بونڭلە بىلە وطن مآلوفىنى اونوتىمىوب هر دم اونى ياد
ايدرمىش. اوغورلوخان ايسە گىچە خانلاردىن شاه و بىردى خانك قىرداشى و
مشهور جواد خانك عمو قوسى اولدىغى روىت اولتور كە هجرتك (90 - 1180)
ايللرندە سئانلق ايدىرمىش. بىلە اولان صورتدە «قوسى» ملاپنا واقفك معاصرى

اوپ اونڭلە بىر يردە بىز ترك آذربايجان شاعرلرىڭ باباسى منزلهسىندەدۇر.
مەكۇر ترجىع بىندە كە قوسىڭڭ طبعك زىادە سەلىس و موزون اولماقە
نەت و بىرىر، بورادە درج اولتور:

كلام قوسى:

گنور ساقى قدح كم نوبهار عيش و عشرتدر
بو گوندن بىلە جوش عشق و طغيان مەجىتدر
بوگون كم جام گلدن بانك نوشا - نوش اورار بابل
مى گلرنگدن هر كم كە غافل مست غفلتدر
و بىرىر باد بهار امواتە احبا صبحدم سن هم
اوباغ اول فرصتى فوت ائىمە كم فرصت غنىمىدۇر!
نوله گر جام مەيدان دوشرسە عالمە غوغا
كە بو خورشيد محشر اول قىام ائىتمىش قىامتدر
گنور صبا كە باقىدر صلاح و توبەڭ چاغى
بو بش گون كم قلم بوخدر بزه ايام مەلتدر
اوغورلوخان زىاد اوغى مصاحب روزگارندە
كە خاك رهگذارى سرمە چشم بصيرتدر!
بىحمدالله كە دود آهمز ابر بهار اولدى!
قرادن چىخدى داغ و باغ و صحرا لاله زار اولدى!
گنور ساقى شراپى وىر بگا امواتە احباتك
لب جان بخشىگى مندن دريغ ائىمە مسيحىڭ
نە خوش گلر دوشوبدر چشممە گلزاردن سنسز
عجايىب داغلار وار لالەدن سىنەمدە صحرائك
منى معذور دوت گر اولمىشم مست ائىترم سندن
وفا كم آبدى وار بوخدر اوزى عالمە غنقاتك

ويا اوڭا قىرىپ شىرلر ك بىرىپىندە وجودە گەلىدۇر . اما اوقاتىنى بىزم
ولايتىدە كىچىچورمىش .

بوڭا دىلىل اولارق بىر غزلنىڭ آخرىچى يىتتە تىرىز شىرىنى كىچىچە
تەشەپ قىلۇپ و اوڭا اقتدا ايتىمەنىنى اوزىتە بورچ بىلەمەيدۇر . همان غزل بو
سباق باشلانور :

صبر ايله عاقىت مى اولور قان دىدىكارى
صبح وصال اولور شىب ھىجران دىدىكلرى !

عرش بىرىن غبارىن اونىڭ نوتيا قىلور
ھىرچىدە مەشت خاكىدر انسان دىدىكارى !

لەلىگەدە جام بادە كىمى جمع دىر سىنىڭ
آب حىيات و آتش سوزان دىدىكارى !

«قوسى» گىر كىدر كىچە دىئوب اقتدا قىلە
تىرىز قەلسىنە «صفاهان» دىدىكلرى !

و بىنە اوزگە بىر غزلدە شاعر تىرىز شىرىنى ھىسرتلە ياد ايدۇپ دىور :

گىر ياندىرە اوز وارىنى پروانە روادىر
كىمدىر كە قرانلق گىچە جانانە يىشمىز ،

«تىرىز» آچار كوگلىمى قوسى گىر آچىلە
ھىرچىدە كە فردوس «صفاهانە» يىشمىز !

يەنىكە «صفاهان» تىرىزدە مەجلە آيدىر و شاعر همان مەجلەدندىر . چوخ
احتمال وار كە «قوسى» بو شىرلىرى غرىتتە اولدىغى ائادە يازمىدۇر .

دېواتىدە يازىلمىش بىر ترجىيە بىندىدن بىلە مەلۇم اولور كە قوسى
اوغورلو خان زىياد اوغلىنىڭ عصرىدە اونىڭ تەحت ھامايەسىدە مرفە ھال
گىذران ايدىرمىش ، بونىڭلە بىلە وطن مآلۇقىنى اونوتىپ ھىرەم اونى با :
ايدىرمىش . اوغورلو خان ايسە گىچە خانلاردىن شاھ وىردى خانىڭ قىرداشى و
مشھور جواد خانىڭ غمۇسى اولدىغى رىوايت اولتور كە ھىجرتىڭ (90 - 1180)
ايللارنىدە خانلق ايدىرمىش . بىلە اولان سورتىدە «قوسى» ملاپنا واقىق كى معاصرى

اولۇپ اونىڭلە بىر يىردە بىزم ترك آذربايجار شاعىرلىرىنىڭ باباسى مىزلەسنىدەدۇر .
مەككۇر ترجىيە بىندە كە قوسىنىڭ طەبىئىتىڭ زىيادە سەلىس و موزون اولماقتە
شەادت وىرىر ، بورادە درج اولتور :

كلام قوسى :

گىتور ساقى قدح كىم نوپىاز عىش و عشرىدۇر
بو گوندىن بىلە جوش عشق و طغيان مەچىدۇر
بوگون كىم جام گىلدن بانىڭ نوشا - نوش اورار بىلىل
مى گىلرىنىڭدىن ھىر كىم كە غافل مەست غىقاتىدۇر

وېرىر باد بىار امواتە احبا صبحىدىم سىن ھىم
اوباغ اول فرصتى فوت ايتىمە كىم فرصت غنىمىدۇر :

نولە گىر جام مىندان دوشىرسە عالمە غوغا
كە بو خورشىد مىحشر اول قىيام ايتىمىش قىامتۇر

گىتور سەپا كە باقىدۇر صلاح و توبەنىڭ چاغى
بو بىش گون كىم قەلم بوخىدۇر بىزە ايام مەلتۇر

اوغورلو خان زىياد اوغى مىصاحب روزگارنىدە
كە خاك رەھگىذارى سىرمە چىشم بصىرتۇر !

بەھمدالە كە دود آھمىز ابر بىار اولدى !
قرادن چىخىدى داغ و باغ و صحرا لالەزار اولدى !

گىتور ساقى شىرابى وىر بىگا امواتە احىياتىڭ
لب جان بەخشىگى مىندن درىغ ايتىمە مىسچىنىڭ
نە خوش گىللر دوشوبىدۇر چىشمە گىلزاردن سىنىز
عجايىب داغلار وار لالەدن سىنەمدە صحراتىڭ

مىنى مەنۇر دوت گىر اولمىشم مەست ايتىرم سىندن
وفا كىم آبدى وار بوخىدۇر اوزى عالمە غىقاتىڭ

نوله گر رشکدن بابل تو گوب گوز ياشى فان آغلار
که محو اولمش گلله شبنم بعينه چشم بيناتک

بنم تک نوله گر مستانه سويلر بابل و قمرى
که گل جام مى گلگون کيى در - سرو ميناتک

اوغورلو خان زياد اوغلى مصاحب روزگارنده
که دانش گوهريله وار مالا مال درياتک

بحمدالله که دود آهمز ابر بهار اولدى:
قرادن چيخدى داغ و باغ و صحرا لاله زار اولدى!

گور ساقى قدح کم آرزو باغرم کباب ايتمش
مى گلرنگ غبرى و بنى حسرت خراب ايتمش

بنم گوز ياشمى زنهار غور ايت سرگران باخمه
که سوز دل آنک هر قطره سين برلعل ناب ايتمش!

بنم هر مصرع آهيم اورار ديوان ايله پهلوه
که ديوان قيامندن بنى عشق انتخاب ايتمش!

او گونلر کم کيچوبدر توبه وزهد و ورع برله
فغان کم خامه تقدير عمرمدن حساب ايتمش

بهار ايامى اولمه ناله مستانه دن غافل
که رحمت ناله - بين مستک دعای مستجاب ايتمش

اوغورلو خان زياد اوغلى مصاحب روزگارنده
که هر برذرهنى شفت گوزيله آفتاب ايتمش

بحمدالله که دود آهمز ابر بهار اولدى:
قرادن چيخدى داغ و باغ و صحرا لاله زار اولدى!

نوسى تک بو کلامندن بيله آکلاشيلور که مرحوم اوغورلو خان عرفا و
نمونه سلکته حرمت و رعایت گوسترمک ايله اوزى دخى اهل حال و
صاحب کمال بر شخص ايتمش نجه که شاعر ديور:

«اوغورلو خان زياد اوغلى مصاحب روزگارنده
که دانش گوهريله وار مالا مال درياتک!»

شاعرک دخى ظريف، اهل حال و صاحب معنا بر وجود اولديغى اوز
کلامندن آکلاشيلور، نجه که بر غزلنده ديمشدر:

«نکته دوتماق بيله قوسى نه لازمدر سکا

هر کيمک معنیده مقدارى سوزندن بللودر!»

نوسى تک سوزينده اولان لطافت و محسناتى هر بر ارباب ذوق آکلاشيلور،
نجه که شاعر بو بابده ديمشدر:

«گرچه قوسى خون دلدن اوز سوزين رنگين ايدر

«سوز بيلان عاشق ييلور گفتر اونک گفتاريدر!»

نوسى تک حقيقتده شيرين گفترى، ظريف و دل پسند اشعارى ايله او خوجيلاريمزى
اش ايتمک ايچون بر نجه نمونه ار گوستريلور:

عزل قوسى:

1- هرچند گل لطيف اولر رخسارک اوز گهدر

نرکس نه اولسه چشم فسون کارک اوز گهدر!

بن غنچه يه يمان ديمه رم، نکته دوتما م

سوز بونده در که لعل کهر بارک اوز گهدر!

طوييده وار رعونت، اندام سروده

اما خرام نخل بلا بارک اوز گهدر!

يوخ واعظک سوزينه سوزم کيم بهشت وار

کويک بر اوز گه جنت و ديدارک اوز گهدر!

قوسى اگرچه وار جفا پيشه دوستلر

اماسنک حريف ستمکارک اوز گهدر!

2- هیچ شمع له رام اولماز پروانه لرز بزلر

زنجیره باش اندیرمز دیوانه لرز بزلر!

دنیا ایله صورتده وار القتمز اما

معنیده بو عالمدن بیگانه لرز بزلر!

سیلاب حوادثدن نیلر بزه گردون کم

طوفان کشاکشدن ویرانه لرز بزلر!

هر گز سسمز چرخماز هیچ کس دیامز یلزم

هر چند که دیلمرده افسانه لرز بزلر!

یوخ طاعتمز اما فرغ دکاک قوسی

اول ماهبت چینه در - بت خانه لرز بزلر!

قوسی نك بو غزلندن اونك مولویرلر ساکنندن و حقیقت اهلندن اولدییی
ظاهر اولور، نجه که شاعر دیوز: صورتده بو دنیا ایله القتمز وار ابد
معنیده بو عالمدن بیگانه لرز باشقه بر معنویت عالمرنیک مخلوقیز، اوگا
بناء سیلاب حوادثدن بزم باکمز یوخدر، زیرا بر دفعه لک طوفان کشاکشدن
بز مخروب و ویران اولمشر. بو عالم ظاهرده بزم سس و صدامز دبلرده
افسانه اولوبسه ده اوزیمزدن بر سس چرخماز و بر علامت و نشان گورونمز،
ظاهرده طاعات و عبادتمز گوزه گلیورسه ده، باطنده جمله مز طاعت اهلیز
و اول ماهبت چین - یعنی خیاوند عالمن بزم معبود بر حقمزد، بزم
وجودمز بتخانه در. اوزگه بر غزلنده قوسی ینه بو معاندن دانشوب عالمی
وحدت مینی چشید اندلر ایچون بر میخانه به تشبیه قلوب دیور:

باده وحدت ایچون عالمی میخانه یلور

فلکک گردشنی گردش پمانه یلور!

طفل اشکیم غرضین عاقل اولان فهم ایتمز

بو اوشاقلار دیانی عاشق دیوانه یلور!

دولودر بسکه نفاق ایله جهان صاحب دل

آشنا صورتی معنی بیگانه یلور!

خط و خال سیرنه زهار گوشک باغلامه کم

دامدر اول که اونی اهل هوس دانه یلور!

آشناغده یازیلان غزل همچنین قوسی نك اهل حق و صاحب دل و معنی
رست اولماغنه شهادت ایدیر. شاعر دنیانک مال و مالتنه و جاه جلالنه گوشک
یلامور. ظاهری حسن جمال و خط - خال ایله اونک ایشی یوخدر، آرادییی
صاحب دل و حسن معنادر:

عاشقم بن، دولت و مال منالی نیلرم

برک و بردن یوممشم گوز شاخ و بالی نیلرم؟

بیك گلور بر غنچه مستور یوزگلدن بکا

یار صاحب دل کرک صاحب جمالی نیلرم؟

هاند اولسم بوی گل تک روضه کویگدهام

نامه و پیغام ایچون بادشمالی نیلرم؟

ایسترم وصلک که یادک آشنا اولماز بکا

گرخیالک رام اوله بزم وصالی نیلرم؟

سن نفس جاغ ایله ای نی، گر اوصاندک نالهدن

بن هوای کوی عشقم اعتدالی نیلرم؟

گرویریرسن دولت دیدار جانان ویر فلک!

یوقسه بن مهمان فقیرم ملک و ملی نیلرم؟

تار و بودی عالمک افسانه نیرنک ایمش

بن بو باطل خواب یی حاصل خیالی نیلرم؟

لذت دیداردن قوسی، بکا حیرت یش

اده تا آینه وار آب زلالی نیلرم؟

نجه که ذکر اولوندی قوسی دنیانک مالتنه و جاه جلالنه آندرو قیمت قویمیوب
اصل سعادت و انسانیتی استقامت و صداقده گوریر. حق تانیوب انسانیت
درجه سه و معنویت عالمنه واصل اولماق ایچون قوسی نك عقیده سانجه بشقه
بر دلیل و رهبر لازم دگل بغیراز «صدق نیت».

«فخر اتمه مال و جاهه كه ايليم فقرده
دولت شكسته بال و هما هيچ كاره دره،
تا حضر راهك اولميه اوز «صدق نيك»
قوسى بويولده راهنما هيچ كاره دره!...

مرد ايله نامردك و فرومايله عالي طبع و دنيای دونك غدار و كچه
رفتارلغى يانده ديمشدر!

نوله گر فرق اوله نامرداردن مرد دنياده
اگرچه بللور هر مرد و هر نامرد دنياده
ايدرديم نيك بد فرقين بيلوردم يخشيار قدرين
فغان كم آچماديم گوز بر نفس نامرد دنياده!
اچرار خلق علم ساغر زرين ايله صهبا
بكا قالمش مى اشك سرخ رنگ زرد دنياده
تردر تيغدن بى آبروار صورتين گورمك
كه اولسون طعمه شمشير هر نامرد دنياده!
جهانده بوى درد و داغ هيچ بر كيمسه دن گلمز
آنك چون گون گوررار مردم بيدرد دنياده
اولار كم اول طبييك حكمتدن غافل اولمشلر
نه ياسونلر كه عين عافيتدر درد دنياده؟

نجه من بيلميوم قوسى بو ويران اولمشك قدرين
كه اوز كوگلمدن آبرو نولماديم همدرد دنياده!

زمانه نيك عدم ثباتدن و دائما تغيير و تبديل ايتمىسندن و اهل زمانه نيك
بر حالدن غير بر حاله دگشيريامه سندن، فقيرك - غنى و غنىك فقير و
بصيرت اهلينك مابوس و خونين جگر اولماسندن بحث ايدوب ديور:

اساس توبه مى استوار بيله قالورمى
بزه مدام صداغ (*) خمار بيله قالورمى؟

(*) صداغ - باش آغرىسى - دردسر

گلور بر اوزگه زمانه، دونر فلک دولانار گون
رقيه بو شرف اعتبار بيله قالورمى؟
شراب نرخنه اى باغبان كه سير كه ساتيرسن
چمن هميشه بهار و بهار بيله قالورمى؟
دونه دونه ايجوريرسه بصيرت اهلنه قانلار
سپهره هم بو قرار مدار بيله قالورمى؟
كيچر تغافل ايدوب يارناز ايله سكا قوسى،
كيچر بو بر نچه گون روزگار بيله قالورمى؟!

حقيقته گوزل سوزار و حكيمانه سواللردر، اى مال و دولته فاخر لاس
و حسن صورته فخر ايدن غافلر: بو قدر مغرور اولمايوك. بو دولت و بو
حسن جمال ابدى و دائيمى دگل، بش گونلك در، گلوب گيچمىدن و
اى اهل حال و بصيرت! سزه زمينه دونه - دونه قان ايجوريرسه - اوندن سز
مايوس و پريشان اولميوك. سپهره هم بو قرار و مدار بيله قالماز و سز كده
آخركز خيره مبدل اولار. و اى قوسى اگر يار جفاكار تغافل ايدوب
نك يانگدن كيچوب سكا التفات و اعتنا ايتمىزه سنده اوندان مكدر اولمه:
بو بر نچه گون گلوب كيچر نه سندن بر اثر و نه سكا ناز و عشو ساتان
اردن بر علامت قانلار.

اشمارك غزليات نوعدن ماعدا قوسى نك خلى دلپسند و موزون بهارياتى،
ساقى نهمسى، تر كيب بند و ترجيع بندلرى و قصيده لرى واردر كه جمله سينك
بورابه كنجاشى بوخدر. ولى اونلردن نمونه ايجون بير نچه بندلر گوسترلور:

تر كيب بيمددن بر بند -

قربانك اولوم قوسى مهجور سنكدر
شيرين سوز ايله خلقه سالان شور سنكدر
عاشق كه ضعيف اولسه اونى بازيه ساله (*)
هر چند سليمان اولاسن مور سنكدر

(*) يلهده ديمك اولار: «عاشق كه ضعيف اولسه اونى ساله نظر دند.»

مست اولسام و دورسام دولاتوب باشكا اولسام
تقصيرمه قالمه مي پر زور سنگدر!
گر اولدر اولساك اكر احيا وير اولساك
اوز ايسته ديكك ايله كه دستور سنگدر
ياندرساك اكر جسممي ياندر نه سوزم وار
ديدار سنك، شعله سنك، طور سنگدر!
يادكله گوزوم مردمی در قطره اشك
گر وار جراعده بنم نور سنگدر!
ای گنج روان گوشه بی توشه دن اوتمه
گل گل كه بو گنجینه و گنجور سنگدر!
هر چند كه هر گوشه ده هر باغده ای گل
بلبل بنم و غنچه مستور سنگدر
بن ایلنم عرض تمنا سوزم آكله
دیندیرمه بنی دیلزم اما سوزم آكله!

قوسی نك ترجیع بندندن ربند

عشاقه واعظك نفسندن نه فایده
منزلده كاروان جرسندن نه فایده؟
ایکی جهانده واعظه چون می حرام ایمش
جنت هواسینك هوسندن نه فایده؟
ناصح مدام توبهیه ترغیب ایدر بنی
یارب اوگا بو ملتسمندن نه فایده؟
ییکاردرد بدن دل پر شور اولماسه
چون عندلیب یوخ قفسندن نه فایده؟
زلفك نه لازم ایلنه زنجیر كوكلمی
اول صید بسلامك مرسندن نه فایده؟

ای هم سفر بنم کیمی بر طفل مشربه
بیدرد طبل کوچ سسیندن نه فایده؟
دور فلك بوسرعت ايله تنی در بگا
سیلاب باله سی تمه ناتنی در بگا
آشاعده یازیلان مسدس ترجیع بند كه فضولی بغدادی نك كلامنه نظیره
بکده انشاد اولونوبدر قوسی نك گوزل و موزون کلاملریندن بریسیدر:

گلنك ای اهل ورع عاشق خمار اولالیم
هامی بر مغیبه یانده گرفتار اولالیم
نبی کیمی ناله چکوب چنك کیمی زار اولالیم
نچه بر یله گوزل فصلده هشیار اولالیم
ایچه لیم بر نچه گون باده سرشار اولالیم
بزه یار اولماسا ساقی بز اوگا یار اولالیم!

جاملر زهرله مملو شب هجران ایچدوك
ایلدوك توبه اگر گوز گوره پنهان ایچدوك
هر نه کیم وردی بزه ساقی دوران ایچدوك
بو فنا دهرده بسدر بو قدر قان ایچدوك
ایچه لم بر نچه گون باده سرشار اولالیم
بزه یار اولماسا ساقی بز اوگا یار اولالیم!

نچه بر شام و سحر خواب و خیال ایلن اوتنه
نچه بر اختر مسعود زوال ایلن اوتنه
یوز نشاط ايله کلوب عمر ملال ایلن اوتنه
حیفدر یله بهار آبی بو حال ایلن اوتنه!
ایچه لم بر نچه گون باده سرشار اولالیم
بزه یار اولماسه ساقی بز اوگا یار اولالیم!

خوبلر واردی چمن سیرنه زنهار گلیک
جمع اولوڭ غنچه کیمی گل کیمی بر دم آچیلک
ایشیدک بابلک آهنگنی قدرینی بیلک
دوستلر موسم گل گیتیمه دن الدن بغیلک!
ایچه لیم بر نچه گون باده سرشار اولالیم
بزه یار اولماسه ساقی بز اوڭکا یار اولالیم!

یاره جان ایلرک ایتار بودر نیتیمز
دوتارق دامننی یار اوله گر دولتمز
بز اوڭک بیدر سولک سجده سیدر طاعتیمز
عمر اگر مهلتیمز ویرسه فلک فرصتمز
ایچه لیم بر نچه گون باده سرشار اولالیم
بزه یار اولماسه ساقی بز اوڭکا یار اولالیم!

فارغ اولموڭ فلک میرمک ایرامدن *

هیچ کیم سغیله قور تولماز اوڭک دامندن
دوستلر! دور زمان گردش ایرامدن
ایتمه مش کن نری بیوش اجل جامدن
ایچه لیم بر نچه گون باده سرشار اولالیم
بزه یار اولماسه ساقی بز اوڭکا یار اولالیم!

نوله گر چرخ الیه بکرو قیلورم بن قوسی
دوست گر یار اوله نیلر بکا دشمن قوسی؟
بت ایله خلوت ایدن برده برهم قوسی
گل که بر گوشه ده ساقی ومن وسن قوسی
ایچه لیم بر نچه گون باده سرشار اولالیم
بزه یار اولماسه ساقی بز اوڭکا یار اولالیم!

(*) میرم - ایرام - یعنی ثقلت و بریجی و ملول ایدیجی فلکک - جفا و ظلمت

انیده درج اولنان مناجات ایله که قوسیڭ اڭ خوش مضمون و صفا
بخش کلاملریندن بیریسیدر و معناً فضولیڭ کلامنه بکزه یور ختم کلام
ایله: اونڭ اشعار لطیفه لریندن استخاذ اولونان نمونه لره اکتفا اولتور.

مناجات قوسی:

الهی! گوڭکلمی قورتار بو عالم ماجراسندن
بنی دوندر آنک بیکانه سندن آشناسیندن!

الهی! گوڭکلم ایت روشن بنی گوستر بکا یارب!
آنک آینه دریا دل عالم نماسیندن!

الهی! گوڭکلمی اوز عشقک ایله ایت لبالب کیم
اوصاندم قدر ییلملر غم دردو بلاسیندن!

الهی! روشن ایله چشمی اوز خالک راهگدن
که یگدر زلف و خطک سرمه سیندن توتیاسیندن!

هواندر بنی ارباب دل اوج مقامنده
بو دون فطرتک قورتار سرکوی هواسیندن!

مکدر ایلدی آینه می غفات توزی یارب!
خبردار ایت بنی اوز کعبه کویت صفاسیندن!

الهی! بر تمام ایت قوسی بیچاره ده روزی
که ییک گلسون آڭکا دردک سنک غیرک دواسیندن!

بس ایندی سوزم بودر که تکرار
بر آدایله ایت منی گه کار
آل دستگه تیغ دورما زنهار
اولدور بنی اولسون اللرک وار!

ای حسن جمال ماه پره
احرامه قیلمه سن نظاره
یار اولدی رقیب سن نگاره
اولدک بگا یاغی واره - واره
سالسک بنی آم پر شراره
یوق بنده رضادن اوزگه چاره
رهم ایتسک اگر بن فکاره
سالماز بنی غم بو روز گره
خلوت اوزیگی چکوب کناره
بر کوکله ایلله استخاره
تقصیرمی سویله آشکاره
اولدور بنی اولسون اللرک وار!

ای رنک عذار شعله نور
غلمانه مثال نسبت حور
بر شوخ که اولدی حسنه مغرور
چوخ اولماز اوزک اداسی منظور
گل سن دخی قیلمه فتنه و شور
ایتمه اوزیگی بو طور مشهور
تا وصالدن ایلدک بنی دور
آنجق که بودر دیلمده مذکور
افتاده عشقه ایلله زور
قوبمه بنی درد ایونده رنجور
خوبارده اگر بو ایسه دستور
اولدور بنی اولسون اللرک وار!

آقا مسیح شیروانی.

آقا مسیح شیروانی مصطفی خانک زمان حکومتک ابتداسنده شروانده
اولورمش اوزیده کامل بر وجود ایش طبع شعریه سیده وار ایش. آقا مسیحک
نسلندن ایمدیده شماخیده واردلر. بیلکه که محترم ادیمز سلطان مجیدغنی
زادهک مرحوم شاعر دوردنجی باباسی حساب اولونور.

آقا مسیح ملا پناه واقفک و ملا ولی و دادینیک معاصری اولدیغه گوره
اشعار و طرز کلامی اونلرک کینه آرتق درجه ده بکزه بور. مشهور قوله گوره
آقا مسیح هجرتک (۱۳) نجی عصرک ابتداسنده ایرانده وفات ایتمشدر. میرزا
یوسف قرا باغی نک مجموعه سنده آقا مسیح شیروانی نک کلامندن بر مخمس و
بر معشر طبع اولونمشدر و بونلردن علاوه زاقاقاز مقتیسی حسین افندی
غائبوف حضرتلرینک مجموعه سنده آقا مسیحک بعض کلامی یازیلوبدر. اونلردن
نمونه ایچون بر نجه سی بوراده ذکر اولونور.

معشر آقا مسیح شیروانی.

ای طرفه نکار ماه رخسار
ای حوری اقا فرشته کردار
بو حسنه اولمامش کن اظهار
اولدک بن دلشکسته یار
بیلمن نجه حیلله قیلدی اغیار
سوگره سنی نندن ایتدی بیزار

ای شاه! در گداه بر گدایم
یاد ایتمه بنی که آشنایم
کوبیده اگرچه خاک بایم
بیل قدر می عین کیمیا بایم
افسانه درد بی دوا بایم
هر چند که عشقه مبتلا بایم
سر کشته محنت بلا بایم
اجوالی شکسته بینوا بایم
سریگی دیسم یوزی قرا بایم
باشیله آباغکه فدایم
بو مصاحته که من رضایم
أولدور بنی اولسون اللرک وار!

ای قلمه ایلین ارادت
مقصود که یت صحیح، سلامت
آجیلسه اگر بو باب رحمت
کم حاصل اولور بگا بشارت
قالمام بن نامراد راحت
داهی هاچان ایلرم شکایت
سندن بونی ایسترم نهایت
اقرار که اولمه بی دیانت
جان بنده سنگکیدر امانت
آل سوگره که چکمیوم خجالت
دوشمنز اله داخی بیه فرصت
أولدور بنی اولسون اللرک وار!

ای گل دیسه لر مسیحه غافل
بر اوز که نگاره اولدی مایل
تحقیق ایله کم دولانسه یوز ایل
سندن دخی غیره ویرمزم دل
عرضم بو که ایامه تغافل
بر غوره یتش گداهمی بیل
جمع ایت نیچه اهل حل عاقل
اولردن حقیقت ایله حاصل
گر شرعه همین بودر مقابل
بن هم اولورم بو امره قایل
گوردک ایکی شاهد اولدی عادل
أولدور بنی اولسون اللرک وار!

مخمس مستزاد ناقص آقامسیح.

ای شوخ رخک گون کبی اشباه مجلا
عشاقه تماشای جمالک فرح افزا
معنیده رموز دهنک علم معما
سن کیبی تابولماز بت و زیبا صنم اصلا
هر زیب سکا صنع خدا برله و مهیا
داخی نه بزمنک؟
مشاطه نه لازم سکا ای آفت دوران
کم ایلیمسن آینه نی حسنکا حیران
نازیک یوزیگه غازه نگه ایتسه دوشرقان
تپسون گوزینه سورمه سینی اهل صفاهان
چشم سپک کم آله بر عشوده یوز جان
داخی نه بزمنک؟

بزم ایچره یوز گدن گوتورهن دمده نقابك
قاتی لبك شیشه دوتدی می نابك
باشینه هوا گلدی قدیلرده حبابك
بی تاب دوشوب ساقی نه ممکن ویره تابك
بخدك ایوینی بن کبی مین خانه خرابك
داخی نه بزئمك؟

باشنده قدم ناز ایله سیر ایتمکه باغه
روپك گلی صحرايه قاووب لالهنی داغه
گر برك حنا دوشسه عجب یوق ال و آياغه
شایسته دگل آل ورق آل بگاغه
گوندوز گونه بگزهر گیجه مهتاب چراغه
داخی نه بزئمك؟

ای قامتی سرو، دیلی غنچه، رخی لانه
گوز مردمکی محو رخگده خط و خاله
زلف سیهك مادرخك دورینه هاله (*)
پیوسته قاشك گوکده اورار طعنه هاله
کیم گورسه دیر صل علی بیله جماله
داخی نه بزئمك؟

ای نازه لطافت چمنی ایچره گل تر
اولماز بو نزاکت بیله بر شوخه میسر
تبدیل لباس ایتسه دکل منع سراسر
بی لطف در غیر وفاکار مکرر
نقاش قضاکم سکا ویرمش بیله زبور
داخی نه بزئمك؟

(*) هاله - آی اطرافنده گورونن نورانی دایره یه دیلیور

اطفگده مسیحادیلر آثار مقالات
اول خضر کبیی آب دلله ره ظلمات
سندن آپارور فیض بدن مرده مرآت
هیهات بو نوعیله نظیرك اوله هیهات
مهتاب کبی عالمه مقبوللغیک اثبات
داخی نه بزئمك؟

آقامسیحك بوراده ذکر اولونان هر ایکی کلامی اونك طبیعتك موزون
و کشاده اولماغنه دلالت ایلیور.
بعض اییاتی حسن و لطافتده ملاناه واقفك کلامنه برابر درکه، گوزل
مدخنده اونك یازدیغی کلام بوخاریده ذکر اولوندی. آقامسیح دخی بر
کلامنده واقف کبی حقیقی گوزللیگیک نشان و علامتیرینی بر بر ذکر ایدوب
ظاهری گوزلك و ملاحتله برابر گوزلك اصل و نسبی و نجاتی دخی
ملاحظه ایدوب اولناری اولنجی شرطاردن حساب ایلیور:

اولا شك اولمیه ذات ابا و جدینه
دیمیه بر کیمسه حرف نامناسب ردینه
یتمش اون دورت گیجهك آی تك بلوغ حدینه
چون شب بلدا قرا ساچی برابر قدینه
هم مبارك باشی مثل قبه مینا کرک...

اوزگه بر مخمسنده آقامسیح اهل زمانه دن شکات ایدوب دیور:

دلا ایتمه توقع راست گولبق قانده قالمشدر.
قرینه اوزگه در بونلر کیچن دورانده قالمشدر
نمکده قدر و قیمت نه کرامت نانده قالمشدر
بلا چکمك لگه نه تاب و طاقت جانده قالمشدر
نه آثار شفا بیمار ایچون درمانده قالمشدر.

اولوبدر قلب خائن حق بيلور بر پاك طينت يوخ
دوشنده ساتميان دنياده دينن هيچ ملت يوخ
ذكور اقسامك طبعنده اصلا دوغري بيعت يوخ
اذاك اهلده بر ذره حجاب و شرم و عصمت يوخ
طريقت، آدميت بولده نه اركانده قالمشدر.

هوالو كيمسهر بحر حرامه مثل يلكندر
نه يان اولسه چكر ملاحى نفيك كشتى سى ندر
دولانور قهر ظلمه ساحل انصافدن گندر
نه فرق ايدن حاللى دار دنياده معيندر
نه خوف آخرت خلق ايچره ناحق قانده قالمشدر.

دوتان معلوم يوخ شرع رسولى، امر الله
رعيتلر قبلور دستگاه هر بش گونده بر شاهى
جلبدر*) شيوه الفت و رمزك كيمدر آگاهى
صداق اوخى كى كيج طبعلر آلمش نظرگاهى
اولاركه دوغريدرك اگري قيلمك يانده قالمشدر.

مسيحا! كس تعاق بو جهانندن كم خسارت وار،
نه تاثير دعا ظاهر ارلرده**) نه هست وار
نه عالمدرده شرعيت، نه بكاردره عدالت وار
نه بر دوغرو سوزى خلقك نه بر كسده ديانت وار
حقيقت آشناده نه وفا يارانده قالمشدر

آقامسيح بو مخمسندة معاصرى وانف كيبى اوز زمانك خلقندن، اولرك
دروغ گو، نمك حرام، قدر بيلمز، بى وفا و بى ديانت اولماقلىدن شكيت
ايدوب دنياده دوزلك و دوغرولقك تابود اولماقندن فرياد ايلور و زياده

(*) جلب سوزيندن عبارتدر. اوزونه طرف چكماك

(**) ارلر - ايرمك سوزنددر - يتشمك معانسه. قرب حقه و درجه ولايته نائل اولار
ديمكدر.

ناسفله حرام ايله حلالك مايينده تفاوت قويولماديغنى، شرم و حيانك و دين
ايلامك اونودولماقنى و آخرت خوفى خلقك قلوبندن چيخماقنى، انصاف و
مروتك عدمنى اظهار ايدوب اوز - اوزينه خطابا دئور:

مسيحا بو جهانندن و اونك اهل و نا اهلندن علاقه كى كس؛ بر يرده كه دعاده
تاثير، ارلرده همت و غيرت، عالمدرده زهد و تقوا، بكاردره عدالت،
دوستاردره صداقت قالميه و دوغرو يرينه اگري ايشانه دها اوداده نه خير
و بركت و نه زندكانلق!...

بو سيلره گوره شاعر وقتك چوخنى غربتده كيچوروب و آخرده
غربتده دخى جاتى جان يارادانا تسليم ايتمشدر.

غزل نشاط.

شور جنون عاشقك باشنه رفعت و برور
هر كسه دنيا ده حق عقليجه دولت و برور
قام ايچر كن بولور چشمه عين صفا
ايله كه ميخواره لر بزمه زينت و برور..
هائده كه گورسن گوگل ياري دولان باشنه
صانمه كه دوران سكا بر دخی فرصت و برور
صورت حالين ديمك عاشقه لازم دگل
يوز ويره اقبال اگر عشق اوزي صورت و برور
گوهر نظمك نشاط ايلمه هر يرده صرف
بر بيله بازارده كم اوگا قيمت و برور

بوزك جوابنده آقا مسيح يازمشدرد:

عاشقه تعليم يار فيض بشارت و برور
نجه كه گل بلبله درس فصاحت و برور
اول سهی قد، پسته لب گاشنه اولسه روان
غنچه ني دلگير ايدر سروه خجالت و برور
اممكه ممكن اوله گر لب دلداردن
چشمه حيوان كبی گور نجه لذت و برور
واعظ اوزي حوريلر وصفی ايله ذوق ايدر
ترك می و عشق ايدك خلقه نصيحت و برور
دوزخ اوزي سويله نور شدتی مشهوردر
جانده فراق آتشی اوزكه حرارت و برور
چرخه وفا باغلامه عيش ايله گور وقت ايكن
وعده ايريشسه اجل سانمه كه فرصت و برور

نشاط شيرواني.

نشاط شيرواني آقامسيحك معاصري ايمش. شيروان شاعرلرنيك معتبرلن
بريسي حساب اولونور. نشاط حقيقت اهلي اولديغي ايچون ظاهري زهد
و تقوايي و رياءي عبادتي سيومز ايمش و شعرلرنيك چوخنده خودبين
واعظله و مدهغ عابداره دولاشارمش. حيفاكه نشاطك ترجمه حاله دابر
معلومات جمع ايدم ييلمه دك. آقامسيحله اونك هم عصر اولديغي اشعارندن
گورونور.

معلوم اولديغنه گورده هر ايكي شاعر عمرلرنيك چوختي باشقه ديار و
اولكه ارده سياحله كيچورولر و سياحت اينديگي ولايتلرنيك اكثري ايران
مملكته اولان ولايتلر اولوبدر. و ايران شعرا و عرفاسندن تحصيل كملات
ايتمشلر. ولكن نشاط غربت ولايتلرده كمال و تجربه كسب ايدوبسهده خيلي
مشت و زحمتلره دمخي دوچار اولوبدر، نجه كه بو خصوصده بر غزلده
يازير...

غربت ده، ره صعبده سباب سفرنيك
آسوده لغم اولمادي هر منزله دوشدم...
گر مثل حباب اوزكه هوا باشمه دوشدي
بر دمده ايوم تيكديم و بخديم يوله دوشديم
بوز گورمهديم از بسكه نشاط اهل وطندن
بو وجهله در كيم باش آلوب هرايله دوشديم

آشاغیده يازيلان غزل آقامسيحك دقتني جلب ايدوب اوگا جواب يازماق
شاعري وادار ايتمشدر.

گوهر نظمك نشاط دوشسه مسیح الینه
رایج بازار ایدر عالمه شهرت ویرور...

آفا مسیحك آخر کی بیتی نشاطك خوش طبع و شیرین کلام بر شاعر
اولدیغنی گوستریر. نشاطك اوز اثرلری دخی اونك فنون شعرده ماهر و قابل
ولدیغنی ییلدریر. او اثرلردن بر نجه سی بوراده یازیلور:

غزل نشاط

سنگ فرشك كه زاهد بو ریدر
حقیقت منزلده بو ریادر
ریادر زاهدك كرجه نمازی
ولكن خلق ایچنده خوش ادادر
نگاهندن اول آهو چشمك ای دل
اوزك ساخلا كم اول عین خطادر
دوشرگوز گویه دایم عكس جانان
كوكل صاف اولسه هر مطلب روادر
عجب بوق طره سندن اولمشام شاد
منم بختم كه وار باشند قرادر
نشاطك كوكلنی ایجیتمه ای شوخ
سكا تقرین ایدر اهل دعادر.

ینه غزل نشاط

غنجه تك ایلدن کیشی سرین نهان ایتمك كرك
عاشق بکرنك اولان باغربنی قان ایتمك كرك
مشكل ایشدر دردی هر بی درده اظهار ایلیمك
دردی بر دزد اهلنه شرح بیان ایتمك كرك

خاقدن قطع علاقه ایلوب عنقا کیمی
بر قناعت گوشه سنده آشیان ایتمك كرك
یاخشی گونده بیلیمك اولماز كم دیانت کیمده در
یاخشی بولداشی بمان گون امتحان ایتمك كرك
ای نشاط اوخ تك سوزمدن هر کیمه سهم*) اگله نور
بیلده در دوغرو سوزی خاطر نشان ایتمك كرك.

نشاطك بو غزالی حکمت و تجربه بوزیله دیولمش شعرلردر. شاعر
هر ناکسه سر ضمیری آچوب سویلمکدن انسانه عارض اولان ضرری تجربه ایله
مشده ایدوب نصیحت بوزیله توصیه ایدیر که کیشی اولان گر کدر غنچه تك
سرنی خاقدن پنهان ساخلاسون تا که اوز مرادینه واصل اوله بیلسون.
پیغمبر مز محمد المصطفی (عص) دخی بو یورمشدر که هر کسه سری عیان
ایتمك اولماز. نجه که ملارومی. منویسند بو بابده یازمشدر:

«تا توانی پیش کس مکشای راز
بر کسی ایندر مکن زنهار باز
چونکه اسرار نهان دردل شود
آن مرادت زودتر حاصل شود
گفت پیغمبر که هر که سر نهفت
زود گردد با مراد خویش جفت
دانه چون اندر زمین پنهان شود
سر او سر سبز بوستان شود
زر و نقره گر نبودندی نهان
پرورش کی یافتندی زیر کان؟...»

و بو بابده گه عبث دیولمیوبدر که: «سر ویرمك اولار - سری عیان
ایلیمك اولماز» دوغرو دانده انسانك قلبی کاروانسرای دگل که بویله هر اوتوب

(*) سهم - قورخو، دهشت - اوخ و خندك.

کیچن اونده اوزی ایچون مقام بولسون و اونیک ایچینده اولان یاخشی
یمانی گوروب عالمه فاش قیلسون.

انسان گر کدر سرلرنی و فکرلرنی سوسون و جان دلیله اولنری ووره کینده
بسله بوب حد کماله یئورسون و سوگره فاش ایتمگی لازم ایسه فاش ایلسون
و بوندن ماعدا هر نااهله و هر بی درده درد دلی اظهار ایتمک نه فایده سی؟
بر کسکه سنک درد و عمکه شریک اولما یقندر و سنک خفت و کدورتگی
آزالتما یقندر اوکا دها دبدی سوبلمگدن نه حاصل؟ کیشی دردنی سوبله سده
گر کدر درد اهله سوبله سین و بیلک ایسته سنکه درد اهلی و دوست حقیقی
کیمدر - لازم در دوست آدلاندیردقش شخصی یمان گونگنده یسنی سکا بر
یاس و مصیبت یوز و برن حالده امتحان ایده سن.

هرگاه دوستک یمان گونگنده دیانت گوستروب اوز دوستلق و صداقتده
محکم و ثابت قدم اولسه او حقیقی دوستدر. والا یاخشی گونده - اله
وار و دولت اولان زمانی - هامو سکا دوست و خیر خواه اوله یقندر.
اودرکه شاعر دبیور:

یاخشی گونده بیلک اولماز کم دیانت کیمده در

یاخشی بولداشی یمان گون امتحان ایتمک گره ک.

اما نشاطک بر آرزو و خواهشنی حق و صواب گوره بیلمه دیک، او ایسه
خلفدن قطع علاقه ایدوب عنقا کیمی قناعت گوشه سنده آشیان ایتمکدر. نشاط
بر طرفدن گوشه نشین عابدلری و ریاکار زاهداری طعن و ملامت ایدوب
دیگر طرفدن اوزی گوشه نشینک آرزو ایتمه سی بر نوعی عریب گوره و برده
اسلامده رهبانیت اولمادیقی ایچون - مسالم گر کدر خلق ایچینده - هم جنسی
آراسینده دولانوب اولنر ایله معاشرت ایلسون، خلقه کومک و نفع یئورسون،
خلفه دین و وطنه حسن خدمتگر گوستروب هر ایکسی سنک ترقی و تعالی سی
بولنده صرف همت ایلسون. گوشه نشینک بیوک بیر هنر دگل که اونی آرزو
ایدوب عملی غیریلره دخی توصیه اولونسون.

نشاط شیروانی نک یوخاریده ذکر اولون غزللرندن باشقه دهاده بر چوخ
گوزل مخمسلمری و مربعاتلری واردر که جمله سده مجموعهمزده بر یوقدر.

آقا حسین «عارف» تخلص.

محمد آقا مجتهد زاده «ریاض العاشقین» عنوانیه ترتیب ایتدیگی تذکره الشعراء
سده ویردیگی معلوماته گوره «عارف» ملا پناه دورنک شعرا سندندر.
نشاطک و آقامسیح شیروانی نک معاصری ایمش. اصلی و نسبی ایرانیه متعلقدر.
تولد ایدوب تبریزده، سوگره لاری قافقازیه توپراقه هجرت ایدوب و شوشی
شهرینی محل اقامت ایتمشدر. چوخ عارف دانشمند و بعض علماره دارا بر شخص
ایمش. طبع شعر به سی دخی وار ایمش.
هجرت رسولک (۱۲۲۰) نجی سده سنده عمرنک شیشه سی - شیشه شهرنده
دانه توخونوب ستمشدر.

آشاعده یازیلان غزللر اونک اثرلرندندر:

صبا غم خوارم اول غمخوارمه درد دل اظهار ایت
خبردار اولما غمخواریمی غمدن خبردار ایت
یتوشجک سایه وش توپراقه دوش غم خوارمه سوبله
غم هجر گد، حال زارمی اظهار غمخوار ایت!
که ای یمان شکن، مهر و وفای اولمال دلیر
تغافل ایلمه بر لحظه عزم کوی دلدار ایت!
الندن اوپ اوکا شرح ایله احول پریشانی
آباغنه دوشوب اوز باشک ایچون یاره اظهار ایت:
که گلمش عاشق بیچاره یاشدن صبا سوبلر
که ای غمخوار خواب نازدن جانانی بیدار ایت!
اجل ورمز امان جان تقیونی آلمق دلیر سندن
یوفردی ناله فریاد ایله هر لحظه تکرار ایت!

که حسرت گیتی عارف گورمه دی یارین بو دنیاده
رقیبی بار الهی بن کمی محروم دیدار ایت!

ممکن اولماز یاری گورمک بر زمان اغیارسز
کلشنک دورنده کیم گورمش گل اولسون خارسز
دوری دونمش دور دوران بولمادی کاممجه سیر
چرخ کج رفتاری بردم گورمه دیم آزارسز
قدر و قیمتار تاوب کوینده یارک غیرار
لیک من قالدیم غم هجران ارا غمخوارسز
غم منی پامال قیلدی ای مسلمانان ه ای!
اولماسون کافرده یارب من کبی غمخوارسز!
قبرمک داشینه یاز، ای اهل دل بو مصرعی!
ویردی عارف جاتی مین حسرتیله یارسز!

گونش نوری دگل، پرتو سالوب کون مکان اوزره
یوزک نوریدر اول ای مه دوشوب عکس آسمان اوزره
روان اول جانب بستانه ای سروروان تاگور
یوزین توپراقه قوبمش سرو سرکش بستان اوزره
سارالدی نرکس مستک غمندن ناتوان نرکس
یوزک گل کوردی خجلدن قزاردی گلستان اوزره!
گوتور کج پرده یوزدن شورش غوغا بلند اولدی
قیام ایتدی قیامندن قیامتله جهان اوزره
قدم باس باشینه تا پایمال ایت سرفراز اولسون
قوبوب باش خسته عارف پاسبان تک آستان اوزره

بو غزللردن عارفک ظریف و خوش طبع بر شاعر اولدیغی آکلاشیلور.
حیف که تقاضای زمان اوپله ایش که عارف کبی شاعرلریمز دلبرک وصفندن،

رفیک ستمندن فراقک - المندن، چرخ کج رفتارک جور و ظلمندن باشقه
بر شئی وجوده گتورمکه قادر دگل مشلره و نجه که او وقتک شاعری
تای افندی دئیوبدر:

چیقهمز دائره دلبردن
قد و خط و لب و چشم و تردن
که بهره دولاشیر که چمنه
ایلشور سروه گل و یاسمنه
ره نارفته ده جولان ایتمز
سایا وادیلری سیران ایتمز... الخ

عارفک بوخاریده یازیلان غزللردن سوا ینه بر چوخ اثراری عانیجناب
مفتی افندی غائبزاده نک مجموعه سنده مسطوردر.

نگاری. دخیل. قمری و غیرلری اولسون. بونلارک هیج برنده دیوان و مجموعه صاحبزبانک ترجمه حاللرینه مخصوص بر خبر بوخدر. البته بو تکلیف شاعرلرک اوزلرندن ماعدا - که اکثری مادی جهتجه ی چیز و فقیر آدیلر اولوبلار - اونلارک اثرلرنی جمع و طبع ایدن اشخاصه دخی لازم گلبیر که بر شاعرک و ادیبک اشعار و آثارنی جمع ایلوبده اونلارک اوزلرندن معلومات ویرمه مک بر نوعی ایشی نا تمام وباره حقیق قویماق کبیرد. اول سببندر که بزم مشهور علما و حکمانک . ادا و شعراک اکثری خاطرلردن اونودولوب چخوبلر و اینای وطن اونلاردن بی خبر و بی بهره قالوبلر.

ولی کتاب کیمک کارخانه سنده هئسی جنابک فرمایشله و هئسی کتابک دست خطیه یازلوب طبع اولونماسی اونودولمبور و کمال افتخار و تمامی القابله کتابک آخرنده قید اولونور . بیلکه عاجزک دیوانتک آخرنده ازیلوبدر:

تمام شد در دارالسلطنه تبریز درکارخانه عالیشان عزت نشان آقامیرزا محمد و بفرمایش مشهدی محمد بن عالیجناب میرزا رضا بتحریر حتمیر الفقیر یوسف العالی الموسوی تبریزی المسکن میلانی المولد خراسانی الاصل ابن مرحوم میرزا محمدابن میرزا محمد علی ابن میرزا جعفر خراسانی بانی مدرسه مشهوره معموره مشرف بصحن مبارک حضرت و مشهد اقدس پرنور و علی ساکها الف - الف صلوات و سلام و سرور - فی روز جمعه دوم شهر محرم (سنه 1273) - دیوان عاجزی باشدن ایغ، دقتله مطالعه ادوب اونک اسمنیده بیامکده عاجز قالدق ولی خطاطک اوزیله و آباء و اجدادیه تاش اولمال فیضی زه میسر اولدی.

عاجزک بر چوخ قصیده لارندن اونک فتحعلی شاهک و نایب السلطنه عباس میرزانک زمان - اطنت. و حکومتلرندن باشادغی آگلایوبلور، عاجز هر ایکی شاهک و بعض شاهزاده لارک مداحی اولوبدر. فتحعلی شهک شاتنده یازدیغی بر قصیده . اونی بیله تعریف ایلبور.

قلبدی بنیادهی بو سبل سرشکم برباد
آه اگر اولماسه اول شاه جهاندن امداد

عاجز

ملایناه واقفک عصرک شعرلرندن بر نچه سینک آدلارنی میرزا یوسف فراپاغی اوز مجموعه سنده ذکر ایدوب اثرلرندن بعض نمونه لر گوسرشد. او جمله دن عاجزدن بر نچه نمونه لر مذکور مجموعه ده درج اولونوبدر.

عاجز آذربایجان شعرا سندنر. دیوان اشعاری وارد که تبریزده (1273) نجی سنه ده طبع اولونوبدر و لکن اونده شاعرک اصل و نسبه و سیر و سلو که دائر بر احوال بوخدر. نه دن ایسه بزم ترک شعرا سندن بر چوخ اصل و نسب لردن و هائسی زمان و مکانده دنیایه کلوب. زندکاللق ایتد کلرندن بر اثر و نشان قویمبولر. بو باره ده هیچ اولمازسه یدی یوز سنه بوندن مقدم دنیایه گان فارس لارک حکیم دانشمندی و شاعر ارجمندی شیخ سعدی. بیروبلک ایدوب اوز عصر و زمانلرینه ده بر اشاره ایسه ایدیلر کفایت ایدردی نجه که اول فرید العصر اوز یاشادغی زمانی بو شعرنده بیان ایدوب بر یوزنده یاشادغندن مرادی نه اولدیغنی بیلدیرمشدی؛

«در آن مدت که مار اوقت خورش بود

زه جرت شش صد و پنجاه شش بود

مراد مانصیحت بود کفتم

حوالت با خدا کردیم و رفتم...»

شیخ سعدی اوز قدر و منزلتی و عصرک قدرنی آگلایوب کمال تاسفله باشقه بر مقامده بیورمشدی:

«نه سعدی دیکر آید - نه روزگار دیکر!»

الان بزم الیمزده بر نچه ترک آذربایجان شاعرلرینک طبع اولونش مجموعه لری وارد که او جمله دن عاجز، دلسوز راجی، نباتی، دیوان به

هانسی درگاهه قوبوم من یوزومی حسرت ايله
ایدم اول قابوده من ناله و افغان بنیاد
یيله قریاد چکوم بو فلک سست نهاد
خانمان دل زارم کمی اولسون بر باد!
گوسترک سز منه بو شاهدن اوزگه بر شه
درگهنده ایدم اول دادگرک ناله و داد
شاه بر شاهدن اول پادشه هند و حبش
بر قرا قولدر اولاری ایلیوبسن آزاد
قبصر رومده یوخدر بر ايله نام و نشان
خسرو و روس نه در بونده اوگا من دوتوم آد
بو کیچن شاهلری پیر خرددن سوروشوب
اولارک آدنی بر بر ايله دی بس تعداد
نه کیومرث و نه جمشید و سکندر دارا
نه فریدون نه ایرج نه منوچهر و قباد
چوخدی بو درگه والاده ايله شاهلرک
ایلیوب هر بری بر خدمت ایلن کوکلنی شاد
نه اولور جان منوچهره — منوچهره قرین
نه فریدونده واردر او قدر استعداد
اول منشی سرکار فریدونه عدیل
یغدغی مال اونک اولماز اوگ کلک و مداد
کیم گوروبدر یيله شاهی اوله خورشید اوگا بخت
هم اونک چون اوله بهرام فلکدن جلا
هانسی شاهک اولوب عهدنده یيله امن و امان
اوزه سالسون اونی بر خلق جهان ایتسون یاد

یيله شاهلک یاراشوب فتح علی شاهه که خلق
سایه سنده اوله اول ظل خدانک دلشاد
کیمک عهدنده اولوب گله ایچون گرک شبان
کیمک عهدنده گلوب شمعله بر محفله باد!
کیمک عهدنده اولوب خنجر مژگان بتان
اوله محبوس اوگا اولمیه بر راه کشاد؟
کیمک عهدنده اولوب زلف گره گیر دوتوب
دل عشاقی ایدوب سلسله سندن آزاد!
کیمک عهدنده اولوب ناز آچه دست نیاز
دوتا عشاق اتکین کم دیه آل کام و مراد!
هانی بو حسنده شه؟ سوزدی دیرار یوسف
شاهمش مصرده اما یيله پاکیزه نژاد
دوغمیوب مادر ایام مگر صنع خدا
تازهدن ایلنه بر روی زمینده ایجاد
بخششندن نه دئیوم گر وبره بر بحر گهر
بویورور اولمادی بو سائله مندن بر زاد
قان قویار باغرنه هم لعل بدخشان اوندن
آخیدوب اشک ایلیر ابر خروشان فریاد
اولور عاجز شهک هر دل ایسه اوصافین
ای خداوند کرم پیشه خداوند عباد
حفظ قیلسون شه جمجاهی و شهزاده لری
هر بری شاه دو بر شهرده نا استعداد
شهریارا بو دعاگو که بازار خط غبار
آدنی عهد همایون ایلیوبدر استاد

یا ه بیلز بیله خوش شیوه ایلن نستعلیق
دربیلوب برده یوز ایل مشق ایلیه میرعماد
لطف قبل خلعت و انعام و کرامات و نظر
دئیوم ای شاه جهان خنه احسان آباد!..
اوز گه بر شعرنده فتحعلی شاهی شاعر بویه مدح ایدیر:

گون نجه ایلر برابرلق جهانده شاهان
خوش دگل دوتسون قرینه کیمسه مهر و ماهلن
گیجه گون برج حمده اگله نوب گور صبحدم
شه چخوند تخت خورشیده جلال و جاهان
نیجه ماه اختر و خورشید علامتار وار
کیمسه نیک حدی نه در بحث ایده ظل اللهین
ایلین اسکندری فتحعلی شاهه قرین
فی المثل نگزهر او گاکم کوهی بولسون گاهلن
هانی کیوانک او حدی لاف همتالق او ه
باش باشه قویسون بو یرده بو اوجه درگاهلن
ایستین بو دولتی اولسون جهانده شاد کام
کیچ باخان بو خانمانه گونی کیچسون آهالن

باشقه بیر قصیده سنده عاجز طول مقدمه دن سو گره بیت الہی زیارت اینک
قصده دوشمه سنی بیان ایروب دیور:

وقتیکه منم بو نیتمی اهل عیالم و قوم اقربام بیلدیلر جمله سی بک دل
اولوب آد و فغانلارنی کو کده مسیحی به یوردیلر و منی هر طرفدن منم
ایدوب بو قصددن داشنماقه اصرار ایدیلر و مگا سویله دیلر که سنک کیبی
فتیر و بی چیز آده حجه کیمک بورج دگل، اوز اهل یتکی آج و
یلاواج قویماق گناهدر. بو ائاده بر دلبر شوریده دل یتوشوب منم حال دلی
مشاهده ایدوب کوکیمک حرم طوافه مصمم و محکم اولدیغنی بقین ایدوب
اوز ادا و حرکتله منی حیرت و اندیشه یه سالدی:

اوروب باد صباتک آل - آچوب بند نقاب اوزدن
دولاندی باشمه عالم دیدم بس چرخ مرهمدر
یوزین گوستردی خال و زلفن چاه زرخدانین
بو کعبه، بو حجردر، بو رسن، بو چاه زمزمدر
صفا - سینه مدی مینا گردنم، گروار قربانک
دولاندر باشمه کس قویمه کیچسون یاخشی موسمدر
اوزک انصاف ویر ظالم گورک بو خلق عالمده
آتوب اوز کعبه سین اوز قبله سین اول هانسی آدمدر
دوتوب آرام بر لحظه تامل ایلوب گوردم
تصور ایلوب گوردم گوشل بو سوزده ملزمدر
دیدم ای مه بو کعبه، بس مدینه طوفنی نیلیم
دیدم او کیمسه که صاحب معراج خاتمدر
بنم جدمدر آخر کم اونک نسل همایونی
جمیع خلق عالمده معززدر مکرمدر
بنی ایله زیارت ساک مدینه طوفنی ایندک
تواین بو طوافک بولمسن بر اوز گه عالمدر
بعد دلبر، مه پیکر عاجزه بیله مصلحت گوریر که بو ایل بیت الحرام
زیارتی ترک ایدوب قباة عالم حضورنه یعنی فتحعلی شاهک باشه عازم اولسون
ازبسکه حاجتک اوندن روا اولار:

سکا بر کیمسه ال دوتماز مکر اول شاه دریادل
کف کوهر فشاندن اونک یم دیده پرنددر
اونک چون کسردر حکماً دیسم عدلیله کسریدر
اونک چون تقصدر حتماً دیسم بذلیله خاتمدر
کی وجم کیمدی ییلم تاجور فتحعلی شاهک
فلک درگاهنه یوز قویمغه محتاج سلمدر

غبار آستانی کیمیا - داشی جواهر در
جواهر یقماغه پشت فلک اول قابوده خم در
که بلکه فضل حق لطف شهنشه بیده یار اولسون
کیده سن بر کسیان کم سنه پیوسته محرم در
مه ایلن هم سفر اول - هم کجاوه آفتاب ایلن
زیارت بو زیارتدر که مین لطف ایله توام در.

عاجزک بودلو مدح و تعریف نامه لری چوخدر. نایب السلطنه عباس میزانک
شائده یزوبدر:

ولیعهد شهنشاه جهان شهزاده اعظم
وجود پاککی اهل عالمه بر جود عظمادر
سمی ماه آل هاشمی عباس شهزاده
جهانگیر و جوان بخت و معین دین و دنیادر
دوتار اول زلف طراری چکر زنجیره مین یردن
بریشاللق گلیر باشنه جوخ شهنشه غرادر
زهی دارای دین پرور که اوکا چاکر در اسکندر
زهی سلطان نام آور که اونک دربارنی دارادر...
الهی بو جهانده بو مه و خورشید و اختر وار
بو خرگاه سپهر لاجوردی تاکه برپادر
بو سلطان جهاندارک اساسین ایله پاینده
معین عالم و آدم مدار پیر و برنادر...

ینه اوز که بر قصیده سنده نایب السلطنه نی بوبله مدح ایتمشدی:

نایب سلطان ایران شهریار شیر دل
خضم افکن کفر سوز و شحنة اسلامیان
آفتاب آسمان سلطنت تابنده نور
فخر یونان کامران و ارشد شهزاده کان

بوالمظفر دادگر عباس شاه تاجور
منفعل در جود و بذل و بخششندن بحر و کان
گون بگون آرتسون جلالی یتسون دوراز الی
آفتاب دولته بر زوال و بر زبان
سایه سنده بهره ور هر کم اولور اخلاصه
در گهنده خاکبوس و جیهه سا و جان فشان
در گهنده قان ایچر اولکس که دشمندر اوکا
گردینه تیغ بران باغینه تیر و کمان!

بورا درج اولونان تعریف نامه لردن ماسوا عاجز سائر شهزاده لارک و خانلارک
شائده دخی بر جوخ قصیده و غزلار اشاد ایدوبدر که اولاردن نمونه
گوسترمگی آرتیق بیلدک.

عباس میرزاک روسار و رومیلر ایله ایتدیگی محاربه لرده گوستردیگی
رشادت و هنری توصیف و تعریف ایتمکله بیله ایرانلی لارک بعض دعوالرده
مغلوب اولمالری و بروز ایتدیکلری خوف و هراسیده گزلمیوبدر و ایران
لشکرلرک بر محاربه ده تار - مار، گریزان و پریشان اولدیغنی بویله
نظمه چکور:

نه اولدی لشکر شاهه که یکسر تارمار اولدی
دیسن بو لشکره گور زخم چشم روزکار اولدی
اوزین رستم دیهن بر پرده دالنده قرین دوتدی
وجود رزم چون دعوا گونی سیمرغ وار اولدی
دیهن افراسیابم آسیاب ایچره اوزین سالدی
دیهن اسفندیارم سالک راه فرار اولدی
دیهن کودرزم آخر زرد دیوار ایچره گزلدی
فرامرزم دیهن قاره نه قاره سوسمار اولدی
فنا چاهنده اولسیدی اولونجه روی غراده
غروریلن اوزین بیژدن دیهن پنهان غار اولدی

صدای توپ خمپاره بتن بردن قاچان کیمسه
 سپه‌دار سپاه خسرو جم اقتدار اولدی
 ایکی دسته‌گیدن هر برده جنگه آه زار ایله
 هزیمت وقتی قاچماغه که شوقی صد هزار اولدی
 کیمی سی نیزه‌سین آتدی که قد گوسترمسین خصمه
 کیمی سالدی قلج بئلدن که هنکام فرار اولدی
 ایدن دل سرد جنگ روسدن بولشکر شاهي
 می یغش - بت دلکش سرای زرنگار اولدی
 جهاد ایتمک نه حاجت اول سپاهیچون که دنیاده
 بری جنت انیسی رشک حوری بر نکار اولدی
 نچه نصرانی بیدین چکوبدر نمسیدن لشکر
 آچوب ایرانیه دست سلطنت بدروزکار اولدی
 نچه رویاه پر حیلہ کنام شیرہ یوز قوبدی
 شغال یشه جرات ایلدوب ضیغم شکار اولدی
 هانی ایرانچون غیرت بو یولده باش ویرن کمدر
 بیلینه دامن همت چالوب کم جان تار اولدی؟
 زر و زوری مکر ایران شهنشک روسدن آزد
 بو یولده باش ویرن هانسی امیر نامدار اولدی؟
 دیسونلر بر بیلہ بر خاش و جنگ کیر و دار ایچره
 کیم اولدی، کیم قریلدی، کیم بو یولده زخم‌دار اولدی؟
 قالان میدان ایچینده بر نچه تاپین اولوب بینام
 قاچان سرتیب و سرهک و سران نامدار اولدی!
 گرنک اوعلک نه دونمک سر ویروب سرداراق آلقاق
 بوگا اقرار ایدن بوخ هانسی دشمنلر شکار اولدی.
 گونیکه گنجده دن سندی سپاه جنگهجو قاچدی
 همان گون اونلاره رود ارس دارالقرار اولدی!

چکوب گر گنجده ده رنجه سپاه و شاه شهزاده
 خطیمک قانی ایله خنک گنجه لاله‌زار اولدی!
 نه تقصیری گورک سلطان ایرانک جهان ایچره
 زر و سیمی تو کوب خلعت ویروب دشمنده خوار اولدی.

بر یاندن احتیاج و یوخسولاق و بر یاندن وقتک تقاضاسی عاجزک مداح
 و وصافلقینه سبب اولمش سده اونک گوزی آجیق دیندار غیرتمند بر وجور
 اولدیغنی انکار ایدم یلمرک. خارجیارک و خصوصاً چار دولتی‌نک ایرانیه دایر
 دوتیغنی مسالکی و سیاسی فکراری عاجز لایقنجیه آکلایوب گوزمل تشبیهات
 و استعاراتیلہ مرامنی افاده ایدیر:

دوتدی کفار سر زلف رخ جانانی
 اورتدی خورشید جهانتابی شب ظلمانی
 دوشدی دین آینه‌سی اوزره بس ژنک ظلام
 کلف ظلمتله قویدی مه تابانی
 بر نهان فتنه ایدوب غمزۀ خوبان کبی روس
 دوتدی دل مامکنی بی جنگ و جدل پنهانی
 کتدی مژگان خط باشنه قرآق هجوم
 شهر بند دل و دین ایچره سالوب تالانی
 بر نظامیله گلوب ایلچی ایچون پیشوازه
 عقل قسردی که بوخ وصف ایلمک امکانی
 مکر اول غمزۀ خوان گزدوب عشاقی
 صف مژگانه ویروب نظم کم آلسون جانی
 روس پولیتقاسینی شاعر غمزۀ ای بر گوزله بگزده دوب اوگا مین جورده
 ناز و عیشوه زینت و لطافت نسبت ویرر.
 روس پولیتقاسی لازم اولان مقامده هر کسک میل و رغبتی اوز شیرین
 دیلیله وحسن وعده‌لرایاه و قسم - قسم بخش و تحفه‌لرایله اله گتورمکه قادردر.

وار بر قاعده سی کافر میخوار لارک
 چوخ نواز شلر ایدر لر گورده لر مهمانی
 چای رنگینی چکوب باده ارسدن داشقین
 دهری گلزار ایلوب جام می ریحانی
 سیمجه زلردر هم بانک موزن ناقوس
 نه ملاححت یری وار مونده صلب آسانی
 ایلدی و هم توهم غلبه قلعیه چوخ
 ایلماک حفظ جتیندر بوراده ایمانی ...

بو لطف و نوازشلردن سو گره شاعر اوصانوب گیکجه یارسی زار
 و پریشان زلف دلبردن بر نوعی دل نالانی خلاص ایدوب عراق ملکه
 عازم اولور و اوراده مشهور ایران اوردوسینک سر کرده سی شیخعلی میرزانی
 زیارت ایدوب درگه پاکینه یوز سورتوب بادل زار دیور:

سن اوسن تیغ کج و راست سنانک ایل
 ایلین خصمدن آسود شه ایرانی
 سن او سن خیمه زنکاری اوردن ارشتمه
 آسمان یولدوزی تک لشکره ویردک سانی
 سن او سن سالدی قدک سابه قزل آغاجه
 رشک فردوس ایلین گوک تبه و موغانی
 باغلادوب جسر کیچوب رود ارسدن کوردن
 اول وهله تصرف ایلین سالیانی
 هم آلوب راه قرا باغ و شکی املاکین
 هم واروب شیر زیان کیمی آلان شیروانی
 هم سالان قاعه باکویه نی تسخیره تمام
 هم آلان قبه نی قوریانه بازان فرمانی
 تا دمیر قابوی دربنده کمین برجه قابو
 یوزگا باغلی اوله برکسک اولسون جانی

داغ حسرت دل بر کینه خصمه چکدک
 کنه سن پاک ایلهدک سینه داغستانی
 ایندی نولدی که یله صامت وساکت اولدک
 پس ایله دیدبه و شوکت و حشمت هانی؟
 بو روادر که سالوب مملکت ایرانه
 بو قدر فتنه گور اول خاچ پرست نصرانی
 دین گیده قیضه اسلامه دوشه ظلمت کفر
 جان دلدن چاغران یوخ عالی عمرانی
 اوله دین پادشهی قیجعلی شاهه کومک
 ایله بیدینه مسطره ایدو بوسلطانی

عباس میرزانی زمان حکومتده روم سلطنتیه ایران دولتی تک مایینده
 وقوعه کلن اتحاد و صالحی شاعر تبریک ایدوبن روم ایلچی سینک وصف
 شائنده گوزل بر قصیده یازمشدر که اوندن نمونه گوسترمکی مناسب بیلدک:

روم و ایران خلقی آچمش درگه خلاقه ال
 اولدی مقرون اجات بو دعا عما قریب
 تاپدی الفت ایکی دولت گلدی ایلچی رومدن
 وه نه ایلچی کوهر ذاتی کبی آدی نجیب
 خسرو ملک بلاغت مرد میدان سخن
 خوش ادا شیرین تکلم، دانش آموز و ادیب
 قصر دولتمده عزیز و تخت عزتمده امیر
 علم حکمتده حکیم و علم ابدانده طبیب
 مدرس طلاب ارا یوخ بو فقاہتمده فقیه
 منبر و محرابده یوخ بو فصاحتده خطیب
 گلشن ایرانه کلکچ سالدی بر شور و نوا
 گلستان رومدن یله خوش الحان غنلیب

ريز شندن آغلاسه كر ابر نيسان زار-زار
ور تو كه ذره خجالتدن عرق صانميك عجيب
من اقدام ايسته دم چوخ وصف ايدم. عظم ديدى
ايستمز بو سرو زيا قامت آرتق زيب و زيب
ييله سنبيل بوته سى. نيلر عيبر و غاليه
بو قزل گل دسته سيدر ايستمز عطر ايله طيب
ييله كم اولمش عزيز درگه خوندكار روم
چاربار مصطفى اولمش پناهي يا مجيب!
دار عقباده ايله فاروق اعظمين ييله
ايتكلن بويكر صديقك اوگيا وصالك نصيب!

عاجزك بر چوخ شعرلرندن معلوم اولور كه (قرخ بولاق) آدينلو بر
كند اونك معاش و دولانماسى ايچون اوگيا بئل و احسان اولونوبميش
ولكن هر وقت داروغه لر و بي رحم عامل لر اوگيا جفا ايدوب آرتق ليله
اوندن خرج آلورلارمش و بعض وقت كندى اونك الندن آلوب عمومى
پادشاهلق دفتره سالماق ايستيورلرمش. بو حل ايسه شاعرى زبون و پریشان
ايدوب اونك شكوه و ناله سنه سبب اولورمش. نجه كه يازير:

بر يانده قياوب عامل بي رحم و مرهت
كوگلم كيمي ويرانه اولان كننده ال بند
آخرنه اولور اولميه كم گله ده بر ميش
آخرنه اولور اولميه بر اولكه ده بر كند
بر سنبيل اوزولملك لك ايلن گل سز اولور باغ
بر خوشه آز اولماقلىق المن خرمن اولور بند
قورخوم بودى گوزدن ووره يوز سيل سرشكم
بالمره اوله قرخ بولاغك ريشه سى بر كند
يوز نفس بودرگاه معلا ده تاپوب حظ
اولسون گوروم اول مصحف رخسار كه سوگند

هيچ كيمسه دگل من كمى مستوجب احسان
لطفك منى مسلوب نظر ايامش هر چند
ايله اونى بر داد گرگ باشنه صدقه
اولدر شه جم جاهه بوگون نوراي فرزند
گل لطفه بنى ايله گان خرم و خوشحال
وير كنديمى ايله منى بولطفله خورسند
بوخسه تو كه رم اشك اشار دجلا بغداد،
بوخسه چكه رم آم يانار ساحت دربند!
ينه بو بايد لسان شكوه ايله عرض اتمشدى:

تحت حكمگدن اولان ممالك محروسه
جماله معموره تمام ايل ولايت خورسند
بر منم عامل بيعرضه الندن شاكى
بر منم خير مبارشردن اولان بر گله مند.
دل زام كيمي خون، چشم ترم تك گريان
قرخ بولاغ آدينه مشهور وارمدر بر كند
گاه فتح گلور يدى شهي باقى ايچون
اوچ گون اون آتلى ايلن اگلشيرا اول كهنه لوند
بر ييله زحمت ايلن سكر عدد كهنه ريال
هم رسوم ايستر و منت قويا اول خيز و هيند
گاه گوردك كه يزوب لطفعلى تحويل دار
سرشكن غله سنى پير اولاسان ايله مه بند
منى بر يول باشكه ايله تصدق بسدر
اوله آسوده بوغمدن بو دل حاجتمند!

عاجزك صوگكى كلامندن گورينور كه قرخ بولاغى اونك الندن آلوب
عمومى دفتره سالوبلر و بو خصوصده گوزيندن قانلى ياش تو كه - تو كه يازويدر:

ای ایدن وعده وفا ایامین پیمانه
 بنی بو عهد شکنتک یتورودر جانه
 قویمه آزرده و آواره بن نالانی
 ای دونوم باشگا یک در سخن مردانه
 بر ایله دردمه درمان بنی قورتار غمدن
 یا بویور ایلیوم آباد اوزیمه غم خانه
 نیلیرم سیر کاستانی گل و گلزاری
 گوزمک قانلی باشنی توگرم دامانه
 قرخ بولاغ آدنی دفترده گورن ساعتده
 آغلاماقدن گوزمک باشی دونوب طوقانه
 سندن امداد اوکاگر اولماه بو عالمده
 نجه آباد اولور دهرده بو ویرانه
 یا قلمدن بنی سال ایله بنی آسوده
 یا المدن اونی آل اوز چووروم بر یانه!

طهرانک وصفده دیمشدر:

ای تیکن جنته گوز میل ایلین رضوانه
 برجه تشریف گتور سیر ایله سن طهرانه
 گورگان جنت دنیانی اگر آدم سن
 قویمه اول یردن آباغ دیشره بر اوزگه یانه
 هانی جنتده بیه باغ - بهشتده بیه حور
 زاهدک وصفنی بهوده قیلک افسانه
 اودیار ایچره قدم برجه قویه واعظ شهر
 دیم ای اوغلی اوان حوریه باخ - غلامانه
 بر تماشا یوزه قیل زلفه باخوب کاکلی گور
 گلی گل اوسته قویوب سنبل اورار ریحانه

آدمک نسلنی بو حسنده گر بولسیدی
 سجده ابلیس نجه ایتمز ابدی انسانه
 بو یری گورسه بری گیتسه بهشته دیه جک
 نجه گور تنگه سالودر بنی بو ویرانه
 نه زبانیله ایدم وصف بو آباد اولمش
 بکزه مز خلخه، نوشاده و کرجستانه...
 بیلمه یر، بیه کوزلر، بیه پاکیزه مکان
 کلمیوب تاری بیلور دائره امکانه
 بیه جنت، بیه رضوان، بیه خوروغلمان
 ویروب الله بو گون پادشه ایرانه
 بو دعانی ایله عاجز اونی سبحان قدیم
 بالمضاعف ابلیس دوشمه سین هیچ نقصانه

دیوان عاجزده بر چوخ غزلیات، مخمسات و مربعات درج اولوبدور.
 آئیده مسطور نمونه لر اونک اثرلرندندر:

غزل عاجز

۱- نه یاخشی لاله قزارمش بنفشه زار گده
 نه طرفه سنبل تر آچیلوب عذار گده
 زلهر شراب طهوری، امن دوداغ کدن
 نیلهر بهشت برینی، یاتان کنار گده
 نه راه و رسمدر ای گل بو بلبل بی دل
 چکوب خزانگی بر گرمه سین بهار گده
 همیشه ناله و افغان، مدام گوز باشی
 نه گورمیسین مگر ای دل بو آه زار گده
 عجب که یانمادی عاجز بو خرگه گردون
 اثر که یوخدی بو آه شرار بار گده

ایضاً غزل عاجز

۲- هر زمان زلف پریشانگه کم شانه دگر
شانه بوزمین دل مجروح پریشانه دگر
آغزنی حین تبسم ده گوروب عقل سنانار
باغ آرا باد صبا غنچه خندان دگر
یاندان شمع شبستانی دگل آتش عشق
آتش عشق او در که پر پروانه دگر
عابدا قوی بره تسبیحیگی گور خال و خطین
بالله اول سبحة صد دانه به بردانه دگر
زاهد اول طرۀ طراره باخوب داد ایتدی
دیدى اول کافری دوت قوبه که قر آنه دگر
باقوب اول زلف و رخه عاجز مسکین نه دیدى
دیدى قربان اولوم اول کفره بوز امانه دگر

۳- تن بیجان به روح دم عیسی دن
ید بیضا گورنیر معجزه موسی دن
لله الحمد که بو دهرده هر ایکسی وار
بر بیله فیض یتوب قادر بی همتادن
بخت ناسازمی گور نجه باتوب ظلمه ته
جسم بی جانمی گور نجه اولوب دنیادن
نه دیر یلمک بوزنی ویردی اوکا لعل مسیح
نه ایشقاق اوکا ال ویردی ید بیضادن!

۴- منظور بودر اول دل دیوانه داغیاسون
بر شانه چک اول زلف پریشانه داغیاسون

کو کلم قوشی صید اولماغه گر اولسه مرادک
توک تیللرتگی هر بری بر یانه داغیاسون
بر دانه خال سپین سودمدن آخر
زاهد گوروم اول سبحة صد دانه داغیاسون
گوستر قاشگی آج لب میکونی دمام
ایسترسن اگر مسجد و میخانه داغیاسون
ایچدی کجه منم باغرمی قان ایتدی بو ناده
بر دور ایله ساقی که بو پیمانه داغیاسون
رخساره عرق یا ورق سیم ایله افشان
اول اختر رخشان مه تابانه داغیاسون
هر جور که چکدک شکن زلفدن عاجز
سن یاز اونى بو صفحه ابرانه داغیاسون

زلفک وصفنده یازدیغی غزلدر:

چکیلمز دور رویگدن کناره بر زمان زلفک
مکر گلزار جتده اولوبدر باغبان زلفک
عجب غمازدر چشمک عجب خونخواردر قاشک
عجب بی رحمدر خالک عجب نامهران زلفک
نه تقصیر ایتشم بيلم که بیله خشمناک اولمش
چکر هر دم جینگده بگا خاطر نشان زلفک
اولوبدر پادشاه زنک و ملک روم رخساره
چکوبدر فوج گیسودن سپاه بیکران زلفک
آلپ عقام، یخوب کو کلم ایدوب دیوانه مجنون تک
اوصانموب اندی ایلر قصدجان ناتوان زلفک
بیله بی رحم اولمه کم نسیم صبحه یالواررام
قیلار برهم منم کو کلم کیمی ابولر یخان زلفک

ایکی سیمین بنا کوشک کرییاشده گزلمش
ساناسن تقد جان عاشقی ایتمش نهان زلفک
آلوبدر عقاکی عاجز سالوب دامه دلی ایتمش
اولوب عقلم کمی هر مرغ عقلا آشیان زلفک

مخمس عاجز:

گلد کده سنی گورمکه یوز ناز ایله جان
ای جای جهان سال اله یوز تقد دل و جان
یالقوز نه رواد اوله برجان اوکا قربان
یوز مرحمت و لطفدی احسان گله مهمان
درویش سرانی مزین ایله سلطان

ندرتده دوشر بر ییله دوران اله ای دل
بو گلبه احزانکه جانان گله ای دل
هر درد دلک واریسه ایندی سؤله ای دل
چوق وقتدی دوشمشدی ایشک مشکله ای دل
گور خالق سبحانی نجه ایله آسان

بگزمه شب قدره دیسم ار بو شب فیروز
دوغدی بوسیه شامده بر ماه دل افروز
یارب ایله بو شب فیروزمی سن روز
چیکمه دخی ای زار کو گل آه جگر سوز
ایتمه بو شب وصلده اندیشه هجران

قیل صبحه د کین عارض ماهینه نظاره
یاتمه ییله مهتابده قیل درد گه چاره
قیل شکر خدا ایله گان عمر دوباره
آبریمش ایدک یاردن اما گنه یاره
لطف ایله یوردی سنی اول خالق سبحان

گور بختمی آچلیدی سحر کیتدی فراغت
کویا که طلوع ایندی بگا صبح قیامت
هنکام فراق اولدی و ایام ملامت
هاردان بو سفر دوشدی آرایه بو مرارت
تلخ ایلدی اوقاتمى بو گردش دوران

ای بخت بتور عاجز نالانی مراده
گل قویمه اونى کو گلی شکسته بو اراده
کو گلم ایلیوبدر سر کویینه اراده
بلکه بر ایشیاق اوله بو بخت قراده
بی پرده بگا گوستره یوز اول مه تابان

عاجزک مربعاتندن بریسنی بوراده یازمغه اکتفا ایتدک:

ای فلک گونگدن آرتق
بو گوزلک جمالی وار
سنگ برجه یگی آیتک
بونک ایکی هلالی وار

دی گل حقندن کیچمه فلک
اکر گله یوزمین ملک
گور هانسینک بو گوزل تک
آغ اوزده خطو خالی وار

ایسترسن ایله امتحان
دی چرخسون خورشید تابان
یار عارضین ایتسون عیان
گور هانسینک زوالی وار

من عاجزم دردك آليم
سكا بياندر احواليم
بو دونوب باخماقك ظالم
بر ابو بخن خالي وار

عاجز اوز عصرنده آذربايجانك مشهور شاعرلارندن برسي حساب اولونورمش،
اونك بر چوخ متين و آبدار شعر و غزللري واردركه معادن خالي دگل،
ولي مربعات قسمي اثرلرنده چندان روانلق و ملاحظت يوخدر. خصوصاً
واقفك كلاميله اونلاري ياناشي قويدقده اونلارك فرقي گورينير.
تمثال ايچون واقف ايله عاجزك قافيلرندن بر ايكي بند كتوروب
دوتوشدراق.

عاجز وصف قيلديني گوزلك حسن جمالي گونه و آيه اوخشادوب فلكه
طعنه اوروب دئيور:

اي فلک گونگدن آرتق
بو گوزلك جمالي وار
سنگ برجه يگي آيت
بونك ايكي هلالی وار

دی گل حقدن کيچمه فلک
اگر گله يوز مين ملک
گور هانسينک بو گوزل تک
آغ يوزده خط و خالی وار

عاجزك گوزلي بويله ساده دل ايله تعريف ايمه سي نه قدر خوشه ده
چول عاشقلرينك سوزلرينه بکزه يور و بعض مصرعلرك وزني دوز گلميور.
اما واقفك كلامنده بو قصور گورنميور.

واقفك سوزلرينده ساده لقدن ماعدا باشقه بر لطافتده واردر و اوسکا سبب
کلامك حقيقي حسياتدن نشئت ايمه سيدرکه اوخويانلارده سرايت ايليور.

واقف سيودگي گوزلي بر كلامنده بويله تعريف ايليور:

ای جانانم سن بزه نوب گلنده
آی و گون قارشگه پيشوازه گيدر
کعبه کويگه گونده مين کره
ملک ار يقيلوب نمازه گيدر!
آغ گوله تشبیه درسنگ جمالک
عشقگدن سالمشم عالمه بر اون
سني سيون جوان اولور گون بگون
قاريماز قوجالماز ترتازه گيدر:

واقفك آخرکي سوزلري معنا شينخ سمدينک کلامنه بکزه يور.

« بخت جوان دارد آنکه باتو قرين است
پيرنگردد که در بهشت برين است»
نه قدر سمدينک بو شعري هم لفظاً و هم معناً فارسله خوش گلور
ايله بر او قدرده واقفك:

«سني سيون جوان اولور گون بگون
قاريماز - قوجالماز تر تازه گيدر»

سوزلري اصل ترک آذربايجان اوغلونک خوشنه گلمه کنه شبهه يوخدر.

عاشق علی نك غزللرندن اڭ مرغوبی آشاغده یازیلان غزل مستزادیدر:

ای سروسهی! سن کله لی سیرایله باغه

باش چکمه دی عرعر

چوخ عالنسبلر اوزینی سالدی ایباغه

قول اولدی صنوبر

بر خالك ایچون زلفکجه چوخلار دولاشوبدر

آنچاق منی بیامه

بردانه ایچون چوخ قوش اوزین سالدی دوزاغه

دام اولدی مسخر

سنبل اوزنی زلفکجه بگزمتدی نکارم

گوردیکه خطادر

داغلارده تاپار یوزی قراباشی اشاغه

قایقولی مکدر

سن نك برینك منزلی ویرانه کر کدر

یاچشمه لر اوستی

کوگلم کیمی ویرانه گوزوم کیمی بولاغه

گل ای بری پیکر

دنیاده اگر «عالی» اوزی آغلیه گیتسه

زلفك هوسندن

رحمت یاغشی ترپراقك اوستنه باغه

قبری اوله انور

بوندن علاوه ملایناه واقفك مدحنده یازدینی قافیه لردر که بو سیاق
باشلانور:

بو گوهر سوزلرک ای عالی جناب

تمام عاشقلرک سمعنه گامتش الخ

ملایناه واقفك ترجمه حاله مراجعت ایتمه لی.

عاشق علی گلپیری قراجه داغلی.

عاشق علی نك بر نچه کلامدن که میرزه یوسف قراباغی نك ترتیب
ایتدیگی مجموعه ده درج اولونمشدر بیله معلوم اولور که اونك چندان علم
و سواد یوخ ایمش و اوکا شاعر دنیلمیوب «عاشق» دنیلمکی بو قولمزه
شاهددر. عاشق علی ملایناه واقفك معاصری اولدیغی واقفك مدحنده یازدیغی
کلامدن آکلاشیلدی.

مربعاتلرینك بعضنده لطافت وار ایسه ده قصور و رکا کتدن ده خالی دکل،
مثلا: مربعاتدن بریسنی بو سیاق باشلیور:

نه ساعتده گلدیم دنیا ایوبنه

شوم ستاره بختی باغلی اولمشام

طالع بد، گونیم قرا، جفا کش

هجران ایولی، درد اوتاقلی اولمشام!

بوراده «شوم ستاره»، «بختی قاره»، «هجران ایولی»، «درد اوتاقلی»
کبی قافیه لرک نه وزتمه ونه اسلوبنده بر یاراشقاق و سازشاق وار و نه ده
سوزلرک معناسنده بر لطافت و ظرافت!..

بونلار اصلا شاعر سوزلرینه بگزمتیور بلکه قورد اوغلی سوزلرینه
اوخشایور. بو کلامک آز-چوخ ینه آخرکی بندی خوش آینددر:

علی یم چوخ چکدیم درد بلادن

غم ال گتورمدی من مبتلادن

عالم ارواحده، «قالوا بلادن»

خون جگرلی قرا داغلی اولمشام!

مردم دېمەلرم ھېجر گۈنى نوح آسا
اوقدر اشك توكر آخرى طوفان گتورير
ئابتا! شكر ايله ھر عزت ايچون ذلت وار
دېمەدك وصل سرورى غم ھجران گتورير

قافيه :

برج نحسه دوشدى كوكب بختم
فلكك ظلمى بگا نمايان اولدى
زورق طالعم بحر المده
طلاطم غمدن بى نشان اولدى
سولدى گل، بوزولدى گكشن عالم
شيدا بلبل نعره چكر دمام
فانوس اخفيه چونكه دوشدى شم (*)
پروانه گورنجه سرگردان اولدى
پرى... فلک داد الگدن داد!
بردم عشق اهلنى ايلمەدك شاد
بر شيريندن اوترى مثال فرهاد
«مهدى» يىستوندم كوهكن اولدى

(*) شعرک قافیهسى دوز ككگدن اوترى شمع عوضه - «شم» يازيلمىشدر.

ثابت شقاقى :

بو شاعرک دخى عاجز، قوسى، نشاط و غيرلرى كىبى اسمى واصل نسبى
معلوم دگل «ثابت» شاعرک تخصصى در، آنادن تولد اينديكى محلك اسميده
يقينكه (شقاق) دركه اونك له ملقب اولمش - شقاقى آدلایر. چوخ احتمال
واركه اونك آدى مهدى اولسون. چونكه آشاغده بازيلان بر قافیه سنده
«ثابت» عوضنه «مهدى» يازيلمىشدر. اونك اثرلارندن ميرزا يوسف قراباغىك
مجموعه سنده داخل اولان آنجاق بر غزل ايله بر مرعاندركه ھر ايکيسى
بوراده درج اولونور:

غزل ثابت :

غبرن رايحه طره جانان گتورير
لطف ايله باد صبا دردمه درمان گتورير
دېهرم قاصده گيت نامه جانانى گتور
او گيدر سرعتيه قلمه فرمان گتورير
بن ديدم نكهت زلفين گتور اى باد صبا
او گيدر باشمه سوداى پريشان گتورير
زلف دوشكج يوزينه ديدملرم اشك توكر
گون يورين ابرهاچان باغلاسه باران گتورير
باخوب اول شيوه رفتارم تو كوب قانلى باشم
من ييلوردم كه يوگوز باشمه چوخ قان گتورير
كفر زلفين عرفا رخته ايمان ديديار
بونجه كتردى كيم ھر گورن ايمان گتورير

سوز بوخدر که رافعی نك قصدی بو شعرلری دوزمکدن ملایناه واقفه و
ملاولی و دادی به نظیره یازمق ایش و لکن اونلار نك کلاملری ایله رافعی نك
شعرلری آراسنده تفاوت بردن گو که جدره.

دانه فنقل سیاه و خال مه رویان سیاه
هر دودل سوزد اما این کجاو آن کجا!

رافعی:

بو شاعر نك دخی اسم و نسبى و محل و مکانى معلوم دگل. شیوه
لسانیدن قافاز اهلی اولدیغی آگلایلور. واقفک معاصرلر نندره. مرعاتدن
بریسى ذیلده یازیلور:

سن نجه همدن سن ای باد صبا
نه مدتدر خبر نك بوخ حانمدن
نوح کبی غرق اولدم غم گردانه
دردمندم نه لور دوتسا نك المدن

افسونچی کار ایتمز زلف نك مارینه
جسمم دوشدی غنبر تیل نك تارینه
پرواه نك یاندم عشق نك تارینه
بلبل تکی ال اوزمشم گلمدن

منده خیال وصال که یتمکدر
منك میلک غیر همدن دوتما قدر
من بلبلیم ایشیم فغان ایتمکدر
گل یانمه قانچمه درد دلمدن

یوسفی مصرده زندان اولدوردی
زلیخانى درد پنهان اولدوردی
رافعی درد هجران اولدوردی
اوزو نك یتور قورتار گلن اولومدن

حشره قالدی جانده ئیل انتظارى
گوررمی اولایارب دیدار دیداری؟
فکر ایلم هر دم اول آشنا - یری
گوزلریمدن آخار سیلار آغلارام!

ایلدن آیری دوشدیم گذارشم یوخ
سغیندیم مولایه غیری ایشیم یوخ
مونسیم، غمخواریم بر یولداشیم یوخ
سریتمه عوغلار قالر آغلارام!

کوکلهمزدن گدوب عشق و هوسلار
یغیلسون بر بره گویکلی شکستلر.
قومدن، قردشدن یاد اولان کسلر
دولاتیر باغرمده میلار آغلارام!

شاعر! حقندن گریک انسانه دولت
گیتیمه اوستندن سابه رفعت
خدادن گر بزه اولماسه شفقت
آیلر الله گولسم ایلار آغلارام!

مرحوم عبدالرحمن آقانک اثرلریندن الک اهمیتلوسی گنجی خانی جواد خان
زیاد اوغلی نك روس قوشونیه ۱۸۰۴ سنه میلادیده ایدیکی جنکک و خان
مرحومک گوستردیکی رشادت و هنرک و فی الجمله اونک سرگذشتینک
بارهنده یازدیغی مخمسدرکه مع التأسف جمله سنی بوراده ذکر ایتمک بعض
سیلره گوره ممکن اولمادی.

مخمس عبدالرحمن آقا شاعر درحق جواد خان زیاد خانوف.

بر روایت سوله ای دل چرخ کجر ققاردن
تا ابد روز ازل بد مهر بد کرداردن
چرخ ظالم، دهردون، صاحب خطابی عاردن
کیم یزیدک عزتین گور شاه دل افکاردن
گور جواد خان ماجراسین محنت مکاردن!

عبدالرحمن آقا دلپاز اوغلی - «شاعر» تخلص

ملایناه واقف عصرنک محترم شاعرلریندن برسیده مرحوم عبدالرحمن آقا
دلپاز اوغلی «شاعر» تخلصده که اصلا قزاق محالندن - خانوقلر قریه سندنذر.
بعض مفسدلرک، که عبدالرحمن آقا ایله شخصی عداوتلری وار ایش،
شیطنتیه گرجستان حاکمی ابراکلی شاه شاعردن بدگمان اولور که گویا
عبدالرحمن آقا قزاق محالک جواد خانه تابع اولماسه سعی و کوشش
ایدیر و جواد خان ایله هم سردر، اونلارک مایینده بر پاره سیاسی و
مهم مسئلهلر بارهنده مخفی گفتکولر اولونور.
ابراکلی شاهک غضبی چوشه گلوب شاعرک حقنده بیوک ظلم و سیاست
ایدوب گوزلرینی چیخارتدیریر.

یلمک گر کدر که عبدالرحمن آقا زیاده ماده لو، فصیح و دلاور بر آدم
ایش که دوغرو سویلمکدن اصلا احتیاط و خوف ایتمز ایش و اوز ایلی
ایچنده نفودلو و محترم و سوزی اوتکین سایلورمش تمامی هنر و سببی
اوز ایتمک و وطنداشلارینک خبر و صلاحی بولنده صرف ایدرمش ولی
مرحومک بد خواهی و دشمنلریده چوخ ایش. اوز ایشنی و صلاحنی
اونودوب جماعت دردینه یانماقدن آخری دشمنلرک حیل و شرارتی اوجندن
چشم جهان بیندن محروم قالور.

بلی! بویله قدر و قیمتی یلنمیین ملت بهادرلرینک حقنده دیولر که:
«ایل ایچون آغلیان - گوزسز قالار»

شاعر مرحوم گوزلری چیخاریلاندن سوکره بو نوحه نی انشاد ایتمشدر:

من غرییم وطنمده قاضیلر
ایتورشم آغر الملر آغلارام
گوگل حسرت قالدی جان انتظارده
گوزلهرم صبح و شام بوللر آغلارام!

بيله در دوران، ازل انسانه آل ايلر جهان
بر زمان خرم قيلور بر دم ملال ايلر جهان
شاه اوله استر گدا آشفته حال ايلر جهان
عاقبت بر گون گيدر همت حلال ايلر جهان
ناخدانی غرق ايدر اول گشتی پرباردن

هر زمان دوران سالوبدر جانی جاناندن جدا
آدمی حوادن آيرو باغ رضواندن جدا
خاتمی سالدی فلک جاه سلیماندن جدا
آه کیم دوشدی بوگون دوران حواد خاندن جدا
اکسک اولماز زار بلبل صحبت گل خاردن!

شاهنامه شرح ایدن اول جواد خان وصفی
معین جود سخاوت عدل دیوان وصفی
یلمش افلاطون سمارین اهل میدان وصفی
حکمت لقماندن آرتق درده درمان وصفی
بر مخمس نظمیه انشا قیلیم اشعاردن!

گنجیه شهرنده جواد خان کیم نه ایام وار ایدی
صاحب لطف و عدالت صادق الاقرار ایدی
هر ایشک فعلنده ماهر، عاقل و هوشیار ایدی
مختصر عالم آرا بر امتحان سردار ایدی
گور نه لر چکدی قضادن دور بد اطواردن!!

دوشدی دعواسی ازلدن اول شکی شیروان ایله
ابراهیم خان اتفاق اولدی اول عمه خان ایله
گلدی لشکر اوستینه اول جمله داغستان ایله
اونلار ایله قیلدی دعوا سربسر میدان ایله
چکمه دی هرگز ضرر بر فتنه اغیاردن!

برده اوندن صوگره گلدی والی باغراتیان*
یغدی گرجستان تماماً لشکر تا وادیان
نیچه ایلر قیلدی دعوا چکمه دی اوندن زیان
والی کیچدی چون قنادن ایدی ترک آخر جهان
گور نه صادر اولدی گور گین خان** (کیمی اغیاردن؟)

پادشاه روسک آخر عرض ایدوب احضارنه
یاخدی اول گور گین خانک دقتر و طومارنه
امر قیلدی بر «شیخدر» 1) نام اولان سردارنه
گنجیه نک آل قلمه سین فرمان بویور اغیارنه
اوسته گلدی هزاران سالدات خونخواردن

اول جوادخان وصفی نیچه قلم شرح ایلسون
شرحه سیغماز وصف خالین نیچه دیلار سوبلسون
بر بيله سردار وقاضی کیم گوروبدر بيله سون
دوشدی دعواسی اونک کار قضادن نیلسون؟
پادشاه روس صاحب تاجین طوماردن!

چکدی بر ایل اول جواد خان ایله دی جنک و جدال
گاه صلح ایدی آراده گاه قیلدی رنک آل

(*) گرجی پادشاهلارینک اصل و نسبی (باغرات) آدینلو مشهور و جسور بر «قاخیت»
فنازندن اولماغه گوره اونلاره «باغراتید» و یاخود «باغراتیان» دینلور. بوراده ذکر اولنان
والی گرجستان پادشاهی ایراکلی دومدن عبارتدرکه حوادخان ایله اونک مابیننده قدیمدن
عداوت واریلمش.

(**) گور گین خان (Георгий) ایراکلی شاهک اوغلی درکه آتاسینک وفاتندن صوگر
اونک یرنده جانشین اولوب بر نیچه مدت پادشاهلق ایلدی و آخرده (1801) نجی سنه ده
روس تبعیتی قبول ایدی.

1) شیخدر - انسیه تور سییانوفدن عبارتدر.

گوردی کیم اولمادی آخر آرتدی فتنه، قیل وقال
 گلمه‌دی امداده هر چند ایلدی یوز عرض حال
 فتحعلی‌شاه صاحب ایران اولان خونکاردن!
 یندی لشکر، گوردی میدانہ عداوت قیلدی‌لار
 قیردی‌لار اعدایی اولدمده فراغت قیلدی‌لار
 خوب دو گوشدی گنجہ خلقی بر رشادت قیلدی‌لار
 حق بولنده بعض کس اولدم شہادت قیلدی‌لار،
 دوندی گیری، گیردی‌لر اول، قلعه‌یہ ناپاردن!
 ارمنستان گوردی روسی دوندی بر دم هر نه وار
 شمس‌الدینلو خلقی ازلدن چخبوب گیتدی کنار
 نلسون تنہا قالوب اولدم جوادخان دلفکار
 قلعه‌نی قیلدی محیا اونده محکم استوار
 کیچدی اولدم ذوق و دنیا ملک و گنج و واردن!
 تا بر آی، قرخ گون کیچنبه آندہ محکم دوردی‌لار
 صبح و شام دعوا قیلوب کفاره تیغی اوردی‌لار،
 لشکران روسی هر دم بی شمارا قیردی‌لار،
 دوندی شمکیر خلقی آندہ روسه اقرار ویردی‌لر
 ای دریغا چرخ ساندی قلعه‌سین پرکاردن
 بر کیچہ یول بولدی‌لر روسیلر آشدی قلعه‌دن
 سو برینه اولزمان قانلار آخاردی قلعه‌دن
 اول اغورلوخان ایله خانلار که قاجدی قلعه‌دن
 خان گوزوب اونلار سلامت چیخدی کیچدی قلعه‌دن
 ییلدی آیری دوشدیکین فرزند خوش دلداردن!
 کیچدی اونلار قلعه‌دن ساق و سلامت گیتدی‌لر
 چکدی‌لر هر چند یوز جور و ملامت گیتدی‌لر
 چخدی‌لر روسنک ایچندن بر علامت گیتدی‌لر
 یوز دوتوب ایران دیو شاه ولایت گیتدی‌لر
 ایستدی حقندن مدد اول حیدر گرازدن!

قالدی تنہا اول جوادخان گور نجه آد ایلدی،
 اوردی تیغین سربسر کفاره بیداد ایلدی،
 ایکی بورجیک سالداتین چوخ قردی برباد ایلدی،
 اهل بیتک محنتین اولدمده کیم یاد ایلدی
 یا الہی ساخلا سن چون انتظارم یاردن!
 سینه‌سندن اوردی‌لار اولمشدی اولدم بیقرار
 برینار ال کیمسه‌نی اولدمده قیلدی خاکسار،
 بر بهیر حمله ایدوب تیغ اوردی‌لار مجروح و زار،
 یادینه دوشدی اودم شاه حسین دلفکار!
 ایستدی فیض شہادت حاکم جیاردن!
 اول حسینقلی آقا کیم گلدی خانک یاشه
 لایق ایدی هر هنرلر شوکتینه، شانه
 ایستدی قانین قاتا اولدمده خانک قاته
 قویمادی خان گوندروب بر غیری برج میدانه
 یعنی اونک دهشتین من گورمیوم دیداردن
 قلعه‌سین ساندی جوادخان اولزمان ویرانه‌دن
 چوخ چالشدی تا اولونجه دردینه درمانه‌دن
 فیض حقندن تا یتیمه رحمت غفرانه‌دن
 چیخدی روحی اول بدنن روضه رضوانه‌دن
 ای خوشا بولدی شہادت واحد القہاردن!
 هم حسینقلی. آقا بولدی شہادت نوجوان
 خلق آرا بو جمله محنتدن یمان اولدی یمان
 آناسی آہلر چکوب شاخسی دیو ایلر فغان
 یوز دوتوب اول بارگاهہ الوداع ایلر امان
 بنوا دوشدیم جدا فرزند گل رخساردن!

کیملری دورانده بش گون بر قرار ایتمش فلک!
کربلا دشتنده شاهي دلفکار ایتمش فلک!
اول جواد خانیکه صاحب انتظار ایتمش فلک.
اول حسینقلی آقانی خاکسار ایتمش فلک.
آینه تک ژنک اولوب گلچهره سی خونباردن!

بونلارک بیلدی ملک لار حقلن اخلاصنی
عرش بوزنده آم وای ایله دوتارلار یاسنی
ایستدی گردون نجه بو چرخ بی پرواسنی
گورمیین گورسون بونی اول کربلا غوغاسنی
بو مصیبت محشر اولدی کربلا آتاردن!

گنجعلی خلقی شهادت قیلدی حقا جان فدا
کیمی مظلوم، کیمی آزاده قلوب اندر بلا
هر بری بر نوعله بوز درده اولدی مبتلا
یادیکه گلمز مکر مظلوم دشت کربلا
ای اوتانماز چرخ ظالم احمد مختاردن!

مین ایکی یوز داخی اون سکزده تاریخ زمان،
کیم شهید اولدی جواد خان چخدی ازدار جهان
جوخ بریشان اولدی حالی گنجهنک حددن یمان
گل یتش امداده یا حق مهدی صاحب زمان!
اینجزمی خاطرک بو درد و آم وزاردن؟

بو مخمسک بر نیچه بندلری دخی واردر که فوqده ذکر اولوندی
اوزره اونلارک بوراده یازیلماسی مناسب گورولمهدی. جواد خانک و اوغلی
حسین قلی آقنک شهادتی واقع اولوبدر هجرتک (۱۲۱۸) نجی تاریخنده که
میلادک (۱۸۰۴) ایله مطابقدر.

مرحوم جواد خان زیاده غیور و جسور و صاحب عقل و تدیر بر حاکم
اولدینی تواریکده یازیلمشدر. شهادتی زمانی سنی اللی به کیمی وار ایتمش.

معلوم اوله که روس قوشونی اولنجی دفعه ایران سرحدینه قدم گذار
اولدقده جواد خان دعوا و شواسر اونک گنجیه داخل اولماسنه بول
ویروب و روس دولته اوز تبعیت و اخلاصنی اظهار ایدوبدر.
(قووالینسکی) که روس دولتی طرفندن گرجستانک امور خارجیه سنه ناظر
تعین اولونمشدی یازیر که هامیدن اول اونک یاته ایلچی گوندروب اونی
تبریک ایدن و روس ایمپراطورینه اخلاص و صداقتنی اظهار قیلان جواد
خان اولوبدر.

اگرچه عباس میرزه اوز قوشونی ایله گنجیه سرحدینه یووقلاشانده جواد
خان اونک طرفنه بر نوع میل ایدوبدر، ولی قووالینسکی نک یازماقنه کوره
بو میل و رغبت ظاهری بر پولیتقایمش. باطناً و قلباً اونک میلی روس
دولته ایتمش و گرجستان ایله خانک مایینده وقوء، گلن بعض انقلاب و شورشری،
خصوصاً شمس الدین مسئله سنی قطع و جل ایتک ایچون خان مرحوم ایران
دولته رجوع ایتمیوب روس دولتی نک واسطه یله دستاویزه ایدرمش.
و لکن قنایز سیسیانوف قافقازه رئیس و انسپکتور تعین اولونوب گلن
گوتدن زاقافقازیده حکومت ایدن خانلار ایله، خصوصاً مرحوم جواد خان
ایله آرتق درجده درشتلک و سرتلک ایله باشلابدیر رفتار و معامله ایتمکه.
«قافقاز آرخی اوقرافیچیسکی قومسیاسی» جمع و ترتیب ایتدیگی آقتردن
که بر نچه سینی بنده حقیر ترک لساته ترجمه ایدوبدر. معلوم اولور که
جواد خانک روس قوشونی ایله اصلاً و قطعاً دعوا ایتک فکری یوخ ایتمش
اونی دعوا به مجبور قیلان قنایز سیسیانوفک آغر تکلیفکاری، خشونت و
درشتلکی و بعض اتفاقلرده تالایق فحشری اولوبدر...»

(* См. Акты Кавказской Археографической Комиссии.)

فکر ایلمرم بر بر دوشر یادیمه
یار و همدم - دوست یزانلار آغلارام
دولار دیده لایم اشک آل ایله
گوزلریمدن آخار قانلار آغلارام!

سالدی منی فلک ایشه بی سبب
سن ایله بر علاج یا قادر چلب!
آنوب یار و همدملری روز و شب
گه آشکار گاه نهانلار آغلارام

نامه یازدیم یاره باد صبادن
درد دلیم اظهار ایتدیم هوادن
دوشمشم آواره ایلدن - اوبادن
ایتورمیشم خانمانلار آغلارام!

وعده کیچدی گونلریمی سانارام
آیلار ایلمر حسانه قانارام
هر زمان یادیمه دوشر یانارام
او دورانلار او زمانلار آغلارام!

گوروم دونسون بیله دوران زمانلار
ترک ایلیوب باغلارنی باغبانلار
خزان دگوب سولرب گل و ریحانلار
سارالوبدر گلستانلار آغلارام!

سیر ایلیوب گزوب گیتدیگم برلر
آولاغندن کیچوب ایتدیگم برلر
طرلان ایله شکار ایتدیگم برلر
یاده دوشر اول مکانلار آغلارام!

مصطفی آقا «عارف» تخلص

مصطفی آقا تولد ایدوبدر قزاق محالک «شیخلی» آدلانان قریه سنده
هجرتک ۱۸۸۸ نجی ایلنده بر روایت گوره آقا کاظم آقا سالکک - که
خوش طبع بر شاعر ایمش، و ترجمه حالی آشاغده ذکر اولوناچمدر -
بیوک قرداشی ایمش، اما بر قولده بودر که مصطفی آقا سالکک عموزاده
سیدر. قاضی سعیدالدین افندینک دیمکنه گوره صحیح اولکی قولدر.
مرحوم مصطفی آقا فارس، ترک و حتی روس لسانلرینی یاخشی بلورمش
اوزیده زیاده دیندار، غیرت کش و حقیقته «عارف» و دانا بر شخص
ایمش ولی بو بیچاره دخی اوز غیرت و ملت پرستلکی اوجندن چوخ
بالار، و مصیبتلره دوچار اولوبدر، مرحوم بیله که مصطفی آقا شمس الدینلو نصیب
سلطان ایله دولت نظرنده متهم اولوب زوال طریقله روسیه گوندربور و
اوراده (قزان) و بر روایت گوره (خارقوف) شهرنده ساکن اولورمش. (۱)
بینوا عارف روسیهده چوخ عسرت و ذلت چکور، و آخرده وطن
مالوفینک فراقه، دوست واقربانک هجراته و دشمنلرک طعن و شمتنه تاب
گوره بیملیوب اوراده وفات ایدیر. اودر که سالک اونٹ شاتنده دیمشدر:

«بری عارف اوگا جورایتدی دوران
که غربته شهید کربلادر»

عارف روسیهده مجوس وار زندکاللق ایدن وقتی اوز حال دلتی بر نچه
شعرار واسطه سیله یازوب بیان ایتمشدر که ذیلده درج اولنور:

(*) برروایتده مصطفی آقا ملک منفی الوطن اولماق بابنده بودر که روسیه دولتی بو طرفلری
ضبط ایتندن صوگرا شاید اهالی اونا تابع اولمیب دونوگلاک باشلاردیو بطریق امانت هر
محالک رئیس ویشواسنی روسیهنک داخلی برلرینه سورگون ایدرمش، اوزمره دن مصطفی آقا
عارفیده گوندروبیمش.

سر چشمه‌لو زلف‌فرلو بولاغلار
سوسلو سنبلو لاله‌و داغلار
دومانلو چسکینلو قارلو یابلاق‌لار
هانی بزم او میدان‌لار آغلارام!
ایللریمز واردر بگلو پاشه‌لو
داغلاریمز واردر الوان میشه‌لو
سوسلو سنبلو تر بنفشه‌لو
قلدی باغلار خیابان‌لار آغلارام!

یلم نولدی بزم قزاق شمس‌الدین
گلمه‌دی اونلاردن بر خبر یقین؟
قضای الهی بو ایش همین
گیتدی الدن او دوران‌لار آغلارام!

داد ایلم یتن بوخدر فریاده
دردیم اولور گوندن گونه زیاده
آغلارام هر زمان دوشنده یاده
بزم قزاق - قرامان‌لار آغلارام (*)

قلدی پایدار بوزجه‌لونه بکلی
میدان گونی بر بریندن ییگری
مهمان قارشوسنه مرد گلمکلی
یادیمه دوشنده آن‌لار آغلارام!

(*) بعضی روایته گوره قزاق معالنده اولجه بورت و بنا سالان ایکی قرداش اولوبلر.
اونلاردان برینک آدی «قزاق» و او برینک آدی قرامان باخرد قهرمان ایش. او جهت
قزاق معالنه «قزاق قرامان» دیورلر. محالک غرب سمتی دوتان «قزاق» شرق جنوبی دوتان
«قرامان» اولوبدر. . .

هاتی قزاق؟ مهربانلق گیدوبدر
آغاق ساطانلق خانلق گیدوبدر!
نجانن علیشانلق گیدوبدر
ایتوبدر شوکت و شان‌لار آغلارام!

یلاولانور یانور باغریم سوکولور
آخار گوزلریمدن قان‌لار توکولور
دوشنده یادیمه قدم و کولور
بوی سرو خرامان‌لار آغلارام!

دیار اغرینده گوزلریم گریان
خاطریم شکسته کوکلم پریشان
گلور خیالم دوشر ناگهان
او گوردیگم نو جوان‌لار آغلارام!

بللیمی قاچورمشم الیمدن
آیریلیمشم گلشن‌دن گل‌دن
جدا دوشوب اولوسمدن ایلیمدن
ایتورمشم دودمان‌لار آغلارام!

غرق اولور کشتیلر اشکیم سیلنده
یاشل باش‌لار اوینار چشم گولنده
ایر اولدیم بنی اصغر النده
آغلارام ای مسلمان‌لار آغلارام!

هر کیمده که ناموس اولور، عار اولور
عهد اقرارنده برقرار اولور

یاختی بولداش یمان گونده وار اولور
یمان بولداش اوتر یان‌لار آغلارام!

بوخ منده قرار تاب و طاقت
تاب ایتک اولورمی یار سنسز؟

ای گل! گیجه - کوندوز عارف آغلار
بلبل کیمی زار - زار سنسز

معلوم اوله که مصطفی آقا بو شعراری کاظم آقانیڭ ذیلده درج
اولونان مکتوبلرینه جواب یازمشدر!

سالک عارفه یازدیغی مکتوبلار:

۱ - دردی که اولوب زیاده سنسز
جانم اوزیلور مباده سنسز

شاها! گله گور که فرز گورگلم
چنکده اولوب پیاده سنسز!

جانم چخار اولدی حسرتگدن
عمرم گیدر اولدی باده سنسز!

ساقی یته گور که بزم غمنده
قان اولدی قدحده باده سنسز!

چکمش هوسین شکسته سالک
نه قومه باخار. نه یانه سنسز!

۲ - گلنر المم حسابیه سنسز
سیغماز سختیم کتابه سنسز:

مرغ کوکلم چخوب تتمدن
قلمش وطنین خرابه سنسز!

هجرانث اودنده ای دل آرام!
دونمش جگریم کباه سنسز!

خلقه گورونور وجودیم اما
بگزر بدنم سراپه (۱) سنسز!

سیلاب بلاده سنک کوکلم
گل گور که دونوب حبابه سنسز

کشمش طمعین شکسته سالک
ته تانه باخار نه آبه سنسز!

بو مکتوبلارک هر ایکینسی حقیقی حسابه یازیلمش سزلی و مؤثر
کلاملردر که اوخویانلاره حزن و پریشانلق بتوریر. یته مرحوم عارف روسیه دن
اوغلی علی آقابه تحصیل علوم باندیه یازمشدر:

اولمه تارک درسدن ای نور جانانم علی
پندی می ابله قبول ای خان و خاقانم علی:

وار امیدم ایتیمه ضایع افندی سبکی
قوبیمه درسگده بر کم - کسر عثمانم (۲) علی!

من سنک چون ایلم خیر دعالر روزو شب
ساخلاسون حفظ و حمایتده سبخانم علی!

پایمال ایتسون عدو و حاسدک لطف اله (۳)
هر زمان غمخوارک اولسون شبر یزدانم علی!

(۱) - راب - ایستنی گونلرده بر و بیابانلارده گوندیز سوگیی کورنن بخار بورادا وجودک
تحیف اولماسنه اشاده در

(۲) ملا ولی و دادینک اوغلی مرحوم عثمان افندی به اشاره در که اونک عالم و فاضل بر
شخص اولدیغی یوخاریده ذکر اولوندی.

(۳) بو بیتک اولنجی مصرعنده «لطف اله» عرضنده «قهر خدا» یازیلسه دهاده مناب
و مضمونی دوزگین اولاردی.

گرچه ای دل من اوبکرو عمر . عثمانیم
حق اماممدر منم اول شر مردانم علی!
کوکلمک شهرین فراق حسرتک قیلمش خراب
بریوزک گورسهم اولور آباد ویرانم علی!
اولسون عارف حشرده اول شقیعک مصطفی
سوگرا بوبکرو عمر - عثمان و اصلائم علی!

کاظم آقا «سالك» تخلص .

ملا پناه واقفدن سوگرا مرحوم کاظم آقا - سالك نه اینکه واحد قزاق
مجالنده بلکه تمامی زاق قمازیده ظهور ایدن شعرائک مقتدرلریندن بریسی
حساب اولدور. بو آنه جن ملتز ایچنده اونث شهرت و حرمت کسب ایتمه دیکنه
عمده سبب آثارینک مرتب بر قاعده اوزره طبع و نشر اولمادیقدر. بو
کم اعتلاق و قدر بيلمه مزلك تئ بر سالك مرحومک حقهده اولما بوب
چوخ شعرا و ادبامزک حالنه شاملدر.

چوخ معرفت و کمال صاحبارینک اسم و اثرلریندن بر علامت قایوبدر.
کاظم آقا سالك تولد ایدوبدر شیخلو قریه سنده ۱۱۹۵/۱۲۸۱ نجی تاریخده .
تعلیم و تربیه سی اوز وطنده اولوبدر. ولی اونث اصل و نسبی «شمکور» نذر
که اوگا ایمدی (شامخو) دینلور.

آناسی دلپاز نجبالرینددر. سالك بابالرینه شیخ زاده دیزلرمش که سابقده
«قزالمی» قریه سنده ساکن اولورلارمش. سوگرا لری کاظم آقائک بابالریندن
بریسی کور چاپی نیک یخه منده «شیخلو» قریه سینى بنا ایتدیروبدر و شاعر نجه که
فوقده ذکر اولوندی همان قریهده وجوه گلوبدر.

بو حالده شیخلینسکی لرك بر پاره سی قزاقلیده و عضلری شیخلی کندنده
ساکندرلر. اوز اصل و نسبی نارمسنده شاعر طوبی آدنده بر سیوگلی سینک
مدخنده یازدیغی شعرده دئیوبدر:

زهی طوبی! که خورشیده خجالت گومتد هر گه
نقابین سالتیه رویندن باشندن هم سر اندازی!

نه مطلب ایسترا بدیم حاصل اولوردی او دلبردن
خداوندا کم ایتمه ایئل ایچنده اول مهم سازی!

آدیم کاظم ولی سالک لقب شعریده مشهورم
که او طانم کنار کور، شکار کاظم «قرا یازی»!

بنای بیخ نخل اصلمز شمعوردر اما
ولی طفل وجودمندر مکیده شیر دلبازی!

شبخی زاده دبرلر بزلره گلش قزاقلودن
شیخیلو قریه مزددر هم بزیز اول قریه اعزازی!

ولی مین ایکی یوز فرق دورته گلدی تاریخ هجری
که اوچ یوزدن کیچوبدر نسلمز - اولدر چوخ و آزی

سکا سالک نه خدمت حاصل اولدیه او دلبردن
یقینمدر که هرگز ایتمه دك تأخیر و اغمازی.

کاظم آقا زیاده قابل، فهمی ایتی و ذهنی کشاده بر وجود ایش که هر
شیک اصل و ماهیتی یلمک اونک جیلی خاصیتدن ایش شاعرک اوز و قته
گوره یخشى علمی وار ایش، ترک دیلنی بیلدیگی کیبی فارس دیلینیده مکمل
ییلورمش و او دیلده آیدار شعر و غزللری موجوددر.

ترک دیلنده یازدیغی اثرلرک جمله سی نظمیه در، شعرى و غزللری موزوندر.
سالک دنیاده آلمش بر سنه عمر ایدوبدر. تاریخ وفاتی قبر داشی اوستنده
یازیلوبدر. (۱۸۴۲ - ۱۲۵۸) سنه ده دار بقایه رحلت ایدوبدر.

روس شاعرلریندن پوشکینیک و لیثروموتوفک معاصرى ایش.
قرا باغ شاعری میرزا جانک مدد اوف ایله ارسال مرسولی وار ایش
بر شعرنده اونى تعریف ایدوب دئیور:

«سن سن جهانده فکریکر ایله مثل مریم

نوله چیخارسه شعرک عیسی تک آسمانه؟

احبالریندن قنیاز پلندوفه که او وقتى قزاق محالیك حاکمی ایش
یازدیغی بر کلامنده شعرای آذربایجانندن بعضارینی بوبله تعریف و توصیف
قیلمشدر:

سکا دایم ایشیم خیر دعا در!
اگرچه ساخلیان خلقی خدا در!

دمادم بلبل طبعم صداسی
سحر کاهان سکا مدح و ثنادر

اوخو شعریمی ای مخدوم زاده
یلورسن آنجاق اخلاصم سکا در.

خداوندا پلندوفک سخاسین
فزون ایت کم منم دستم آکا در

عمانت هم هدایت ویر آکا چون
که ملجاسا کین و گدا در

قمو عالم بولوب آنندن مرامین
نه تنها شفقتی آنجاق بکا در!

کمال و رفعت شبروان معلوم
معارف معدنی خاک قبادر.

نچه اهل بلاغت وار آنده
بری آقابک و میرزا بابادر

بری قدسی لقب عباسقلی بک
دیار نظم شعره پادشادر.

قزاق ایچره اولوب شاعرلر اما
اسامی آنلارک بی انتها در.

بری واقف که مشهور خلاق
گهزل مدحنده معلوم شمادر!

بری خسته وداوی طبعی موزون
که بحر نظم شعرى جابجادر.

الهی اول ایکی مغموم بیرک.
گذاهی دردینه سندن دوا در!

بری شاعر لقب مظلوم شاعر
خدمیم پادشاه کربلادر.

بری عارف آکا جور ایندی دوران
که غربتده شهید مبتلادر.

خداوندا قولگدر عبدالرحمن
ترحم قیل بری چون مصطفی در!

محال بوزجلودن شاعر اولماز
چخان بر شمس الدینلودن جلادر.

بونک تک قلمه لودن گلدی رضوان
کلام نسخه سی بهجت نمادر.

بری صادق بری کاظم خلاصه
اولارک اسمی اسم اولیادر! *

ایکی دوستک آراسنده عداوت
بروز ایتمک نه رسم آشادر?

ابوبکر و عمر، شمان جامع
دخی پشت بناهیم مرتضی در.

غزل سوبله که اولسون یادگارک
غزل شرح ایت که بو دنیا فنادر.

گل ل چک سالکا هرجایی سوزدن
دیرلر که سکا بیکی حیادر!

(*) تفایس شهریده «قلمدار» مجله سندن ظهور ایدوز شعرانک که عبارت اول «رضوان»
«صادق» و «کاظم» دن آثار و اشعار سندن هر چند جستجو ایتدیکنده بر نشان ناپاییده دیک.

سکا لایق دگل بیهوده سوزلر
سنگ طبعک که بوندن ماسوادر!

کاظم آقانک بو کلامی اونک گوزل کلاملربندن بریسی اولوب
مضمونجه دخی بونک بر جوخ سئر اثرلرینه ترجیحی واردر. شاعر اوز
عصرنک دیا و شعراسینی کمال احترام ایله یاد ایدوب هر بریسینی اوزینه
مخصوص صفتله ذکر قیلور. مرحوم عباسقای آقا باکو خانوفی دیار نظم شعره
پادشاه یلور. نجه که بیورمشدور:

«بری «قدسی» لقب عباسقای بک
دیار نظم شعره پادشادر»

کلامک آخرنده سبب نه اولوبسه کاظم آقا نون طبعینک باشندن
جلوی چخاروب بر نجه نامناسب سوزلر سویلیوبدر که اولارک مجموعه مزه
سیغناجی بوخدر شاعر اوزیده فی الفور پشیمان اولوب دئیور:

گل ال چک سالکا هرجایی سوزدن
دیرلر که سکا بیکی حیادر

سکا لایق دگل هرجایی سوزلر
سنگ طبعک که بوندن ماسوادر!

قیاز پلدف سالکک یازماقه گوره بر مروانو و عادل دیوان بیکی
ایمش که اونک عاقلانه تدبیر و بنا کذارلغی ایله خیالی بد و بی حساب ایشلر
قطع اولارنوب جمعیت امن و آسایش اوزره دولانارمش، نجه که شاعر
اونک حقنده دیوبدر:

بیرید پای دزدی در وادی شرارت
خون میچکد دمامم از خنجر عدالت

سالکک باشته بر کلامندر یله آکلاشیاور که او وقتلرده اوغورلق،
بول کسمکاک و چپاول خندن آشوب ایمش، قراق محالنده دوغورلق و

دوزلك بالمره يوخ ايمش و اوغرولاڭك عددى او قدر چوخ ايمش كه
اولونك كفتى سويلارمىش نجه كه شاعرڭ سوزى بوڭا دلالت ايدير:

«زيسيار دزدى كىچ رامزن
كه بردند ناگه زمرده كفن»

بوشواوخلوق وقتارى قاسم بك ذا كر قراياغىڭ اوغرولاردن شكايه ايتديكى
زمانه تصادف ايدير بيله كه ذا كرده اوغرولاردن شكايه ايدوب دئور:

«قرايغده نه داي قالدى نه دانا
بو گون صباح هره قاچار بريانا»..الخ

سالڭك هر قسم كلاملىرى واردر. جمله سى طبيعى حسياتدن دوغوب
ظهوره گلن كلاملاردر. اوللاردن اوز وطنمڭ، ملتئمڭ و لسانمڭ گوزل
و جان بسله بن رايحه سى حس اولونور.
سالڭك مربعات نوعندن بازيلمش شعرلى لطافت و سادهلکده واقفڭ و
ودادينڭ قافيه لرندن اكسيك دگل. گوزل وصفنده اولان قافيه لرندن بر نجه سى
بوراده نمونه ايچون بازيلور:

اي شاهين جلوه ليم شفقارشيوه ليم
دورن تڭ تيللرڭ حيفاله نوبدر
خسته كوڭلم آنى گورندن برى
چىخوب آسمانه هوا نوبدر!

اي لبرى نبات دهانى پسته
چكر حسرتيڭى بو دل خسته
خال دگل گوردين آغ سينهڭ بوسته
بر قرآن حرفيدر قراله نوبدر!

ديمه كه سيوديكم سنى نهاندر
سگا عاشقلم خلقه عياندر
ديوبسن بوسه مك قيمتى جاندر
آلماق ايچون بر آز بهاله نوبدر!

چوخده مندن كنار كزمه اى برى
سنن كوڭلم ذوقى ديلم ازبرى
كوشه گوييڭى بولاندى برى
درد بى رمانم دواله نوبدر!

مجلسلر زبورى گوردىڭك سالڭ
خاقانى - انورى گوردىڭك سالڭ
شاعرلر سرورى گوردىڭك سالڭ
گلى گور سنسز نجه گداله نوبدر!

طوبى و صفنده

اي طوبى! باخشىڭ يىخدى عالمى
خمار گوزڭ كنه قياصت ايلر!
كعبه كوييڭى گورن گيمسده
حاشا كه قبايه زيارت ايلر!

قرقى باشاو طوبتون طرلان جلوه لى
گورمه شمشين تڭ ناز و غمزه لى
سراسر يىخه سى قزل دو گمه لى
باقديچه اوزينه فخرارت ايلر!

زاهد باخسه زلف پريشانگه
ترك ايدير مسجدى گلور يانگه
صدق دادن جين قاتارجانگه
حور و غلمانه ملامت ايلر!

هر كيمسه كه سگا باخارسه گندن
يىل كه او گره نوبدر او خالى مندن
اوزگه توقم يوخ اصلا سندن
خسته سالڭ سگا ظرافت ايلر!

بو قافیه‌لرده شاعر گوزل استعارات و تشبیهات ایله که محض ترك لسانه مخصوصدر اوز سیوگلی‌سی «طوبی» دلفریبی مدح ایدوب آخر کلامده اوگا کستاخلق ایله دبور که سوزلریمدن انجیمه اوز که توقع و التماس بوخدر، آنجق خسته سالك سنگله ظرافت ایلپور.

طوبی‌یی بو قسم استعارات ایله شاعر وصف قیلور: «طوبقون، طرلان جلوه‌لی»، «دورنا تیللی»، «قرقی باشلی»، «ناز و غمزه‌لی»، «بخه‌سی قزل دوگمه‌لی»، سوز بوخدر که بو صفاتر ایله متصف اولار دابر «باقدیچه اوزینه فخرت ایلر!»

پریزاد مدح‌نده دیمشدر:

ای پریزاد نه در گنه قاشلارک
اگیلوب اوجلری یابه دونوبدر
آی قباقل، شعله و نریر کون کیمی
یگداقلارک بدر آیه دونوبدر؟!

کمر کمی سارماشایدیم بیلیمه
خنا کیمی یوز سورتیدیم لیگه
مگر نبات تو کولوبدر دلیگه
دوداقلارک تر حلوایه دونوبدر!

ساللاننده سانه‌سنکه خان گلور
آینه اندامی عالیشان گلور
دانشانده مرده جسمه جان گلور
مکر نطقک مسیحایه دونوبدر؟

گوگده آبی هرگون نقصه سالدک
سرکردانلق چرخ دورانه سالدک
یوسف کیمی منی زندانه سالدک
مه جمالک زاخایه دونوبدر!

سن سن آخر شوخ‌شنکی سالك
سنسن قریلوبدر هنکی سالك
اوگوردیکک گل گز رنگی سالك
سارالوبن کهریابه دونوبدر!

جیفاتای دیلنده یازدیغی کلاملری چوخدر، اولاردن نمونه اولارق بر
مربعاتی آتیده ذکر اولنور:

«قویاش یوزلو نکارک طلعتیغه مبتلایدرمین
دخی بر ماهنو قاشلو غمندن انجلای‌درمین

دوپستانی ایکی لیمودر اما ایایم یتیم
دوتوب شول نخل اندامین تبیندن سیلک‌لای‌درمین

بالای فرقکده گوپ حفا و خسته‌لک بوادیم
دوای و صلگی بولغاچ بر آزشیمدی قولای‌درمین

سکا کر یاش و تبله درسه‌م ای سالك بریدر کم
بورونه‌ن‌سین نیچون دیردیک آگا عاشق اولای‌درمین؟..»

آشاغده یازیلان مخمس دخی سالك موزون کلاملریندن

برسیدر.

ملاحت گلشنده بر گل حمرايه حسیندم
فضاحت کشورنده بابل شیدایه حسیندم
لطافت معدنده کوهر یکتایه حسیندم
صباحت عالمنده بر ملک سیمایه حسیندم
بودور خصانده بر شوخ قد رغایه حسیندم!

آلوبدر عقلمی بدن ایدوب مجنون دیوانه
سالوبدر تازمدن رخته بوگون هم دین و ایمانه
ترحم ایلمز ظالم من بی صبرو سامانه
اب لعلک هواسندن دونوبدر باغریمنز فانه
عجب شوخ فمر طلعت جهان آرایه حسبندم!

ترحم ایت بنی قیلمه جهان ملکنده آواره
منی مجنون ایدن سنسن کیم ایتسون دردیمنه چاره؟
لب نوشین دواسندن تلفظ ایله بیمار
خدنک تیر مژگانک ایدوبدر سینه می باره
بلور صاف سیمین گردن مینیه حسبندم!

قاشت قوس قرحدر یا هلال عید اضحی در
دوزلفک طره لیلی و یا زلف چلیپادر
یوزک گوندر و یا آتش و یا نور تجلی در
لبک یا قوت بی قیمت و یا لعل مسیحادر
من آن چشمان مقتون ترکس شله به حسبندم!

اولوبدر مرغ دل محبوس دائم زلف دامنده
ایدر لعلک تمناسب همیشه شوق جاتنده
اگر کسناخلق ایتسم ظرافتک مقامنده
حرج بوخدر مریضه حق بیورمش اوز کلامنده
مریض عشقم اولدن رخ زیبایه حسبندم!

سراسر جیئجو ایتسهک اگر شوقیله دنیانی
تا پولماز من کیچی عاشق سگا ای یوسف ثانی
مگا پیوده جور ایتمه که ترک ایتهم بو سودانی
اولور یا مطایم حاصل و یا عدم اولور قانی
رضا ویریا که جنک ایله که من دعویاه حسبندم!

قلم دیوانه به بوخدر منم مجنون بی پروا
ایدوب اشکیم منی عالمده هم بی باک و هم رسوا
آلوبدر دین و ایمانی ایدو بدر عمر می یغما
بو بولده سالکم باله ووروبدر باشمه سودا
نه باکم وار بو عالمده که من عقایه حسبندم!

سالك قرداشی مصطفی آقا «عارفه» اونك روسیه ده اولدینی
زمانی یازم شدرد:

آگه ایت ای باد مندن اول رفالو همدی
سوله گل گور اشکدن رویمده بحر اعظمی
چاره قیل کیم غرق آب ایتمش منی چشم نمی
وقندر ای نوح دوران کی که گمشدر دمی
بوخسه بو طوفانه سنسن چاره ساز اولماز کمی!

هانی رستم زال یعنی پیشوای پهلوان
هانی اول دیوسفیده اوردینی گرزگران
هانی اول افراسیاب اسفندبار قهرمان
جمله سین قلانه چکمش فضای آسمان
لنک قیامش سنکلاخ چرخ رخس رستمی!

عالمی تسخیره سالمش فته و آل فلک
عالمه معلومدر کم بیله در حال فلک
عقل و نادان اولوبدر جمله پامال فلک
سروقدار قدنی اکمشدر اول زال فلک
گور نجه زال فلک تسخیره سالمش عالمی!

دشمنیدر بو زمانه هر کشی اوز جاتك
فرقی بوخدر بر بریندن عاقل و نادانك
وای بوزمین وای التین عداسز دیرانك
درد ایچون هیچ بر طبیك سودی یوخ درماتك
بو زمانه زخمك یوخ بر موافق مرهمی!

دیمه بو زخمك طبییا بونده یوخدر چاره سی
مرهم وصلت دیار بو تیغ هجران یاره سی
غرفخون ایلر جهانی چشمك فواره سی
اولمشم دشت قتاده عارفك آواره سی
گل که پامال ایلمشدر سالکی هجران غمی!

(1246/1831) نجی سنه ده ایران مملکنه ویا ناخوشلقی دوشمك بانه
بازدیغی مخمسدن بیله معلوم اولور که همان ایله وبادن کلی آدمیر تاف
اولومش و طبیارک جمله سی بو لانك علاج دفعنده عاجز و مانوس فالوب
اونلارک معالجه سی واصل تداویسی دخی ده مرضی شدتلند بریرمش .
سالک بو دهشتلو مرضك وقوعنی اول عصر و مکانك اهالیسیك حق
یولدن چیخوب کفر و ضلالت دوشمگیندن و بو جهته غضبالهی به گرفتار
اولماقندن گوروب دیمشدر:

مین ایکی یوز-چهل ششده دوشدی ایرانه وبا
ایلدی ویرانه هر بر شهری با حکم قضا
ایتدیلر جمله اطبالر علاجنده دوا
بولمادی بیماری بو دردك دوالردن شفا
سن اوزوگ ساخلا بزی بیله بلادن با خدا
بو زمانه بکلری چون ظلمه مایل اولدیلار
هم غنیلر قابوسندن منع سایل اولدیلار
اولدیلار اشراره باعث خبره حایل اولدیلار
یخدیلار ایمان ایوبن هم عقلی زایل اولدیلار
آلدیلار ویردبکلری اشیار اوستندن وبا!

ایچدیلر آندو قسم هر ایحظه ده محض دروغ
ویردیلر هر بزنده شمع دروغه مین فروغ
ساندیلار قاتق برینه دیک ایچنده آب دوغ
ایتدیلر گردن کشانلق منل عوج بن عنوق
بادشاهلق ادعا ایتدی دخی هر بر گدا!

نفس اماره عالم قلوبنی ایتمش خراب
مدرس ایچره مدرس ایلمش ترک کتاب
آز قالوبدر پارسالر ایله میل شراب
زاهد و شیخک دناسی هر گز اولماز مستجاب
مختصر بو که دوشوند برین اجابتدن دعا!

بی طهارت گزدیلر هم دوتعبوب سوم صلا
تارک قربان و فطره اولدیلر حج و زکات
ایچدیلر دام شرابی صاندیلار آب حیات
ایلمش کم تلخ ایلر کامنی زهر ممات
حفظ قیل مؤمنلری اول تاخدن یارنا!

یار بولداش بربرینه کشف اسرار اولدیلار
هرنه کم اول دیدیلر سوگرا انکار اولدیلار
اختیار صاحباری هم مردم آزار اولدیلار
خواب غفلتدن سناسن شمعی بیدر اولدیلار
یخدیلار رعیت ایوبنی آلماق ایله ارتشا!

سالک دخی اوز معاصرلری کییمی بر غزانده گردش زمانه دن شکایت
ایدوب دئیور:

فریاد که دورانك ایامی خراب اولمش
افسوسکه ایامك انجامی عذاب اولمش

سایطان جهان جمله مسکین گدالمش
دریای فراوانه گل باخ که سراب اولمش

بیان شترلنمش اشتزار اولوب اتر
شیران شغالانمش شاهین غراب اولمش

ساقیار اولوب پامال مطربلر اولوب خاموش
خون دل میخواران نزم ایچره شراب اولمش

مفتیلر اولوب مغبون قاضیلر اولوب بی حکم
بالجمله مدرسار تارک نواب اولمش

مردان نکوکاران اولمش همه بد اقبال
اهل کرم کامل محروم نواب اولمش

عالمار اولوب جاهل - جاهلر اولوب عالم
سالک دخی جاهلر جمعنده حساب اولمش!

ذیلده «فکر قیل» سرلوحه سیله مرقوم غزل سالک مرحومک درین مضمونلو
اشعارنددر:

«فکر قیل»

ای خدایی فکر این گل کوهسارین فکر قیل
گونه گونه تر شکوفه لاله زارین فکر قیل

آسمانه قیل تماشا مهرومه سیرینه باخ
مونجه کوهک بی ستون برقرارین فکر قیل!

که قراقنده قرار ایت موج ایدن دریای گور
گاه دریا ایچره آغاش هم کنارین فکر قیل!

ایروباد و برف بارانک قیوسین قیل خیال
بوکمالی قیل تفکر فصل چارین فکر قیل!

گاه درد غم ویریر کونگله گمی ذوق و سرور
گوننده یوز گونه دولانان روزگارین فکر قیل!

دوات و مالیه نادان دستی قیلمش فراغ
تک دست ایتمش جهانده هوشیارین فکر قیل!

دیمه کم قوشلار هواده بر ایله پرواز ایدر
برده خوش رفتار ایدن بی پای مارین فکر قیل.

کیمسه باش آچماز خدائک ایتدیکی افعالین
سرینه یتیز فراست روی کارین فکر قیل!

حق اوزین آینهوش روشن قیلوبدر عالمه
ایک آئی دلمین قایین غبارین فکر قیل!

فکر قیلمه کم گوریم دناده اول آینه نی
هیچ کس کورمز بو گون بس روز یارین فکر قیل.

ایله پنهاندر که پنهاننده اولشدر عیان
ایتمه پنهانین تخیل آشکارین فکر قیل

مختصر عالم انی حکمتین بیلمز، بشر
امرینه ایله اطاعت زجر و نذرین فکر قیل!

پنج روزک سالکا پنجاهه یتیش ایله شکر
اعتبار ایتمه چنه اعتبارین فکر قیل!

بای! اگرچه بزم بو ترقی عصرنده چوخ شیلرک و علامتارک علوم
متوعه سایه سنده کنه و ماهیتی آجیابوب بیلونمکده در و گون گوندن نوع
بنوع اختراعات و کشفیات مشاهده اولونماقده در و لکن دناده چوخ سرار
و حکمتلر وارددر که عقل بشر اونلاری درک ایتمکده عاجز و قاصر در.
کاظم آقا سالکک ایستکل و حقیقی دوستی صلاحو قریه سندن صدف
اوغای سلیمان کوخا ایش که اوده خوش خالق، اهل ذوق و صفا بر
وجود ایتمش.

شاعر خوش گویان، عیش عشرتی و ذوق صفاسنی اونگله سوررمش.
بو خصوصه سالکک یازدیغی کلاملر شایان دقتدر که ذیلده تماماً درج اولنور:

گل ای صدف اوغلی سلیمان کوخا
بو کهنه گلشنک گالربن درک
اولاق مشترک!

آراقده منم - سنک اولماسون
هیچ کس بزی آبری بيلمه مک گرک
الا بيله کورک.

الا بیل - کورک که آبری اولمیاق
برده اوروج دوتوب نماز قيلمياق
آج و سوسز سارالوبن سولمياق
باده گلکوندن ایچک بر چهره مک
ایله کیف سورده مک!

ایله کیف سورده مک که زایل اولمياق
طوبی دن غیری به مایل اولمياق
قاضی نک سوزینه قایل اولمياق
ساقی ساده به خدمت گوسترد مک
نه ایستر وبره مک!

نه که ایستر وبره مک اول ساده رویه
بلکه بزبان گله بر گفتگویه
بزده بر آز دوشک بو های و هویه
بی غافلدن ناکه قابودن گیره مک
نه سویلر گورده مک؟

نه که سویلر گورده مک طوبی سرخوش
هردم آنک ایله اولاق هم آغوش
مدام مجلسنده اولاق باده نوش
توکلک، تو کوشد ورك بول اولسون خورده مک

سوغان، دوز - چورده مک.

سوغان، دوز - چوره کله ایچک شرابی
قاضی خبر آسه وبره مک جوابی
یاخشیی اولور یمنک تالوق کبابی
اگر اونده تالوق تابشاق بر مره مک
تمام اولدورک

تماما اولدورک تالوق، غازی
ترک ایلمه مک هم اوروجی، نمازی
سالم ایشه سلاق سامتوری سازی
یخیلمش دنیا به نه ووراق دبره مک
چلاق دونه بره مک!

گنه مذکور سلیمان کوخایه عیشن - عشرت و ذوق صفا سورمه مک ترغیب و
تشویق باینده یازمشنر:

گل ای صدف اوغلی سلیمان کوخا
میخانه قابوسین ایدک کشاه
ایچک زیاده

سرمست اولوب سرخوش گزده مک صبح و شام
دورسون یاسزده ساقی ساده
النده بده

النده باده کم دورسون همیشه
توبه نه در بزده ؟ سنک ایله شیشه!
گل چوخده دوشمیه مک فکرو تشویشه
درد غمی گتورمیه مک هیچ باده
بو بوچ دنیا ده!

بو بوچ دنیا نک که چوخدی محنتی
اونو تمیاق هرگز سازو صحبتی
سنک اولموشیکه بونک لذتی
اگر یوز ایل کیتسه مک اولماز عقباده
ای صدف زاده!

ای صدف زاده سنسن جواهر!
قدر قیمتگذار عالمده ظاهر!
ایکیمزده اولاق بو ایشده ماهر
سویلسون آدیمرز آیلده اوباده
یتک مراده!

یتک مراده بز - تپاق طوبی نی
تپمازق چتده اوندن خوبی
بو دنیاك هایاه مجبونی
او دنیاده بز تپماق مبادا
قلاق جفاده!

قلاق جفاده اولاق پشیمان
قاجاق دوشه بزدن حورو غلمان
نه بز کافر اولاق نهده مسلمان
ملول مشکل قلاق مسکین ففاده
کیم یته داده

کیم یته داده - پس حقندن سوایی
یارب اوزوگ ساخلا من بینوایی!
سالکم سویلرم هرزه و هر جایی
کیمسه ییللمز نهدر منده اراده

ایده افاده!

سالكك بو مستزاد كلاملى حقیقى حیثیته طبع سلیمندن تولد اتمش نادر
و بی مثل اثرلردر که بوجور کلاملر بر کسك قلمندن هنوز وجوده گلمیوبدر.
هر ایکی کلامده شاعر دوست صمیمی سی سلیمان کوخایه خطاب ایدوب اونى
کیف چکیمگه و عیش عشرت سورمگه دعوت ایلور.
نجه که یوخاریده ذکر اولوندی سلیمان کوخا اوز عصرک قناجقلو، خوش
خاصیت و مجلس آرا آدماریندن سایلورمش، زیاده چورکای - دوزلی بیوب

ایچن و کیف سورن بر وجود اولدیغندن سالكك ایله اونك خاصیتلری موافق
گلمورایمش و آرازلنده حقیقى بر الذت و مودت وارایمش، اکثر اوقات گونلرینی
بر یرده ذوق و صفاده کیچوردرلرایمش.
اولنجی کلامده شاعر دوستی سلیمان کوخانی کهنه گاشنك گنلرینی درمگه
یعنی سلیمان ییغم دن قالان قوجا دنیاه ییل باغلامیوب عیش - عشرت سورمگه
تکلیف ایدوب دیور:

بز گر کدر او یله یاخون اولاق که آراقده منم - سنك اولمیه، آنجاق
بزی ییل و کورک آیرمغه مقتدر اولاکه اونلرایله قهر قازیلور، قوری زهد
و طاعات ایله اوزیمیزی طاقتدن سالمیاق و اوروج دوتوبان آج و سوسز
سارالوب سولمیاق، باده گلگوندن نوش ایدوب کیغمزی کوك ساخلیاق اما
بر اوقدر ایچمییک که بیوش و مست لایمقل اولاق و طوبی خوبروی
اونودوب ترك ادبلك گوسترك، بویله مست اولاق بزه یاراماز.

بز گر کدر آنجاق قاضیك بی مضمون سوزلرینه قولاق آسمیوب ساقی
ساده رویه خدمت گوسترك و طوبی سرخوش ایله هم آغوش اولوب مجلسنده
دماغمزی ساز ایدهك، توکوب توکوشدورك، هر نه وار خوراکى بول ایديك
و اوخورا کده عبارت اولسون سوغانندن و دوز چور کدن و تاقو کبابندن
بو نحو مجلس عیش ساز ایدوب و او وچ نمازی ترك قیلوب اونلارك عوضنه
سامتوری وسازی ایشه سالاق و خیامش دنیاه دیرک و ورورب دنبرك جالاق!
ایکنجی کلامده بو مضمونده سالك گنه هم پالاسی سلیمان کوخایه یوز
دوتوب میخانه قیوسین کتشد ایتمگه اونى تکلیف ایلور. شکست عهد و
پیمان باشده دیور که:

«توبه نهدر بزده؟ سنك ایله شیشه!» یعنی اونى سیندیرماف چوق آساندر.
بونك ایچون چوخده خوف و تشویشه دوشمك یاراماز. بو بوچ دنیاده که
اونك درد و محنتی حددن آشوبدر اوقات عزیمیزی ساز و صحبتده کیچورک.
زیرا که ن قادر زهد و عبادته مشغول اولماقده بونك لذتی عبادده بولما یاچاق.
پس بیله اولان صورتده طوبی خوش ادانی آختاروب تپاق چونکه جسته
اوندن خوبی بولماق میسر اولما یاچقدیر. بش گونك عمری غنیمت ییلوب فرصتی
فوت ایتمییک و او یله بر کیف ایلیمک که آدیمرز آیلده اوباده همیشه سویلسون!..

اوچنچى كلام و مستزادنده كه آتیده درج اولونوب شاعر مى گلكوندن
خراب و پريشان اولوب و دنيا لهوو لعبندن اوصانوب دوست جاني اولان
صدف زاده نى باشقه بر طريقه دعوت و هدايت ايايوب ديور!

اي صدف زاده بو دهر دونه اعتبار بوخدر: اونده نه ماده قالور و نه
ماده خوار، جمله سى فوت و هلاك اولوب گيده سيدر «كل شىي هالك الاوجه»
ايمدى وقت و لازم در بو غفلدن آيلماق خالق بيچونه و خدای رهنمونه
صميم قلبه خدمت و اطاعت ايلمك. طوبى كيمى بر سرو قامتى گورد كده
لازم در اوندن يوز چويرمك، باده گلفامدن و عرق كيمى حرام زاده دن و ساقى
ساده رودن ال گتورمك: داها ياراماز بو دهر پر فسونه آلدانماق و دنياى
دنى و شومه آلوده اولمق.

ايمدى لازم در عيش و عشرتى ترك و ساز-سامتورى شكست قيلوب
اشك پر خون ايله علمى غرق ايلمك تاكه بزلر كمى جرم درياسنه غرق اولانلاره
خداوند رحيم و بخشنده لطف و مرحمت ايلسور و ساحل تجانه يئورسون
شاعرك اوز كلامنه رجوع ايندك.

گل ای صدف اوغلی سايماں کوخا

میل ایتمیک داخی می گلكونه

گنج قارونه

ال گوتورك دنيا لهو ولعبندن

چون اعتبار بوخدر چرخ گردونه

بو دهر دونه!

بو دهر دونه چون بوخدر اعتبار

نه برباده قالور نه برباده خوار

بو خواب غفلدن بز اولاق بيدار

قوللوق ايدك بر خالق بيچونه

اوره نمونه!

او رهنمونه بز قلاق اطاعت
كم اولمايق قوللوقدن بر ساعت
گورنده طوبى نك بر سرو قامت
هيچ باخمياق او قامت موزونه
اولسه نه گونه!

اولسه نه گونه بز كيچك باده دن
داخی عرق گمی او حرام زاده دن
ال گوتورك اولساقى ساده دن
آلدانماق بو دهر پرفسونه
بو بی سگونه!

بو بی سگونه بز ساكن اولمايق
چوخده دنيا ايچون فكره قالمايق
قان آغلياق ساز و سامتور چالمايق
غرق اينك عالمى اشك پرخونه
آب جيچونه!

آب جيپونه من غرقم الهی!
سنسن غريبارك پشت و پناهی
شكسته سالكك چوخدر گناهی
بر لطف ايله سن اول جرمى فزونه

حالی زبونه!

دوستی یحی بکه هر جایی سوزدن ال چكوب آخرت ايچون
تدارك مهيا ايتمك بابنده يازم شدرة

یحی گل ال گونور هر جایی سوزدن

آفتاب عمرک بولماش زوال

کسب ایت بر کمال

ايله ساگمه بيله كيچر دورانث
اگر بدر آبي سن ايله بر خال
اولورسن هلال

اولورسن هلال، قدك خمانور
باشادقجه ديدملرك نمانور
عقل و فهمك گون گوندن كمنور
گون دولانور كيچر هفته، ماه و سال
آغاردرسقال

آغارور سقالك هم سوزك اوتمز
اوشاقلار سوزكي حساب قاتماز
اوگوت نصيحتلر يينگه باتماز
دوشر ابوك ايچره، هر دم قيل و قيل
اولورسن آوال

اولورسن آوال اوغول اوشاقه
ديغيرلارلار سنى اوستدن آشاقه
آدلانوبن تا دونرسن مشاقه
سويارلار بوستگى عيال و اطفال
ماند چقال

ماند چقال كه اولدك كوللارده
باخا-باخا گوزك قالور يوللارده
گونك كيچر بيابانده چوللارده
قلورسن پريشان بزمردده احوال
مثال آبدال

مثال آبدال كه اولد بر سائل
سويله ديكجه سوزك سويلرسن زائل
آندن سوگرا جانك آلور غزرائل
منكر-نكير ايلر اسلامك سوال
ديك اولور لال

ديك اولور لال حيواندن بستر
فرديگه اوغول نه برقيز يتر
خسته (سالك) اوند بلبك اوتر
اولور جنت قوشى آچار پر و بال
اچار بي زوال

معلوم اولور كه بويحي بك مرحوم ملاولى و دادنيك فرزندى محمد آقانك
اوغلى در. كه اهل علم و صاحب طبع اولميشله بيله بر آرز ظرافتچى و
هرزه گويامش.

كاظم آقا سالك ايله آرارلينده ظرافت اولماقه گوره فوقده ذكر اولونان
مربع مستزادى هزل طريقيه اونك شاتمه نظم قيلمشدر. يحي بك اشعارندن
اله دوشهنى اولمادى. وفات ايدوبدر هجريت 1257 نيچى تاريخده (سالك)
اونك ماه تاريخنى بو طور رشته نظمه چكمشدر:

بو مزارك صاحبي يحي بك روشنظمير
شاعر كان سخن حسن كلامى بي نظير
اول و دادى خسته نك فرزندينك فرزنديدر
واقف اول كيم واقفك هم نيك پيونديدر
چونكه گيتدى بو جهاندى بولدى رسم مغفرت
اولدى تاريخ وفاتى سالكه «نو آخرت»

سالك سوزلريندن بيله معلوم اولور كه مرحوم يحي بك روشن ضمير و خوش
طبع بر شاعر ايمش و اوزيده ايكي بيوك شاعرك نودسى اولديقى ايچون
بايلارى و دادى و واقفدن طبع شعريهنى ارثاً آلمشدر.

يحي بك وفاتندن بر ايل سوگرا سالك دوستينك مفارقتنه و خصوصاً
استكلو قيزى خيرالنسا خانمك وفاتنه كه زياده عارفه و عاقله بر نازنين ايمش
تاب گئورميوب اوزيده بودار دنيانى ترك قيلول دارعقايه راحت يورمشدر.
خيرالنسا خانمك ماده تاريخنى (سالك) بيله اشاد ايتمشدر!

بو تربت - تربت بر نازنین در
بحمد الله یری خلد بریندر
دگل تنها سرای مرقدا بچره
انیسی دمدم روح الامیندر

بو گنج حسن ایدی سالک یقین بیل
آنک چون مسکنی زیر زمیندر

وفاتی تاریخی خیرالنسان
که بر جم ابله بر نون چارشیندر.

عمرنک آخر چاغنده دنیای دونک بی وفالغندن سوز آچوب اوز اوزینه
خطاباً بو شعرلری انشاد قیلمشدر:

جهان سالک نزه چونکه فنادر
دعادر خیرمز آنجاق فنادر

نه سیم وزرقالوب باقی املاک
تفاخر ایتمه سون هر کم غنادر

باشک غوغاسیدر تاج مکمل
اجل باخماز مرصعدر مینادر

بنای آخرت دوت ای برادر
تمامی بونلارک چون بی بنادر

آغارمش سقالم کرسرخ گورسن
دوچشم - قانیدر سانمه خنادر!

بو وقتلرده شاعرک سیوگلی همدمی طوبی دخی قوجالوب افسرده و
پریشان حال اولور اونلاریک هر ایکسی نیک ذوق و صفاسی درد والمه مبدل
اولور و شاعر طوبی شیرین حرکاتک دبلندن آشاغیده - یازیلان شعرلری
انشاد ایلور:

من طوییم دوران بکا ظلم ایتمش
عشودم اکسیلوبدر نازیم گیدوبدر
دخی مندن کیمسه شادلق اومماسون
گوردیکک صحنیم سزیم گیدوبدر.

ایمده دایره دوران ایلردیم
چوخلارینی اوزیمه حیران ایلردیم
هردم گشته چخوب سیران ایلردیم
قشیم قایدوبدر یازیم گیدوبدر!

گوندن کینه آرتر نه آه و زاریم
گولمز یوزیم هیچ آچیلماز گذاریم
نجه اکیمه سون میل شکاریم
ایمدن طوبقونم - ازییم گیدوبدر!

باش گوتوروب بوردان قاچه بیلمنم
ابتدیکم اقراردن کیچه بیلمنم
درد بودر که دردیم آچه بیلمنم
یار ابله بر گیزلو رازیم گیدوبدر!

سالکی دنیادن کم ایتمه تاری!
سویلمسون مجلسده شیرین گفتاری!
بر زمان قابولماز نظم اشعاری
دیرلر دنیادن کاظم گیدوبدر:

بو شعرلر انسانک قابلی حزن ایله لالاب ایدیر. بر وقتی صدف زاده ایله
عیش عشرت سورن و دنیا قیدی چکیمین. یخیامش دنیایه دیردک ووران سالک
اوزی یخیلوبدر و خاکیه یکسان اولوبدر. مجلسده شیرین گفتاری سویلمنز
و نظم اشعاری تابولماز...
کاظم آقامک بوراده ذکر اولونان کلاملریندن باشقه کده ده گوزل

یارلری چوخدر. اولار بر قعدہ اوزره ترتیب اولونسه بیوک بر جلد دیوان
عده گاور.

مرحوم کاظم آقا اوز عصرنک مقتدر شاعری اولدیغنی سیلوب طبع
گوهر یارنی بویله تعریف ایلور:

چین اشعار ایچره آنجق منم خقان طبع
نکته ده سبحان وش، هم طبعده حسان طبع

بوی شعرمدن مشام اهل دل بر عطر اولوب
گلشن نظم ایچره گویا که منم ریحان طبع

قورخمه سالک طعنه اغیار بی اصفادن
زخمدار ایشمن قمو سبین سنده کی پیکان طبع:

ینه کلامی بارده سنده دیمشدر:

کلام بهجت انکیزک - مجاسده قاتان کسلر
دیرلر سالک گوهر فشانه علمی دریادر.

و ینه فارس دیلنده یازدیغی بر غزالک آخرنده دیمشدر:

چو غواص شد سالک نظم سنج
بر آرد گهرها ز بحر غزل.

مرحوم سالک حقیقده ویردی کمز بوقدر معلومات و بیاناته اکتفا ایلدی.
بوزان زیاده نمونه لر گوسترمکه مجموعه مزده بر اولمادی شاعرک رتبه و
مقامنی گوسترمکه بونلارده کفایت ایدر.

کاظم آقانی اوغلی یوسف آغا دخی شاعر ایشمن بعض روایت گوره بر
نچه آبدار کلاماری واردر، اما مع التأسف اولنلاردن اله دوشنی اولمادی.

میرزه محمد غائب اوغلی «فدائی» تخلص.

کاظم آقا سالک معاصرلریندن بریسیده مرحوم میرزا محمد غائب زاده
«فدایی» تحلیصدر که اصلا صلاحلو قریه سندن اولوب ایلدیگی غائب اوغلرک
بالالاریندن بریسیدر. اونک ایله کاظم آقانی مایینده الفت و مودت اولدیغی
بری برینه یازدیقلاری اشعاردن گورونور.

«فدایی» سنده کاظم آقادی بیوک ایشمن نجه که اونک کاظم آقابه یازدیغی
رکائنندن معلوم اولور.

نهندز ای بکیم اشعاریمه سزدن جواب اولماز
و گوندن ییله داخی شعر گز کسه حساب اولماز

صدای قافیه یا بر غزل بوخ سوی دایردن
نجه صبر ایلسون دل بوندن آرتق کم عذاب اولماز
کیچوب اول نوجواناق کیمسه یاد ایتمز منی هرگز
قوجاق دامنم دوشمن دخی ذوق شباب اولماز

گرک یاد ایلسون صیاد تازه کهنه صیادی
تصور ایتسون طرلان کم اوستنده عقب اولماز

رقیب جروی گور یار ایله عشرت قیور هر دم
او یرده شب پر پرواز ایدر کم آفتاب اولماز
تیکلیمش بر هدفدر لوح سینهم تیر مزگانه
خدنک غمزه دن عشاقدرده اجتناب اولماز

فدایی گلسه یارک کوینه دیداری منع ایتمیک
نیچون کم عاشق معشوق آراسنده حجاب اولماز

سالكه ميرزه محمد غائب اوغلنه يازديغي بر نزل:

اولما اي ميرزه محمد ذم شعرمدن ملول
اهل دل اهل دلک آزارني ايلر قبول

نالۀ فرياددر آرايش بزم جنون

شوكتيدر شاعرک هم سويامک طول و فضول

گرچه ايسترسن که مصر شعره سلطان اولاسن

ايله بر يار عزيزه جانکي البته قول

عشق صادق ايسترسن اگر اي اهل حل

آديکه ميخون ديسونلر قيسک ديوانه اول

اي مجازي عشقن کسب حقيقت ايلوين

چک قدم که منزل مقصودکه گيتمز بو يول

اي که بجر عشقه دوشمک ايسترايسهک قيل حذر

عشق درياسين گوروب ميخون ديمش بي عرض و طول

سالکا اول ياز - يار غمکسارک اولماسه

ورطۀ وحشته قالدک باشکه بر چاره بول!

آذرفشور

طرفيندهن طبع و نشر اولونهش چوجوق اديباتي کتابلاري:

II - سيرا

عائشه نيك ماسالاري:

- (1) جسور دوشان 10 ق.
- (2) بوجكار 10 د
- (3) اوزون بورولدي سورى نيك ايله قيسا قيروقلى آبي 15 د
- (4) احمدك آدكوني 12 د
- (5) سرجه ايله آلا باليق 12 د
- (6) سينكر 15 د
- (7) آلاجا قارغا ايله ساري قاناريا 15 د
- (8) هر كسدهن اصوللي 15 د
- (9) سود ايله چوربا و يشيك 12 د
- (10) عائشه نيك روياسي 15 د

I - سيرا

ميني - عيني ماسالار:

- (1) تيلكي ايله دوشان - قارغا و خرچك 7 ق.
- (2) تيلكي، خوروز و يشيك 7 د
- (3) پاموق يشيك (كئدي) 7 د
- (4) ده گيش دوقوش 7 د
- (5) كچي و قوبون 7 د
- (6) قورقل 7 د
- (7) ائمك 5 د
- (8) قارقيز 5 د
- (9) توكليجه بال آرسى 12 د

گنجلر كتيخانه سي:

- (1) يئي دنيا 15 د
- (2) وييله لم تئل 15 د

III - سيرا

چوجوقلار كتيخانه سي:

- (1) آزادليغا 10 ق
- (2) كوچرك سلجوك قارماسي 15 د
- (3) بايقوش 12 د
- (4) گنج قهرمان 15 د
- (5) چيركين اوردهك 15 د
- (6) قهرمان - قورشون عسكر 7 د
- (7) اوج آبي 7 د
- (8) بالاجا احمد 12 د
- (9) خالچايي علي 15 د
- (10) شاقلاذ آدم - تيلكي و دورنا 15 د

ياقيندا چاپدان حيقاجاق:

شاختلاردا

داس دورى

روينسون قروزه

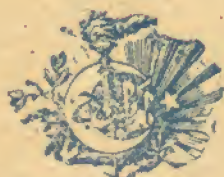
بو كتابلار «آذرفشور» مغازلارينده ساتيلير.

مرکزی مغازه چاپاريدزه كوچه سي (سابق اولگيشكي) 4 - تلفون نومرو 74.

(1) قوممونيست كوچه سي 23 - تلفون 1-38.	مغازه نيك شعبه لاري:
(2) 28 آيريل كوچه سي (سابق تيلفوني) تيلفون 16-31.	
(3) بازار و پروانقار كوچه لي كوئيجينده تيلفون 19-72.	

خ. م. ق. فني مهتود شوراسينيك تصديق و تصويميله طبع ايله ماشين.

آذربايجان مطبوعات مديريكي ۱۲۳۶ ۱. خ. م. ق. آذرفشور مطبعه سي ۵۰۰۰

Материалы по истории Азербайджанской
литературы

===== I том — I часть =====

ФРИДУН-БЕЙ КОЧАРЛИ
